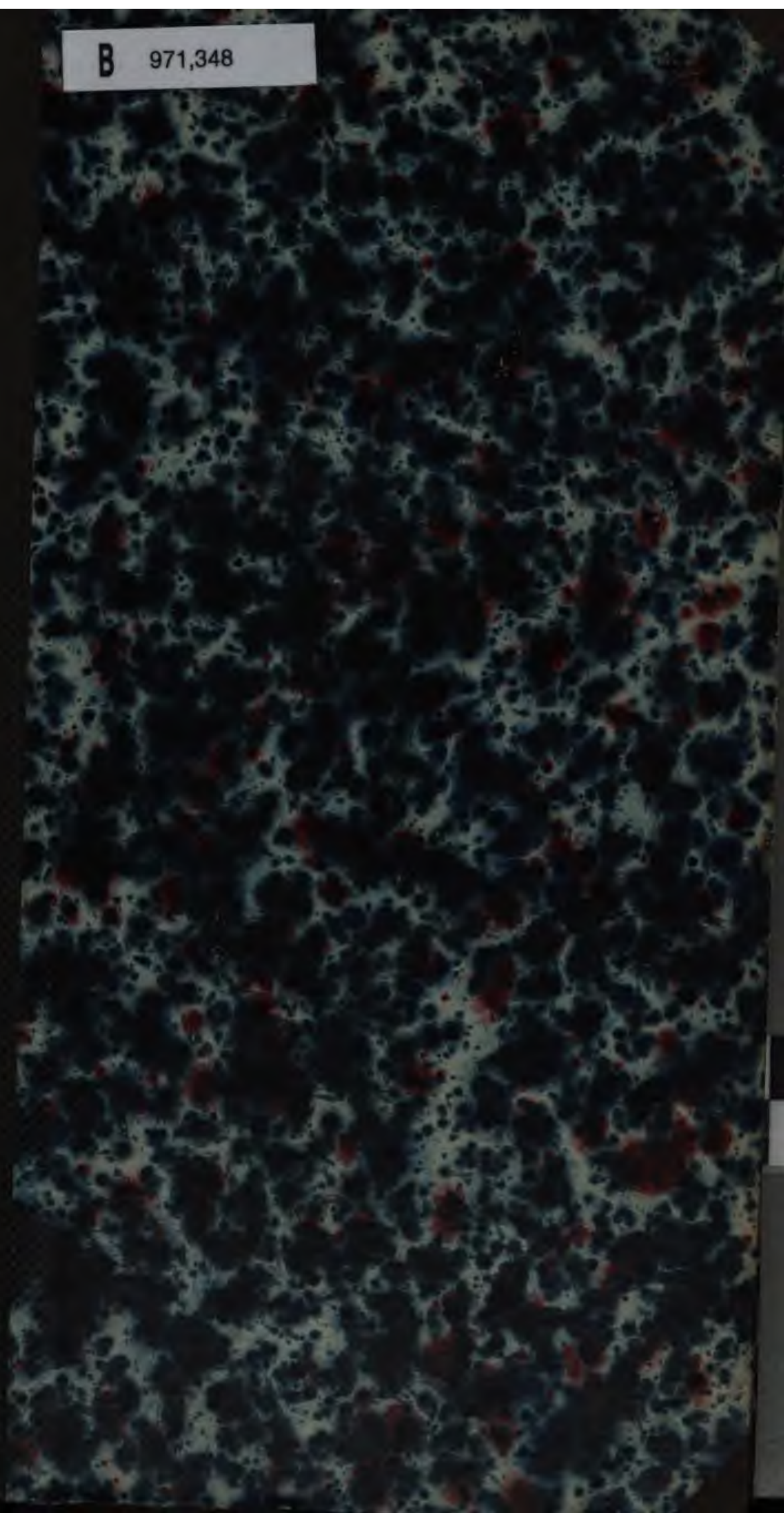
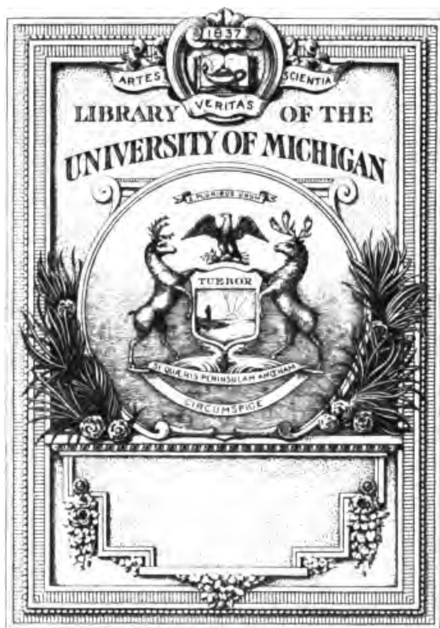

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUÆRIS PENINSULAM AMŒNAM
CIRCUMSPICE

NIEUW NEDERLANDSCH

TAALMAGAZIJN,

TIJDSCHRIFT

VOOR

DE WERKDADIGE BEOEFENING, VERGELIJKING EN VEREDELING ONZER MOEDERTAAL,

MET MEDEWERKING VAN DE HEEREN:

D^R. N. Beets, — D. Bomhoff, Hz., — D. W. Bosch, Dz. — D^R. W. G. Brill, — B. Brugsma, — H. A. Callenfels, — Mr. G. D. Franquinet, — D^R. A. de Jager, — Prof. W. J. A. Jonckbloet, — M^R. J. van Lennep, — D^R. H. J. Nassau, — D^R. M. J. Noordewier, — A. C. Oudemans, — M. Pruim, — M. Roest, Mz., — D^R. J. Schotel, — J. v. d. Veen, — Prof. H. G. Visscher, — en D^R. J. van Vloten.

verzameld door:

L. A. TE WINKEL.

TWEEDE JAARGANG.

'S GRAVENHAGE,
GEBROEDERS BELINFANTE.

1855.

Boekdrukkerij GEBROEDERS BELINFANTE
's *Gravenhage*.

INHOUD.

TAALMIJMERINGEN,

DOOR

Dr. H. J. NASSAU.

Studie der *levende* taal.

« Ons vaderland vloeit over van genootschappen en maat-« schappijen; ik wenschte, dat er nog ééne wierde opgerigt, « maar zonder contributie — maar zonder bijeenkomst — « maar zonder verhandeling — maar zonder bijdragen — maar « van welke gij, hij, zij, ik, maar van welke wij allen leden « moesten zijn, maar dat dan de onzigtbare maatschappij voor « de taal moest heeten. Met andere woorden, ik wenschte, dat « wij allen onze ooren scherpten en onze tong ligt maakten, « om Hollandsch, zuiver Hollandsch, niet dan Hollandsch te « spreken, te schrijven, te dulden; ik geloof, dat wij een « *goed werk* zouden verrigten. De *ismen* en *anen* zouden ver-« dwijnen, de leelijke schrijftaal door eene eenvoudige, natuur-« lijke, *ware* spreektaal worden vervangen, die slechts eene « zou wezen met de toekomstige boekentaal. Zeg niet *pia vota* « [vrome wenschen], bid ik u!» Gids 1840. *Boekbeoordeelingen*, blz. 261.

XLVI.

Vergelijkende taalkunde, Nederlandsche woorden met Hoogduitsche, medeverwante en andere talen.

DERDE PROEVE.

De Nederlandsche woorden: Achterdocht, argwaan. Alom. Baak, baken, vraagbaak, bakenen, afbakenen. Beitel, beitelen, in-, op-, uitbeitelen. Beperken. Beheeren. Beminnen, minnen, minne, lieven, liefde. Beroerte. Betoomen, in toom houden, toomeloos, toomeloosheid. Betengelen. Beurt, beurtelings. Bijgeloof. Dwarsfluit. Eveneens. Geit. Gevoe-

lig. Hoofd, kop. Inspannen, inspanning. Kamperfoelje. Klimop. Ligchaam. Misschien. Middaghoogte. Nauwgezet. Oorlog, oorlogschip, oorlogsvloot. Ontbijt. Roestvlek. Top, toppunt, van top tot teen. Wittebroodsweken.

ACHTERDOCHT, Hoogd. *Argwohn* [argwaan]. In't Deensch en Zweedsch *Mistanke* en *misstanke* [misgedachte; in vorming gelijk aan ons misgreep, misdaad].

Achterdocht tegen iemand opvatten = Deensch *at fatte Mistanke til een;* Zweedsch *fatta misstanke;* Hoogd. *Argwohn schöpfen.*

D'oude uitspraak van *arg*, in't woord zelf, is *erg* geworden, eveneens *ergeren* en *ergernis;* maar in «*argelistig*» en «*argwaan*» is ze gebleven. Welligt, omdat beide laatste woorden meer tot de schrijf- dan tot de spreektaal behooren. Deze, in de laatste eeuw, neigt er toe, en wordt door d'eerste gevolgd, om veelal de *a*, voor *r*, in *e* te veranderen: «varsch», «harsenen,» nog gewoon bij VAN EFFEN, zijn *versch* en *hersenen* geworden; st*a*r heeft plaats gemaakt voor *ster; hart*, het dier, voor *hert;* k*a*rs voor *kers* enz. — 't Meerdere gebruik van «achterdocht» dan van «argwaan» schijnt eenig verband te hebben met het volkskarakter. De landaard toch is goed van vertrouwen, al te goed: maar daarom ook, als d'eerste opwelling is gaan liggen, geneigd tot *achter*docht.

ALOM, Hoogd., Deensch en Zweedsch: *überall, overalt, öfverallt*, ons *overal.*

BAAK = BAKEN (eene in zee geankerde drijfton, een paal, paalwerk. — Ook een vuurtoren?) een teeken, dat den zeelieden aanwijst, waar langs ze veilig koers kunnen zetten. Hoogd. *die Bake*, Eng. *a beacon*, Zweedsch *båk*, maar Deensch *Sötønde* [zeeton]. Met deze, zijne eerste beteekenis, heeft het woord, in genoemde vreemde talen, uitgeleefd: bij ons is't ook figuurlijk, en heeft eenige afzetsels.

1) Baken fig.. *Een schip op't strand: een baken in zee*, een anders ongeluk waarschuwt ons, dienzelfden weg

niet in te slaan. *Als de stroom is verloopen*, *verzet men de bakens*, de wijze schikt zich naar tijd en omstandigheden.

2) Vraagbaak. *Hij was de vraagbaak zijner tijdgenooten.*

3) Bakenen; *afbakenen;* ook fig. *de weg is hem afgebakend.*

BEITEL. Hoogd. *Meissel*, en zoo in't Deensch en Zweedsch *Meisel* en *mejsel.*

Beitelen. Hoogd. *meisseln*, Deensch *bearbeide med Meisselen*, Zweedsch *bearbeta med mejsel.*

INBEITELEN, OPBEITELEN, UITBEITELEN: Hoogd.? Deensch? Zweedsch. . . . ?

BEPERKEN, Hoogd. *beschränken*, *einschränken;* en van dit het Deensche en Zweedsche *indskraenke* en *inskränka.*

Onwillekeurig, bij dit, bij't voorgaande, bij de volgende, bij andere artikels, dringt zich 't denkbeeld bij ons op:

't Deensch *en* Zweedsch *zijn verder verwijderd van*'t Hoogduitsch, *wat woordschikking en vormen betreft*, *dan*'t Nederlandsch *dit is: maar een groot deel van beider woordenschat is aan de Hoogduitsche* schrijf*taal ontleend. Omgekeerd: bij grootere overeenkomst in vormen, en bijna gelijke woordschikking*, *heeft het* Nederlandsch, *door eigenen woordvoorraad*, *maar vóóral door eigene keus van* beteekenis *en* beeldspraak, *van de drie*, *'t meest zelfstandige karakter.* — Ook eenige volgende artikels, zoo als is opgemerkt, voeden dit denkbeeld.

BEHEEREN. Hoogd. *verwalten* = 't Deensch *forvalte* en 't Zweedsch *förvalta.*

BEMINNEN. Hier zijn de Noordsche talen zelfstandig: Deensch *elske;* Zweedsch *älska;* IJslandsch *elska.* Deensch, *du skal elske din Naeste*, *som dig selv;* «gij zult uwen naasten liefhebben, beminnen, als u zelven».

Voor «beminnen» is gewoon in 't Hoogd. *lieben*, Engelsch

to love, twee woorden, bij ons van geen dagelijksch gebruik, maar niet verloren:

«'t Oog omhoog, 't hart naar boven:
Hier beneden is 't niet;
't Regte minnen, *lieven*, *loven*,
Is maar, waar men Jezus ziet.»

't Hoogduitsche «lieben» hebben wij in «lieven», hoe vreemd dan ook geworden voor 't dagelijksche leven, uit den gemeenschappelijken voorraad, behouden: van ons «minnen», «beminnen», is in't *Hoog*duitsch geen schijn of schaduwe. Dit is des te vreemder, omdat het stamwoord «min», *die Minne*, ook als *Hoogduitsch* is aangenomen, en bij de tegenwoordige dichters niet vreemd, vooral bij die van de *Rijn*-kanten [?]:

. . . .
«Der Neigung Jahreszeiten,
Die Veilchen erster *Minne*
Brach ich, und brach die Rosen dann der zweiten.»

EM. GEIBEL, *Juniuslieder* 1851.

Oudtijds was in beide talen, *Neder*- en *Boven*duitsch, de beteekenis van *min*, *Minne*, algemeen voor «liefde» in *alle* beteekenissen. Wat d'eerste betreft, d'oude MAERLANT heeft in zijn *Wapen-Martijn*, op de vraag, hoeveel soorten van liefde er zijn:

«Jacop! dijn vraeghe es swaer:
«Doch proeft men, met redene claer,
«*Drièrhande* minne.
«D'eerste is *Caritate*, dats waer,
«Si es sonder pine ende vaer [vrees],
«Ende daer woent God inne.»

(Afgeschreven uit v. WIJN, *Hist. Avondst.*)

Buiten deze eerste beteekenis van liefde tot God en deugd,

leert hij, dat de twee andere die zijn van liefde tot tijdelijke goederen en geslachtsliefde. —

Trouwe und wissheit schaltu minnen,
Darmede Gades Hulpe winnen.

(Op't stadshuis te *Bremen*).

«In Brederoos» *over-gesette Lucelle*, 1616, is't onderscheid tusschen «liefde» en «min» als reeds gevestigd voorgedragen:

«Dat uit den *Chaos* eerst de liefde is gekomen,
't Is waar, maar vaak werd de min voor de liefd' genomen.
En dàt wordt bij't verstand voor een faalgreep gedoemd.
De liefde die is God, oft goddelijk, naar men't noemt,
En hoort veel hooger t' huis «als» in die beuzelingen;
De liefde is de strik en d'eendragt van de dingen,
't Zij hemelsch, oft 't zij aardsch. Maar de liefd', die gij raamt,
Die wordt van iedereen Cupido meest genaamd,
Dat is gezeid zoo veel, als: dierelijke lusten».

Brederos opvatting van den zin beider woorden is nog die der tegenwoordige taal:

. . . .
«Minne! wie de oudheid haar lofzang kweelde,
Minne! wier hymne zij sloot met een klagt,
. . . .
. . . .
U slechts, u looft alle ziele te regt,
Liefde! die *enkel* aan streeling der oogen,
Enkel aan zinnelijk lokaas *niet* hecht».

Minne en liefde, Gids, 1841, *Mengelingen.*

De woorden «minne», «beminnen», «liefhebben», met d'afgeleiden en hunne wijziging van beteekenis vergeleken, herhalen ons eene waarheid, die door de taalstudie,

in vroegeren en lateren tijd, bij oude en nieuwe talen, te veel is uit het oog verloren. Deze waarheid namelijk:

«De beteekenis van't stamwoord is *niet* beslissend voor die der afgeleide van dat woord; zelfs geeft het gebruik meermalen aan't afgeleide eene beteekenis, die in tegengestelden zin is gewijzigd van de beteekenis des stamwoords.

Voorbeelden: «Minnen» is weinig in gebruik, en dan nog meest in den bijzonderen zin, dien't woord «min» heeft, in tegenstelling met «liefde».

Gevolgtrekking: «alzoo komt «minnaar» weinig voor: en, bepaald, in de beteekenis van zinnelijke liefde alleen?»— Neen, 't is verkeerd: *Naar 't gebruik*, is minnaar 't *gewone* woord in *goeden* zin. «Beminnen» is eveneens 't regte woord zoo wel voor edele als minder edele liefde, en doorgaande, tot bezielde wezens. Met «Beminnaar» is't tegengestelde: *nooit* wordt het van liefde tot menschen of een hooger wezen gebruikt; *altijd* van dieren of zaken: «een beminnaar van't landleven, van wijn, honden, paarden», enz.

«God, zijnen naasten liefhebben» is bijbelsch voor, «God, zijnen naasten beminnen.» Die, *bij gevolgtrekking*, d'uitdrukking wilde gebruiken: «een liefhebber Gods», zou in eene dwaling *tegen 't gebruik* vervallen, die eene heiligschennis nabij kwam. D'edelste zin, waarin't gebruik «liefhebber» toe laat, is die van «beminnaar van schilderijen, zeldzaamheden», enz.; ook voor iemand, dien men nu een dilettant noemt; — «liefhebberij».

Alle talen leveren voorbeelden gelijk deze; *in geene taal is de beteekenis van't stamwoord beslissend voor de beteekenis van't afgeleide.*

BEROERTE. Hoogd. *Schlag*, *Schlagfluss* = Deensch en Zweedsch *Slag*, *Slagflod; slag*, *slagfluss.*

Hij heeft eene beroerte gekregen; er ist vom Schlage gerührt worden Deensch en Zweedsch.....?

BETOOMEN is, woordelijk, in 't Hoogd. *bezäumen.* Doch,

't eerste wordt nooit letterlijk, het tweede nooit figuurlijk gebruikt. Vanhier is, ***naar den zin***, «betoomen» = ***bezähmen*** [temmen, betemmen] = ***bezwingen*** [bedwingen]: maar «bezäumen» = ***toomen***, ***een' toom aandoen***.— Betoomen fig.

D'ontembre zee houdt stand, waar't God gebiedt;
Ze overschreidt de vaste grenzen niet;
Ze ziet haar magt door hooger magt betoomen.

«IN TOOM HOUDEN» fig. is gemeen aan onze en de drie andere talen; *zijne driften in toom houden;* Hoogd. ***seine Leidenschaften in Zaum halten;*** Deensch ***at halde sine Lidenskaber i Tömme;*** Zweedsch ***hålla sine affecter i tömmarne.***

TOOMELOOS, ***toomeloosheid;*** Hoogd. ***zügellos***, ***Zügellosigheit*** [teugelloos, — heid] = Deensch ***tøileløs***, ***Tøileløshed*** = Zweedsch ***tygellös***, ***tygellöshet.***

BETEUGELEN, TEUGELEN fig.:

«Ik dekte mijn gezigt en oogen met mijn vleugelen,
Om mijn gedachten en genegenheên te teugelen.»

VONDEL'S *Lucifer.*

Zügeln, de woordelijke overeenkomst, is Hoogd., maar bijna vreemd aan't gebruik, daar «***zähmen***» [temmen] en «***bändigen***, [binden, aan band leggen] de voorkeur hebben.

BEURT, BEURTELINGS, BIJ BEURTEN. Hoogd. ***die Reihe***, ***nach der Reihe***, enz. [de rij, reeks; naar de rij af], Deensch en Zweedsch: ***Rad; i Rad*** [ons rad, raderen; Platduitsch ***na der Radt***, naar de rij af].

BIJGELOOF. Hoogd. ***Aberglauben*** [über = ober = over] Deensch ***Overtro*** [overtrouw]; Zweedsch ***Vidskepelse*** [bijschepping?], ***vantro*** [wangeloof, gelijk ons: ***wan***begrip].

't Is een bekende regel in de talen: «Vele woorden hebben op zich zelve, zonder bijvoegsel, een goeden zin bv. «een man ***van naam***», ***van geboorte***», is: van ***grooten*** naam, van ***aanzienlijke*** geboorte.

Wordt «geloof» zóó genomen, dan is *bij*geloof, «bij 't geloof», een onnut aanvoegsel; dan is « Aberglauben » «*over* 't geloof», 't is te veel, 't is *over*daad. Maar overdaad van wezenlijk en gezond geloof laat zich niet denken, en wordt door Aberglauben niet bedoeld: weshalve, van die twee, «bijgeloof» 't begrip 't helderst voorstelt; *vantro* nog beter.

DWARSFLUIT. Hoogd. *Querflöte;* Deensch *Tvaerfløite*, Zweedsch *tvärflöjt.*

EVENEENS. Hoogd. *ebenfalls;* Deensch *likeledes* [gelijkledig, gelijkzijdig?]; Zweedsch *likaledes; äfvenså* [evenzoo].

GEIT. Hoogd. *Ziege;* Deensch *Ged;* Zweedsch *Get.*

GEVOELIG. Hoogd. *empfindsam;* Deensch *følsom* [voelzaam]; *känslofull* [vol aandoeningen, = «känslor», aandoeningen, van «känna», kennen, voelen].

HOOFD, KOP. Hoogd. *Haupt*, *Kopf;* IJslandsch *Höfud;* Engelsch *head;* Deensch *Hoved;* Zweedsch *hufvud.*

Volgens 't gebruik van «hoofd» en «kop», is, bij geheel ons volk, de regel der levende taal: *de mensch heeft een hoofd*, *'t dier een kop.* Overgedragen op 't onbezielde, met eene juiste overeenkomst: *pijpekop*, *pleisterkop.* Maar *'t hoofd*, *'t havenhoofd*, eene plaats van belang bij een zeevarend volk, maakt, op den laatsten regel, eene doordachte uitzondering; even kenmerkend als in't *Engelsch* 't gebruik van't voornaamwoord *she* van een schip, in plaats van *it*, 'tgeen anders voor al 't onbezielde dient.— Men hoort wel: «'t is een heldere kop», «als't hem in den kop komt», zelfs van beschaafden; of liever 't eerste alléén van beschaafden: doch dit is eene *gezochte* ongedwongenheid der taal. In de gewone spraak, zegt de geringste, degelijke burgervrouw nooit anders dan: «*hoe komt hem dat in't* hoofd. *'t* Hoofd *loopt mij om;*» *ik heb pijn in* «*mijn*» hoofd. — «Hals over kop», «zich voor den kop schieten», zijn vrij gewoon.— Dat men zegt: «een schip van twee, drie honderd koppen», heeft zijne reden: van twee,

drie honderd «hoofden»; zoo veel hoofden, zoo veel zinnen; gaf eene verwarde voorstelling van eene scheepsbevolking, bij welke, nadrukkelijker dan ergens elders, 't is: één zij't hoofd, *εἷς κοίρανος ἔστω*.

't Onderscheid tusschen *Haupt* en *Kopf* vertoont zich, in't leven der *Hoogduitsche* taal, op verre na niet met die scherp geteekende omtrekken als bij ons; beide loopen er, verward, dooréén. De *Synonymik* zegt: «*Haupt* geldt den vorm, *Kopf* de stof, den inhoud» [1]). Een natuurlijk gevolg «van dit onderscheid, — dat «Haupt» den vorm, «Kopf» den inhoud geldt — «is tevens,» vervolgt Eberhard, dat «Haupt» edeler is, dan «Kopf». Dit *natuurlijk* volgen van 't meer *edele* van «Haupt,» *omdat* dit den *vorm*, «Kopf» den *inhoud* betreft, is moeijelijk toe te geven: de «kop» van een *Hottentot*, waarin hersenen, de zetel van een menschelijk denkvermogen, zijn vervat, is *edeler* dan 't hoofd van den *Apollo van Belvedere*, van binnen een onbewerktuigde steenklomp, hoe ideaal ook in vorm.

Een ander gevolg der onderscheiding, van vorm en inhoud «is dat *Haupt* in een zinverband voorkomt, dat iets plegtigs heeft, iets verhevens». Dit is even valsch er ingeschoven, als 't eerste. *Des Menschensohn hat nicht, wo er sein Haupt hinlegt; Gekrönte Häupter*, enz. Immers: de vermoeide, die ruste zoekt, zoekt geene rust voor den vorm maar voor 't bewerktuigde van 't hoofd, voor den inhoud.

In *gekroonde hoofden* bewondert men niet, gelijk bij Phaedrus de vos, in de *persona tragica*, het treurspelersmasker, den vorm: men eerbiedigt den hoogeren zin.

INSPANNEN, bijv. *zijne kracht*, en ZICH INSPANNEN fig.

---

1) Eberhard's, *Versuch einer algemeinen Deutschen Synonymik Halle*, 1820, *4ter Theil.*

Hoogd. *seine Kräfte anstrengen.* Ook hier schijnt het Deensch en Zweedsch eene Hoogd. vertaling: *anstrenge sine Kraefter*, *anstrenge sig*; *anstränga sine kraefter*; *anstränga sig.*

D'INSPANNING, die *Anstrengung* = *Anstrengelse* = *ansträngning.*

KLIMOP. Hoogd. *Epheu*; Deensch *Vedbende* [...?] Zweedsch *murgrön* [muurgroen].

KAMPERFOELJE (ontstaan uit het Latijnsche *caprifolium*, geiteblad) Hoogd. *Geisblatt*, 'tgeen wezen moest *Ziegeblatt*; Deensch *Gedeblad*; Zweedsch *Getblad.*

LIGCHAAM, gelijk 't Deensche *Legem*, *Legeme*, in overeenkomst met het IJslandsche *Lik*, *Likami.* 't Hoogd. *Körper* komt van 't Latijnsche *corpus*; en van hier ook [?], bij letterverzetting, 't Zweedsche *kropp.*

MISSCHIEN (bedorven uit «mag schiên», 't mag geschiên; 't mag, 't kan wezen); Deensch en Zweedsch beter: *kanskee* en *kanske*; Hoogd. *vielleicht.*

MIDDAGHOOGTE (d. i. 't standpunt der zon aan den hemel, als ze, op bepaalden dag voor die of die plaats, hare meeste hoogte heeft bereikt), Hoogd. *Meridian*, *Mittaglinie*, in de Noordsche talen eveneens, en, als kunstwoord, ook bij ons. Kunstwoorden zijn niet op hunne plaats in de voortbrengsels van poësie en letteren, omdat deze 't eigendom zijn der taal in 't algemeen. Vooral uit dit oogpunt, is «middaghoogte» eigene rijkdom.....

Eben jetzt stand die Nation im Meridian ihres Glanzes, (SCHILLER *Abf. der Niederlande*, 1ster th. 3ter Abschnitt). Beter bij ons: *juist toen stand de natie op de* middaghoogte *van haren roem.*

NAAUWGEZET. Hoogd. *gewissenhaft* [gewetensachtig]; Deensch *samvittighedsfuld* [zamenwetendheidvol = gewetensvol; Zweedsch *samvetsgrann* [gewetens-naauwkeurig].

«Naauwgezet» is beeldspraak, aan de nijverheid ontleend. Gelijk een werktuig zóó naauwgeschroefd, dat het niets

doorlaat, dan 'tgeen er door mag, zóó is ook een naauwgezet geweten. Omgekeerd, de man, die alles behalve naauwgezet is, heeft, in de volkstaal, «een geweten, waarin men wel met koets en paarden kan rond rijden.»

OORLOG. IJslandsch *örlög*; Deensch *Orlog*; Zweedsch *örlog*; Hoogd. *Krieg*, ook bij ons *krijg*, en in 't Deensch en Zweedsch *Krig*. De zamenstellingen in't Deensch zijn vele: *Orlogsskib*, oorlogschip; *Orlogsflaade* [aa = oo], oorlogsvloot; *Orlogsmagt*, zeemagt; *Orlogsmaend*, zeevolk, enz. enz. In 't Hoogd. zijn bijna al deze zamenstellingen met *Krieg*; in 't Zweedsch vindt men *orlogsskepp*, enz. maar *krig* schijnt thans meer in gebruik. 't Deensch had ook 't werkw. *at orloge*, *orloges*, oorlogen. maar 't is verouderd. De verhoogduitsching beider talen valt in 't oog.

ONTBIJT [*ont*bijten = *ont*nuchteren = Fransch *déjeuner*] = Engelsch *breakfast* [d. i. 't vasten afbreken?], Deensch *Frokost* [vroeg-kost], Zweedsch *morgonvart* [morgenwaar?], Hoogd. *Frühstück* [vroegstuk].

ROESTVLEK. Deensch *Rustplet*; Zweedsch *Rostfleck*; Hoogd. *Eisenfleck*.

TOP. Engelsch en Deensch *Top*, Zweedsch *topp*, Hoogd. *Gipfel*, *Spitze*. *Van top tot teen* = Engelsch *from top to toe* = Deensch *fra Top til Taa* = Zweedsch *från topp til tå*, Hoogd. *vom Kopfe bis auf die Füsze*.

TOPPUNT ook fig. «ten toppunt van aanzien». Deensch *Toppunkt*; fig...? Zweedsch...? Hoogd. *die oberste Spitze*.

TOPZEIL. Hoogd. *Topsegel*; Zweedsch *toppsegel*; Deensch *Topseil*; ook fig.:

Saa stor en Magt sin Hovmods Topseil stryge:
Zoo groot eene magt strijkt zijn hoogmoeds topzeil; — doet strijken.

«De vreugde stijgt ten top» — «'t zeil te hoog in top halen» (ruimer leven, dan't inkomen toelaat) komen elders niet voor?

WITTEBROODSWEKEN = Deensch *Hvedebrodsdage* [witte-

broodsdagen]; Zw. *smekmånad* [liefkoozingmaand]; Fransch *la lune de miel* = Engelsch *honeymoon* [honigmaan]; Hoogd. *Flitterwoche*, of *Flitter*monath [looverweek of -maand]; «wenn anders», zegt ADELUNG verdrietig, «diese [gegenseitige]Zärtlichkeit die Dauer eines Monaths erreicht.»

Er is verband tusschen de taal en de beeldspraak van een volk, tusschen zijne levenswijze, 't land, dat het bewoont, zijn bedrijf, en den geheelen kring, waarin 't zich beweegt. Dit kan men, vóóraf, uit de natuur der talen opmaken; gedeeltelijk door bewijzen staven. D'aangevoerde vertalingen leveren er bewijzen toe, maar ook waarschuwen ze, meteen, tegen't onbehoedzaam trekken van gevolgen van dien aard.

Eigenaardig zijn blijde dagen in't *Nederlandsch* en *Deensch* door «wittebrood» aangewezen. Bij volken van 't gematigde *Noorden*, wier hoofdverbouw rogge is, was, in eenvoudiger eeuw, 't wittebrood niet alledaagsch; als dat op tafel kwam, was't feest. In't meer zuidelijk gelegene *Frankrijk*, in *Engeland* vooral, is tarwe 't gewone koren, en wittebrood zeer algemeen. Geen *pain blanc*, geen *white bread*, dierhalve, leverde hier 't beeld van vreugde en overvloed: maar honig, dien ook d'oudheid, in hare kinderlijke eenvoud, voor het toppunt hield van genot; 't geliefde beeld harer vergelijkingen. Zóóveel is er hier, dat op't verband wijst tusschen de beeldspraak van een volk en tusschen zijne levenswijze.

De waarschuwingen, d'aanmaningen tot behoedzaamheid, om geene onberadene gevolgen te trekken, zijn hier evenmin te verwaarloozen.

De *Hollandsche* «wittebroods*weken*» zijn in't *Deensch* tot dagen opgekort, in't *Fransch* en *Engelsch* tot eene *maand* verlengd: wie zal er't gevolg uit willen afleiden, dat de zinvervoering van den *Deen*, tot die van *Franschen* en *Engelschen*, zich verhoudt, als enkele dagen tot eene volle maand? Zonder beeldspraak, zegt het *Zweedsch* «de maand der liefkozingen»; dit kan evenwel geenen grond

opleveren, om't *Zweedsch*, voor minder dichterlijk te houden, dan d'overige talen; evenmin, om de *Hoogduitschers*, dewijl ze van eene Flitter- of loover-week spreken, te beschouwen als, boven anderen, op pronk en vertoon gesteld 1).

XLVII.

't Belang van ééne, algemeen gevolgde spelling,

met bijgevoegd antwoord op de vraag, of men 't best schrijft, «commandEREN», «commandEEREN» of «commandÉREN»; *en zoo d'overige vreemde woorden van dien uitgang.*

Concordia res parvae crescunt.
«C'est un beau pays qu'un pays constitué.»

«Voor't overige, ... kan ik niet genoeg waar-
«schouwen tegen de valsche en belachlijke inbeelding,
«dat men immer *door de spelling* de *juiste uitspraak*
«*eener vloeiende taal* uit zou kunnen drukken».
Spraakleer van Mr. W. BILDERDIJK, blz. 73.

Niets werkt stremmender op den bloei der letteren bij een volk, niets is verderfelijker voor d'algemeene beschaving, dan d'eindelooze twisten over de spelling van 's lands taal, en hare rustelooze verandering. Gelijk de nachtvorsten in't voorjaar, vernielen ze menig bloesem, vóór de vrucht zich zette, en ontnemen aan de geheele ontwikkeling der letteren hare volheid en overvloed. Onze spelling komt d'uitspraak meer nabij, dan met het *Engelsch*, *Fransch*, *Hoogduitsch*, *Deensch*, *Zweedsch*, 't geval is:

---

1) MICHAËLIS (JOHANN DAVID), *over den wederkeerigen invloed der begrippen van een volk op de nationale taal, en van de taal op de nationale wijze van denken; uit het Hoogduitsch vert. door* C. VAN ENGELEN, 1771, — eene zeer vlugtige schets — komt hier en daar, in't voorbijgaan, op't boven bedoelde verband.

desniettemin zijn wij 't, die 't meest in spelverschillen verward blijven; en die, in de groote wereldschool der volken, 't langste op de spelbank blijven zitten. Ginds zoekt ieder, die aanspraak maakt op den naam van een beschaafd man, van eene beschaafde vrouw, vóór alle dingen, zóó te spreken, vóóral zoo te spellen en te schrijven, als iedereen doet; zoo, als't algemeen beschaafd gebruik dit wil. Hoe omwentelingzuchtig men is, of is geweest, in die landen: de spelling is er eene grondwet, die ieder eerbiedigt. Grondige, geleerde taaloudheidstudie en nasporingen staan er, daarom, niet stil; evenmin als in een wel geregelden staat het wijsgeerige onderzoek ophoudt naar de beste staatsregeling en regeringsvorm: maar 't eene wordt niet met het andere vermengd en verward; men onderscheidt met regt tusschen eene spelling, eenen staat, die geregeld *is*, en tusschen de vraag, *hoe* die geregeld *zou kunnen worden*.

Bij ons in de spelling, is alles teugeloos volksbewind en regeringloosheid. Zich op de taal toeleggen, bij niet weinigen, is: zich met wijzigingen in de spelling bezig houden. Intusschen, de spelling staat tot het woord zelf, 't woord weder tot zijne beteekenis, in geene andere verhouding, dan de kleederdragt tot het ligchaam, het ligchaam tot de ziel. Is kennis der kleederdragten geen menschenkennis: kennis der spelling is, evenmin, taalkennis; taalkennis in hare ware, veelmin in hare hooge beteekenis. 't Gevolg dier afdwaling is, dat menigeen zich verdiept in oude taalvormen, al voordat hij op't denkbeeld is gekomen, zich zooveel heerschappij over de levende en in gebruik zijnde taal te verwerven, dat hij, flink weg, zijne gedachten in goed *Hollandsch* kan uitdrukken. Een ander nadeel is nog grooter. «Men heeft wel gezegd» schrijft Gijsbert Karel, *Graaf* van Hoogendorp, na een bezoek der stadsarmscholen te *Amsterdam*, «dat de mathesis de beste logica «is, maar ik houde de grammatica voor eene veel betere. «Eene opzettelijke logica op eene armschool zou zeker on«gerijmd zijn, en dienen om't verstand te verwarren,

«maar de grammatica is hoogst nuttig, wanneer ze blijft «bij de moedertaal. *De taal is het gereede werktuig van «een redelijk wezen . . . daar is geen stand zoo gering «in de maatschappij, welke zich er niet wèl bij bevindt «met dit werktuig wèl te kunnen gebruiken.*» Maar hoe is die redeneerkunde, die algemeene logica, denkbaar niet alleen op eene armschool, maar bij't *geheele* schoolwezen, zonder eenheid, vooral zonder eenheid van spelling? Vastheid in't spellen en schrijven der woorden is, voor den leerling, in *alle* talen *d'eerste* trap tot hare kennis; 't in acht nemen harer regels d'*eerste* stap tot orde en tot gehoorzaamheid voor't denken en schrijven. Hiertoe ontneemt de verscheidenheid van spelling aan't onderwijs de mogelijkheid. «Spelt die en die zoo, waarom mag ik ook mijn' zin niet volgen» zegt de knaap; en wat zal men antwoorden? Wijdloopig met hem 't voor en tegen beredeneren, en hem tot een' betweter vormen; of zijn gevoel van regt geweld aandoen? Er komt bij, dat die knaap ook andere talen leert. Met enkele afwijkingen, vindt hij in deze één vasten spelvorm: niets verhindert hem te vergelijken, en laag neder te zien op zijne verwarde moedertaal. Zoo kan't schoolonderwijs in de taal geene les worden in de redeneerkunde; noch de taalstudie een voertuig tot nationaliteit en volksgevoel. Niemand verschuile zich hierbij achter Bilderdijk, of achter twee, drie groote dichters en romanschrijvers van onzen tijd. Indien groote geesten aan d'algemeene *behoeften* hunne overtuiging niet ten offer willen brengen, dan hebben, hierom, wij, gewone menschen, 't zelfde regt niet: grootere verdiensten hebben aanspraak op grootere toegevendheid. En toch, Bilderdijk's *eerste wareld*, 't prosa en de gedichten der anderen, zijn werken, wier levensduur geene spelling verlengen zal of verkorten. Letters, klankbeelden, voeren niemands schriften tot blijvenden roem of tot vergetelheid. Dit bepaalt de geest, die er in leeft; de toover der taal, waarmede ze zijn geschreven. Weinigen nu hebben zich onsterfelijk ge-

schreven: maar niemand zich ooit onsterfelijk *gespeld*, schrijver, noch natie.

Dit alles komt mij waar voor, ook dan, wanneer de voorgestelde of ingevoerde wijzigingen, in eene *bestaande* spelling, volkomen zijn gegrond. Nog veel meer, wanneer ze 't niet zijn. Hoe veel aan de gegrondheid meermalen ontbreekt, kunnen ons de woorden leeren, aan't hoofd van dit stukje mede opgenoemd.

Sedert lang schreef men «command*e*ren», «ordonn*e*ren», «verifi*e*ren» enz., met één *e*, gelijk men schrijft «r*e*gen», «z*e*gen», «v*e*le» enz. En met reden. Voor zooverre ik heb gehoord, spreekt men overal «command*e*ren, regen, zegen, vele,» uit, alsof er eene *é* stond: commandéren, ordonnéren, verifiéren, régen, zégen, véle. Alleen 't *Platgroningsch*, zoo ik meen, zegt command*ei*ren, ordonn*ei*ren. Bilderdijk volgt dit gedeeltelijk niet, gedeeltelijk al; hij schrijft: «command*ee*ren, eveneens alle vreemde woorden van dien uitgang: maar, als gewoonlijk, r*e*gen, z*e*gen, v*e*le enz. Dan, *ee* is bij ons de *Fransche è*. Zóó, als deze in «père», mère» klinkt, doet bij ons, 't land door, overal — bijna overal? — de *ee* in: «verm*ee*nen», bez*ee*ren», l*ee*ren», onderwijzen, alle woorden, die Bilderdijk op gelijke wijze *ee* spelt. Een van tweeën is dan waar: òf hij is in strijd met zich zelven, òf neemt eene andere uitspraak ten grondslag. 't Laatste is't geval niet. Overeenkomstig onze gewone spelling, die veelal, met betrekking tot *e* en *ee*, *o* en *oo*, naar d'uitspraak van de *Maas*streken en *Zeeland* zich regelde, noemt Bilderdijk «*de omtrek der Maas de echte zetel van ons* «*Hollandsch*» Spraakl. bl. 34. Er blijft dus alleen over aan te nemen, dat hij in weêrspraak is met zich zelven.

«Ordonn*é*ren», eindelijk, was niet te verwerpen, doch even zoowel als «regen», «zegen», zonder teeken wordt geschreven, kan ook dit, en de gelijksoortige woorden, er buiten. Wij moeten zooveel talen *opzettelijk leeren* uitspreken, waarom onze eigene niet? De moeijelijkheid der uit-

spraak van't *Engelsch*, wel verre van een beletsel te wezen vóor zijne beoefening, is veeleer een prikkel; en dier tale tot eene kroone geworden, tot een nationalen roem. Niet minder hooghartig zegt de *Deen* tot den vreemdeling, die zijne spraak, inderdaad evenmin als d'onze eene wereldtaal, poogt te leeren, dat hij nimmer de ware uitspraak zal krijgen. — Al te duidelijk, al te makkelijk, brengt nergens heil aan.

XLVIII.

Woorden uit andere talen, aangewend om d'onze te veredelen.

Naar aanleiding der:

Schetsen en Verhalen,

(van eene beroemde Schrijfster.)

1852.

Vreemde woorden onder zijne taal te mengen, is bij ons eene landziekte; «'t is *epidemisch*» zeggen nu de geleerden van't vak. De kwaal is algemeen, maar d'oorzaak niet dezelfde. Bij velen is't bloot sleur en gewoonte. Bij anderen, is't onderscheiding: ze willen voor menschen van *distinctie* doorgaan, die eene *gesoigneerde educatie* hebben genoten. Bij anderen . . . doch de lijst van al die kleine grootheden zou vervelend worden; en ze op te maken geen werk zijn, dat hier doel trof. Één klasse is er van schrijvers, die vreemde woorden gebruiken, en evenwel eerbied verdienen, in weêrwil van dat gebruik, 'tgeen, in ons oog, eene dwaling is, waarvan de gevolgen niet zijn te berekenen. 't Zijn die, welke onze taal lief hebben, maar haar pogen te veredelen door't invlechten van vreemde woorden. Één voorbeeld uit het aangevoerde werk is genoeg.

« De noordsche *vegetatie*, in hare ontwikkeling zoo snel « als kort van duur, staat in vollen *fleur*.»

Niemand zal in die woorden, vegetatie en fleur, een

kortzigtig pogen zien naar *distinctie:* ieder't zoeken naar stijlveredeling erkennen. «Is't doel hier bereikt; kan't, op deze wijze, ooit bereikt worden?» Ik geloof 't niet. Hier was b. v. *plantengroei* welluidender geweest dan *vegetatie*. Welluidend en niet welluidend is wel een lange strijd, maar hierin zijn alle deskundigen 't eens, dat afwisseling van klinkers één der bestanddeelen uitmaakt der welluidendheid; en alzoo *a— e— oei* de voorkeur heeft boven *e— e— a— ie*. Een klank kan, op zich zelven, aangenaam wezen voor't gehoor, maar 't woord, door't gebruik afgesleten, minder edel dan een ander; b. v. *meid* is welluidender, *maagd* edeler. Ook dit is bij deze woorden 't geval niet: zelfs heeft het inheemsche «plantengroei» van't gebruik minder geleden dan «vegetatie.» Van *bloei* en *fleur* geldt dit, nagenoeg, op dezelfde wijze. Eene andere bedenking komt er bij: « fleur » m , in't *Hollandsch* in zwang, is bij ons niet meer gangbaar voor't *Fransche* «la fleur,» in't letterlijke: ons «in fleur zijn» is *niet* in gebruik van boomen en gewassen: maar fig. van menschen, steden enz., die in de kracht zijn des levens, jeugdig in den ouderdom; vol tier en welvaart.

Waren ook deze twee proeven gelukkiger uitgevallen, 't beginsel: eene taal, door woorden uit eene andere te willen veredelen, dit kan den toets niet doorstaan. Aan zulk een taal veredelen is geen bepaald einde te denken, waar't moet ophouden; dien ten gevolge moet het op eene algemeene verbastering uitloopen der dus veredelde taal. Er moet eindelijk een mengsel ontstaan, veel en veel zonderlinger dan 't *Hoogduitsch* zou zijn geworden, indien men, volgens 't verhaal, op't voorstel van FREDERIK II, naar de wijze der *Italianen*, achter ieder woord eenen klinker had gevoegd.

Neen, de veredeling van iedere taal, gelijk van iederen mensch, is ontplooijing, ontwikkeling van haar eigen wezen en natuur, van d'in haar slapende eigenschappen en krachten; dit alleen is haar waarachtige adel.

Meer dan alle taalmijmeringen, meer dan geleerde ver-

handelingen, meer dan wijsgeerige taalbeschouwingen, kunnen begaafde schrijvers, van een edel en fijn gevoel, voor deze veredeling doen.

Men heeft eens gezeid : de vrouwen van't hof van LODEWIJK XIV hadden meer voor de *Fransche* taal gedaan, dan l'*Académie française.* Moge onze taal nog eenmaal 't geluk te beurt vallen, bij de *Nederlandsche* vrouwen in hooge gunst te komen, 'tzij ze als schrijfsters onze letterkunde verrijken, als huismoeders in eigen gezin werkzaam zijn, of in welken kring ook, veredelend en beschavend, invloed uitoefenen.

XLIX.

Voorlezing over d'*uitspraak*, *'t gebruik* en *misbruik* van den uitgang LIJK, gehouden in een genootschap voor werkdadige taalkunde.

Voor een gedeelte,

een bijvoegsel tot eene

Uitspraakleer.

Hoog plegen onze oude stedebeschrijvers hunne geschiedenissen op te halen, en niet minder verre hun onderzoek uit te strekken naar den naamsoorsprong hunner stad. Alles, bij gewijde en ongewijde schrijvers, 'tgeen, al was't maar van verre, hiertoe dienen kon, was van hunne gading, en werd er toe in beslag genomen. Zoo werd de *Latijnsche* naam van den man, die in HOMERUS overoud heldendicht, d'*Odysséa*, wordt bezongen, ULYSSES, zoo lang verslepen, tot dat men er den naam van *Vlissingen* uit zag spiegelen. Moeijelijk is't, bij dit misbruik der geleerdheid, ernstig te blijven: onmiskenbaar, dat men grondig wilde zijn, en zich alle moeite getroostte. De historiestudie en aardrijksbeschrijving van onzen tijd verwaarloozen de vroege oudheid, even zoo min als die dagen 't

deden; door oordeelkunde en nieuwe nasporingen geholpen, hebben ze zelfs over de vroegste eeuwen een toen ongekend licht doen opgaan. Hierin verschillen deze van vroegere tijden: ze scheiden de kennis der oudheid en de kennis van den tegenwoordigen tijd, 'tgeen *was*, van 'tgeen *is*, ten einde eerst het noodigste — voor dezen dit, voor dien dat — in't oog te vatten, om vervolgens, door eene grondiger kennis van ieder deel, tot eene meer volkomene wetenschap van't geheel te komen.

Bij onze taaloefeningen zoeken we, in d'eerste plaats, 'tgeen van dadelijke toepassing is op't leven. Hierom meen ik den weg te moeten inslaan, die zoo evengenoemde wetenschappen volgen, alzoo, met terzijdestelling van den oorsprong en de geschiedenis van den uitgang LIJK, mij alleen te moeten bepalen tot onzen tijd, en d'uitspraak, 't gebruik en misbruik van dit aanvoegsel, in en volgens de taal van den dag, na te moeten gaan.

In d'eerste plaats dan d'*uitspraak*. Op *zich zelf* beschouwd, wordt d'uitgang *lijk* eveneens uitgesproken als't naamwoord *lijk;* 't lidwoord *den* eveneens als *den*, voor «denneboom»; *mijn*, bezittelijk voornaamwoord, als *mijn* voor goudmijn, enz. In den regel, is dit het geval met alle woorden van gelijke spelling: *op zichzelve*, alleen genomen, hebben ze *dezelfde* uitspraak. In eene *Nederlandsche* uitspraakleer, waaraan dringende behoefte bestaat, is't alzoo niet genoeg, voorschriften te geven omtrent d'uitspraak der *bijzondere* letters: hoe 't verschil van toon zich wijzigt, naar mate eene lettergreep, of woord, dit of dàt rededeel is, of wel alleen uitgang, moet duidelijk worden uiteen gezet. «Dēn, dēn,» wordt «*dĕn dèn*», d'eerste *e* is kort, met den zweem van eene doffe *u*; de tweede open en helder; «mīǰn mīǰn» wordt op dezelfde wijze *mĭjn mījn* 't eerste «mijn» wordt nagenoeg «men,» 't ander houdt den vollen klank. Niet anders is 't met *lijk*: in den uitgang gaat de volheid van den klank verloren. Bv. «leelijk:» *lee* heeft den toon, en *lijk*

wordt *lik;* doch niet zoo, als *lik* in d'eerste lettergreep van «*lik*ken,» maar kort en dof lēē*lik*, met eenen klank tusschen ŭ en ĭ. Over 't geheel wordt, van de woorden op *lijk*, dit het best uitgesproken; 't is 't minst besmet met de gemaakte uitspraak der leestaal. Krachtiger verheft, naar 't gewone misbruik, LIJK zijne stem in «den *konink*LIJK*en* zetel en *konink*LIJKE magt, in plaats van «konink*like*» even als in «lee*lijk*.» Dat het gebruik van *lijk* in de laatste jaren zoo geweldig is toegenomen, is denkelĭjk nergens anders aan te wijten dan aan dat uitgalmen van *lĭjk*, voor lĭjk. Voor hen,

«die woorden, lang van klank,
vol eerbied hooren,»

klonk, «in 't nachte*lĭjk* uur, 't geblaas van den stede*lijken* torenwachter plegtstatigl*ĭj*ker,» dan «'t blazen 's nachts van den stadstorenwachter.» Werd d' uitgang lijk altijd lĭjk uitgesproken; ēēn, ēēnēn, mĭjn, mĭjnēn, als ĕĕn, ĕĕnĕn, mўn, mўnĕn, en zóó alle voornaam- en lid-woorden, er was veel gewonnen. 't Lijdt geen twijfel, of velen, ook beschaafden, keeren bij voortduring den regel om: «schrijf, zooals gij spreekt;» in: «spreek, zoo als gij schrijft.» *Din*-GEN, *bren*-GEN, *zin*-GEN, *rin*-GEN enz. enz. schijnen dan ook onverdelgbaar tot op den dag van heden.

Wat het gebruik en misbruik betreft, de levende spreektaal is tot het laatste alleen vervallen, ten gevolge harer besmetting door eene kranke schrijftaal. Zij zelve, de levende spreektaal, geeft gelegenheid, door vergelijking van 'tgeen ze aanneemt, alleen toelaat, en 'tgeen ze volstrekt verwerpt, 't ware gebruik te bepalen, en 't misbruik aan te wijzen.

Zegt men b. v.: aan de *stedelijke* poorten is 't poortgeld afgeschaft — een *dorpelijk* burgemeester is gelijk in titel aan een *stedelijk*; even zoowel als de *gemeentelijke* ontvanger eener *stedelijke* als eener *landelijke* gemeente; en als een *landelijk* en *stedelijk* predikant; dan klinkt dit, grootendeels, vreemd. Eene halve eeuw vroeger, nog later,

zou men ook zoo niet gesproken hebben. 't Was eenvoudig geweest, zonder nasleep of galm: aan de *stads*poorten — een *dorps-* en *stads*burgemeester; een *gemeente*ontvanger; eene *stad-* en eene *land*gemeente enz. Maar, even waar is't, dat de spreektaal, indien ze zich zelve wilde *gelijk blijven*, *al* die voorbeelden voor goed moest erkennen, dewijl ze *eenige* van dit soort — «stedelijk ontvanger» — «stedelijk gymnasium» — «landelijke gemeente» enz. enz. stellig heeft aangenomen. Volgens denzelfden regel gevormd, hebben ze dezelfde regten; in't aannemen van één, ligt dat van allen besloten. Alvorens dit verschil wordt afgedaan, moeten andere voorbeelden 't wezen der zaak nader doen kennen.

Andere voorbeelden. 't Gebouw, waar een koning woont, is't «*koninklijk* paleis». Dit is gangbare munt. Gevolgelijk de hoed, de laars, dien een koning draagt, is dan ook «de *koninklijke* hoed», «de *koninklijke* laars?» Dit ontkent men. Deze is de weêrspraak der taal met zich zelve: in «koninklijk paleis» laat ze *koninklijk* toe, in plaats van «des konings», «van den koning»; bij hoed en laars wil ze koninklijk, in die beteekenis, niet aannemen. In andere voorbeelden vertoonen zich dezelfde tegenstrijdigheden.

«*Moederlijke* teederheid», «*zusterlijke* liefde», «*vaderlijke* zorg» erkent de levende taal als haar eigendom. «De *moederlijke* sleutelbos», «de *zusterlijke* breipriemen», «de *vaderlijke* pruik», vindt de taal zelve bespottelijk; en: «de *moederlijke* verwaarloozing der kinderen», «de *zusterlijke* nijd», «de *vaderlijke* ontaardheid» beschouwt ze als zoovele tegenstrijdigheden.

't *Nachtelijk* bezoek en d'*avondlijke* begroeting; *hoofdelijke* omslag (gemeentelasten) en *landelijke* bemesting enz. enz. Even als't geval was bij d'eerst aangehaalde voorbeelden, zijn deze, hoewel gelijksoortig, gedeeltelijk gangbaar, gedeeltelijk niet.

In dien zelfstrijd der levende taal, voeren ons de voorbeelden, die ze *volstrekt niet wil toelaten*, uit den doolhof; d'uitweg wijst zich van zelven. In den regel, d. i.

in't algemeen, wil de taal *niet*, dat de woorden op *lijk* alleen dienen 1) om den tweeden naamval te vervangen. Als ze haar eigene natuur had kunnen volgen, had ze nooit gezeid, voor de woonplaats van den koning: «'t koninklijk paleis» maar «*koningspaleis*», gelijk vroeger «*prinsen*hof»; en zelfs «*prinsen*gracht», «*keizers*gracht», «*konings*plein» enz.; denkelijk deze, zooveel als een prins enz. waardig; de vertaling van *palais royal* is haar opgedrongen. Al dat *gestede*LIJK is even onnatuurlijk; ze had voor lang: *stads*ontvangers, *stads*gymnasiën, *stads*kruidtuinen enz. enz.

2). Ze wil geen woorden op *lijk*, in den regel, voor't eerste lid eener zamenstelling: geen «nachtelijk bezoek» voor een «*nacht*bezoek»; geen «avondlijke rust» voor «*avond*rust»; geen «raadsheerlijke betrekking» voor «een «*raadsheers*betrekking», enz. enz. Maar er zijn uitzonderingen. Zoo hielden onze vroegere stadsbestierders veel van *Romeinsche* namen: hunne geslachten waren de *patricische*, enz.; de burgemeesters der *Nederlandsche* steden en steedjes werden, in't *Latijn*, tot *consules* verheven, maar wederkeerig, de *dignitas consularis* bij ons «de burgemeesterlijke waardigheid.»

Zonder vreemden invloed, wil de taal, blijkbaar, de woorden op *lijk* gebruikt hebben om aan te wijzen, dat een persoon of zaak den *aard* of *eigenschap* heeft, van 't geen 't eerste lid van't zamenstelsel met *lijk* uitdrukt; en wel in een hoogen trap en in goeden zin; *zoo* 't eerste lid ten minste, in zich zelf, niet reeds eene slechte beteekenis heeft b. v. «*verrade*lijke aanval»; «*dier*lijke drift» [dier als tegenstelling van mensch]. In de laatste gevallen, heeft het eerste lid der zamenstelling even zooveel kracht ten kwade, als in d'eerste ten goede. — «*Wonder*lijk», meest afkeurend van beteekenis, is eene uitzondering. De toepassing staat voor ieders opmerking open. De verrijking, die volgen zou, zoo de taal zich zelve, volgens hare eigene wetten, gelijk wilde worden, is niet klein.

Konink*lijk* paleis =	prachtig gebouw.
Koningspaleis =	't paleis van den Koning.
Konink*lijke* gift =	rijke, aanzienlijke gift.
's Konings gift =	gift van den Koning, klein of groot.
Konink*lijk* kind =	een kind van groote verwachting, schoonheid.
Koningskind =	een kind van den Koning.
Christe*lijke* gemeente =	een gemeente, uitstekend door de beoefening van de voorschriften des christendoms.
Christengemeente =	eene gemeente van leden, die den naam van Christenen dragen, onverschillig, hoe ze leven en handelen.
Lande*lijke* woning =	eene woning, in de stad of op't land, die al de gezigten, genoegens, aanbiedt, die 't land boven de stad geven kan.
Landwoning =	eene woning op't land.
(Landswoning =	eene woning, waarvan de staat eigenaar enz. is.)
Moeder*lijke* zorg =	eene zorg, gelijk die eene moeder onderscheidt, welke vrouw ook ze betoont.
Moederzorg =	zorg, die aan de moeder is voorgeschreven door God en de natuur; zonder in aanmerking te nemen, hoe ze betoond wordt.

Eene volledige, bijna volledige, lijst te geven, zou een klein boekdeel vullen, en toch nog doelloos wezen, zoo 't eigen taalgevoel niet ontwaakte. Even verkeerd was't, om het gevondene beginsel, aanstonds en overal, in toepassing te willen brengen. Vele misbruiken zijn diep geworteld; andere in onze instellingen als't ware tot kracht van wet

verheven. Eene levende taal verzet zich tegen alle geweldige omwentelingen; en de regels, voor't gebruik en de beteekenis der woorden, tot zoo vele axiomata te willen verheffen, is in strijd met hare natuur. D'oplossing van een voorstel der wiskunde is òf volstrekt waar, òf volstrekt valsch; er is geen derde mogelijk: voor't overige is, in ons denken en besluiten, 't volstrekte een droombeeld, en, dien ten gevolge, ook in de taal en in de beteekenis der woorden. Maar, naar mate de begrippen bij een volk zich verhelderen, zijne taalbeoefening meer een *levend beginsel* wordt, beelden zich de synonyma af met eene zuiverder en netter teekening.

Zelfs, indien 't voorgestelde behoedzaam wordt toegepast, is voor deze toepassing, op onze tegenwoordige hoogte, nu en dan 'tzelfde te vreezen, 'tgeen dien reiziger te *Weenen* gebeurde. «En dat was»? Hij sprak zuiver *Hoogduitsch*, en vroeg om *ein Regenschirm*. Goedaardig teregt wijzende, zeide hem de *Weener*: «Um *Verzeihung*, *Jhro Knoten*, *aufs Deutsch heisst das ein Paräplui*. (Als ik zoo vrij mag wezen: op zijn *Hoogduitsch* is dat een paraplui, Uwe genade.) «Uwe genade», natuurlijk, valt hier te lande geheel weg: maar meestal, bij onze taalgispingen, al zijn ze ook van dat *Weener*-gehalte, komt ook geen «als ik zoo vrij mag wezen», of diergelijke vorm van beleefdheid; er is geen denken aan. Waarom is dat toch? Is beleefde heuschheid onvereenigbaar met de letteren en met d'eischen der oordeelkunde?

L.

Welke redenen zijn er, om DE *tot* D' *te verkorten?*

Eene bijdragt tot herstel van d'oude zachtvloeijendheid der tale.

Nullum est dictum, quod non dictum sit prius. [Al wat gezeid wordt, was dit al vroeger.]

De redenen hier voor zijn de volgende. Deels zijn ze algemeen voor alle, deels bijzonder voor onze taal.

d'algemeene reden.

Wanneer, van twee op elkander volgende woorden, 't eerste, — in den regel een der kleinere rededeelen, een lidwoord, enz.— met een *korten*, *toonloozen* klinker sluit, het tweede met eenen klinker begint, kort of lang, dan moet òf de stem, achter het eerste woord, bij d'uitspraak rusten, òf beide klanken inéénsmelten, òf aan den eersten meer nadruk geven, dan hem van nature eigen is. Bv. «de een», wordt uitgesproken «dĕ... een», met eene rust; «d'een,» zamen gesmolten; of «dē een», d'eerste *e* met te veel klem. In de kunsttaal heet die klinkerzamenkomst, of liever de rust, die ze vordert, *hiatus*, gaping. Om ze voor te komen, is d'afkorting of wegsnijding ingevoerd; en *de*, in *d'* veranderd, wijst aan, dat *d'* met het volgende woord zamensmelt.

'tBeginsel, om door afkorting de zamensmelting voor 't oog aan te wijzen, volgen, een ieder op hare wijze, drie der meest bekende talen, welke men gewoon is onder de meest welluidende te tellen: de *Grieksche*, *Italiaansche* en *Fransche.*

Deze eerste reden is alzoo ontleend aan d'algemeene spraakkunst, en bekrachtigd door't gezag van drie wereldtalen.

Noodige opmerkingen bij dezen algemeenen regel.

Deze kunnen 't best gemaakt worden naar de wijze, waarop onze taal en't *Fransch* 't beginsel toepassen.

1°. Volgens dien regel, schrijft men: «d'eer is een prikkel»: waarom ook niet: «de liefd' is blind?» Is de versmelting welluidend in't eene geval, ze moet het ook wezen in't andere. Voor de zoetvloeijendheid, heeft het geene waarde, dat DE een lidwoord is, *lief*DE een naamwoord: zij, de welluidendheid, heeft met *klanken* te doen, maar bekommert zich er niet om, tot welke *rede-deelen* die klanken behooren.»

't Antwoord is dit: «De liefd' is blind» wordt *niet* afgekeurd, *omdat* liefde een naamwoord is, maar omdat, *éénig* de *klanken* in aanmerking genomen, dit iets anders is dan d'*eer*. Bij «liefde» verbindt zich de sluit-*e*, als een flaauwe nagalm, gehoord en niet gehoord, met het voorgaande *liefd*. Hiertegen heeft in *d'eer*, *de* niets *voorgaands*, waartegen 't leunen kan, en verbindt zich noodwendig met het volgende *eer*. Van hier,

2°. omdat steunen op en tegen eene voorgaande lettergreep, heeft, in den regel, de wegsnijding *niet* plaats op 't einde van woorden van *twee* lettergrepen.

Dezĕ aarde — bellĕ espérance.

In't eerste wordt d'*e* een flaauwe nagalm van de *z*, in't laatste van *ll*; ze komen met *aarde* en met *espérance* niet in aanraking.

3°. *D'*, voor *de* is welluidend: maar, d'*e* op't einde van andere woorden weg te laten, en uit te spreken: «'t eind», in plaats van 't *eindĕ*; «d'aard» voor *d'aardĕ* enz. is onwelluidend. Zoowel in onze taal, als in't *Fransch*, doet de zwakke *sluit-e* zeer veel af, om de *slot*medeklinkers te verzachten. Hoewel de provinciaal *Hollandsche* tongval

zich er 't minst van bedient, is ook daar bijna niemand, of hij zal b. v. *ik houd mij*, uitspreken «ik hou mij» of «ik hou*de* mij.» Bij omzetting, is in't schrijven «hou*de*» algemeen; «daarvan hou*de* ik mij verzekerd.»

«In die toonlooze sluit-*e*, ligt, buiten de welluidendheid, eene wondere kracht, om enkele woorden van dagelijksch gebruik te veredelen, en eene hoogere beteekenis te geven. Merkbaar is dit b. v. in: *aan den Heer* JANS, of *den Heer* JANS: veranderd *aan den Heere* of *den Heere* JANS. Sterker, en algemeen *gevoeld*, in «vrouw.» «*Heden overleed vrouw* KLAAS.» Ja, wie is dat? Zeker een gering burgermensch. Maar: *heden overleed vrouw*WE KLAAS. Welk een ommekeer, alleen door die E? 't Is nu niet alleen zeker, dat het eene vrouw is uit de hoogere standen: maar die *e* tilt «vrouw» over «de jufvrouw,» «de mevrouw,» «de geliefde» echtgenoote heen, en verheft d'overledene in den adelstand, ten minste tot een zoogenaamd patricisch geslacht; in allen gevalle, is't zeker, dat de bekendmaking wil, dat ze daartoe worde gerekend. Zijn de regten op deze *e* aangematigd, betwistbaar, dan zal bij menige ontbijt- of theetafel, al naar de post aankomt, de vierschaar er over gespannen worden, en, naar de regels der heraldiek, d'*e* worden toegekend of ontzeid. Zoolang men in de verbuigingen alleen «*schwache und starke Declinationen*» zoekt, blijft de letter dood.

4°. In onze versen vindt men *liefd'* voor liefde, *aard'* voor aarde, enz.; *d'adem* voor «den adem», *d'oorlog* voor «den oorlog», enz. enz. Dit zijn zwakheden in de rijmkunst, waartoe een schrijver zijnen toevlugt neemt, om den rijmregel in de maat te brengen. Men noemt zulk een gebrek, verbloemende, «eene dichterlijke vrijheid.»

Bijzondere redenen voor de schrijfwijze D' *bij ons, ontleend aan onze behoefte en taalwetten.*

1°. BILDERDIJK, 't voormalige Koninklijk *Nederlandsch* Instituut, anderen voor en na, hebben meermalen ge-

klaagd, dat onze taal harder was geworden, minder welluidend. Vergelijkt men, dan vindt men terstond, dat d'oorzaak hiervan voornamelijk moet liggen in't wegkappen der *e*, waar ze flaauw gehoord moest worden — aard', vreugd', enz. — en in't doen hooren van *dē*, *dēn* enz., waar 't moest wezen *dĕ* of *d'*, en *dĕn*. Er is alzoo reden, om door iets in't oog vallende, D', te pogen, het tegenwoordige geslacht weêr in't oude spoor te brengen.

2°. *D'* heeft voor zich 't gezag van genoegzaam al wat groot was in staat en kerk, in wetenschap en letteren, van den aanbeginne der *Republiek der Vereenigde Nederlanden* af [1]), tot den tijd, toen WEILAND, door een droomgestalte van regelmaat misleid, op't denkbeeld kwam, 't af te raden: en hierdoor, zoowel als door den regel, «schrijf zoo als gij spreekt,» opgevat, «spreek uit, zoo als gij schrijft», eene PANDORA's doos van wanklanken ontsloot; dinGen, déwelke WIJ in ēēnēn lanGēn tijd niet dan met ēēnē groote moeite en ēēnē ontzaggelIJke inspanninG zullēn kunnēn bedwinGen.

3°. 't Geen algemeene taalwetten leeren, 't geen voor zich heeft het gezag der achtbaarste mannen uit de vroegste tijden van *Neêrland's* volksbestaan, wordt bekrachtigd door den grootsten taalarcheoloog onzer eeuwe, voor de *Germaansche* talen, door Dr. JACOB GRIMM. GRIMM is uit *Keur-Hessen*. Over onze *levende* spraak, 't vloeijende en niet vloeijende, kan hij niet oordeelen; de tongval van zijne geboortestreek — de *berenpoom*, de *krijsaarts*, de *paarten*, voor baarden, *de floet der rifier*, zoo natuurlijk voor die gewesten, — hebben eene eeuwige klove gevestigd tusschen ons en hem, wat taalgehoor betreft; van onze geheele tegenwoordige taal, zelfs voor zooveel ze uit boeken kan gekend worden, heeft hij maar vlugtig kennis genomen. Dan, gelijk de mensch, heeft iedere taal onveranderlijke

---

1) Zie er eenige voorbeelden van in't *Nederlandsche Taalmagazijn*, 1848, blz. 9 enz.

grondtrekken; door oorsprong, land en luchtstreek een eigen karakter, 't geen gewijzigd wordt door tijdsverloop en lotgevallen, maar nooit geheel veranderd. Zoo iemand voor als nog, dan is GRIMM de man, die over dat karakter onzer taal uitspraak kan doen, *in zooverre* 't moet gekend worden door't nasporen der oudste schriftelijke gedenkteekens. Zijne getuigenissen zijn deze. Van 't zoogenaamde middel-*Nederlandsch* (uit den graventijd) *Deutsche Grammatik* I blz. 504, druk van 1822.

«*Inclination*» [d. i. *d'* voor *de*, *'t* voor *het*, enz.] «zumal «der pronominalformen, hat weit häufiger statt, als im «mittelhochdeutsch. Die sprache gewinnt dadurch viel ge«schmeidigkeit» [Door deze zamentrekkingen wint de *Nederlandsche* taal der middeleeuwen veel zoetvloeijendheid]. Dan volgen voorbeelden, eerst van'*t*: «*triken*», 't rijk; «*tleven*», 't leven enz. enz.; dan van 't lidwoord *de*, toen nog *die*: «*deerde*», d'aarde; «*doghen*», d'oogen; «*dandre*,» d'andere, enz. enz.

Nieuw *Nederlandsch*, aldaar blz. 539.

«Die Seite 504 vorgetragen inclinationen sind heutzutage «beschränkter, doch bleibt noch t für het, *s* für des, «*k* für ik, *d* für de, *allgemein brauchlich.*»

«Im schreiben werden sie aber nicht angelehnt [met «het andere woord tot één] sondern apostrophe voraus «oder nach geschikt z. b. *'t volk*, *op't land*, *in't wa*«*ter*, *'s konings zijde*; *'k heb*; *dit's*[?]; d'*aarde*, of ook «de aarde.»

Deze redenen worden aangevoerd *voor*'t schrijven van D'. «Hoor en wederhoor: een lid van d'onzigtbare maatschappij der taal wenschte ook de redenen uiteen gezet te zien, welke, met goede gronden, *tegen* D' kunnen aangevoerd worden. Als eereprijs zal aan't beste antwoord een exemplaar worden toegewezen, keurig gebonden en verguld op sneê, van *de Nederlandsche Spraakkunst*, van P. WEILAND.

VOORLEZING IN DE MAATSCHAPPIJ VAN NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE.

IETS OVER ALLITERATIE.

DOOR

Mr. C. J. VAN ASSEN.

Onze onvergetelijke Bilderdijk schrijft ergens, of wij hoorden 't hem zeggen, dat de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde op 't breedst aan 't bloeijen was, toen zij zich uitsluitend bezig hield met de taal, en wel drooge maar toch degelijke vertoogen in 't licht gaf, gelijk die over 't verschil van *laat ons*, en *laten wij*. Bilderdijk staafde zijn gevoelen met de daad, en las ons in twee leesbeurten zijn critisch overzicht van het handschrift van broeder Gheraerts: *Natuurkunde van het geheelal*. Men mochte glimlachende zeggen, dat het dor en droog was, evenwel ontkende men niet, dat het degelijk was, en het kenmerk droeg van diepe inzichten in de taal.

Aan het eerste van Bilderdijk's eischen zal ik zoo gemakkelijk kunnen voldoen, als het mij bijna onmogelijk is, aan het tweede te voldoen, deels om de geringheid van mijne krachten, deels om gemis aan bouwstof voor het onderwerp, dat ik koos.

Uit mijne verspreide aanteekeningen wilde ik aan uw oordeel eene proeve onderwerpen over de *alliteratie* in onze moedertaal. Het woord klinkt misschien sommigen

uwer vreemd in de ooren, omdat het noch van Nederlandschen, noch van zuiver Latijnschen oorsprong is.

Om u de zaak duidelijk te maken, moet ik u zeggen, hoe ik op dit onderwerp kwam.

In het *Rheinische Museum für Philologie*, door NIEBUHR en BRANDIS uitgegeven, te Bonn in 1829, vond ik een opstel van wijlen den Hoogleeraar NAECKE, getiteld: *de allitteratione.*

De geëerde naam van den ontijdig gestorven Philoloog trok mijne aandacht. Ik had met den begaafden en beschaafden man gemeenzaam omgegaan, omdat ik hem brieven had behandigd van zijne Leidsche vrienden [1]. Ik kon mij dus niet weêrhouden het vertoog te lezen, dat zoo zuiver was van stijl als rijk van inhoud, en nu verkreeg ik een duidelijk denkbeeld van hetgeen in de redeen dichtkunst *alliteratie* heet.

Men verstaat er door de herhaling in den aanvang des woords van denzelfden medeklinker of klinker in twee, drie of meer achtereenvolgende woorden. Om u in 't voorbijgaan een paar voorbeelden te noemen, bij NAEVIUS lezen wij: *Liberâ lingua loquimur ludis liberalibus*, en bij VIRGILIUS *decurrens arduus arce*, of *arduus arma tenens.* Hier beginnen twee, drie, ja bij NAEVIUS vijf woorden met denzelfden medeklinker; en deze herhaling, oordeelt men, zet kracht en sieraad bij. Het woord *alliteratie* zocht ik te vergeefs in de Latijnsche woordenboeken. Noch FACCIOLATUS, noch DUCANGE, noch KREBS (in zijn Antibarbarus) hebben het aangeteekend.

Bij de Latijnen was de zaak zóó gemeenzaam, dat zij ongemerkt gebezigd werd, en men er aan geen bijzonder woord voor de zaak dacht. Wij stemmen NAECKE gaarne toe, zegt GROTEFEND in zijne *Rudimenta linguae Umbricae*, dat de zucht voor *alliteratie* den Romeinen als met hun taal zelve ingegeven was.

---

1) De Heeren BAKE en GEEL.

In de Hoogduitsche en verwante talen gelijk het IJslandsch, volgens de opmerking van NAECKE, is *alliteration* algemeen bekend.

JACOB GRIMM zet in zijne *Deutsche Rechtsalterthümer* in de Inleiding een hoofdstuk voorop: getiteld: *Over de formen.* Tot die formen brengt hij *terminologie, alliteration, tautologie, reim, negation.* De groote rijkdom der voorbeelden door den zeldzamen man uit de diepste diepten der middeneeuwsche bronnen gehaald, wijst uitsluitend het gebruik aan, dat er in rechtszaken en in formulieren van gemaakt werd, vooral in de oud Germaansche wetten. GRIMM wilde getrouw blijven aan den titel van zijn boek.

In het Dictionnaire van BOISTE staat wel het woord *allitération*, maar de bepaling, die hij er van geeft, wijkt geheel af van de bovengemelde. *Allitération* zegt hij, is: *consonance de mots*, en zijn eenig voorbeeld is: *suite, fuite.* Hij leidt het woord af van het Latijnsche *allido* (froisser), maar in geheel de Latijnsche taal is het woord *alliteratio* niet te vinden, gelijk wij boven zeiden, en die het in zwang bragten, dachten voorzeker niet aan *allido* alleen, maar aan *litera* en *ad* 1). Wij zouden het misschien kunnen vertalen: *aanlettering* of *aanvangsletterherhaling*, want dat is het toch indedaad. Of onze spraak- en redekundigen er over nagedacht hebben, weet ik niet; die wij raadpleegden, leverden ons in hunne spraakleer over Syntaxen niets op, ofschoon onze taal rijk is in het vermogen van te *alliteren*, en dichters en redenaars er een vlijtig gebruik van maken.

En dit wilde ik nu nader ontvouwen.

---

1) Ook CHASSAN, heeft in zijn: *Essai sur la symbolique du droit*, bl. XXIV, getoond, dat hij er geen recht begrip van had, als hij de *allitèration* beschrijft binnen de naauwe grenzen van te zijn: «la répétition de «deux consonnes radicales semblables dans deux mots différents d'un même «vers liées aux vers suivant par une troisième consonne identique.»

Ik heb allerlei gevonden, waarvan het eene tot *alliteratie* in de beperkste beteekenis des woords behoort; het andere tot *alliteratie* in den uitgebreidsten zin, zoodat ook *adnominatie* en *paranomasie* en *omoioteleuten* of *gelijkheid van klanken* er deelen van zijn.

Ter bevordering der duidelijkheid heb ik mijn *allerlei* om het zoo te noemen, in verscheiden klassen verdeeld.

EERSTE KLASSE.

Alliteratie in den eigenlijken zin bij zelfstandige, bijvoegelijke, bij- en werkwoorden, aanvangende:

1°. *met dezelfde letter;*

2°. *hebbende meestal gelijk getal lettergrepen;*

3°. *bevattende zaken in zeker verband tot elkaar;*

4°. *zonder rijmklank, maar niet zonder maat.*

§ 1.

Zelfstandige naamwoorden met gelijk getal lettergrepen.

Beken en bronnen.
Bloet. } *en* buit.
Baat. }
Bikkel en bonkel. *Vondel.*
Bloemen en bladen.
Boeten en breuken.
Boeken en blaaren.
Bosschen en beemden.
Boeijen en banden.
Bier en brood.
Dag en daauw.
Doornen en distelen.
Dood en deugd [1]. H.
Duin en dal.
Dijken en duinen.
Dijk en dam. *B. W. art.* 673.
Eer en eed.
Giften en gaven.
Geld en goed. *B. R. art.* 735. (in 't meerv.)
Gift en gal.
Glans en gloed.
Heil en { heul.
Heil en { hulp.

---

1) Boosheden van een gemoedt, dat *de doodt der deugd* gezworen heeft.
HOOFT.

Haan noch hen.

Hart en { hand. / mond. / hoofd. }

Hoed en helm.

Hals en hoofd.

Hand, halm en mond [1]).

Huid en haar [2]).

Huis en hof.

Kuffen of (kitten) en kroegen.

Keus en keur.

Kerken en kloosters.

Kind noch kraai.

Kelder noch keuken.

Klont en kluit.

Kerk noch kluis.

Koorden, keetenen en kerkers. H.

Kisten en kassen. V.

Kracht en klem.

Kracht na kruis.

Kruiken / Kroezen } en Kannen. V.

Kelcken, kassuifelen en kappen. V.

Listen en lagen.

Leugen en laster.

Lompen en lorren.

Man en muis.

Oog en oor.

Perk en { peil. / paal. } V.

Poort en post. V.

Redder en rader. V.

Schade en schande.

Schand- en schot-schrift.

Slag of stoot.

Smart en smaad.

Staat en stand.

Stegen en straten.

Steden en sloten.

Schepen, schuiten, schouwen. *Leidsche Keuren.* 34. Verz. 1658.

Stok en stut.

Schut en scherm.

Schurken en schelmen.

Schild en speer.

Takels en touwen.

Titel of teeken. *B. Wetb. art.* 706.

Top tot teen.

Visch en vleesch.

Vloot en volk.

Volk en vorst.

Vuur en vlam.

Water en weide.

Weer en wind.

Werken en woorden.

---

1) Formulier bij de halmwerping of *effestucatio*; plechtige overdragt van eigendom. Zie M. C. VAN HALL, *Regtsg. Verh.* bl. 137.

2) Van kloosterlingen gebezigd, wien tot op de huid het hair werd afgeschoren, misschien uit het Latijn: *in crine et cute.*

Woord en {wenk. / werk. [1])

Weet en wil. H.

Weeûw en wees.

Wrok en wraak. V.

Ziel en zin. [2])

§ 2.

Zelfstandige naamwoorden met ongelijk getal lettergrepen.

Burger en boer.
Deur en drempel.
Duivel noch dood.
Frischheid en fleur.
Huis en Have.
Hemel noch hel.
Kerk en kapel.
Licht / Leer / Lust / Lijf } *en* leven.
Land en luyden.
Man en magen.
Recht en rede.
Ruiter en ros.

Speer en spade.
Schande en schuld.
Schijn en schaduw.
Sleur en slenter.
Touw en takel.
Taal noch teeken.
Twist en tweedragt.
Vriend en vijand.
Vrucht en vreugde.
Vader en vriend.
Vrijheid en vrede.
Wijn en water.
Wind en woorden.
Weduw en weezen.
Wrevel en wrok.

---

1) Woord en werk, *in the Ancient Laws by Torpe.* I. 169. a *By word or by work*, in 't Glos. *sac and soen.*

2) Wij voegen hierbij, wat wij onder het lezen van Hoogduitsche schrijvers aanteekenden:

Güter und Gaben.
Fels und Flüth.
Strang und Schwerd.
Güt und Glück.
Gedräng und Getümmel.

Lust und Liebe.
Recht und Rede.
Sitz und Stimme.
Wesen und werth.

GÖTHE.

§ 3.

Bijvoegelijke woorden.

Bitsoh / Bang } en bitter.
Benaauwd en bang.
Bont en blaauw.
Dor en doodsch.
Dik en { dun. / duister.
Geel en groen.
Guf en grof.
Groot en goed.
Groen en grijs.
Heersch- en baatzuchtig.
Houw en trouw.

Koel en koud.
Kant en knap.
Kort, klaar en krachtig.
Lui en lekker.
Mollig en malsch.
Moede en mat.
Rijp en rot.
Stijf en straf.
Vroom en vroed.
Vermoeid en verslagen.
Weelderig en wellustig.
Wild en woest.
Zacht en zalig.

Uit het Hoogduitsch teekenden wij aan:

Gross und gut.
Hoch und höher.
Lissig und lau.
Nöthig und nützlich.

Uit het Fransch. GÖTHE.

Bossu, borgne, boiteux V. HUGO, *Not. Dam. III.* 25.
un rumeur aigue, aigre, acerée ald. I. 81.

§ 4.

Bijwoorden.

Binnen en buiten.
Ditjes en datjes.
Koetjes en kalfjes.

Nu of nooit.
Warm en wel.
Willens en wetens.

Hin und her.
Hinüber herüber.
Dahin dorthin. G.

à tort et travers.
Dessous dessus.

§ 5.

Werkwoorden.

Blikken en bloozen.
Bassen en bijten.
Begieten en begieren.
Buigen of barsten.
Beheeren en beheerschen.
Buiten en branden. H.
Blutsen en breken.
Brallen en brommen.
Doen en drijven.
Denken en danken.
Dweepen en droomen.
Gachelen en grabberen.
Hebben en houden.
Hopen en haken.
Hakken en houwen.
Huizen, hoven, herbergen. L. K. 155.
Jammeren en janken. V.
Kneuzen en knakken.
Krakken en knotten. (den schepter) J. Bosscha.
Kruipen en krimpen.
Lieven, leven, loven.
Leven en lijden.
Lonken en lachen.
Lossen en laden.
Loeven en lensen.
Mogen en moeten.
Mishandelen en misbruiken
Morren en muyten. V.

Praten en preken.
Pooten en planten.
Ploffen en plompen.
Rijden en rossen.
Reppen en roeren.
Rusten en roesten.
Slaven en sloven.
Smalen en schrollen.
Spotten en spelen.
Schudden en schokken.
Schreijen en schreeuwen.
Slepen en sleuren.
Slooven en slempen. H.
Schiften en scheiden.
Stormen en stranden V.
Stutten en stijven.
Teemen en talmen.
Tommelen en tuyten. H.
Varen en visschen.
Verkneden en verknoeijen.
Verquanselen en verquisten.
Wagen en winnen.
Woelen en woeden. v. d. P.
Werken en wroeten.
Wanken en wijken.
Wikken en wegen.
Wroeten en wrijten. V.
Zwoegen en zweeten.
Zwelgen en zwieren.
Zwalpen en zweepen.

In het Hoogduitsch:

Denken und dichten. *Wollen und wissen.*

TWEEDE KLASSE.

DE TEGENSTELLING OF DE OPPOSITIE.

§ 1.

Zelfstandige naamwoorden.

Om gunst noch ongunst.
Om lief noch leed.
In voor en tegenspoed.
Bij vriend noch vijand.
Reden tot onreden (maken) H.
Vertrouwen met wantrouwen, trouw met trouwloosheid (vergelden). H.

§ 2.

Bijvoegelijke woorden.

Nat noch droog.
Heet noch koud.
Middelijk noch onmiddelijk.
Welluidend noch wanluidend.

§ 3.

Bijvoegelijke met zelfstandige naamwoorden.

Hopelooze hoop.
Radelooze raad.
Vreugdelooze vreugd.
Ongelukkig geluk. P.

§ 4.

Verbinding van het werkwoord met bijvoegelijke woorden, die er van afgeleid zijn, in tegenovergestelde beteekenis.

Duldelooze rampen dulden.
Heilig het onheilige. P.
Leven zonder leven. B.
Het onbeschrijfelijke beschrijven.
't Heilig recht ontheiligen. V.
't Bedriegelijk en bedrogen menschelijk hart. P.
Onlijdelijke smart lijden.
Opperwille tegen welke niet te willen is. Tesselschade.
Onuitstaanbare pijn doorstaan.
't Onverschoonelijke verschonen.

Uit het Hoogduitsch herinneren wij ons:

Das unbelebte beleben.
GÖTHE.

Ich schäme mich dieser Scham.

Uit het Engelsch:

Many-headed-headless Government (veelhoofdige regering zonder hoofd).

R. WALPOLE's *oordeel over de Rep. der Ver. Ned.*, bij COXE. R. WALPOLE, bl. 12.

DERDE KLASSE.

DE VERDUBBELING DER WOORDEN OF DE GEMINATIE.

Men kan hier *drie* onderscheiden vormen aanwijzen.

§ 1.

Eerste vorm.

Het bedrijvend werkwoord wordt verbonden met een zelfstandig naamwoord waar het van geformeerd is.

(Een) Arbeid arbeiden.
Breuk breuken. L. R.
(Een) Draf draven.
Droomen droomen.
(Een) Eisch eischen.
Kiezers kiezen.
Klagen klagen.
(Een) Leven leven.
Offers offeren.
Preken preken.
Planten planten.
(Na) Rechten rechten.
Slaap slapen.
Spelen spelen.
Strijd strijden.
Stuur sturen.
Teer teeren.
Visschen visschen.
Werken werken.
Zweet zweeten.

§ 2.

Tweede vorm.

Het bedrijvend werkwoord wordt hier verbonden met zelfstandige naamwoorden, door welke zij niet onmiddellijk geformeerd zijn.

Banden binden.
Daden doen.
Drank drinken.
(Een) Gang gaan.
Gebeden bidden.
Giften geven.
Lagen leggen.
Leeringen leeren.
Lessen lezen.
Namen noemen.
Schriften schrijven.
Slagen slaan.
Stekken steken.
Teekeningen teekenen.
Zangen zingen.

§ 3.

Derde vorm.

Het onzijdig werkwoord wordt verbonden met zelfstandige naamwoorden, waar zij van afgeleid zijn of in onmiddellijke betrekking mede staan.

Dravers draven.
Getuigen getuigen.
Klokken kleppen.
Molens malen.
Muizen muizen.
Stroomen stroomen.

VIERDE KLASSE.

VERBINDING DOOR RIJM VAN MEESTENDEELS ÉÉN-LETTERGREPIGE WOORDEN DIE TOT ELKAAR BETREKKING HEBBEN, MAAR AANVANGEN MET VERSCHILLENDE LETTERS.

§ 1.

Zelfstandige naamwoorden.

Broeder en hoeder.
Geest en beest.
Getreuzel gebeuzel.
Goed en bloed.

Hak en tak.
Hand en tand.
Handel en wandel. H.
Haren en snaren.
Heler en steler.
Heg en steg.
Hei en wei (gronden).
Hoeren en snoeren.
Huis en kruis.
Hij noch zij.
Jeugd en vreugd.
Ketter en letter.
Kleuren en geuren.
Kracht en macht.
Kunst en gunst.
Land en zand.
Lies en bies. V.
Lust en rust.
Naam en faam (van goeden).
Nood en dood.
Pak en zak.
Raad en daad.
Reelt en zeelt.
Rook en smook (en vlammen).
Schot en lot.
Steen en been (klagen).
Teering en neering.
Treken en streken.
Vrijheid en blijheid.
Vlijm en venijn. H.

Uit het Hoogduitsch teekenden wij aan:

Dach und Fach.

Uit het Engelsch:

Grithand frith (observe). Anc. Law, I. 361.
An chote et an scote (persolvat. ald I. 491).

Uit het Fransch:

Intrigue et brigue [1]).
Vol et viol. v. H.

§ 2.

Werkwoorden.

Beginnen en bezinnen.
Beuzelen en treuzelen.
Drinken en klinken.
Gaan en staan.
Groeijen en bloeijen.
Huilen en pruilen.
Mikken en schikken.
Minnen en zinnen.
Rapen en schrapen.
Rechten en slechten.
Reppen en schreppen.
Richten en gichten (Nijm. Landr.).
Ruischen en bruischen.

1) Zie de verklaring dezer onvertaalbare woorden bij ANCILLON, *Geist der Staatsverf*, bl. 137.

Schreijen en grijen.
Schrijven en wrijven.
Wasschen en plasschen.
Weenen en steenen.
Zingen en klingen.

Uit het Hoogduitsch:

Eile mit weile.
Schalten und walten.
Schweben und nebeln.

§ 3.

Bijvoegelijke woorden.

Beschaafd en begaafd.
Eerlijk en heerlijk.
Echt en recht (geboren).
Goed en vroed.
Houw en trouw.
Ligt en digt.
Mijn en dijn.
Onwillich en onbillich (Drent. Landr., III. art. 4.
Rap en schrap.
Recht en slecht.
Verkocht en verknocht.
(De) Vroedste en gegoedste.
Wijd en zijd.

VIJFDE KLASSE.

TAUTOLOGIE (herhaling).

Deze klasse is door ons geformeerd in navolging van GRIMM's verdeeling. Het kenmerk van alle de hier bij te brengen voorbeelden is, dat zij wel geene figuren zijn voor schoonheid en sieraad, maar aan de handeling, die er verricht wordt, vooral bij wetten en verordeningen en bevelen, zekere versterking en meerdere kracht geven, en plechtigheid bijzetten, en meermalen herhaald, zelfs iets hebben, dat treft en opwekt. Wij geven ook hier alleen de voornaamste op, die wij ongezocht onder het lezen ontmoetten en aanteekenden.

§ 1.

Werkwoorden.

Bedelen en trijfelen.
Bewaren en beschermen.
Branden en blakeren.
Geeuwen en gapen.

Gehengen en gedoogen.
Hulden en ontvangen.
Jubelen en juichen.
Keeren en wenden.
Lasten en ordonneren.
Pochen en pralen.
Scheiden en deelen.
Snaauwen en graauwen.

Abuseren, misleiden, bedriegen. L. K. 91.
Bedelen, troggelen, aalmoesen (eischen). L. K.
Injurieren, misdoen, miszeggen.
Innemen, herbergen, logeren. L. K. 91.

§ 2.

B. *Bijvoegelijke woorden.*

Bekreten en bedrukt. V.
Donker en duister.
Droog en dor.
Eeuwig en erflijk.
Frank en vrij.
Gezond en wel.
Gretig en graag.
Klaar en duidelijk.
Los en ledig.
Rustelyck en vredelyck.
Nul en geener waarde.
Schuldig en plichtig.
Versch en frisch.
Onbegrepen, onbekropen. HUIGENS.

Onbetamelijk, ontrouwelijk 1).
Afgecoft, afgeboelt en uitgehylickt. Dr. L.
Bequame, onbesprokene en onpartijdige personen. L.K.
Gegront, geërft, en gelandt. L, K.
Ongebonden, lasterlijke, onstichtelijke (woorden spreken). L. K.
Weerspannig, rebellig, baldadig.

Uit de aangehaalde *Anc. Laws* teekenden wij op:

Faithful and true.

Sound and clean.

1) Van dienstboden, die zich niet zóó mogen gedragen met *woorden*, *wenken*, *gebaren* tegen hunne *Heeren*, *Meesters*, *Vrouwen*. Placaat, 1 Mei 1608. Ordon. Regl. 29 Nov. 1629.

§ 3.

Zelfstandige naamwoorden.

Bedelaars, vagebonden, landloopers.
Geklach, geween, gekerm.
Foute, misbruyck ende overtreding.
Hinder, belet, moeijenis.
Ongeneucht, twist ofte gekijf (maken).
Nalatigheid, onwilligheyt, en ontrouwigheit L. K.
Onordeninge, misverstanden ende ongeregeldheden.
(Na) gelegenheit, eygenschap en de natuur des Lantschaps. D. L.
Kost, last, ende pericule. L. K.
Conditie, neering, handeling. L. K.
(Na den besten) rechten, redener en billichheyt. L. K.
Ruste, eenigheit en vrede.

In de Christ. kerk te onderhouden, volgens aanschrijving der Staten.

Uit de *Anc. Laws.* voegen wij hier onder:

Foulness or fraud, or infirmity of blemish.
Without fraud or deceit — either for hatred or for envy.

Vergelijk verder den eedsformulier bij terugvordering van gestolen eigendom, aldaar t. a. p. I. 179.

Vervolg in een volgend N°.

IETS OVER DE SPELLING VAN **BLOEIEN** OF **BLOEIJEN**.

DOOR

M. SIEGENBEEK.

De eerste spelling wordt door de navolgers van den grooten taalkenner BILDERDIJK vrij algemeen gebruikt; de laatste wordt door de meerderheid der Schrijvers gebezigd, die zich met de regelen, in de bekende *Verhandeling over de Spelling* voorgesteld, vereenige. De eerste vindt hare verdediging in den voorgang van eenige vroegere Schrijvers, onder anderen van het hoofd onzer dichteren, VONDEL; de laatste komt mij voor beter met de natuurlijke uitspraak en de analogie onzer taal overeen te stemmen. Ik bedoel de analogie, zoo als zij zich vertoont in *trouw*, *vrouw* en dergelijke woorden, die oudtijds zonder *w* geschreven werden, en in het meervoud algemeen *trouwen*, *vrouwen* enz. luiden. Het komt mij toch duidelijk voor, dat de *w* hier als overgang-letter van de eene vocaal op de andere moet aangemerkt worden, even als de *j* in *bloeien*. Ik zou derhalve meenen, dat de voorstanders van *bloeien*, *trouen*, *vrouen* enz. behoorden te schrijven, of, zoo zij deze geheel ongewone spelling niet wilden aannemen, in 't vervolg ook *bloeijen*, *groeijen* enz. moesten schrijven. Ik geef dit den taalkundigen lezer in bedenking, om over de gegrondheid daarvan te oordeelen; mij komt die gegrondheid zoo overtuigend voor, dat ik er eene nieuwe bevestiging in vind, om met de spelling van *bloeijen*, *gloeijen*, *reijen* enz. voort te gaan.

BIJDRAGEN TOT DE KENNIS VAN HET GESLACHT DER ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

Onzijdig zijn de collectiva of verzamelwoorden, d. i., die zelfstandige naamwoorden, welke verzamelingen van voorwerpen van dezelfde soort aanduiden; inzonderheid en op slechts ééne uitzondering na — te weten, het vrouw. *gemeente* — al dezulke, die met *-ge* beginnen.

Uitzonderingen. Vrouwelijk zijn die, welke op *-heid*, *-schap*, *-ing*, *-e*, *-ie* en *-ij* eindigen, of door achtervoeging van eene T van bekende stammen gevormd zijn, benevens *bent*, *soort*, *trits*, *gemeente* en *vloot*. — Mannelijk zijn, om hunnen vorm: *toom* en *zwerm*; om hunne beteekenis: *hoop*, *krans*, *kring* en *raad*, en bovendien nog: *drom*, *stoet* en *troep*.

Volgens dezen regel zijn onzijdig:

honderd,	tiental,	legioen,
duizend,	enz.	regiment,
milioen,	———	bataillon,
bilioen,	volk,	escadron,
enz.;	died (volk),	rot,
dozijn,	publiek,	escader.
gros (twaalf dozijn),	gemeen,	———
snees (twintigtal),	graauw,	vee,
stijg (twintigtal).	gepeupel,	wild,
koppel,	gespuis,	haas,
paar,	janhagel,	broed,
tal,	———	graan,
aantal,	heer *of* heir,	koren,
getal,	leger,	ooft,

fruit,
kruid,
gras,
loof,
woud,
bosch,
hout (bosch),
riet,
lisch,
duin,
haar,

tuig,
huisraad,

———

slag,

———

gezelschap,
genootschap,
gereedschap,
geslacht,
gezin,

gedierte,
gevogelte,
gestarnte,
ongedierte,
enz.;
menschdom,
priesterdom,
jodendom,
heidendom,
enz

Vrouwelijk zijn:

menschheid,
christenheid,
hoeveelheid;
burgerschap,
jongelingschap,
jufferschap,
maagschap,
manschap,
priesterschap,
ridderschap,
enz.;

afdeeling,
vereeniging,
vergadering,
verzameling,
bezetting,

———

bende.
brigade,
klasse,
menigte,
synode,

kudde,
zode, zooî,

———

natie,
familie,
compagnie,
consistorie.

———

drift (koeijen),
vlucht (vogels),
wacht.

Aanmerkingen.

Onder de hier opgenoemde onzijdige woorden bevinden zich verscheidene, als *heer*, *died*, *milioen*, *bilioen*, *dozijn*, *koppel*, *paar*, alle op *-dom* en *-schap* en andere, welke oorsponkelijk of in de taal, waaruit zij ontleend zijn, mannelijk of vrouwelijk waren, en eerst later of bij hunne overneming in het nederlandsch onzijdig zijn geworden. Wanneer men hierbij in aanmerking neemt, dat de oudere verwante talen nog verscheidene andere mannelijke of vrouwelijke verzamelwoorden bezaten, die niet in onze

taal overgegaan zijn, dan komt men tot het besluit, dat het geenszins een toeval is, dat wij zoo veel onzijdige collectiva bezitten, maar dat de oorzaak van hun onzijdig geslacht juist in hunne collectieve beteekenis moet gezocht worden. Deze overgang tot het neutrum heeft zelfs nu nog niet geheel opgehouden, zoo als blijkt bij *soort*, dat in de schrijftaal nog vrouwelijk is, maar in het dagelijksch gesprek meestal onzijdig gebruikt wordt. En wellicht hadden reeds al de boven opgenoemde woorden dit geslacht aangenomen, indien zulks niet verhinderd werd bij sommige door de uitgangen *-heid*, *-schap*, *-ing*, *-ij*, *-e* en *-ie*, *-m* en *-rm*, bij andere, doordien zij eigentlijk eene andere niet collectieve beteekenis hebben, en slechts bij overdracht als verzamelwoorden gebruikt worden. Begint een woord echter met *ge*, welk voorvoegsel v e r e e n i g i n g beteekent, dan verkrijgt het begrip van verzameling zoo zeer de overhand, dat de vorm des woords het hem eigene geslacht moet verzaken; alleen *gemeente*, waarbij het collectieve begrip vrij wat op den achtergrond staat, heeft weerstand kunnen bieden. Zoo zijn *gereedschap*, *genootschap*, *gezelschap*, *gedierte*, *gevogelte* onzijdig ondanks de vrouwelijke uitgangen *-schap* en *-te*.

Bij sommige woorden daarentegen bestaat, behalve de collectieve beteekenis, nog eene andere oorzaak, waardoor zij onzijdig zijn. *Aantal*, *getal*, *tiental*, *duizendtal* enz. volgen natuurlijk het geslacht van *tal; het honderd*, *het duizend*, *het publiek*, *gemeen* en *graauw*, *het wild* en *het groen* zijn telwoorden of bijvoegelijke naamwoorden, die, tot substantieven verheven, reeds als zoodanig onzijdig moeten wezen; ook de uitgang *-ment* in *regiment* brengt dit geslacht mede.

Dat de woorden op *-heid*, *-ing*, *-e*, *-ie* en *-ij* vrouwelijk zijn gebleven, is niet te verwonderen, daar er behalve de genoemde collectieven een zeer groot aantal vrouwelijke woorden met deze uitgangen bestaan; doch bevreemdend is het, dat de verzamelwoorden op *-schap*, dat eigentlijk een

vrouwelijk substantivum is, niet onzijdig zijn geworden, vermits toch andere met dien uitgang, als *koningschap*, *graafschap*, *vaderschap* enz., het onzijdige geslacht hebben aangenomen.

Drift is door achtervoeging van T afgeleid van *drijven*, en wordt gebezigd van runderen en ander vee, dat *gedreven* wordt; *vlucht*, een troep vogels, die onder het vliegen zamenscholen, is op dezelfde wijs gevormd van *vliegen*. Even zoo komt *wacht*, bende soldaten, bestemd om voor de rust en veiligheid eener stad te waken, van het werkwoord *waken*. Dat deze woorden vrouwelijk zijn gebleven, is toe te schrijven deels aan de T, waarmede vele andere vrouwelijke woorden met concrete beteekenis op dezelfde wijze gevormd zijn, deels daaraan dat zij slechts overdrachtelijk als collectieven gebezigd worden. Het laatste zal wel de reden zijn, waarom *hoop* (eigentlijk *ophooping*, *stapel*) *krans*, *kring* en *raad* hun mannelijk geslacht bewaard hebben.

Died (volk) en *hanze* (bende, vereeniging) zijn verouderd, en komen alleen nog in zamenstellingen voor: *Diederik* (diederijk, aanzienlijke, magtige onder het volk) en *hanzestad*. *Hanze*, in het goth. en ohd. *hansa*, was althans in deze talen vrouwelijk; de toonlooze E, waarop het woord eindigt, stelt ook bij ons het geslacht buiten twijfel. Dat *died* onzijdig was, bewijzen vele plaatsen bij de middel-Nederlandsche schrijvers, onder andere het tiende vers der eerste strophe van MAERLANTS gedicht «Van den lande van over zee»:

Daar houdt dat *Saracijnsche* diet
Die kerken onder sinen spiet
Daar neder, ende doet haer groet onnere.

Dat *slag* hier in de beteekenis van soort vermeld is, behoeft nauwelijks aangemerkt; *middelslag*, *allerlei slag van menschen*, zegt men, voor *middelsoort*, *allerlei soort*

van menschen. Ook het zweedsch kent *slag* in deze beteekenis; het oudhoogd. bezat *slahta.* — *Geslacht* luidde voorheen, zelfs nog in de Statenoverzetting des bijbels, *geslachte.* Beide *slag* en *geslacht*, zoo wel als *slachten* (gelijken) zijn afgeleid van *slaan*, *slagen*, oudh. *slahan* in de beteekenis van *gelijken.* In NOTKERS vertaling VAN BOETHIUS: *de Consolatione Philosophiae* beteekent «*nah tien vorderon ze* slahenne *in iro tugede*» «den voorvaderen te gelijken in hunne deugden». Hieruit blijkt het willekeurige en ongegronde, dat er gelegen is in de onderscheidende spelling van *slagten* (dooden) en *slachten* (gelijken). Ook *geslacht* (genus) zou volgens den bekenden regel eene G moeten hebben, evenzeer als *geslagt* in de uitdrukking *het gemaal en geslagt.*

Haas, onzijdig gebruikt, is een jagersterm; *bent*, misschien eene verkorting van *bende*, eene vereeniging van schilders te Rome. *Zode* komt van *zieden*, *zood*, *gezoden*, en beteekent eigentlijk *kooksel*, zoo veel als op eenmaal gekookt wordt.

Toom is hier vermeld in de beteekenis van broedsel; het komt, even als *toom* (teugel) van het werkwoord *tiegen*, *toog*, *getogen*, maar in eene bijzondere beteekenis opgevat. *Tiegen* toch beteekent zoo wel opvoeden, opbrengen — vandaar *tucht* (*tugt*?) als voeren, geleiden, trekken. De meeste woorden op M zijn mannelijk; zelfs *vorm* en *palm*, in het latijn *forma* (femin.) en *palma* (femin.), hebben dit geslacht aangenomen; geen wonder dus, dat *zwerm* mannelijk gebleven is.

Red.

OPMERKING.

WAT en DAT.

Onlangs las ik:

« Wij wagen de stelling, dat er nog veel kwaads op rekening van de onzigtbare werking des duivels wordt gezet, wat uitsluitend moet worden toegeschreven aan het booze menschelijke hart zelf. »

Wat beteekent dat?

De schrijver heeft waarschijnlijk willen zeggen, *dat Satan niet zelden beschuldigd wordt van hetgeen niemand anders dan de booze mensch zelf verricht heeft.*

Maar, volgens hetgeen hij werkelijk zegt, zouden wij moeten verstaan, *dat het niet dan aan de boosheid van het menschelijk hart te wijten* is, *indien Satan nog steeds beticht wordt van veel kwaads.*

Om de meening des schrijvers uit te drukken zou het voornw. *dat*, in plaats van *wat* vereischt worden. Aldus: « veel kwaads — *dat* uitsluitend moet worden toegeschreven,» enz.

Dit is (zoo het immers geen drukfout is) een voorbeeld uit honderd dergelijke, die ons dagelijks, ook bij zeer goede schrijvers en sprekers, van eene ongeoorloofde verwisseling van *dat* en *wat* bejegenen.

Het is niet zonder gewicht daar de aandacht op te vestigen; en zulks eer men ons ook aan eene verwisseling van *die* en *wie* zal trachten te gewennen, en op volzinnen onthalen als dezen:

«Verreweg de minste geleerden, wie boeken schrijven, schrijven hunne moedertaal volkomen zuiver.

B.

NOG EEN WOORD OVER *BURGER JUFVROUW*.

DOOR

J. A. ALBERDINGK THIJM.

Ik ben het in 't geheel niet eens met D[r]. NASSAU, dat men wel schrijft, wanneer men, van eene jufvrouw sprekende, die tot den stand der burgers behoort, de woorden *burger* en *jufvrouw* aan-een-hecht. Wat is *burger jufvrouw*? Een zelfstandig naamwoord voorafgegaan van zijn bijvoeglijk. Dat is niets ongewoons, dat een zelfstandig naamwoord, als *burger*, de rol van een bijvoeglijk te vervullen heeft. Zoo zegt men: christen koningen, christen volk, Genua olie, Bordeaux wijn, en zoo ook burger huis. enz.

Vondel schreef *kriste Vorsten* (en inderdaad, liet het gebruik het toe, ik zoû *christene kunst* schrijven, zoowel als men vaak *Christene Princen* leest); hij wist dat *Christenvorsten* een ander denkbeeld uitdrukte. Een Vorst over Christenen en Joden, al is hij zelf een Heiden, kan *Christenvorst* en *Jodenvorst* genoemd worden; maar geen *Christen Vorst*. *'t Christenvolk* is het volk der Christenen, 't zijn de Christenen. Een *Christen volk* is een volk, dat *Christen* (adj.) is. Zal men *Genuaolie* en *Bordeauxwijn* schrijven? Is met het denkbeeld van olie en wijn, daar ter plaatse, het denkbeeld van Genua en Bordeaux zoodanig vereenigd, dat zij één woord vormen, of denkt men aan *olie*, adjektiviesch bepaald door Genua en Bordeaux? *Burgerhuis* heeft den klemtoon op *burger*, en beteekent een huis, waar *burgers* in verband meê staan; maar het woord *burger* drukt de afgezonderde hoedanigheid van het *huis* niet uit; gelijk in *burger huis*. Het *burgerhuis*, waar de neering-

doenden hunne aanstelling kunnen komen halen, waar de gewapende burgerwacht hare pieken en sabels vindt, of waar wellicht arme burgers worden opgenomen, dat is geheel iets anders dan een *burger huis*, nuance van *burgerlijk huis*. *Burgerwacht* vloeide mij daar uit de pen. Een *burger wacht*, is eene wacht die een burgerlijk charakter heeft; *burgerwacht* is de wacht der bnrgers, of eene wacht, die uit burgers bestaat. Een *burger dienst* is, in Holland, een dienst bij burger menschen, *burgerdienst* is de dienst der burgers. D^r^. Nassau had in dit vraagstuk, vooral meer op den klemtoon moeten letten. Op de weinige bekende uitzonderingen na (stadhuis [1]), Voorhout, hoogeschool, enz.), hebben in het Nederlandsch, bij samenstellingen, de bepalende woorddeelen den overheerschenden klemtoon. Het zij men nu de uitdrukking *burger jufvrouw* opvat als uit twee zelfst. naamwoorden samengesteld en derhalve aan-een te schrijven, of, als de verbinding van een bijvoeglijk en zelfstandig naamwoord — men zal, bij het uitspreken, er den zelfden klemtoon aan
— υ — υ
geven als aan een *oude* | *jufvrouw* [2]). In de uitdrukking *burger huis*, zal (buiten extra-grammatische tegenstelling [3]), de laatste lettergreep noch den klemtoon van *school* in *hoogeschool*, noch *burger* dien van *lepel* bijv. in het woord *lepelsteel* ontvangen. Zelfs is er een bepaald ver-

---

1) Deze uitzondering bestaat in het vlaamsch niet. Althans ik heb in de woorden *burgemeester* en *stadhuis* nimmer ten uwent, gelijk bij ons, den klemtoon op het tweede woord der samenstelling hooren leggen.

2) Men vatte deze *quautiteitsteekens* alleen op als klemtoonteekens. *Jufvrouw*, nu eens jambiesch, dan eens trochaïesch, wat den klemtoon aangaat, houd ik, wat de quantiet betreft, voor een spondeüs.

3) Rhetorische (niet grammatische) klemtoon kan, bij tegenstelling komen op alle lettergrepen. Zoo zal men een *burger huis* tegenover een burger man, of een *burger huis* tegenover een *aanzienlijk huis* willen plaatsen.

— υ —
schil van uitspraak en beteekenis tusschen *burger* | *stand*
⊥ υ —
en *burgerstand*. De opwerping, dat eene *burger jufvrouw* een burger zoû zijn, die eene jufvrouw was, gelijk men bijv. ellipticsch zegt *de vrouw* (,) *soldaat*, *de zoon* (,) *rechter over zijn vader* enz., beteekent niets meer dan de stelling, dat men niet zoû mogen schrijven *een arm kind*, want dat dit een *arm* zoû zijn, die tevens een *kind* was (3). Geen Hollander (verder kan ik moeilijk oordeelen), die niet het duidelijk onderscheid hoort tusschen «een
— υ — υ ⊥ υ — υ
burger | troepjen» en een burgertroepjen. En moet het laatste het eerste beteekenen — 't strijdt geheel tegen de analogie der Hollandsche klemtoonleer. En dat die klemtoonleer met de woordafleiding over-een-stemt, is niet moeilijk aan te wijzen. Het is een ijdel vraagstuk, of de naamwoorden *schalk*, *grijze*, *haarlemer*, *heilig*, *dorper*, *geleerde* zelfs, meer adjektief of meer substantief zijn. Dit staat vast, dat men iemant, die in Haarlem woonde, een *Haarlemer*, die op een dorp woonde, een *dorper* en die in eene *burg* woonde (vroeger meermalen in de beteekenis van *stad* gebruikt) een *burger* noemde. Zoo zijn de woorden substantieven. Maar ze zijn ook adjektieven. Men spreekt van *haarlemer halletjens*; men zeide *dorperheid*; men zegt *burger* | *huis*. Dat *dorper* met *heid* werd samengesteld, bewijst zijn bijvoeglijkheid, dat men niet schrijft *haarlemerhalletjens* (aan elkaar) bewijst dat het eerste woord een adjektief is. Als nu *dorp* het adj. *dorper* maakt, waarom zal *burg* dan het adj. *burger* niet voortgebracht

---

3) In tegendeel — een *burgerjufvrouw* (aan elkaâr) zou nog veel eerder eene *jufvrouw* kunnen beteekenen, die te gelijk *burger* was: het bastaardwoord, dat de heer NASSAU in zijn belang meent aan te voeren, bewijst het reeds (*hermafrodiet*), niet *herm' afrodiet*); zoowel als de dietsche woorden *katuil*, *vrouwmensch*, *mauvlieg*, *kameelpaard*, en een tweetal uit de bovennatuurlijke orde: *Godmensch* en *Moedermaagd*.

hebben, en waarom zal men, derhalve, trouw aan klemtoon en afleiding, niet schrijven *burger huis*; zoo wel als *haarlemer halletjens*?

Ik hoop dus dat het « middel » niet gevonden moge worden, om «'t algemeen zóó veel taalkennis te doen krijgen», dat het schrijve «eene BURGERJUFVROUW, een BURGERMEISJEN, enz.» — wanneer het niet bepaald wil spreken van eene jufvrouw of een meisjen, die in regtstreeksche betrekking tot zekeren burger of tot de burgers staat, maar wanneer het alleen den burgerlijken stand wil aanduiden, waartoe zij behoort.

AMSTERDAM,
23 SEPTEMBER 1853.

(*Overgenomen uit het Belgiseh Tijdschrift*, DE EENDRAGT.)

NOG EEN WOORD NAAR AANLEIDING VAN VRAAG III.

Ik heb in het vorige nommer, ter beantwoording der vraag van den heer KRUYTBOSCH, vergelijkender wijs van den Franschen schoolregel omtrent *en* en *y* gesproken, als waaruit men waarschijnlijk tot den Hollandschen over *daar* en *er* zou gekomen zijn. Gelijk men weet, was het HUYDECOPER, die, in eene aanteekening zijner *Proeve*, dien regel vooral aandrong, voor welken echter, evenmin als voor den Franschen, genoegzame grond bestond. Zoo heeft dan ook reeds ALEWIJN, in de *Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde* (2de deel), HUYDECOPERS stelling aan den toets, zoo der oudere als latere dicht- en proza-taal, onderworpen, en haar weinig proefhoudend bevonden. «De onderscheiding van HUYDECOPER is wel vrij natuurlijk» zegt hij, «en in zich zelve

niet kwaad: maar levert dat eene genoegzame reden uit, om deze wijze van zeggen (namelijk het gebruik van het *adverbium* voor een *pronomen relativum* ook bij personen) uit onze taal te verbannen? Hebben wij die niet van oudsher gehad? Is er wel ooit een tijd geweest, waarin men zich daarvan onthouden heeft»? Immers is zij bij oud en jong te vinden.» Waarop hij dan een schat van voorbeelden uit MELIS STOKE, VELTHEM, VELDENIUS, DEN CLERCK DER LAGE LANDEN, ST. FRANCISCUS WIJNGAERT, MARNIX, HOOFT, VONDEL, MOONEN, POST, VAN MERKEN, bijbrengt.» «En hoe zou het» zoo besluit hij dan «met de poëzy gaan, indien deze vrijheid den dichteren ontnomen wierd? Wie er aan twijfelt, en meenen mogte, dat de dichtkunst deze zegswijs wel missen kon, ondersta eens al de aangehaalde voorbeelden, behoudens kracht van zeggen en vloeyendheid, zoo te veranderen als de kiescheid het dan begeeren zoude». Men zal dan ook den regel, dien ik aanduidde, stellende (dat men namelijk het *adverbium* voor 't *pron. relativum* op zaken en onzijdige woorden toepassen mag) tevens wel de vrijheid moeten laten, om, waar het pas geeft, en bovenal de dichterlijke rede het medebrengt, dien schoolregel ter zij te stellen, zoo goed als dat in de Fransche taal met *en* en *y* geschiedt. Bij het zetten mijner beantwoording (in n°. III), is er (bladz. 317, reg. 6 v. o.) vóór: *op geen ander* een: *liefst* uitgevallen, dat deze vrijheid waarborgde, en welks gemis mij noopte deze nadere beschouwing te schrijven. Men gelieve dus daar, om alle misverstand te voorkomen, liever aldus te lezen: dat men *daarop* en derg., behalven op eene zaak, liefst op geen ander dan een voorwerp van het onzijdig geslacht late slaan.

V.

1) *Verdediging van de voornaamste dichterlijke vrijheden*, t. pl., bl. 148 volgg.

OVER DE SPELLING VAN EENIGE WOORDEN, OP S EN SCH UITGAANDE, STREKKENDE TEVENS TER BEANTWOORDING VAN VRAAG XI.

(**was**, **heesch**, **druischen**, **ras** en **dwars**).

«XI. De heeren SIEGENBEEK en WEILAND schrijven *was* (cire), met eene *s*; de heer BILDERDIJK wil het met *sch* gespeld hebben. In zijne «*Verklarende Geslachtlijst*, D. III, bl. 246», uit hij zich hierover in dezer voege: «Dat men *wasch* en niet *was* moet schrijven, toont en Hoog- en Vlaamschduitsch, dat *wachs* zegt, en de afkomst des woords van *wak*, d, i. week». Is diezelfde regel niet ook op *vos*, *das* en andere woorden toepasselijk, en zou men wel doen dien te volgen?»

De boven aangehaalde uitspraak van BILDERDIJK, zijn voorkeur geven aan SCH in de meeste woorden, welke in het Hoogduitsch met CHS geschreven worden, is een gevolg van zijne onjuiste beschouwing van den klank der S, zoo als hij die onder andere in zijne *Nederlandsche Spraakleer* heeft bloot gelegd. Op blz. 46 van genoemd werk zegt hij, van «de driederlei stooting der tong» sprekende: «In de sissende was van ouds de zuivere *s* de mid-«delbare, de gemelde A—S (Angelsaksische) *th*, de zachte, «en de *z* de harde of scherpe. Doch door het verlies dier «zachte A—S *th*, heeft men in dit punt gedobberd. . . . . «In 't sissende is by ons de *z* als zacht, de *s* als middel-«baar aangenomen, en deze wordt om hard te zijn met «zich-zelf of met toevoeging van *ch* versterkt. Onze ouden «waren zich hierin naar de verschillende tijdvakken waar-«in zy schreven, vrij ongelijk. Thans staan door het vol-

« standig gebruik, en zekerlijk tegen den aard der oor- « spronkelijke letterfiguren de *z*, de *s*, en *sch* als zy de « sylbe sluit in de regelmatige toeneming van verharding». Ook op blz. 50 is «de uitgang *sch* een eenvoudige *s*, door de « *ch* wat versterkt». Vooreerst is het een misslag, de TH, die niet alleen in het Angelsaksisch en Engelsch aangetroffen wordt, maar voorheen aan alle Germaansche talen gemeen was, met de sisklanken S en Z op ééne lijn te stellen, terwijl zij door alle taaalkundigen niet zoo als deze tot de halfklinkers, maar tot de stomme medeklinkers gerekend wordt. De TH is dan ook bij haar verdwijnen uit deze taal — twee of drie twijfelachtige gevallen misschien uitgezonderd — niet in S maar in D of T overgegaan. Wij zeggen en schrijven niet *tans*, *mons*, *senken*, *sunken*, *sik*, *sing* maar *tand*, *mond*, *denken*, *dunken*, *dik*, *ding*; niet *hij geefs*, *hoors*, *leers*, maar *hij geeft*, *hoort*, *leert*. Indien de Engelschman *he gives*, *hears*, *learns* uitspreekt en schrijft, in plaats van het oudere *he giveth*, *heareth*, *learneth*, bewijst dit alleen, dat de tegenwoordige Engelsche uitspraak der TH, die inderdaad de S zeer nabijkomt, niet meer volkomen de oude in het geheele Germaansch geheerscht hebbende uitspraak der TH is. Maar, wat hier van meer belang is, geen onbevooroordeelde, die uit eigen oogen ziet, of liever met eigen ooren hoort, zal beweren, dat de SCH in *wasch*, *wensch*, *visch*, *mosch*, *vunsch* scherper, of anders klinkt, dan de S in *hij was*, *is*, *pens*, *mos*, *luns*. De uitgang SCH moge iets scherper uitgesproken worden dan de S in *som*, *suiker*, *sinds* — hetwelk KINKER ook beweert, maar ik bekennen moet niet te kunnen hooren — het zal toe te schrijven zijn aan zijne plaats aan het einde eens woords, waar ook wel andere medeklinkers iets of wat in scherpte toenemen, dit is het punt in questie niet; de vraag is: klinkt *wasch* anders dan *was*, en dit zal niemand in ernst kunnen beweren. Het is derhalve geene vraag, die de uitspraak beslissen kan, of men *wasch* dan wel *was* te

schrijven heeft; de afleiding moet hier geraadpleegd, de oude vorm des woords opgezocht worden, tenzij men, tegen het aangenomen gebruik aan, den regel: RIGT U IN HET SCHRIJVEN NAAR DE BESCHAAFDE EN ZUIVERE UITSPRAAK met de uiterste gestrengheid wil toegepast hebben. En waar zou dit heen? Men zou dan *mens*, *fles*, *fris*, *heersucht*, *spaans*, *turks*, *wereldeel*, *ontrekken* enz. moeten schrijven; we *zoude* behalve *leze*, *schrijve* en *rekene* ook nog *frans*, *duits* en *engels* en wat al niet meer te *leere hebbe.* Wij zeiden, dat de oude vorm des woords opgezocht moest worden, en bedoelden daarmede den vorm, dien het woord had in den tijd toen de SCH aan het einde eens woords nog even goed en duidelijk uitgesproken werd, als aan het begin. Dat er zulk een tijd geweest is, kan niet betwijfeld worden. Waarom immers zou men oudtijds, toen men blijkbaar schreef, zoo als men sprak, bestendig SC of SCH aan het einde van sommige woorden geschreven hebben, indien men die C of CH in de uitspraak niet hoorde, en waarom daarentegen achter andere woorden niet? Hoe kwam het, dat men zich oudtijds in dezen nooit vergiste, indien het onderscheid niet duidelijk verneembaar geweest ware? Maar er bestaan doorslaande bewijzen. Indien namelijk de SCH slechts het teeken eener scherpe S geweest was, en *hovesch* (hoofsch) bij onze middel-Nederlandsche schrijvers niet anders dan *hoves* geklonken had, men zou niet verzuimd hebben in *hovescheit* (hoofschheid) nog eene H in te voegen. Spreekt men echter in *hovesch* de SCH op dezelfde wijze uit als in *schaap*, *schepsel*, dan is er bij eene ongedwongene uitspraak geen verschil tusschen *hoveschheid* en *hovescheid* op te merken. Even zoo schreven zij ook *menscheit*, *kindscheit*, voor *menschheid*, *kindschheid.* — De verwante talen kunnen ons in het bepalen van den ouden vorm der woorden behulpzaam zijn: zij vertoonen SC of SK in de woorden, die wij met SCH plegen te spellen. Het engelsch heeft dan SH, en het nienwhd. SCH, welke letterverbindingen in de uitspraak te veel van

S verschillen om er ooit mede verward te kunnen worden Zoo is ons *visch* in het goth. *fisks*, oudhd. en angels. *fisc*, oudnoordsch, zweedsch en deensch *fisk*, eng. *fish*, nhd. *Fisch*. Het friesch zegt nog heden ten dage *fisk* (visch), *fiskerman* (visscher), *fleisk* (vleesch), *wask* of *wosk* (wasch), *minsk* (mensch), *pastoorske* (pastoorsche, predikantsvrouw), enz.

Daarentegen vindt men in geene der verwante talen een spoor van SC of SK in de woorden, welke wij doorgaans met eene enkele S schrijven, b. v.:

bes luidt goth. *basi*, ohd. *beri*, nhd. *Beere*;
mes » ohd. *messasahs*, *messarahs*, nhd. *Messer*;
reis » ohd. *reisa*, nhd. *Reise*, on. *reisa*, fr. *reis*;
spijs » ohd. *spisa*, nhd. *Speise*;
roos » lat. *rosa*, ohd. *rosa*, nhd. *Rose*;
huis » ohd., ang. en on. *hus*, nhd. *Haus*, eng. *house*.

Het een en ander strekt ten bewijze, dat men met het achtervoegen der CH geenszins willekeurig te werk gaat; dat deze letter, hoewel in vele woorden verstomd zijnde, wel degelijk etymologische waarde heeft, en niet naar goed vinden achtergevoegd of weggelaten mag worden.

Het woord *was* echter behoort niet tot eene der twee genoemde soorten van woorden. maar tot dezulke, vóór wier sluitende S de keelklank H of CH is uitgevallen. Dan ook deze soort wordt met eene eenvoudige S, niet met SCH, geschreven. De voornaamste zijn:

as, lat. *axis*, ohd. *ahsa*, nhd. *Achse*, ang. *eax*, eng. *axle*;
bus, *bos*, lat. *pyxis*, ohd. *buhsa*, nhd. *Büchse*, ang. en eng. *box*;
das, ohd. *dahs*, nhd. *Dahs*;
dissel (houweel), ohd. *dehsala*, friesch *tiksel*;
dissel (aan een wagen), ohd. *dihsala*, nhd. *Deichsel*;
hagedis, ohd. *egidehse*, nhd. *Eidechse*, ang. *adhexe*;
mest, goth. *maihstus*;
os, goth. *auhso*, ohd. *ohse*, *Ochse*, ang. *oxa*, eng. *ox*;

vlas, ohd. *flahs*, nhd. *Flachs*, ang. *fleax*, eng. en fr. *flax;*
vos, goth. *fauho*, ohd. *fuhs*, nhd. *Fuchs*, ang. *fox*, eng. en fr. *fox;*
wassen (groeijen), goth. *wahsjan*, ohd. *uuahsan*, nhd. *wachsen*, ang. *weaxan*, on. *wexa*, ofr. *waxa;*
wissel, ohd. *uuehsel*, nhd. *Wechsel*, ofr. *wixle;*
zes, goth. *saihs*, ohd. *sehs*, nhd. *sechs*, lat. *sex*, ang., eng. en ofr. *six*.

De regel, dien wij doorgaans volgen, luidt derhalve aldus: de woorden, welke oudtijds bij ons, en in de verwante talen eindigden op eene enkele S, of op S, door eene keelletter, K, H of CH, voorafgegaan, worden met eene enkele S geschreven; dezulke echter, welke oudtijds op SC of SK uitgingen, schrijft men met SCH.

Ik heb opzettelijk gezegd, dat wij dezen regel d o o r g a a n s volgen, omdat wij er wetens of onwetend, — ik geloof het laatste — enkele uitzonderingen op maken. Wij schrijven namelijk ten onrechte *heesch* en *druischen* met CH; terwijl omgekeerd het bijwoord *ras*, even goed als het gelijkluidende bijvoegelijke naamwoord, eene CH behoorde te hebben, en men onderscheid diende te maken tusschen *dwars*, bijwoord, en *dwarsch*, bijv. naamwoord. Waarschijnlijk bestaan er nog meer zulke uitzonderingen of liever onregelmatigheden; wij zullen ons echter voor het oogenblik bij deze bepalen, ten einde de taalkundigen op dergelijke woorden opmerkzaam te maken.

Wat vooreerst *heesch* betreft, al onze woordenboeken, ook Kiliaans Dictionarium, hebben *heesch;* ten Kate (D. I, blz. 257) schrijft *heesch*, maar *heesheid*. De verwante talen echter, waarin dit woord voorkomt, vertoonen eene eenvoudige S; namelijk het oudhd. schrijft *heis*, *heisi;* het nhd. *heiser* het oudn. *has*, en het angels. *has* en *hasegian* (heesch zijn).

Druischen is volgens Weiland, in voce, «hetzelfde als «*ruischen*, doch in dezen zin nu niet meer in gebruik.

«Thans wordt het gebezigd voor zich met getier tegen «iets verzetten: *die tegen 't vuur der Nederlanderen «druischt*». — De laatste beteekenis is nader aan de oorspronkelijke, dan die van *ruischen*. Zoo men *druischen* voor g e r a a s m a k e n gebruikt heeft en misschien nog gebruikt, het is omdat *druisen* dikwijls met geraas gepaard gaat, en omdat men *druisen* met *ruischen* verward of gerekend heeft van éénen oorsprong te zijn. — In het goth. beteekent *driusan* v a l l e n. Zoo wordt het, onder andere Luc. 5, 12, gebruikt van eenen man vol melaatschheid, die, Jezus ziende, op zijn aangezicht *viel*, en hem aanbad, zeggende: Heere, indien gij wilt, gij kunt mij reinigen. Dit *druisen* komt ook in het angelsaks. onder den vorm *dreosan* (to fall, ruin, rush, perish) en in het oudsaksisch onder dien van *driosan* voor; altijd zonder keelletter. De beteekenis v a l l e n verklaart dien van *aandruischen*. *Ergens tegen aandruischen* kan opgevat worden als tegen iets aanvallen, zich met kracht tegen of op iets werpen. Het zou daarom wenschelijk zijn, dat men voortaan die overtollige CH weg liet, omdat deze den etymologischen zamenhang van *driusan*, *draus*, *drusum*, *drusans*, met *droes*, *droesem* (bezinksel, het neergevallene, neergeplofte in eene vloeistof), hetwelk ongetwijfeld van dit werkwoord afstamt, geheel verduistert.

Ras (snel, vlug), komt overeen met het oudhd. *rasc*, nhd. *rasch*, oudn. *rösk* (sterk), *röskiaz* (sterk worden), deensch *rask* (snel, vlug), angels. *raesc* (what is quick, wat snel is). Al deze vormen bewijzen, dat de keelletter C of K tot den stam behoort, geen afleidingsachtervoegsel is. Men schrijft dan ook werkelijk het adjectief met SCH; *met rassche schreden*; maar indien de stam op SC of SK uitgaat, dan moet het bijwoord, evenzeer als het bijvoegelijke naamwoord, de SCH hebben. Dat men in de spelling onderscheid tusschen *ras* en *rasch* maakt, berust op een misverstand. Waarschijnlijk heeft men deze woorden gelijkgesteld met *schuins* en *schuinsch*, *dagelijks* en *da-*

gelijksch; *vergeefs* en *vergeefsch*, en dergelijke, niet bedenkende, dat deze woorden afgeleid, geene stammen maar afleidsels zijn, en dus in een geheel ander geval verkeeren. De bijwoorden *schuins*, *rechts*, *links*, *averechts*, enz. behooren tot die soort van adverbia, welke den vorm van eenen tweeden naamval hebben, en dus door achtervoeging van eene S gevormd zijn van de adjectieven *schuin*, *recht*, *link*, *averecht*; terwijl de bijvoegelijke naamwoorden *schuinsch*, *rechtsch*, *linksch*, *averechtsch* achter dezelfde stammen het bekende achtervoegsel SCH hebben gehangen.

Op dezelfde wijs als *schuins* enz. is gevormd het bijwoord *dwars* van den bij ons ongebruikelijken stam *dwar*, die echter in het oudhd. als *twer*, *tweri*, in het angels. als *thweor*, *thwir*, *thwer*, *thwur*, *thwyr* (diagonal, oblique, perverse) en in het oudn. als *thwer* voorkomt. Het overeenkomstige bijvoegelijke naamwoord, dat natuurlijk niet met den adverbialen uitgang S gevormd kan wezen, moet dus ook noodzakelijk den adjectivalen uitgang SCH hebben: *dwarsche streepen*.

Red.

ANTWOORD OP VRAAG XII.

«XII. In hoe verre is WEILANDS regel n°. 3, betreffende «de plaatsing van *e* achter bijvoegelijke naamwoorden met «zelfstandige vereenigd, als juist aan te merken? Men «leest in zijne *Nederduitsche Spraakkunst*, bl. 87: «3, «« [men plaatst de *e*] insgelijks bij de onzijdige bijvoege- «« lijke naamwoorden, wanneer ons *het*, *dit* of *dat*, tot «« voorlooper dient, als: *het* en *dit lieve kind*, *dit* of *dat* «« *sterke paard.* Sommige brengen hiertoe ook de bezit- «« telijke voornaamwoorden *mijn*, *ons*, *zijn*, *hun* enz., «« en willen dus, dat men, b. v.: *mijn lieve kind* schrijve; «« doch verkeerdelijk, dewijl men nimmer zal zeggen *zijn* «« *wreede geweld*, *mijn scherpe zwaard* enz., maar wel «« *zijn wreed geweld* enz.». Men zegt toch: *uw jongste* «*zoontje*, *zijn grootste genoegen;* hoe dit met dien regel «overeen te brengen?»

De taak eener grammatica of spraakleer bestaat eigentlijk hoofdzakelijk in het verklaren der beteekenis van de veranderlijke woordvormen en van de onderlinge verbinding der woorden in de rede, niet in het voorschrijven van regelen. die men in het spreken en schrijven eener taal zou hebben op te volgen. Zij moet zich bepalen tot het leeren verstaan van de taal, en niet trachten haar te vervormen en naar de inzichten van den spraakleeraar in te richten. Miskent zij deze hare roeping, gaat zij de perken van haar gebied te buiten, dan klopt zij aan eens dooven mans deur, en vindt geen gehoor. Van deze waarheid levert de in de vraag aangevoerde regel van WEILAND een doorslaand bewijs op. Geen voorschrift kán eenvoudiger, bepaalder

en gemakkelijker toe te passen zijn dan dit: de bijvoegelijke naamwoorden ontvangen, bij een onzijdig zelfstandig naamwoord staande, alleen dan eene E, wanneer zij door *het*, *dit* of *dat* voorafgegaan worden. Dus niet achter ***een***; niet achter een bezittelijk voornaamwoord; niet, wanneer er in het geheel geene bepaling voorafgaat. Het is nu reeds bijna vijftig jaren geleden, dat WEILANDS *Spraakkunst* in 1805 het licht zag; bijna vijftig jaren lang derhalve heeft men getracht dien regel der natie in te scherpen, doch te vergeefs; standvastig hoort men spreken van *iemands jongstE kind*, *van zijn grootstE genoegen*, *zijn hoogstE vermaak*, enz. Dit mag wel een bewijs heeten, dat WEILANDS regel niet is, wat hij behoorde te zijn, het resultaat van oplettende waarneming en naauwkeurige vergelijking. Het moet ons intusschen niet al te zeer verwonderen, dat hij in dezen heeft misgetast. GRIMM had in 1805 zijn reuzenwerk nog niet voleindigd; men had nog niet opgemerkt, dat de germaansche adjectieven voor tweederlei verbuïging, de sterke en de zwakke, vatbaar zijn. Men had althans door de vergelijking van tallooze voorbeelden, uit alle oudere en vele jongere germaansche tongvallen bijeengebracht, de algemeene wet nog niet ontdekt, welke de keus tusschen de sterke en de zwakke vormen der adjectieven regelde, en die thans nog, hoewel eigenaardig en verschillend gewijzigd, in verscheidene nieuwere germaansche talen haar gezag oefent. Die algemeene wet komt nagenoeg hierop neder: het adjectief heeft den sterken verbuigingsvorm, wanneer er van iets onbepaalds, algemeens of abstracts sprake is; den zwakken, als men iets bepaalds, bijzonders of concreets bedoelt. Eerst na den arbeid van GRIMM, en toegerust met de kennis van dit algemeene beginsel, mocht de taalonderzoeker hopen de wetten, die de verbuiging der nederlandsche adjectieven beheerschen, te kunnen opsporen en aanwijzen. Het is aan de scherpzinnigheid van Dr. BRILL gelukt te ontdekken, hoe het algemeene principe in onze taal gewijzigd is geworden; en in § 71 van zijne

«Hollandsche Spraakleer voor inrichtingen van hooger Onderwijs» heeft hij zijne bevindingen dienaangaande blootgelegd. Wij zullen, naar aanleiding van Vraag XII, ons bepalen tot het onzijdige geslacht, zonder opzettelijk aan te toonen, hoe de uitdrukkingen *een groot schilder*, *een welsprekend redenaar*, *menig kundig geneesheer*, *elk ordelijk huisvader* enz. uitvloeisels der genoemde wet zijn, noch hoe het komt, dat bij de vrouwelijke adjectieven geene onderscheiding overeenkomstig met die bij de mannelijke te ontdekken is. Vooraf echter iets van de beiderlei vormen der adjectieven.

In het oudste germaansch, het gothisch, kwamen alle adjectieven — de comparatieven en de rangschikkende telwoorden uitgezonderd — onder twee vormen voor. Bij voorbeeld *gods* (goed) luidde in den eersten naamval van het mannelijke geslacht *gods*, in het vrouwelijke *goda*, in het onzijdige *god* of *godata*, — dit noemt men de sterke vormen; — of wel het was in het mannelijke *goda*, in het vrouwelijke *godo*, in het onzijdige insgelijks *godo*, welke vormen de zwakke heeten. Door afslijting en toonverlies zijn de sterke vormen bij ons in *goed*, *goede*, *goed* veranderd, en de drie zwakke volkomen gelijk geworden: *goede*, *goede*, *goede*. Gedeclineerd zouden de sterke vormen aldus luiden:

een goed man.	eene goede vrouw.
(eens goeds mans.)	(eener goeder vrouw.)
eenen goeden manne.	(eener goeder vrouw.)
eenen goeden man.	eene goede vrouw.
goede mannen.	goede vrouwen.
(goeder mannen.)	(goeder vrouwen.)
goeden mannen.	goeden vrouwen.
goede mannen.	goede vrouwen.

een goed kind.
(eens goeds kinds.)
eenen goeden kinde.

een goed kind.
goede kinderen.
(goeder kinderen.)
goeden kinderen.
goede kinderen.

In den zwakken vorm zou *goed* aldus moeten verbogen worden:

de goede man.
des goeden mans.
den goeden manne.
den goeden man.
de goede(n) mannen.
der goede(n) mannen.
den goeden mannen.
de goede(n) mannen.

de goede vrouw.
der goede(n) vrouw.
der goede(n) vrouw.
de goede(n) vrouw.
de goede(n) vrouwen.
der goede(n) vrouwen.
den goeden vrouwen.
de goede(n) vrouwen.

het goede kind.
des goeden kinds.
den goeden kinde.
het goede kind.
de goede(n) kinderen.
der goede(n) kinderen.
den goeden kinderen.
de goede(n) kinderen.

Eene vergelijking dezer verbuigingen onderling en met de hedendaagsche declinatie toont, dat de sterke en zwakke vormen bij ons dooreen verward en gedeeltelijk buiten gebruik gekomen zijn. Van de sterke vormen bestaan echter de genitieven nog in sommige bijwoordelijke uitdrukkingen, als *blootshoofds*, *alleszins*, *vergelijkenderwijze;* de vrouwelijke dativus in *ter goeder ure* enz., en inzonderheid de sterke onzijdige nominativus en accusativus *wit zand*, *een lief kind*, *elk zeldzaam boek*, *menig oud paard* enz. Deze sterke onzijdige vorm wordt, overeenkomstig met de algemeene wet, gebezigd, wanneer het zelfstandige

naamwoord eene onbepaalde beteekenis heeft; dus in de eerste plaats, wanneer er volstrekt geen bepalend woord voorafgaat: *fijn goud*, *zuiver water*, *droog hout*, *hard staal*, *ruw volk*, *bruin laken*, *grof katoen* enz., en vervolgens achter *een*, *geen*, *eenig*, *menig*, *sommig*, *veel*, *alle*, *ieder*, *elk* en *zeker*, die insgelijks de beteekenis van het substantief onbepaald laten: *een goed boek*, *geen enkel vet kalf*, *eenig gezond voedsel*, *menig arm kind*, *sommig gegoten ijzer*, *veel bedorven water*, *ieder fransch boek*, *elk behoeftig kind*, *alle verstandig onderwijs*, *zeker slecht mensch*. Wanneer een onzijdig substantief echter in eenen bepaalden zin genomen is, en dus door eenige bepaling wordt voorafgegaan, dan kunnen beide vormen gebezigd worden, doch met onderscheid van beteekenis; en juist dit is eene eigenaardigheid, aan het nederlandsch uitsluitend eigen.

De bepalingen kunnen zijn: 1) het zoogenoemde bepalende lidwoord *het*, 2) de aanwijzende voornaamwoorden, 3) de bezittelijke voornaamwoorden, 4) een genitivus: *mijns buurmans zoontje*. Behoort nu het adjectief mede tot de bepalingen van het substantief, dan neemt het, overeenkomstig met de algemeene wet, den zwakken vorm op E aan: *mijns buurmansziekE zoontje*, *uw oudstE broeder*, *haar nieuwE kleed*, *hij is met zijn bruinE*, *niet met zijn zwartE paard uitgereden*. *Spreekt gij van uw oudE of van uw nieuwE huis? hij zal zijn vettE varken morgen slachten*, *het andere wil hij nog wat mesten*. Wordt het adjectief echter niet gerekend een deel van de bepaling uit te maken, dan vindt de sterke vorm eene plaats: *schaamt gij u niet om zoo veel te eischen voor dat* LEELIJK, MAGER, OUD *paard; hij denkt zijn* OUD, VERVALLEN *huis tegen eenen goeden prijs te kunnen verkoopen; die moeder is al te gek met haar* STOUT *en* LASTIG *kind*. In de eerste voorbeelden strekken de bijvoegelijke naamwoorden om de beteekenis der

substantieven aan te duiden: *'s buurmans* ZIEKE *zoontje* onderstelt, dat hij nog andere jonge zonen heeft, van welke het bedoelde kind moet onderscheiden worden door de vermelding van zijn ziek zijn; *uw* OUDSTE *broeder* brengt noodzakelijk mede, dat de aangesproken persoon nog meer broeders heeft; van *haar* NIEUWE *kleed* kan geen sprake wezen, indien het haar eenige kleed is. Tot een arm kind, dat men zijne lompen ontnomen en een nieuw kleed gegeven heeft, zou men zeggen: *gij moet uw* NIEUW *kleed nu wat sparen en in eere houden*, want dan zou *nieuw* niet strekken ter bepaling van het eenige kleed, dat het kind bezit.

Evenzoo is het met de adjectieven in de laatste soort van voorbeelden gelegen. Een paard, over welks koopprijs men onderhandelt, hetwelk men met *dat* aanduidt en als ware het met den vinger aanwijst, behoeft geene nadere bepalingen; *oud*, *leelijk*, *mager* zijn hier zoogenoemde epitheta ornantia, even als *oud* en *vervallen*, die in het volgende voorbeeld *huis*, en *stout* en *lastig*, welke *kind* verzellen. Men zou ze des nood zijnde kunnen weglaten zonder den zin onverstaanbaar te maken.

De adjectieven in de voorbeelden van de eerste soort kunnen daartegen niet gemist worden; wat beteekenis kan men b. v. hechten aan de vraag: *bedoelt gij uw — huis of uw — huis?* De bijvoegelijke naamwoorden met den zwakken vorm drukken hoedanigheden uit, bij den hoorder bekend; die in den sterken vorm vermelden iets nieuws, of maken den hoorder althans opmerkzaam op eene hoedanigheid, die hij werkelijk of schijnbaar over het hoofd ziet.

Toetsen wij aan het bevondene de voorbeelden, door WEILAND aangevoerd om te betoogen, dat het onzijdige adjectief achter het bezittelijke voornaamwoord geene E aanneemt; *zijn wreede geweld*, *mijn scherpe zwaard*. Het is duidelijk, dat hier adjectiva ornantia, dus met den sterken vorm voorkomen: *wreed* dient stellig niet tot be-

paling van *geweld*, of zou men ook aan een *zachtzinnig geweld* te denken hebben? *Mijn scherpe zwaard* kan alleen gezegd worden, als men ook nog een *stomp* zwaard heeft; het geval is denkbaar, maar de uitdrukking zal niet licht te pas komen. Daarentegen vereischen de voorbeelden, door den geëerden vrager bijgebragt, blijkbaar den zwakken vorm, daar zij wezenlijke bepalingen zijn van de substantieven, die zij verzellen: *uw jongste zoontje*, *zijn grootste genoegen*.

Red.

VERBETERINGEN

DER

VOORBEELDEN VAN GEBREKKIGE TAAL,

UIT GEDRUKTE STUKKEN ONTLEEND,

DEN LIEFHEBBERS VAN TAALOEFENING TER VERBETERING AANGEBODEN.

51. Maar Swen daarentegen, ofschoon ook gedoopt, kwam weldra op nieuw terug, om nog door grootere geldsom bevredigd te worden.

51. (¹) Swen daarentegen, ofschoon ook gedoopt, kwam weldra op nieuw terug (²), om door nog (³) grootere geldsom bevredigd te worden.

(1) *Maar* en *daarentegen* drukken beide dezelfde verhouding tusschen twee zinnen uit; het laatste doet de tegenstelling slechts wat sterker uitkomen dan *maar*. Hetzelfde begrip is dus in dezen volzin tweemaal uitgedrukt; men treft hier derhalve eene zoogenoemde tautologie aan, die als strijdig met beknoptheid van stijl (praecisio) moet vermeden worden.

(2) Hier heeft schijnbaar weder eene tautologie plaats, dan wel beschouwd is dit het geval niet. Er is toch sprake van den derden inval van SWEN,

koning van Denemarken, in Engeland, nadat hij tijdens zijn tweede verblijf aldaar het Christendom aangenomen had. Met recht kan men dus zeggen dat hij *op nieuw* was *teruggekomen*.

(3) *Nog* behoort hier blijkbaar bij *grootere* alleen, niet bij de bepaling *door grootere geldsom* in haar geheel genomen, en moet dus onmiddellijk vóór *grootere* staan.

52. De beide hoogleeraren, die in het vorige jaar naar Persie vertrokken, zullen binnen weinige maanden naar Weenen terugkeeren, daar zij niet te vreden zijn over hunnen toestand en behandeling in Persie.

52. De beide hoogleeraren, die in het vorige jaar naar Perzie (1) vertrokken zijn (2), zullen binnen weinige maanden naar Weenen terugkeeren (3), omdat (4) zij niet tevreden zijn over hunnen toestand en behandeling in Perzie.

(1) De Nederlandsche uitspraak laat in Perzie duidelijk eene Z, niet eene S hooren; nu leert Prof. SIEGENBEEKS *Verhandeling over de spelling*, dat men zoodanige vreemde eigennamen, mits zij niet echt Romeinsch zijn, dan ook met eene Z spellen moet: *Azie*, *Jezus*, *Mozes*, *Jozef;* alleen in echt latijnsche namen, als: *Cesar*, *Asinius*, *Piso* en andere blijft de S, in weerwil van de zachte uitspraak.

(2) Het imperfectum (*vertrokken*) verplaatst den hoorder met zijne gedachten in het verledene en doet hem als het ware eene gebeurtenis bijwonen; komt er echter geen verhaal te pas, wil men een voorval eenvoudig vermelden, omdat niet het voorval zelf maar de gevolgen op het oogenblik belangrijk zijn, dan is het perfectnm de gepaste uitdrukking. Nu is het hier niet om h e t v e r t r e k, om d e r e i s, der twee hoogleeraren te doen, maar men wil hier blootelijk te kennen geven, dat men die personen bedoelt, welke zich sedert het vorige jaar in Perzie bevinden, en had dus het perfectum *vertrokken zijn* moeten bezigen.

(3) *Terugkeeren*, reverti, is een waar zamengesteld woord, waarin het begrip van *keeren* wezentlijk gewijzigd is; het ww. is onzijdig, terwijl *terug keeren*, indien het in gebruik was, bedrijvend zou wezen.

(4) Ofschoon *daar* op zich zelf goed kan zijn, zoo geloof ik hier aan *omdat* de voorkeur te moeten geven. Bedrieg ik mij niet, dan wordt hier eenvoudig de oorzaak van den terugkeer der hoogleeraren vermeld, zonder eenig bijkomend denkbeeld; en zulks wordt door *omdat* uitgedrukt. *Daar* echter ziet op de juistheid der gevolgtrekking, die uit eene waarheid afgeleid wordt: *daar deze hoeken gelijk zijn*, *moeten deze zijden evenzeer gelijk wezen; — daar zij niet te vreden zijn*, enz., zou dus eigenlijk beteekenen: *zij keeren terug*, *en zij hebben daarin gelijk*, *want zij zijn ontevreden* enz.

54. Voor den Drentenaar is alleen de wintertijd een saizoen van uitspanningen. In lente, zomer en herfst toch, is er op veld en akkers, in veen en hooiland werks genoeg om nog aan vermaak, rust en verpozing te mogen denken.

54. Voor den Drenthenaar is alleen de wintertijd een saizoen van uitspanningen. In lente, zomer en herfst toch (1) is er op veld en akker (2), in veen en hooiland te veel werk om nog aan vermaak, rust en verpoozing (3) te mogen denken.

(1) Sedert men vrij algemeen tot beginsel heeft aangenomen, alleen verschillende zinnen — ook verkorte — en gelijksoortige zinsleden, als subjecten, praedicaten, objecten enz. door comma's te scheiden, plaatst men dit teeken niet meer achter eene bepaling, die het onderwerp voorafgaat.

(2) Bij tegenstellingen moet men, zoo veel de waarheid en juistheid van uitdrukking zulks toelaat, aan de tegenover elkander gestelde woorden en uitdrukkingen denzelfden vorm trachten te geven. Daar nu *veld* enkelvoudig is, behoort *akker* zulks ook te wezen.

(3) De volzin: *in lente, zomer en herfst is er werks genoeg om nog aan vermaak enz. te mogen denken*, beteekent het omgekeerde van hetgeen bedoeld wordt, daar *genoeg om* juist eene mogelijkheid uitdrukt, terwijl men eene onmogelijkheid wil aantoonen: *hij heeft genoeg om van te leven; hij is oud en wijs genoeg om op zich zelven te staan.* Hier wil men te kennen geven, dat het denken aan vermaak niet bestaanbaar is met de hoeveelheid werks, dat er te doen valt; om zich te kunnen vermaken, zou men minder werk moeten hebben; er is dus *te veel werk om nog* (bovendien) *aan uitspanning te kunnen denken.*

(4) *Verpoozing* komt van *poos*, *pauze*, en dit van het lat. *pausa;* hier geldt dus de regel: de woorden, welke uit het latijn ontleend zijn en in die taal AU hebben, moeten geacht worden eene scherpe opene (scherplange) O te bezitten, als *kool* (caulis), *moor* (maurus) *koozen* (causari, fransch *causer*). *Oor*, hoewel ook eene scherpe O hebbende, is niet uit het latijn ontleend, evenmin als *hoofd*, *oog*, *neus*, *mond*, *tand*, *kin*, *arm*, *been* enz., om de eenvoudige reden, dat onze voorouders reeds, voor zij met de Romeinen in aanraking kwamen, zoo goed *ooren* als *hoofden*, *oogen*, *neuzen* enz. hadden, en er ook eene echt duitsche benaming voor bezaten, zoo als blijkt uit het goth. *auso*, waaruit, door den gewonen overgang van S in R ons *oor* ontstaan is.

56. (De godgeleerden van 1584—1702) waren slechts zeldzaam eenvoudig en natuurlijk.

56. De godgeleerden van 1584—1702 waren slechts zeldzaam eenvoudig en natuurlijk.

Hun grootste gebrek was opvoeding en voornamelijk goede smaak.	**Hun grootste gebrek was gemis (1) van opvoeding en voornamelijk van goeden smaak.**

(1) De reden van deze verandering loopt in het oog; gebrek is eigentlijk de ontstentenis, het niet aanwezig zijn, van iets dat bij iets anders behoort, en er om zoo te spreken van *afgebroken* is. In ruimer zin wordt *gebrek* — te recht of ten onrechte, willen wij hier niet beslissen — ook wel gebruikt voor het bezit van slechte hoedanigheden, misschien wel omdat deze ontkenningen van goede eigenschappen zijn: *luiheid is zijn grootste gebrek.* Hoe men het evenwel ook neme, *opvoeding en goede smaak* zijn sieraden, geene gebreken, en het is duidelijk, dat hier het gemis van deze hoedanigheden bedoeld wordt.

Wellicht is er in dezen volzin nog meer te verbeteren. Hoogst waarschijnlijk toch wil de schrijver zeggen, dat er tusschen 1854 en 1702 slechts weinige godgeleerden bestaan hebben, die eenvoudig en natuurlijk waren; niet dat alle godgeleerden doorgaans gemaakt en onnatuurlijk waren, en bij tusschenpoozen, hoewel zelden, eenvoudigheid en natuurlijkheid vertoonden. Is deze gissing gegrond, dan had hij moeten zeggen: *Slechts weinig godgeleerden waren eenvoudig en natuurlijk.*

Red.

56. (De godgeleerden van 1584—1702) waren slechts zeldzaam eenvoudig en natuurlijk. Hun grootste gebrek was opvoeding en voornamelijk goede smaak.	56. (De godgeleerden van 1584—1702) waren slechts zeldzaam eenvoudig en natuurlijk. Het meest ontbrak het hun aan opvoeding en goeden smaak (1).

(1) Deze zinsnede, die men bijna meenen zoude, dat geene verbetering en opheldering behoefde, daar hare fout ieder in 't oog moet vallen, blijkt die desniettegenstaande maar al te zeer noodig te hebben, haar steller toch — een hoogleeraar der Nederlandsche taal en letterkunde — heeft, ook nadat hij door een beoordeelaar in de *Vaderlandsche Letteroefeningen* (Maart 1851) op haar opmerkzaam gemaakt is, haar gebrek nog niet bespeurd, en heeft er over voortgeredeneerd, als ware zij volkomen gezond. Hoe verre is het intusschen daar van daan! Hij zegt er niet meer of minder in, dan dat de aangevoerde Godgeleerden te veel opvoeding en goeden smaak hadden, deze hun gebrek waren! Hij wilde echter natuurlijk juist het tegendeel te kennen geven, en zeggen, dat zij «slechts zeldzaam eenvoudig en natuurlijk waren,» *omdat* het hun aan opvoeding en goeden smaak *ontbrak*. Meer woorden er over te verliezen, zou ons onnoodig dunken; zelfs de steller en handhaver der zinsnede zal haar nu gewis in haar onwaarde hebben leeren kennen.

VOORBEELDEN

VAN GEBREKKIGE TAAL,

UIT GEDRUKTE STUKKEN ONTLEEND,

DEN LIEFHEBBERS VAN TAALOEFENING TER VERBETERING AANGEBODEN.

---

57. Ook reeds gebrek aan plaats en ruimte zou mij hiervan moeten terughouden, daar zulk een arbeid, zal zij grondig en naauwkeurig worden ondernomen, van grooteren omvang is, dan de Verhandelingen in dit Archief ons toestaan.

58. Weinig daarentegen is ons bekend omtrent de invoering en vestiging der hervorming ten platten lande van Utrecht.

59. Ook dit onderwerp is allerbelangrijkst, doch het ligt buiten mijn tegenwoordig bestek, en eischt uitvoeriger behandeling, dan hier ter plaats mag worden ingenomen.

60. De eerste stappen waren krachtig, veel beteekenend, eervol; schoon ook sommigen hunner door den indruk van het oogenblik of minder reine beginselen mogten zijn medegesleept. Het geweld paarde zich daaraan eerst later, toen zachte middelen mislukten.

61. . . . . geschikt om nu met geweld door te drijven, wat de edelen ootmoedig, maar krachtig, aan de landvoogdes gevraagd hadden.

62. De heer Raousset Boulbon is ongeveer 35 à 36 jaar oud.

63. Maar bij den grijsaard, die verkindst zouden toch vroegere herinneringen en hoogere bewustheid kunnen zijn dan hij als grijsaard heeft.

64. Het dagblad volgt de Resurgimento op, en onder de bestuurders bemerkt men den naam van den heer DE CAVOUR, den broeder des raadspresidents.

VRAGEN.

XIV. In het *Handelsblad* van den 13 dezer lees ik het volgende uit 's Hertogenbosch: «In de gemeente Oirschot waren eenige kinderen aan het *stoppelenberg-* of *kaskies-spelen* in eene schuur» enz.

Verstaat men door dit spel het door de Amsterdamsche knapen zoo geliefde en door hen benoemde *kastie-spel*, en wat is nu de ware benaming en spelling?

Een onderwijzer, bestendig lezer van dit Tijdschrift.

XV. Hoe moet men schrijven: *tweeërlei, drieërlei* of *tweederlei, driederlei?*

XVI. Hoe is de tweede naamval van de persoonlijke voornaamwoorden, *mijns, uws, zijns* of *mijner, uwer, zijner*, enz.? G.

XVII. Wat is het onderscheid tusschen *welk vader? welke vader?* en *welk een vader??*

XVIII. Welk onderscheid is er tusschen *ondragelijk* en *ondraagbaar*, *onbewegelijk* en *onbeweegbaar*, *onmetelijk* en *onmeetbaar*, *onzienlijk* en *onzigtbaar*.

XIX. Wat beteekent *wijlen* in de uitdrukking *wijlen uw vader?*

WAT ZIJN *LETTERS*, EN HOE GROOT IS HAAR AANTAL?

Onder de menigvuldige min of meer verwarde en onjuiste voorstellingen, voorheen door de eene spraakleer gedachteloos uit de andere overgenomen en zoo doende van geslacht tot geslacht voortgeplant, behooren het begrip van letter en die, welke daarop gegrond zijn. De grammatica's der heeren Brill en Mulder onderscheiden zich echter ook hier van de vroegere, en geven den denkenden lezer de beste aanleiding om ook te dezen opzichte zijne denkbeelden te verbeteren; het is slechts te bejammeren, dat deze voortreffelijke leerboeken, elk in den kring, waarvoor het bestemd is, nog te weinig beoefend worden. De Redactie gelooft dus inzonderheid den jeugdigen onderwijzers geene ondienst te doen, indien zij eenige bladzijden toewijdt aan het onderzoek naar den waren aard der letters en naar haar aantal in het nederlandsch.

Ten einde tot het juiste begrip van letter te geraken, zullen wij wel doen het gebrekkige, dat de oudere voorstelling aankleeft, en de oorzaken daarvan aan te wijzen; zijn deze bekend, dan zal het niet moeijelijk vallen de klippen te vermijden, waarop anderen schipbreuk geleden hebben.

De eerste oorzaak van dwaling is het nietonderscheiden van twee verschillende dingen, het verwarren van letterteeken met letterklank, van geschreven woord met gesproken woord, van teeken met beteekende zaak. De tweede oorzaak ligt dieper, en bestaat in de verkeerde voorstelling van den oorsprong der talen. — Ware men indachtig

geweest aan de spreuk: qui bene distinguit, bene docet (wie naauwkeurig onderscheidt, onderwijst met goed gevolg), men zou op de eerste klip niet vervallen, en mogelijk ook de tweede zonder schade voorbij gezeild zijn.

Van de bedoelde verwarring leveren de eerste drie §§ van WEILANDS spraakkunst een sterk bewijs op. In § 1 heet het: «Alle woorden laten zich in zekere eenvoudige «bestanddeelen oplossen, welke den naam van letteren «dragen; en deze letteren zijn teekenen van de enkele «klanken der woorden, welke in eenige taal gebruikt «worden». Het is duidelijk, dat hier door *woorden* geschrevene woorden en door *letteren* letterteekens bedoeld worden. Dit wordt bevestigd door § 2, alwaar gezegd wordt: « gemeenlijk brengt men het getal van zooda«nige teekenen in onze taal tot zes en twintig». De derde § handelt over de wijze, waarop deze letters gevormd worden. Nu zou men natuurlijk verwachten, dat er opgegeven werd, hoe deze teekens met pen en inkt, graveerstift of beitel op papier, in metaal of steen worden voortgebracht; doch door eene onbegrijpelijke inconsequentie leest men: «eenige dezer letteren worden gevormd door «het openen van den mond; de overige door eenig gedeelte «van den mond te sluiten, of te drukken.» Hier bedoelt men dus niet de teekens, maar de klanken, waarvan te voren nog geen woord gerept is. Wat dan volgt, is nog onverklaarbaarder: «de eerste» heet het «welke eenen «ongemengden klank hebben, dragen den naam van «klinkers, omdat zij op zich zelve eenen vollen klank «geven»; dit toch is zoo min op de letterklanken als op de letterteekens toepasselijk, welke immers, de eerste zoo min als de laatste, geene klanken van zich geven. Vervolgens komt de schrijver weder nader aan het rechte pad, en zegt het een en ander, dat weder op de letterklanken toepasselijk is.

Na zulk eene onbegrijpelijke verwarring van begrippen kan het niet verwonderen, dat hetgeen verder over de

letters gezegd wordt doorgaans onjuist, altijd ten minste zeer onduidelijk is. Het sterkst loopt de verwarring in het oog in de Afdeeling, welke «over de vorming der woorden en lettergrepen» handelt (§§ 48—53), waarin zich tevens de verkeerde voorstelling van het ontstaan der woorden duidelijk openbaart. In § 84 toch leest men: «Uit de «zamenvoeging der .... enkele letteren ontstaan *letter-«grepen* en *woorden*. Een lettergreep is een verstaanbare «klank..... Het getal der letteren, die tot eene lettergreep «behooren is .... onbepaald; zij kan echter niet meer lette-«ren bevatten, dan men met eene enkele opening of slui-«ting van den mond kan voortbrengen». In § 50: «Uit «lettergrepen ontstaan woorden. Een woord is eene ver-«staanbare uitdrukking van eenig denkbeeld, welke in «eene ademhaling uitgesproken wordt»..... In § 52: «Op welk eene wijze uit enkele letters woorden ont-«staan, leert de *Woordgronding*». Hetgeen hier gezegd wordt, zou tamelijk wel op de geschrevene woorden en op de letterteekens kunnen toegepast worden, doch de bijvoegingen: ***klanken***, — ***letteren, die met den mond voortgebragt worden***, — ***woorden, die uitgesproken worden***, verbieden hier aan schrift te denken. En wat is nu de leer, die uit dit alles te trekken is? Niet alleen zijn de geschrevene lettergrepen en woorden vereenigingen van teekens, ook het gesprokene, levende woord moet als eene zamenvoeging van letters worden beschouwd. Men had dus reeds letters — eenvoudige klanken zonder beteekenis — eer men woorden bezat; men moest eerst de kunst leeren om deze noodzakelijke bouwstoffen op ontelbaar vele wijzen met elkander te verbinden ten einde woorden te kunnen verkrijgen. Dit gansche moeijelijke werk is dus verricht, nog voor men spreken, en derhalve ook voor men denken kon; want zonder woorden, zonder taal, is geen denken, alleen gevoelen, mogelijk. — Onbegrijpelijk is het, hoe men op zulk een ongerijmd denkbeeld aangaande den oorsprong der woorden, en dus ook der spraak, gekomen is; nog

onbegrijpelijker, hoe men het zoo lang heeft kunnen vasthouden. Het behoeft geen betoog, dat men de voorstelling moet omkeeren. De taal is geen kunstgewrocht, maar een voortbrengsel der natuur; zij is geen dood ligchaam, door uitwendige oorzaken uit reeds te voren bestaande bouwstoffen zamengevoegd; maar een levend wezen, dat zich zelf uit geringe beginselen heeft ontwikkeld, en steeds voortgaat zich uit eigen boezem door het vormen van nieuwe woorden en uitdrukkingen verder te ontwikkelen en uit te breiden, terwijl het de oude en versleten vormen telkens uitwerpt; zij is gelijk aan een boom, uit een klein zaad voortgesproten, die zich in takken en twijgen uitbreidt, gedurig nieuwe telgen en bladen voortbrengt en het verstorven loof laat afvallen. De woorden zijn geene verbindingen van letters, zoo min als een menschelijk ligchaam uit hoofd, romp, armen en beenen zamengevoegd is; maar het ligchaam laat zich in die deelen ontleden, en even zoo het woord in letters. Lang, misschien gedurende eeuwen, had men gedacht en gesproken, eer een genie op gelukkige denkbeeld kwam om de woordklanken in eenvoudige bestanddeelen te ontleden, deze deelen door zichtbare teekens voor te stellen, en door eene vereeniging dezer teekens de woordklanken af te beelden, te s c h r ij v e n. Eerst toen ontstond het begrip van l e t t e r k l a n k, te gelijk met dat van l e t t e r t e e k e n. De oorspronkelijke beteekenis van het woord *letter* wijst niet onduidelijk op dien gang der zaak. *Letter* toch is het latijnsche *litera*, dat eigentlijk *streep* beduidt, en afgeleid is van *linere*, s m e r e n, e e n e m i n o f m e e r v l o e i b a r e s t o f o p i e t s s t r ij k e n. De Grieken noemden de letters *γράμματα* (grammata) van *γράφειν* (graphein), g r a v e r e n, i n s n ij d e n, i n k r a s s e n. Beide woorden *litera* en *γράμμα*, beteekenden dus oorspronkelijk en in de eerste plaats de geschrevene of gehouwene, de z i c h t b a r e letter, het l e t t e r t e e k e n. Het gebruik van *letter* voor den klank zelven, voor h o o r b a r e letter, is eene tweede

overdrachtige beteekenis, waaraan men niet terstond behoefte had. Nu echter het ééne woord *letter* eenmaal in twee zoo geheel verschillende opvattingen in gebruik is gekomen, is het van het hoogste belang in de spraakleer die twee beteekenissen zorgvuldig uiteen te houden en naauwkeurig te definiëren. Hierbij zal men echter de orde moeten omkeeren en in de eerste plaats bepalen, wat letterklanken zijn, daarna eerst wordt het begrip van letterteekens duidelijk. Ik geloof dus, dat men wel doen zal, indien men de zaak bij het onderwijs aldus voorstelt:

De uitvinder van het letterschrift, hoe zijn naam dan ook moge luiden, had opgemerkt, dat de woordklanken zich in eenige weinige, telkens in andere woorden weder voorkomende, klanken en klankwijzigingen laten oplossen. Hij zag de mogelijkheid in om, wanneer voor ieder dezer deelen een zichtbaar teeken aangenomen was, door de combinatie dezer teekens de tallooze woordklanken eener taal voor het oog af te beelden, en dacht toen zulke teekens voor die woorddeelen uit. Beide deze zaken nu de klanken en de teekens, heeft men *letters* genoemd; het woord *letter* heeft dus twee beteekenissen, welke niet verward moeten worden, en die men wel zou doen door de benamingen *letterklanken* en *letterteekens* te onderscheiden. Een *letterklank*, eene hoorbare *letter*, is een ondeelbaar bestanddeel van een (gesproken) woord; een *letterteeken* is een zichtbaar teeken, waardoor zulk een ondeelbaar deel eens woords voorgesteld wordt. Soms echter vertegenwoordigt één letterteeken twee of meer ondeelbare deelen van een woord. Het Nederlandsche alphabeth bevat slechts twee teekens, die eenen zamengestelden klank aanduiden, en zulks nog alleen in woorden van vreemden oorsprong, te weten de X, die altijd *ks*, en de T, die soms *ts* aanduidt, b. v. in *natie*, *justitie*. Sommige vreemde talen bezitten meer zoodanige letterteekens; b. v. het grieksch: $\xi = ks$, $\zeta = dz$ en $\psi = ps$; het hoogduitsch, behalve T en X in vreemde woorden, nog

de Z = *ts;* het engelsch, behalve X, nog de G en J = *d-zj:* het italiaansch, de C = *tsj* en G = *dzj;* het russisch bezit zelfs een letterteeken, dat drie klanken voorstelt, namelijk *sjsjt*, sj-sj-t; zoo ook het sanskrit in zijne klinkers *lri* en *lrī*.

De ondeelbare bestanddeelen der woorden zijn tweederlei, klinkers en medeklinkers. Ieder woord bestaat uit ten minste éénen klank, en deze kan ondeelbaar, een *klinker*, zijn, b. v.: *A* en *Ee* (riviernamen), *o* (tusschenwerpsel), *u* (persoonl. voorn.); of oplosbaar in twee bestanddeelen, een *tweeklank*, b. v.: *ai* en *au* (tusschenwerpsels), *ei*, *ui*, *ooi*, *aai*. In de meeste gevallen echter lijden de klanken bij het uitspreken eene wijziging, hetzij bij het begin: *na*, *te*, *bij;* hetzij aan het einde: *al*, *in*, *en*, *op;* hetzij zoowel aan het einde als aan het begin: *man*, *staat*, *grond*, en deze wijzigingen noemt men medeklinkers. Een klinker is dus een ondeelbare woordklank; een tweeklank een in twee bestanddeelen oplosbare woordklank, een medeklinker eene klankwijziging.

Ofschoon het getal ondeelbare bestanddeelen der woorden in vergelijking van het verbazend aantal woorden zeer gering is, zoo overtreft het toch nog het aantal letterteekens. Men is dus bij het schrijven dikwijls genoodzaakt een zelfde teeken te gebruiken om twee of drie verschillende woorddeelen aan te duiden, zoo als b. v. door E in het woord *zégĕlstèmpĕl*. In andere gevallen ziet men zich gedwongen om twee teekens ter voorstelling van eenen enkelen ondeelbaren klank te bezigen. Men zou de duidelijkheid bevorderen, indien men de met dit oogmerk vereenigde letters zamengestelde letters noemde. Zoodanige zamengestelde klinkers zijn dan: *aa*, *ee*, *ie*, *eu*, *oo*, *ij*, *uu* en *oe;* de woorden *maat*, *reet*, *niet* enz. bestaan immers ieder uit slechts drie deelen: *m*, *aa* en *t*, *r*, *ee* en *t* enz. Zamengestelde medeklinkers zijn: *ch*, *dj* (in *vrijaadje*, *stellaadje*), en *ph*. Omgekeerd bestaan er

voor één zelfde letterklank soms meer dan één letterteeken. Zoo stellen *i* en *y* in *lip* en *Egypte*, *i*, *e* en *ij* in de laatste lettergrepen van *zondig*, *hemel* en *heerlijk* denzelfden klank voor. De eene en andere onregelmatigheid heeft aanleiding gegeven tot allerlei misverstand en verkeerde beschouwingen. Zoo merkt men *oe*, *ie* en *eu* nog dikwerf ten onrechte als tweeklanken aan. *Oe* en *ie* zijn dit wel is waar eertijds geweest — *eu* waarschijnlijk nooit — doch zeker is het, dat zij thans in de beschaafde uitspraak zuivere ondeelbare klinkers zijn.

Het aantal klinkers stelt men doorgaans op vijf, en men noemt dan A, E, I, O en U op; uit het verhandelde volgt, dat deze opgave onjuist is. Is er sprake van het aantal klinkers, dan moeten vooreerst de beide beteekenissen van het woord *letter* in het oog gehouden, en ook de zamengestelde niet vergeten worden. Bij eene naauwkeurige vergelijking bevindt men dan, dat het Nederlandsch, of wil men bepaalder spreken, het Hollandsch veertien eenvoudige klanken of zuivere klinkers bezit.

Wij hebben namelijk:

Tweederlei A: á en à; á in *na*, *jaar*; en à in *dag*, *nat*;
» U; ú en ù; in *nu*, *vuur*, *schuw*; en ù in *dun*, *rug*;
Driederlei E: é, ė en ĕ; é in *he*, *zee*, *beer*; ė in *bek*, *stel*, en ĕ in toonlooze lettergrepen, b. v. in *hakkelen*, *dobberen*;
» I: í of ie, ì en ĭ; í en ie in *afgodisch*, *drie*, *zien*; ì in *ik*, *min*; en ĭ in toonlooze lettergrepen, b. v. in *zondig*;
» O: ó en ò (zacht en hard); ó in het tusschenwerpsel *o*, in *zoo*, *boom*; de zachte ò in *zon*, *kom*; de scherpe ò in *dol*, *stok*, *slot*;
Eenerlei EU: in *kneu*, *reuk*;
» OE: in *toe*, *boek*;
» IJ: wanneer zij toonloos is in den uitgang *lijk*, b. v. in *gevaarlijk*.

Schijnbaar hebben wij derhalve zestien verschillende zuivere klinkers, daar echter de toonlooze *ĕ*, *ĭ* en *ĭj* slechts éénen zelfden klank voorstellen, en dus maar voor één kunnen gerekend worden, zoo bezitten wij inderdaad slechts veertien verschillende klinkers.

Volgens sommigen zou men het aantal grooter moeten stellen, en zouden wij ook eene doffe of toonlooze ă, ĕ en ŭ hebben. Zoo beweren zij, dat de *a* in *aan*, voorkomende in den versregel: *een kalmte na aan vreugd*, en de *o* in *rijkdom* en *korpŏraal* dof of toonloos zijn. Mijn gehoor echter kan, in het aangehaalde vers, geen ander onderscheid tusschen de *a* van *na* en die van *aan* opmerken, dan dat de laatste met minder kracht uitgesproken wordt. Geen ander verschil bestaat er tusschen de *o* van *rijkdom* en die van *kom*, en tusschen die van *korpŏraal* en *boven*. Ook de geschiedenis der taal bewijst zulks, daar zij leert, dat de A, O en U, zoodra zij werkelijk toonloos of dof worden, in de toonlooze E of I overgaan. Zoo zijn, bij voorb. *managt*, *salbon* en *handugs* in *menig*, *zalven* en *handig* veranderd.

Ook moet men in het oog houden, dat wij uitsluitend van de Hollandsche klanken in de zoogenoemde beschaafde uitspraak hebben gehandeld. Daardoor ligt het onderscheid tusschen de zachtlange en scherplange E en O buiten ons bestek. Evenmin is het ons voorgekomen de exceptioneele uitspraak der E in *wereld*, *kerel* enz. afzonderlijk te moeten vermelden, daar zij verre van algemeen is.

Bedraagt het aantal klinkers, in de beteekenis van ondeelbare woordbestanddeelen veertien; ook het aantal letterteekens, waardoor zoodanige deelen afgebeeld worden, is toevallig veertien, te weten: zes eenvoudige en acht zamengestelde. De eenvoudige zijn: A, E, I, O, U en Y, waaronder de Y, alleen in woorden, uit het Grieksch ontleend, en in eenige Nederlandsche eigennamen uit vroegeren tijd herkomstig voorkomende, dezelfde waarde heeft als de I.

De acht zamengestelde zijn: AA, EE, IE, EU, OO, OE, UU en IJ. De IJ is alleen dan klinker, wanneer zij toonloos is; in alle andere gevallen stelt zij in de Hollandsche uitspraak eenen tweeklank voor.

De tweeklanken zijn twaalf in getal, en kunnen op twee wijzen in twee soorten verdeeld worden: naar den klinker, die het laatste bestanddeel van den tweeklank uitmaakt, en steeds I of U is; of naar den eersten klinker, die *gesloten* of *open* kan zijn.

De tweeklanken, die op I eindigen zijn: *ai*, *aai*, *ei*, *ij*, *ooi*, *ui* en *oei;* die welke op U uitgaan: *au*, *aau*, *eeu*, *ieu* en *ou.* Bij de laatste soort verdient het opmerking, dat de U daarin nog altijd iets van haren vroegeren oeklank heeft overgehouden.

Let men op den aard van het eerste bestanddeel, dan beginnen *ai*, *ei*, *ij*, *ui*, *au* en *ou* met eenen gesloten klinker; *aai*, *ooi*, *oei*, *aau*, *eeu* en *ieu* met eenen openen.

Het aantal klanken, tweeklanken zoo wel als klinkers te zamen genomen, bedraagt dus in het Hollandsch zes en twintig. RED.

(*Wordt vervolgd.*)

OPTEEKENINGEN UIT DE REGTSOUDHEDEN,

DOOR

Dr. M. J. NOORDEWIER.

HISTORISCHE WOORDENLIJST.

Adel, *adal*, hangt zamen met *odal* = *alod* geheel vrijeigen; dus met landbezit, RO. 83.

Allarm, *all arme!* de oude klagtroep, bij ons: *wapen!* of *wopen!* Oulings greep ieder vrijling, die 't roepen over den misdadiger hoorde, terstond de wapenen.

Ambacht, *ambt.* De kelten hadden *ambacti* = dienstbaar vorstengevolg. Ulfilas: *andbahts* (h=ch) dienaar. Later in den zin van *dienst* b. v. LekenSp. 2, 36, 38; of *ambt*: *schoutambocht*, v. Mieris 1, 206. Nu is 't: handwerksbedrijf. «Hun kind een *ambt* te laten leeren» is in onzen tijd het verstandigste wat onbemiddelde ouders kunnen doen.

Baro, *baron*, *man*; *bar* is goth. *vair*, on. *verr*, of, *wer* b. v. in *wergild*, d. i. *mangeld.* Dus: *ieder jongen van De Wit* (Navorscher 53, Bijblad 115) is baron, in den echten zin van 't woord.

Brink, *be-rink*, naam bij uitstek gegeven aan een door huizen omgeven grasplein, waaraan de kerk. Het is de oude vergaderplaats in drentsche en nedersaksische oorden. Te *brinke komen* is: verschijnen tot eene plegtige handeling.

Breuk, van 't *breken* der wet gelijk in l. XII tab. In den zin van *boete* kwam 't later in gebruik: ofr. *brecma* (Hunsingo) of *bresze* (Brocmers.) *Breuke breken* zeggen a. 1527 de willekeuren van Grafhorst bij Rac. 6, 283.

Boer, 't zelfde als *buur*, d. i. bouwer. RO. 128.

Boedel, *buteil*, *bouwdeel*, al wat voor *den bouw* noodig is.

Ban, des heeren, des regters gebod dat volstrekt *opgevolgd moet* worden. In l. Fris. 17. *boete* door den regter te eischen, de keur van VOSSEMEER 92 heeft even zoo *ban*. In Kennemerland moest de schout van den bailjuw halen en ontvangen den *ban*, krachtens welken alleen hij regtens zijn ambt kon waarnemen; dus was *ban* daar: lastbrief. LAMS p. 417. — Verder is *ban*: 't gebied dat er aan onderworpen is; b. v. de bijvang eener heerlijkheid, vooral ten opzigte van molens, ovens en brouwerij. In een' anderen zin was Leiden verdeeld in 27 *bonnen*, hetzelfde woord met andere uitspraak.

Belijden, eig. *lien*, REIN. 6758. : «ic salt u doen *lien* in een crijt.» De of. vorm is *hlia*, *lia*; bekentenis: *hliene*, *hligene*.

Berisping door overheid of regter, geringste graad van straf, komt van *refsan*, be-rispen.

Betering, boete; goth. *gabotjan* gebeteren, resarcire. De grondvorm is *bat*; batizo, beter. Het goth. *botjan* is alleen: *baten*.

Betichten, betijen. REIN. 6756. «ic tie u dat gi een moorder sijt. Zie verder uit GRIMM eene nuttige zamenstelling in RO. 398.

Biechten, bekennen, van *ia*, *iechta*. Van waar *iechte*, openbaar.

Bruiloft. Fl. en Bl. 3885 alib. en Lanc. 1. 13907, 19379, 47176 staat *brulocht*; — Dumb. an. 1. 309 *bruitlacht*. De eerste vorm schijnt de ware: locht, eene geslotene, met *loof* overdekte ruimte, waar bij de voltrekking van 't huwelijk feest gevierd wordt. Pro Exc. 5. 229. Vgl. Amersfoort 49: huizen twee *locht*-verdiepingen-hoog.

Bunder komt reeds voor a. 856. RO. 128.

Burger, ingezeten, die voor zijne medeingezetenen borg is, met welke hij in vrijborg woont. RO. 94. Het woord schijnt niet oud; vroeger kende men poorters, d. i. ste-

delingen, dorpers, landzaten, gamagen, d. i. dorpsgenooten, en marknooten.

Deern. Thius — dienaar is f. g. *thivi* — dienstmaagd; deze vorm luidt bij Ottfr. thiarna, *diorna;* Limb. 1.1617 *dierne.* RO. 124. 'Tis een onvrije naam.

Dief, onvrije naam van denzelfden oudsten vorm en zin. Ags. *theov.* een dienstbare. Rein. 1419. beteekent *dief* een' jongen. Limb. 1.1951. alib. is hangdief = beul; de taak van dezen kon aan onvrijen worden opgedragen.

Diefstal, pleonasme: *diefte* zei men oulings voor de daad en voor 't gestolene. Maar als men bedenkt; dat dief een onvrije beteekent, dan vervalt eenigzins het pleonastische van diefstal: stelen door een onvrijen. RO. 283.

Dingspil, thingsprake. Het od. *spil*, os. en ags. *spel*, ijsl. *spial*, is *sprake.* Verder is dingspil: 't gebied der regtsprake. RO. 332.

Donder! vloekwoord; volledig: «bij Thunar's onweder!» nu nog in 't hd. *donnerwetter!* R. O. 425.

Driemaal, in drie *malen*, d. i. gerigtsvergaderingen of *werven*, van waar: *driewerf*; voor: in drie werven.

Ellende, (*el*, ander; land.) gesland, van wie in een ander land is, dan zijn eigen; die was *Alilanti*, ellendig. Beklaagd zwoer de vreemde den *ellendigen* eed, dat hij niemand had in dat oord, om zijne onschuld te bevestigen.

Enge, *inge*, weide, vooral in Gooiland: *dorpsweide:* «wie zijn scape op des anders *enge* dreve,» a. 1442. Van hier ook: *Angeren*, zoo genoemd naar 't schoone weiland, na 't roden van 't woud bij Huissen ontstaan. Geld. A. 52. p. 232. En: *Groningen* = groene inge, bij ons, drie in Wurtemberg, twee in 't sticht van Magdeburg.

Erg, *arg*, laag, gemeen. Goth. *arga*, lafaard, het meest vernederend verwijt in de dagen van ouds; zoo ook: *argosto* vs. 52. Hild.; en *aergher*, bij Renout 1103. «*Erger* puten sone» bij Rein. 919. En in eene oude keur van Delft: «datsi ende die balling gheen *archeit* tsamen doen en soude.»

Esche, *eschede*, *aat-schede*, door omwalling van de

mark afgescheiden stuk lands, bestemd voor verbouw van *ate* (mondbehoeften). Ieder dorp of buurschap in Drente en Twente heeft zijne *esche*, *Enschede* is: *An-e-schede.* RO. 210.

Foerier, Voederaar; onder de frankische koningen *fodrarius*, van *fodrum*, 't voeder, dat de vorst, binnen 't eerste etmaal, verpligt was te leveren voor de paarden bij de heirvaart. RO. 96.

Galg, goth. *galga.* Dit woord, dat alle duitsche taaltakken hebben, staat in verband met ἕλκειν (helkein) optrekken. RO. 305.

Geld, goth., gild; opbrengst of schot, door de onderhoorigen eener villa te gelden. *Geld* beteekent eig. alles, waarmede men betaalt; ook wel: *'t nakomen van de* aangegane *verplichting.* Met deze beteekenissen stemmen die van *gelden* overeen.

Gemet, *met*, van *meten;* landmaat in Zeeland; een half morgen. RO. 231.

Geweld, vrije *wils*beschikking: «*gewelt*, macht ende bevel.» En: «zoo we den anderen zijn guet *in de hant* doet, d. i. in zijne *ghewelt u. hulde* geft. *Geweldig* hier beschikt vrijelijk; er tegen over staat: «doen hij *ongeweldech* was zynes lants.» v. VELTHEM 3. p. 98. v. IDS. 1.76 «daar brogten zij hem uit zijn *ghewoud* in zijn *ongewoud*» ibid.

Gezin, (van *sin*, altijd, en *ge*, samen) oorspronkelijk: *gevolg*, van vrijen zoo wel als van onvrijen; maar a. 903 worden *sindmanni* onder andere dienstbaren vermeld. *Gasindi* zijn broodlingen van den heer.

Gilde, lichaam tot dezelfde opbrengst verplicht. Zie: *geld.* In 't lat. zei men: *gilda*, *geldonia*, langob. *guildonia.* Zulk een lichaam maakten b. v. de oefenaars van 't zelfde handwerk uit op de Koningshoeven. Zie verder RO. 99. vv.

Grutter van *gruit* d. i. gort, van gerst of rogge voor 't brouwen van bier. Bepaling van a. 1064 in R. O. 233.

Gijzelaar, oud. *kisal*, ags. *gisel*, mnal. *gisel* 1°. begeeft zich met zijn lijf in schuldeischers magt, 2°. wordt als gevangene door volk aan volk overgelaten ter bekrachtiging van 't gesloten verbond. Bleef de eerste buiten staat zijne schuld te betalen, schond het volk des laatsten 't verdrag, dan mogt men den *gijzel geeselen*, *giselia*.

Hamrik, *ham-* of *heimmark* d. i. dorpmark. De opvatting in Sag. 18: *rijk van den ham*, dorp, laat zich door 't *rijk van Nijmegen*, *rijk van Aken* niet verdedigen. Die steden met haren bijvang waren karolingische paleizen, en behoorden onmiddelijk tot het Rijk.

(*Wordt vervolgd.*)

IETS OVER *MIDDERNACHT.*

In het Magazijn van Nederlandsche Taalkunde, deel IV, blz. 191, is deze vraag van den Heer Bomhoff te lezen: —
« *Middernacht*, m.

« Het *Taalk. Woordenboek* heeft: « Het meervoud is « buiten gebruik. » Waarom? —

't Lust ons te beproeven hierop een antwoord te geven.

Middernacht, veelal in poëzy bij de ouden *Midnacht*, gelijk onze Dichters soms nog schrijven, had vroeger een bijvorm *Middelnacht*, die nog bij van Moock voorkomt en waarvan Weiland in zijn beknopt Taalkundig Woordenboek op *Middel*, *bijv. n.* zegt: voor *middelnacht* « bezigt men om de welluidendheid *middernacht.* »

Men verwondert zich, wat *Middernacht* betreft, te recht over de ongewone samenstelling van dit woord, want toch geen woord meer in onze taal is met *midder* verbonden. Dit trof Weiland zeker ook, die hier, als we gezien hebben aan eene verwisseling van *r* en *l* dacht, die, gelijk bekend is, in onze taal plaats grijpt: *glimlach*

en *grimlach*, *gewemel* en *gewemer*, *stamelen* en *stameren*, enz. ten voorbeelde; (zie HUYDECOPER, *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, d. II, blz. 471, Dr. BRILL, *Holl. Spraakleer*, 1846, blz. 72, 769, Dr. A. DE JAGER, *Proeve over den invloed van* BILDERDIJKS *Dichtwerken op onze taal*, blz. 45, enz.) maar bij dieper inzien had hij toch aan de juistheid van zijn beweren moeten twijfelen, daar *Middelnacht* adverbialiter niet licht zal voorkomen, hoewel deze samenstelling — en dit is uit zijne verklaring immers af te leiden — de oorspronkelijke zou moeten zijn. Ook het min of meer zonderlinge trof hem niet, dat juist hier de welluidendheid eene *r* voor de *l* zou willen, terwijl *Middel* in zoo veel saamgestelde woorden de *l* behoudt.

Wij zijn, van andere gedachten, en terwijl wij 't wagen den geachten Taalkundige tegen te spreken, houden we *Middernacht* voor eene samentrekking van *Middeler* of *Middenernacht*, gelijk ons de bijwoorden *Middelerwijl Middelertijd* leeren, welk gevoelen Dr. DE JAGER (l. c. blz. 428) ook aanhangt. Verg. Prof. BORMANS, *Lev. van Sinte Christina*, blz. 428. Zoowel als deze woorden verbogen zijn in den tweeden naamval, vrouwelijk enkelvoud, naar 't geslacht der zelfstandige naamwoorden *wijl* en *tijd*, is ook *Middelernacht* in dien naamval verbogen naar het vrouwelijk geslacht van het zelfstandig naamwoord *nacht*, dat, hoewel even als *tijd* manlijk en vrouwlijk tevens, echter als dit, veelal vrouwelijk werd genomen.

Nemen we deze verklaring aan, dan is *Middernacht* eigenlijk de adverbiale samenstelling; terwijl *Middel-* of *Middennacht*, de substantive zijnde, gelijk staat met de overige zelfstandige naamwoorden met *Middel* of *Midden* 1).

---

1) *Middel* en *midden* worden nu in 't gebruik onderscheiden, doch in samenstelling nog onverschillig gebezigd. Zie BILDERDIJK, *Aant. op Antonides*, blz. 37, waar hij zegt, dat *Middel* eigenlijk een adjectivum en *Midden*, een infinitivus is; vergelijk KLUIT op HOOGSTRATEN. art. *Midden*, en J. A. ALBERDINGK THIJM, *de Nederd. Spelling*, 1847, blz. 167.

Daar nu *Middernacht*, meer bijwoordelijk — en als zoodanig steeds met een voorzetsel *om*, *voor*, *te*, *ter* — dan *Middelnacht* substantive voorkomt; zoo leiden wij hieruit af, dat deze laatste samenstelling verdrongen werd door de eerste, de vrij algemeene schrijfwijze van *Middernacht* zou hierdoor zijn te verklaren.

Vraagt men nu nog, waaraan het is toe te schrijven dat *Middelerwijl* en *Middelertijd* ook niet bij de uitspraak zijn ingekort geworden tot *midderwijl* en *middertijd* als *Middernacht*; dan is 't antwoord, dat deze schijnbare tegenstrijdigheid, dunkt ons, moet gezocht worden in 't voorzetsel dat die twee bijwoorden niet, maar *Middernacht*, bijwoordelijk, volstandig verzelt.

Dit meenden wij voorop te moeten zetten om tot de beantwoording van des Heeren Bomhoffs vraag te geraken: waarom is er geen meervoud van *Middernacht* in gebruik?

De reden hiervan — van *Middelnacht* is thands geen sprake — schrijven wij eenvoudig toe aan de buiging van 't bijvoeglijk naamwoord *middel* tot *middeler* waarvan *midder* — in den tweeden naamval vrouwelijk enkelvoud, hetwelk aldus vereenigd met een substantief in 't meervoud, iets strijdigs oplevert met onze taal.

Zwolle,
Nov. 1353.

T. H. Buser.

VAN AF; TOT TOE; MET MEDE;

DOOR

A. H. G. P. VAN DEN ES.

Een moeijelijk vraagpunt schijnt het te wezen of men zeggen mag *van af Paschen*, terwijl *tot toe Pinksteren* reeds minder zwarigheid oplevert en *met mede dien dag*

uitgelagchen zou worden. En waarom kan men in de eene uitdrukking eene ongerijmdheid dulden, die men in de andere vermijdt? De gewoonte schijnt ook hier kracht van wet gekregen te hebben, maar dien schijn te vernietigen en de zuiverheid der Hollandsche taal zooveel mogelijk te bevorderen moet het streven zijn van ieder beminnaar van vaderlandsche taal- en letterkunde. In korte woorden wil ik de verkeerdheid der bovenstaande uitdrukking in het licht zetten, zonder bijbrengen van veel geleerdheid, maar zóó dat het voor ieders begrip duidelijk zij, wat men zeggen en schrijven moet.

In het Hollandsch gelijk in andere talen bestaat nevens ieder voorzetsel zijn bijwoord: wordt een werkwoord met een voorzetsel zamengesteld dan is dit laatste woordje bijwoord geworden. Zoo is *inzien*, *bijzetten*, *aanbinden* van dezelfde zamenstelling als *medegaan*, *toeloopen*, *afdalen;* de drie laatste woordjes alleen vertoonen in onze taal eenen afzonderlijken vorm voor het bijwoord; dat *mede*, *tot* en *toe* te zamen hangen, zal wel geen betoog behoeven; *van* en *af* zijn in beteekenis ook van dezelfde waarde, hoe weinig overeenkomst er oppervlakkig beschouwd ook te bespeuren valt; Grimm vermoedt zelfs dat *van* ontstaan zij uit *af ana:* het is thans ons oogmerk niet dit punt te onderzoeken, maar het blijft een zekere waarheid dat het voorzetsel dat tegenwoordig *van* luidt in het Gothisch, Angelsaxisch en Scandinavisch door *af* vervangen wordt; bij de Engelschen heet het *of* en bij onze middeleeuwsche schrijvers kan men genoeg voorbeelden vinden om te bewijzen dat onze voorouders *af* (*of*) in de beteekenis van *van* gebruikten. Men zie slechts Melis Stoke, I, 456:

Lodewich, daar wi seiden af

en I: 704:

Alt goet, daer te voren af
Sine vorders waren dienstman.

Af en *van* komen dus in beteekenis overeen, en nu blijft de vraag over, kan een voorzetsel onmiddelijk met zijn bijwoord vereenigd worden: zien wij dit eerst bij zulke voorbeelden waar beide woordjes denzelfden vorm behouden; b. v. *inzien:*

hij *ziet* bij zijn buurman *in in* het boek;
hij *zet* een woord *bij bij* dien zin;
hij *bindt* de schuit *aan aan* den boom.

Zult gij ooit zoo spreken, en dan denken dat het eerste *in* een voorzetsel en het tweede een bijwoord is, welnu laat niets u dan verhinderen om te zeggen:

hij *gaat met mede* zijn broeder;
hij *loopt tot toe* de sloot;
hij *daalt van af* den berg.

Maar wilt gij duidelijker spreken, zet dan het bijw. vóór het voorzetsel of geheel achter den geheelen zin, aldus:

hij *ziet* bij zijn buurman *in* het boek *in*
of hij *ziet* bij zijn buurman *in* (bijv.) *in* (vzts.) het boek enz.;
hij *gaat mede met* zijn broeder
of hij *gaat met* zijn broeder *mede* enz.

Wij zien dus dat een bijw. met zijn vzts. alleen onmiddelijk vereenigd kan worden, als het bijw. vooraf gaat of geheel achteraan komt, dus zoude *af van Paschen*, *toe tot Pinksteren*, *mede met zijn broeder* goed te keuren zijn: ja, indien namelijk *af*, *toe* en *mede* een werkwoord bij zich hadden, waarvan het het scheidbare deel uitmaakte; dus kan ook slechts *van Paschen af*, *tot Pinksteren toe*, *met zijn broeder mede* dan alleen worden verdedigd als dit het geval is. Maar, hoor ik mij toeroepen, waar blijft gij dan met die krachtige, naauwberekenende

uitdrukkingen als daar is: *hij springt van af de tafel* (in de beteekenis van de plaats waar de tafel staat). Ik antwoord: juist dit bewijst dat men hier met eene volstrekt ongelijke uitdrukking te doen heeft, het gezegde is: *hij springt*, de nadere bepaling: *van de tafel* en het bijwoord *af* wordt er, hoe krachtig en naauwbeperkend ook, op een verkeerde plaats bij gezet, want als ik er nog meer kracht bij wil voegen, zeg ik niet *tot toe de deur*, maar *tot de deur toe*. Uit dit voorbeeld kan men tevens zien welk verschil er is tusschen *hij springt af van de tafel* en *hij springt van de tafel af;* het eerste kan slechts beteekenen *van de tafel afspringen* (naar beneden) het tweede ook *van de tafel af springen* (tot eene verwijderde plaats.)

Laten wij nu nog eens een blik werpen op *van af Paschen*. Nemen wij het ww. *afrekenen*, *toerekenen* en *mederekenen:* dan kan men zeggen:

hij *rekent* den tijd *af van* Paschen,
of hij *rekent* den tijd *van* Paschen *af;*
hij *rekent* den winter *toe tot* Paschen,
of hij *rekent* den winter *tot* Paschen *toe;*
hij *rekent* den maandag *mede met* Paschen,
of hij *rekent* den maandag *met* Paschen *mede.*

Maar nooit (in omgekeerde orde):

hij *rekent* den maandag *met mede* Paschen;
hij *rekent* den winter *tot toe* Paschen;
hij *rekent* den tijd *van af* Paschen.

Men zegge dus niet *van af Paschen* zoo men bezwaar vindt om *tot toe Pinksteren* te zeggen; en vindt men geen genoegzame reden om dit te vermijden, dan blijve men ook vasthoudend aan het beginsel en ga *met mede* de oude sleur; en schrijve dan in allen ernst aldus: Ik had

plan gemaakt om *van af* den eersten van bloeimaand *tot toe* den aanvang des zomers bij u te komen: maar een storm nam het dak *van af* mijn huis en sleepte dit *met mede* zich; te gelijker tijd sloeg de bliksem *in* (vzts.) *in* (bijw.) mijn schuren en eenige dagen later dreef een wrak *aan* (vzts.) *aan* (bijw.) ons eiland, zoodat ik nu niet *van af* huis kan gaan: maar ik beloof u dat ik, na het in orde brengen van dit alles, *met mede* het eerste schip tot u zal komen.

OVER HET NEDERLANDSCHE VOCAALSTELSEL.

(*Vervolg van Jaarg.* I, *bl.* 253—286.)

In den vorigen jaargang hebben wij de woorden beschouwd, waarin E's voorkomen, wier aard en oorsprong kan gekend worden door algemeene regels of door vergelijking met Nederlandsche, Fransche of Engelsche woorden; thans moeten wij volgens ons opgegeven plan de zoodanige behandelen, die E's hebben, wier oorsprong alleen uit oudere germaansche talen is op te maken. Ook bij deze woorden zullen wij bevinden, dat de aangenomene spelling doorgaans met de natuur der vocaal overeenstemt.

Het eerste woord, dat zich hier ter beschouwing aanbiedt, is AALGEER, dat ook wel onder vorm van *elger* voorkomt. Volgens het eenige eigenlijk gezag hebbende woordenboek, dat van Prof. SIEGENBEEK, heeft *aalgeer* de scherpe E; ook BILDERDIJKS en WEILANDS woordenboeken voor de spelling geven *aalgeerèn* op, alleen het *Taalkundig Woordenboek* van den laatstgenoemden heeft *aalgeren*, en dit zeker ten onrechte. Wanneer men toch in aanmerking neemt, dat een *aalgeer* volgens KILIAAN en WEILAND ook wel *aalspeer* genoemd wordt, dat men

er mede naar de aal steekt, zoodat het woord *speer* eene zeer gepaste benaming voor dit werktuig is, dan lijdt het geen twijfel of *aalgeer* bestaat uit de woorden *aal* en *geer* (speer, spies, lans). Dit *geer* nu luidde in het oudnoordsch *geir*, welke vorm bewijst, dat de E uit AI is ontstaan; de spelling *aalgeeren* met EE is dus overeenkomstig met den ouden vorm des woords.

Beer, waterkeering, wordt aldus genoemd naar den rug of kant, niet ongelijk aan den rug van een zwijn, dien zulk metselwerk van boven vertoont. De Franschen noemen het om dezelfde reden *dos d'âne*, dewijl ook de ruggen der ezels scherp zijn. Dit *beer* is dus hetzelfde woord als *beer*, *beervarken*, verres, oudhd. *pair* of *bair*, angels. *bar*, eng. *boar*, waarover in den vorigen jaarg., blz. 276 en 277, gehandeld is; dit woord wordt dus in het meervoud als *beeren* (verres), niet als *beren* (ursi) geschreven.

Beeten, laten uitbijten, inzonderheid van leder gebezigd, bij Kiliaan inficere, officere, praeparare coria, is is het causativum van *bijten*, *beet*, *gebeten*. De oudhd. vorm *beizjan* bewijst, dat de E uit AI ontstaan is, en dus overeenkomt met de vocaal van het enkelvoud des imperfects, hetwelk ook bij andere causativa het geval is, als bij *leiden* van *lijden* (oudt. gaan), *droopen* van *druipen*, *doopen* van *diepen* (duiken), *rooken* van *rieken*, *zoogen* van *zuigen*.

Het geheel verouderde, doch bij onze middeleeuwsche schrijvers menigmaal voorkomende *beeten*, van het paard stijgen, is waarschijnlijk hetzelfde woord. De overgang der beteekenis zal zich op de volgende wijze toegedragen hebben. *Bijten* beteekent, blijkens *ontbijt*, ook *eten*; het causativum *beeten* dus *laten eten*, *laten grazen*, *weiden*, waarbij de ruiter afsteeg. Allengs zal men *beeten* voor alle afstijgen, om welke oorzaak ook, genomen hebben.

Hoe het zij, het oudhd. vertoont ook in dit *beizjan*, *irbeizjan* de EI; KILIAAN schreef dus terecht *beeten*, descendere, sidere, considere, sedere. *Beete*, vogelnest, plaats waar vogels zich te rusten zetten, is ongetwijfeld van denzelfden oorsprong.

† BOHEMEN, in het oudhd. *Boheima*, is ongetwijfeld eene zamenstelling met *heim*, *heem*, dat ook in *Sassenheim*, *Ingelheim* enz. aangetroffen wordt. Dit *heem* luidt in het goth. *haims*, in het oudh. en nieuwhd. *heim*, in het eng. *home*, weshalve de dubbele E de voorkeur verdienen zou.

DEREN, volgens BILDERDIJK *deeren*, heeft eene E, uit A ontstaan, blijkens het oudhd. *tara* (schade, damnum) en *taran* (nocere, schade doen, beleedigen). De gebruikelijke spelling *deren* komt dus met den oorsprong der E overeen. Opmerkelijk is het echter, dat KILIAAN *deren* en *deyren* schrijft, en dus in dit woord wederom een voorbeeld levert van den invloed der R op den voorafgaanden klinker.

DREVEL, timmermans werktuig om spijkers in het hout te drijven, heeft, voor zoo ver ik heb kunnen nagaan, in de verwante talen geen corresponderend woord, dat juist dezelfde beteekenis heeft. Het oudhd. *tribil*, dat er anders in den vorm mede overeenkomt, beduidt *auriga*, (voerman;) en *agitator* (drijver). Dit woord is dus niet volkomen toereikend om de zachtheid der E in ons *drevel* te wettigen. Wij zullen dus nog naar een ander bewijs moeten omzien. Gaan wij na, wat de analogie leert ten opzichte der afleidsels op-*el*, die van werkw. der V^de^ en VI^de^ klasse afstammen, dan bevinden wij, dat zij niet de scherpe vocaal van het enkelvoud des onvolmaakt verleden tijds maar de zachte van het meervoud hebben. Zoo schrijft men *stegel* van *stijgen*, *schoffel* van *schuiven*, *schotel*, bakkerswertuig, van *schieten*, *sleutel* (*slotel*) van *sluiten* *teugel* (*togel*) van *tiegen*, *vleugel* (*vlogel*) van *vliegen*;

alleen maakt *beitel* — en misschien ook *breidel* — eene uitzondering.

EDIK wordt door J. GRIMM gehouden voor eene omzetting van *acetum* (spreek uit a k e t u m). Is deze gissing gegrond, dan is de E uit A, en dus zacht.

EER en *eeren*, hebben denkelijk hunne E uit AI. Het goth. *aistan* (achten, eeren) wijst op een werkwoord *aizan*, oudhd. *eran*, waarvan het door achtervoeging van eene T moet gevormd zijn, even als *haftjan* van *haban*; *skaftjan* van *skapjan*; *wachten* van *waken*; *vechten* van *vehen*; *stichten*, *stiften* van *stijven* enz. Ook vindt men in sommige oudhd. handschriften *aeren*, *aera* en *aerlich* voor de gewone ohd. vormen *eran*, *era*, *erlih*. Deze oudhd. AE nu komt doorgaans voor als een zachtere vorm van de AI; er bestaat dus geene reden om aan de oorspronkelijke scherpte der E in *eeren* te twijfelen.

† EGA, *egade*, is eene zamenstelling met *ee*, *eeuw*, dat oorspronkelijk eenen tijd, en wel meestal eenen langen tijd uitdrukte. Vervolgens kreeg het de beteekenis van hetgeen voor eenen langen tijd besloten of vastgesteld is, namelijk die van *wet* (hoogd. *Gesetz* van *setzen*, vaststellen), en die van *verbond*, *testament*. De *oude* en *nieuwe ee* zijn bij onze middelnederl. schrijvers het *oude* en *nieuwe verbond* of *testament*. Zoo is *ee* ook *huwelijksverbintenis*. KILIAAN kende behalve *eegaede* dan ook nog *eebreker*, *eebreke*, *eeghemael*, *eeloos*, *eeman*, *eewijf*, *eescheyd* (echtscheiding), *eestand*, *eestuyer* (arrhae sponsales) *eeffrouwe*; en in Gelderland is *eelieden*, voor echtelieden, in acten van den burgerlijken stand, nog gebruikelijk. Dit *ee* nu luidde in het goth. *aiws*, en heeft de scherpe E. Van dit gevoelen zijn ook KILIAAN blijkens de bijgebragte voorbeelden, TEN KATE, zie Deel I, blz. 255, van zijne *Aenleiding tot de kennisse enz.*, en KLUIT, die in zijne uitgave VAN

Hoogstratens Geslachtlijst *eega*, *eegemael*, *eestand* schrijft. Het is dus al zeer bevreemdend, dat de nieuwere woordenboeken *ega*, *egade* spellen; te meer, daar Weiland op het woord *ega* zegt: «van *ee*, *ehe*, oul. *wet*, ook wettige verbindtenis. *Egade* is derhalve eene *gade in ee*, *in echt*.» Doch al ware de E niet scherp, de analogie der eenlettergrepige woorden zou toch de spelling met de dubbele E voorstaan, even als in *thee*, *pee*, *slee* enz.

Ever in *everzwijn* heeft de E uit I, zoo als blijkt uit den vorm *eofer* in het angelsaksciseh, in welke taal de I, nooit de AI, soms in EO overgaat.

Ezel heet in het goth. *asilus*, in het angels. *asal*, in het engelsch *ass*; dit woord heeft dus eene zachte E.

Geer, schuine lap of strook in een kleed, en *geeren*, in eene schuine richting loopen, zijn ontleend aan de gedaante van het ijzer van den *geer* of *lans*, waarvan boven op het woord *aalgeer* gehandeld is. De E is dus ook in dit *geer* en *geeren* scherp. Van dezelfde vorming zijn *schoot* en het hoogd. *Wurf*, het in plooijen afhangende deel van een opperkleed van ouderwetsch maaksel. Het eerste komt van *schieten*, het laatste van *werpen*. Dezelfde verwantschap van *geer* en *schoot* vertoont het Fransche woord *giron*, dat in de wapenkunde eene schuine lap van het wapenveld, eenen *geer*, beteekent, en tevens voor *schoot* gebezigd wordt in de uitdrukking: *le giron de l'église.*

Gemelijk, verdrietig, knorrig, is afgeleid van *gamal*, dat in de noordsche talen oud en in het friesch zwak, ziekelijk beteekent, welke toestanden niet zelden eene neiging tot *gemelijkheid* en *knorrigheid* medebrengen. Het heeft derhalve eene zachte E.

Hede, in de noordelijke provinciën voor grof vlas ge-

bruikelijk, heet in het landfriesch *hide*, en is dus met eene enkele E te spellen.

HEER, leger, thans gewoonlijk *heir* geschreven, luidde in het goth. *harjis*, en moest dus, zoo als Prof. SIEGENBEEK in de eerste uitgave van zijn *Woordenboek voor de spelling* terecht geschreven had, in het meervoud *heren* gespeld worden. Het is dus onzes inziens te bejammeren, dat Zijn Hoog Geleerde in der tijd heeft toegegeven aan eene geheel onhollandsche schrijfwijze, waarvoor geene betere reden bestond, dan voor KILIAANS *peyr*, *veyr*, *deyren*, *beyr*, welke terecht als wanspellingen verworpen zijn. De zuivere ijklank is, even als *ui*, voor de R onbestaanbaar, en dit niet alleen in het nederlandsch, maar ook in het hoogduitsch. Niemand spreekt dan ook dit woord behoorlijk overeenkomstig de spelling uit; het klinkt noodzakelijk steeds *hèèr* of *heijer*. Ook pleiten *hertog* en *herberg* voor de oorspronkelijke kortheid en dus ook voor de zachtheid der E.

HERAUT, dat zeker meer overeenkomstig met den aard van het hollandsch *herout* zou geschreven worden, is gevormd van een werkwoord, dat in het oudhoogd. *haren* (roepen, uitroepen) beteekent, vermits de bediening van eenen *heraut* in het aankondigen van de komst van vorsten en in het bekendmaken van gewichtige voorvallen bestond; vergelijk onder andere DANIEL 3, vers 4: «ende een heraut riep met kracht: men segt u enz.». Wil men het met sommigen van het zoo even behandelde *heer*, *heir*, afleiden, de uitkomst is voor de spelling hetzelfde, vermits ook dit woord zijne E uit A heeft.

JEGENS luidde in het oudhoogd. *gegan*, en wordt dus terecht met eene enkele E geschreven. Dit wettigt tevens de spelling van *tegen*. *Tegen* toch is ontstaan uit *te jegen*, gelijk *tevens* uit *te even*. Dit blijkt onder andere uit eene

plaats in den roman der Lorreinen, fragm. I, vers 168, alwaar *tiegen* = *tjegen* op *plegen* rijmt, waaruit volgt, dat men noodzakelijk *tjegen* uitspreken moet:

Ic sal u selcs ambachts doen plegen,
Dat sal sijn den keyser tjegen.

De E in *keel* is uit I ontstaan, zoo als de angels. vormen *ceole* en *ciolen* bewijzen. De in de bouwkunde gebruikelijke kunstterm *keel*, zeker vooruitstekend deel van eene zuil of van eene kroonlijst, naar zijnen vorm aldus genoemd, is blijkbaar hetzelfde woord; zoo ook het in de wapenkunde gebruikelijke *keel*, voor de roode kleur. Volgens sommige wapenkundigen toch is de roode kleur op de wapens eene nabootsing van de hoogroode vleeschkleur, die de geopende muil of keel van dieren vertoont. Het fransch bevestigt dit; het rood heet in die taal *gueules*, terwijl *gueule*, als bekend is, muil beteekent.

† Keet laat in de zeeuwsche uitspraak de scherpe E hooren, waarom onze woordenboeken dan ook het meervoud *keeten* opgeven; intusschen is het zeker, dat deze uitspraak eene verbastering is. Onze substantiva, *kit*, *keet*, *kot*, *katerstede*, en de angelsaksische vormen *cete* (a pit, cellar, building, hut), *cote* (a cot, cottage, bed, cough, cave, den) en *cyte* (a cot, cabin) vertoonen de klankwisseling der werkwoorden van de derde klasse: I, A, O, of E, A, O, in welke geene tweeklanken aangetroffen worden die eene scherpe E zouden kunnen opleveren. In het meervoud moest dus *keten* geschreven worden.

Kegel, ohd. *kegil*, *chegil*, heeft zijne E uit A. Vooreerst is AI in het oudhoogd. alleen voor H, R en W, of op het einde van een woord in E overgegaan, niet voor G; de wortel kan dus in geen geval *kaig* geweest zijn. Daar nu de tweede lettergreep eene I heeft, en dus de kracht

bezit om eene A in de stamlettergreep in E te veranderen, terwijl daarentegen de I in den stam blijft, als de uitgang insgelijks I vertoont, zoo mag men gerust aannemen, dat *kegel* uit *kagil* ontstaan is.

De vocaal van *knevel* en *knevelen* is evenmin twijfelachtig; de oudhd. vorm *chnebil* onderstelt op dezelfde gronden, als bij *kegel* aangewezen zijn, een ouderen vorm *chnabil*, waarin de A door de werking der volgende I in E verplaatst is. Bovendien bestond er in het oudhd. nog een vorm *chembil*, van *chnebil* alleen verschillende door metathesis van den neusklank N, die voor B in M veranderen moest. Dit *chembel* wijst op een stamwoord *champ* of *kamp*, van dezelfde beteekenis als het daarvan afgeleide *chembil*, en waarin de oorspronkelijke A nog aanwezig is.

Kevel, het van tanden beroofde tandvleesch, komt van een werkwoord, dat in het oudhd. *chiwan* (kaauwen), imperf. *chow*, part. *gachuwan*, luidde, en dus in het nederl. *kiwan*, *kaw*, *gekowen*, of *kieuwen*, *kaauw*, *gekouwen* zijn zou, en waarvan blijkbaar het substantivum *kieuw* en het verbum *kaauwen* zijn afgeleid. De naauwe verwantschap van U en W, is hier oorzaak, dat men de sluitletter nu eens als klinker, in *kieuw* (eigentlijk *kieu*, de W is een later achtervoegsel), dan als medeklinker in het oudhd. *kiwa*, *chiwa* (kieuw) en in ons *kevel*, beschouwd heeft. De overgang van W in V heeft ook in het hoogd. *Kiefer* plaats, even als in het fransch min of meer met alle W's het geval is. *Kevel* was dus oorspronkelijk *kiwel*, *kivel*, en heeft derhalve eene zachte E.

Op dezelfde wijs als *kevel* is *krevel* te beschouwen, dat van *krieuwen*, *krieuwelen*, komt, waarvan wederom

kraauwen, even als *kaauwen* van *kieuwen*. De E is dus van dezelfde natuur. RED.

(*Wordt vervolgd.*)

TAALVERKNOEYING.

Van een der burgerscholen in een onzer groote steden kwam onlangs — wij staan voor de juistheid van het feit in — een knaapjen naar huis, en deelde zijn vader, als jongste vrucht der gehoorde lessen, o. a. de vervoeging mede der werkwoorden: *wasschen* en *bakken*; «waschte, waschte, *gewascht*» zoo zeî hij, « bakken, bakte, *gebakt.*» De vader, die altijd van *gebakken* en *gewasschen* had hooren spreken, meende hem te verbeteren, maar het mannetjen zeide, niet zonder zelfvoldoening, dat hij ook wel wist, dat er veeltijds zoo gesproken werd, maar dat de meester hem had vroed gemaakt, hoe dat geheel verkeerd was. De vader hield zich daarmede echter niet tevreden en ging de meester zelf opzoeken, van wien hij, tot zijne verbazing, hetzelfde antwoord kreeg, en, op de uitdrukking zijner verwondering over die nieuwigheid, zich noch triumfantelijk houde voorhouden, hoe men immers ook niet van *gekoken* en *gehopen* sprak, en dus zoo goed als *gehoopt* en *gekookt* ook *gewascht* en *gebakt* zeggen moest. — Tot zulke onzinnigheid vervoert eene waanwijze taal-verbetering, die zich niet op den aangeboren aard, de natuurlijke, eigen ontwikkeling der taal grondt, maar naar zekere eigengemaakte regels haar oorspronkelijken aanleg verwringen en verdraayen wil; eene taalverbetering, die taalverknoeying is, omdat zij niet op grondige taalbeoefening en taalkennis berust, maar, met een halve taalwijsheid, alles op de leest wil schoeyen, ten

onrechte op deze of gene eigene eigenaardigheid gegrond, maar geenszins op alles toepasselijk, Het aangevoerde voorbeeld is zoo sprekend, maar zoo waarschuwend tevens, dat wij het opzettelijk hier meenden te moeten vermelden, om op alle soortgelijke knoeyerij, als er helaas zeker hier en daar maar al te dikwijls voorkomen zal, de opmerkzaamheid der lezers van dit Magazijn te richten. Die knoeyerij toch, hoewel hier gewis tot een uiterste gebracht, als zich bijna niet voorstellen liet, ligt min of meer in het geheele spraakstelsel zelf, dat sedert den omwentelingstijd in den lande geldig is. Zij is slechts de doorgedreven toepassing van den willekeurigen dwang, sedert den aanvang dezer eeuw der Nederlandsche taal aangedaan, en van welke bijv., op het gebied der spelling, het vorige nommer van dit Magazijn nog eene proeve gaf, in de woorden door den Hoogl. SIEGENBEEK tot verdediging der wanspelling *ij* voor *y* in *bloeyen* en derg. geuit. Wij gunnen dien Hoogl. voorzeker, zoo lang hem de goede God nog 't leven gunnen wil, gaarne zich aan die spelling te houden, maar 't zou ons leed doen, wanneer zich anderen en jongeren op zijn voorbeeld mochten gedrongen voelen, haar evenzeer te huldigen. Wij hebben niet voor, er hier uitdrukkelijk uitvoeriger bij stil te staan, en verwijzen den belangstellenden lezer op hetgeen wij in de eerstvolgende aflevering van des heeren DE JAGERS *Archief* meer bepaaldelijk daaromtrent zeggen. De spelling met *ij* voor *y* is echter niet minder willekeurig en ongerijmd, dan de vervoeging van *gebakt* en *gewascht* voor *gebakken* en *gewasschen*, en zij kan ook op geen betere gronden verdedigd worden. Uit *vrouwen* en *douwen* toch mag men evenmin tot *bloeijen* en *knoeijen* besluiten, als uit *gekookt* en *gestoofd* tot *gebakt* en *gewascht*. Achter de *u* heeft de taal zelve in hare wording en ontwikkeling bij een volgende *e* een *u* gewild, achter de *i* daarentegen heeft zij van oudsher dat nimmer noodig bevonden, en steeds zoowel *bloeyen* en *vloeyen* als *vyand* en *vryen* gezegd; en wanneer wij, door de latere

uitspraak der dubbele *i* als tweeklank (*ei*) in beide laatste woorden, de daar allengs tot *ij* verdubbelde *y* als *ei* zijn gaan uitspreken, dan zouden wij, om ons aan de spellingswet des Heeren Siegenbeek te houden, uitdrukkelijk verplicht zijn ook *vijjand* en *vrijjen* te schrijven, of de beide eerste woorden als bloe-*ei*-en, vloe-*ei*-en uit te spreken. Nog eenige andere voorbeelden van taal-verknoeying uit den laatsten tijd, die mij inschieten, wil ik ter loops vermelden, of ik er misschien iemand voor bewaren mocht. Wij lezen thans dikwijls *te vrede*, voor *tevreden*, waarschijnlijk omdat men, niet zonder fijn overleg, is gaan bedenken, dat *te* en *vrede* twee woorden zijn, die te onrecht verbonden en met een opgedrongen *n* vermeerderd waren; men heeft daarbij echter niet tevens gevoeld of geweten, dat die *n* niet anders dan het teeken van den vroegeren datief der zwakke verbuiging was, welke datief daar evenzeer op zijne plaats was als b. v. in *ten huize*, *ter stond*, enz. Nog erger echter is wat wij elders eens lazen: *met er daad* voor *metterdaad*, daar hier geene noodelooze besnoeying slechts, maar eene dadelijke verminking plaats heeft; *er* toch kan daar niets beteekenen, *metter* darrentegen is uit *met der* gesproten en dus geheel naar den oorspronkelijken cisch.

Sommige schrijvers hebben, in de laatste halve eeuw, een vermeenden datief in 't meervoud van 't vrouwelijke bepalend lidwoord in zwang zoeken te brengen, door dit, tegenover het mannelijke *den*, als *der* te stellen. Dit was echter enkel willekeur; de derde naamval meervoud van 't bepalend lidwoord heeft van oudsher nimmer anders geluid dan *den*, en dat voor de drie geslachten [1]).

---

1) Wij nemen tevens deze gelegenheid waar, om hun, die zich over de verbuigingen in 't Nederlandsch naauwkeuriger wenschen te onderrichten, het werkjen van den Belgischen navorscher Delecourt aan te bevelen: *de verbuigingen der oud-, middel- en niew-Nederduitsche sprake* (door V. H. van den Hove) *Brussel en Gent*, bij C. Muquardt 1850.

Sedert de Hollandsche omgangstaal gewild heeft, dat men niet het voornaamwoord van den tweeden persoon, maar in plaats daarvan het omschrijvende U of UE. gebruiken zou, hoort men dit laatste gewoonlijk met den tweeden persoon van 't werkwoord verbinden, en de menschen van *UE.* of *U hebt*, *bent*, *zegt* en derg. spreken. Weder eene andere soort van taalbederf, daar die omschrijving van den persoon noodzakelijk ook den derden persoon van 't werkwoord achter zich vordert.

Van *koopman* maakte de spreektaal onzer voorouders *koman*, *komen*, en van daar leidde zij *komenij* af [1]; toen men dit laatste woord niet recht meer verstond, voegde men er, om de neering van een kleinhandelaar aan te duiden, het woord *winkel* bij en sprak van een *komenijswinkel.* Thans heeft men weten te verzinnen dat dit woord eigenlijk *kom-en-eisch-winkel* luiden moest en van komen en eischen was saamgesteld! Het onzinnige echter van zulk eene verklaring loopt zeker genoegzaam in 't oog.

Leiden, 23 *Mei* 1854. V.

---

1) En zelfs het werkw. *komenen*, verg. bijv. de klucht van *Claes Cloet* van C. VAN BIESTEN:

« Sou je soo *koomenen* juffrou, je me *koomene* achteruit. »

Komenij vindt men o. a. in Asselijns klucht van *de stiefmoeder*, waar deze tot haar stiefdochter Klaertjen zegt: » Daar is een duit, haal een bolletjen uit de *komenij* om de pot uit te schrapen. »

AANKONDIGING VAN WERKEN OVER DE NEDERLANDSCHE TAAL.

1) *Beschouwing van het wezen en den aard der tien rededeelen onzer moedertaal;* door H. M. LABBERTÉ. Met eene voorrede van Dr. A. DE JAGER, Tilburg bij A. VAN DER VOORT EN ZOON, 1853, 128 blz. tekst in groot octavo. Prijs *f* 1.25.

2) *Opstellen met fouten, inzonderheid tegen de spelling der Nederlandsche Taal;* door D. BOMHOFF, HZN., te Zutphen bij A. E. C. VAN SOMEREN, 1854, IV, 88 blz. in klein 8°.

Alle geschriften, die op eenige wetenschap betrekking hebben zijn driederlei van aard. Sommige beoogen de bevordering en uitbreiding der wetenschap zelve, en brengen haar door het openen van ongekende inzichten, het mededeelen van nieuwe ontdekkingen, of het bestrijden van vooroordeelen en het verbeteren van wanbegrippen eenige schreden voorwaarts. Andere, die men met den naam van handboeken bestempelt, trachten aan de verspreiding van de kennis der wetenschap onder het algemeen bevorderlijk te zijn door het bijeenbrengen en ordenen van hetgeen soms in vele werken van de eerste soort verspreid ligt, of door bevattelijk voor te stellen, wat duister is en opheldering behoeft. De derde soort van geschriften is van zuiver praktischen aard: zij hebben de beoefening van de regels en voorschriften ten doel, en leeren deze in elk voorkomend geval met vaardigheid en juistheid toepassen. Ieder dezer soorten kan haar eigenaardig nut, hare eigene verdienste hebben.

1) Het eerste der boven aangekondigde werkjes moet, naar luid van het Voorberigt, zoo het schijnt, tot de tweede soort gebracht worden. De heer LABBERTÉ had

onder het lezen van verschillende werken over onze taal om zijn geheugen te gemoet te komen eenige aanteekeningen gemaakt; en werd ten laatste op aansporing van eenen voorstander onzer letterkunde te rade deze zijne opmerkingen en beschouwingen verder uit te werken en aan het publiek mede to deelen. Het werkje is opgedragen aan het schoolonderwijzersgezelschap te Tilburg, en prijkt met eene aanprijzende voorrede van Dr. A. de Jager. Overeenkomstig den titel behelst het eene beschouwing der tien rededeelen, hunne beteekenis, vorming, en de veranderingen die zij ondergaan, en omvat dus een aanmerkelijk gedeelte der Grammatica, de gansche woordvorsching. Het geheel draagt de blijken, dat de heer Labberté de Taalkundige Magazijnen, de werken van Huydecoper, Mr. Bilderdyk, Dr. Brill en andere Grammatici vlijtig beoefend heeft. De schrijver verdient in zoo verre allen lof; jammer slechts, dat hij niet meer zorg heeft besteed aan zijne uitdrukkingen, die soms onnaauwkeurig en met elkander in strijd zijn, en dat hij al te lichtvaardig geloof geschonken heeft aan sommige van Bilderdijks uitspraken, welke taalkundige, inzonderheid in het stuk der afleiding, niet dan na eigen onderzoek te vertrouwen is. Een paar voorbeelden tot bewijs.

De onnaauwkeurigheid openbaart zich vooral in sommige bepalingen. Zoo geeft de schrijver op bl. 5 de volgende bepaling van het lidwoord: «Het lidwoord of ledeken «is een vormwoord, hetwelk vóór het zelfstandig naam«woord geplaatst wordt om bepaalde voorwerpen aan te «duiden.» Deze definitie is alleen op het zoogenoemde bepalende lidwoord toepasselijk, en dat de schrijver hier werkelijk dit alleen op het oog heeft, blijkt duidelijk uit hetgeen volgt, hetwelk slechts van *de* en *het* handelt. Intusschen vindt men, in strijd hiermede, op bl. 7: «het tel«woord *een* is eigenlijk geen lid- of geslachtswoord, daar «het nimmer een bijzin onderstelt, het meervoud mist en «in het Grieksch niet uitgedrukt wordt; maar het bekwam

«van lieverlede de waarde van het lidwoord.» Het telwoord *een* bekwam derhalve de waarde van het lidwoord, zoo als het aan het begin van het hoofdstuk gedefiniëerd was? *De* en *een* hebben dus dezelfde beteekenis? Wij kennen den schrijver te veel gezond verstand toe, om te kunnen onderstellen, dat hij zulks bedoeld zou hebben, en wijten deze onjuistheid aan eene betreurenswaardige overhaasting, die zich niet onduidelijk in het gansche werk openbaart, en hem belette zich de zaken, voor hij ze op het papier bracht, eerst duidelijk voor te stellen, en daarna het eene gedeelte nog eens met het andere te vergelijken. Deze geheele volzin is dan ook onduidelijk en verward. Immers spreekt het wel van zelf, dat een telwoord geen lidwoord is; dit behoefde niet gezegd, maar opheldering vereischte wel de argumentatie, dat een woord geen lidwoord is, of liever den *naam van lidwoord* niet verdient, wanneer het geen bijzin onderstelt. Dit kan men uit de zakelijke bepaling van het lidwoord, zoo als de schrijver die gegeven heeft, niet afleiden; wil men dit aantoonen, dan moet eerst de eigentlijke beteekenis van de benaming *lidwoord*, *articulus*, in het licht gesteld worden. Ook zal men niet begrijpen, waarom een hollandsch woord geen lidwoord kan wezen, als het in het grieksch niet wordt uitgedrukt, of wanneer het geen meervoud heeft. Uit het laatste zou bij slot van rekening volgen, dat *een* toch nog geen lidwoord was.

Verwarrend is ook het gebruik van de benaming *bepaald voorwerp* voor *individu*, vooral in eenen zin als de volgende, waarvan een ieder de bedoeling wel niet gemakkelijk zal vatten: «het eerste (*de* en *het*) duidt een bepaald «voorwerp bepaald aan, — het laatste duidt een bepaald «voorwerp onbepaald aan», bl. 8. Bovendien zijn het niet de lidwoorden, die voorwerpen aanduiden — deze worden immers door zelfstandige naamwoorden uitgedrukt — maar het lidwoord verklaart vooraf, hoe de beteekenis van het volgende substantief moet opgevat worden.

Op blz. 90, waar over de naamvallen gehandeld wordt, zegt de schrijver, van den genitivus sprekende, dat «het vrouwelijk geslacht de adjectivale *s* mist». Dit ziet duidelijk op de zienswijze van Bilderdijk, die de *s* daarom eene adjectivale toevoeging noemde (*Sprl.* blz. 95), omdat hij den genitivus als een adjectief beschouwde (*Sprl.* blz. 90), daar hij geenen anderen genitivus erkende dan den zoogenoemden attributieven, welke ter bepaling van een substantivum strekt, terwijl hij alle andere voor latinismen aanzag (*Sprl.* blz. 292 en vv). Daar nu de schrijver de *s* van den tweeden naamval de adjectivale noemt, toont hij in Bilderdijks gevoelen te deelen; doch hoe daarmede te rijmen de bepaling van den genitief op bl. 40? Aldaar heet het: « de genitief is het punt, waarvan een beweging «uitgaat, en onderstelt altijd een verzwegen werkw. als: «*de zoon des vaders* beteekent *de zoon uitgegaan van den* «*vader.*» Hier toch wordt de genitivus onzes inziens te recht, — doch strijdig met het te voren gezegde — niet als adjectief beschouwd.

Zoo groote oplettendheid vereischt het combineren van hetgeen door verschillende schrijvers over een zelfde onderwerp gezegd is. Gaat ieder van een verschillend standpunt uit, heeft ieder daaromtrent zijne eigene wijze van zien, dan is het volstrekt noodzakelijk, dat men eerst een eigen zelfstandig oordeel vorme, voor men dat onderwerp behandelt, anders loopt men groot gevaar van zich zelven tegen te spreken.

Op blz. 76, leest men: «Gene daarentegen, is ver«want met het oud-Frankische substantief gomo, *man* «beteekenende,» wat na genoeg in dezelfde bewoordingen te vinden is in Bilderdijks *Spraakleer*, blz. 123. Deze verwantschap nu is op zijn best genomen hoogst twijfelachtig of liever zij heeft niets voor zich dan Bilderdijks autoriteit. Ons *gene* komt overeen met het oud-Duitsche, wil men, oud-Frankische, *gener* en *jener* en het Gothische *jains*. *Gene* bestond dus reeds onder denzelfden, of nagenoeg denzelfden vorm in deze talen, tegelijk met de

de woorden *gomo* (Frank.) en *guma* (Goth.). De waarschijnlijkheid, dat ons *gene* en *gomo* hetzelfde woord of het eene uit het andere gevormd zou zijn, wordt door deze coëxistentie reeds gering. Beschouwt men echter deze woorden meer van nabij, dan blijkt het overtuigend genoeg, dat zij van geheel verschillenden oorsprong zijn. Naast het oudd. *gener* en *jener* bestaat een ander aanwijzend voornaamw. van dezelfde beteekenis, *ener*, *ene*, *enaz*, niet te verwarren met het tel- en lidwoord *einer*, *eine*, *einaz*. Dit zelfde woord luidde in het oudn. *enn*. (of *inn*), *en*, *ett*, en *hinn*, *hin*, *hitt*, hetwelk geheel en al de plaats van *gene*, hd. *jener*, *jene*, *jener* bekleedt. Er bestaat dus alle reden om het er voor te houden, dat *gene* en *jener* van dit pronomen ohd. *ener*, on. *enn* gevormd zijn. *Gomo* daarentegen is volgens de leer der klankverschuiving één met het latijnsche *homo*, welks adjectivum *humanus* waarschijnlijk verwantschap aantoont met *humus*, aarde, zoodat *homo*, *gomo*, eigentlijk a a r d b e w o n e r schijnt te beteekenen. Hoe het ook zij, de germaansche talen vertoonen eenparig eene *g* en *m* in dit woord, hetwelk in het goth. en ang. *guma*, in het oudhd. *gomo*, in het oudn. *gumi*, plur. *gumnar* luidde en bij ons onder den vorm *gom* in *bruidegom* nog aanwezig is.

Niet minder gewaagd is de bewering, op blz. 72, dat het bezittelijke voornaamwoord *mijn*, door zamentrekking «uit *mijnen*, den zwakken genitivus van *mij*», ontstaan zou zijn. In geene enkele germaansche taal bestaat een vorm, welke dit gevoelen bevestigt of zelfs eenigermate begunstigt. Vooreerst toch is *mij* een afgesleten vorm van den dativus *mis* of *mir*, of van den accusativus *mik* of *mih*. Het gothisch, dat de vormen het beste en nagenoeg ongeschonden bewaard heeft, toont wel zamenhang tusschen de possessiva en den genitivus der personalia, maar niets wijst op den zwakken genitivus. Hoe zou men ook de tweevouden, *ugkar* (ons) en *igqar* (uw) en de meervouden *unsar* (ons) en *izwar* (uw) bij mogelijkheid uit den

zwakken genitivus kunnen verklaren. De goth. *meins*, *theins*, *seins* hebben dezelfde formatie als de zoogenoemde stoffelijke bijvoeg. naamwoorden. Waartoe buiten eenige noodzakelijkheid zich verdiept in dingen, die duister zijn, het misschien altijd zullen blijven?

Onbegrijpelijk is het, dat de schrijver, blz. 108, den infinitivus nog altijd als eene wijze (modus) beschouwt, en met den indicativus, subjunctivus, conditionalis en imperativus op ééne lijn stelt. Na alles wat daarover door Dr. Brill en in de Magazijnen gezegd is, moest zulks onmogelijk zijn. De infinitivus bezit niet eens al de vereischten van een werkwoord; het is een middending tusschen het werkwoord en het zelfstandige naamwoord.

2) Van geheel anderen aard is het tweede der boven vermelde werkjes; het heeft eene zuiver praktische strekking, en moet dus tot de derde soort gebracht worden. In eene reeks van 163 opstellen met fouten geeft de heer Bomhoff den leerling gelegenheid om zich in de taalregels, inzonderheid die de spelling betreffen, te oefenen. Zeer verschillend heeft men geoordeeld over het nut van het verbeteren van foutieve opstellen; referent schaart zich aan de zijde dergenen, die in deze oefeningen de geschiktste aanleiding zien tot het toepassen van de afgetrokken regels der grammatica. De leerling moet in de noodzakelijkheid gebracht worden alle regels, vooral de moeijelijkste, in praktijk te brengen; dit bewerkt men niet door het in de pen voorzeggen, door *dicteren*, het allerminst door het maken van eigene opstellen. Hij zelf heeft zich steeds met vrucht van deze verbeter-methode bediend, en verblijdt zich over de verschijning van des heeren Bomhoffs boekje, dat hem voorkomt in bruikbaarheid te overtreffen wat wij van dien aard bezitten. Hij wenscht dit werkje een ruim debiet toe, opdat de schrijver zich aangemoedigd moge gevoelen om, volgens zijn voornemen, in de Voorrede uitgedrukt, een tweede stukje met opzettelijke oefeningen in de regels der etymologie en syntaxis te laten volgen.

TAALMIJMERINGEN,

DOOR

Dr. H. J. NASSAU.

Studie der *levende* taal.

LI.

SYNONYMA.

Sunt finitima omnino, sed tamen differt aliquid. (Hoe na in beteekenis, toch verschillend.)

Onderwerp — Voorwerp.

«*Wat was* 't ONDER*werp van zijne redevoering?*» niet «*voor*werp;» «*ze is een* VOOR*werp van medelijden*,» niet «*onder*werp.» In deze, in eenige andere spraakvormen, zondigt het algemeen zelden tegen't onderscheid, dat de levende taal der beschaving, voor ditmaal geheel in overeenstemming met d'afleiding, tusschen beide woorden maakt. Talrijker zijn de gevallen, waarin't algemeen de draad kwijt is, en onderwerp met voorwerp verwisselt.

Beide woorden zijn niet oud, en, in oorsprong, letterlijke overzettingen van't *Fransche sujet* en *objet;* deze weêr van de *Latijnsche* kunstwoorden *subjectum* en *objectum* [ondergeworpen en voorgeworpen.] Maar 't zijn overzetsels, die spraak en schrift hebben opgenomen, en die ze ongedwongen, ongemaakt, dagelijks gebruiken; 't is de taal van't werkelijke leven. In't *Hoogduitsch*, *Deensch*, dient voor beide *Gegenstand*, *Gjenstand.* Gebruikelijker is't 't eerste woord, subject, te behouden. WILHELM TRAUGOTT KRUG sloeg daarom, nog in 1834, voor, subject door *Unterstand* te vertalen.

Beide zamenstellingen, voor- en onderwerp, verklaren zich zelve. Elk ding, al wat is, wat zich aan't oog, wat zich aan de zinnen *voor* doet, op zich zelf beschouwd, is een «*voor*werp;» niets bestaat er, of wordt als bestaande gedacht, dat geen «*voor*werp» is. Een «*voor*werp» verandert dan eerst in een «*onder*werp,» wanneer't niet zuiver op zichzelf wordt genomen, maar als ondergeschikt, als onderworpen aan iets anders, 'tgeen dat genomene voorwerp behandelt, voorstelt, schikt, plaatst en wijzigt naar eigene inzigten. «*'t leven van Cicero*» — «*'t genot des levens*» — «*d'uitgebreidheid van 't heelal*» — *was 't* ONDER*werp zijner rede.* «*De tafeldans is eenigen tijd 't* ONDER*werp geweest der gesprekken.*» *De schrijver is 't* ONDER*werp niet meester; hij is er niet in te huis.*» Zoo is, nogmaals, «onderwerp,» 't geen als geheel ondergeschikt wordt gedacht of voorgesteld aan iets anders. 't «*Onder*werp» is in de magt van wie 't behandelt, gelijk een *onder*daan in de magt is van een onbeperkt alleenheerscher. Maar «*'t leven van Cicero is 't* VOOR*werp zijner studien*; *levensgeluk is't* VOOR*werp van aller streven;*» *d'uitgebreidheid van't heelal is't* VOOR*werp der verbazing van ieder, die er ook maar vlugtig hij stilstaat.*» Want in deze drie zinnen, worden èn Cicero's leven, èn 't levensgeluk, èn d'uitgebreidheid van 't heelal *niet* gedacht als geheel aan de studie, aan het streven, aan de verbazing, ondergeschikt, even als eene stof, die ze bearbeiden. Integendeel: dàt leven, dàt geluk, die uitgebreidheid handelen, en doen aan de studie, aan't streven, aan de verbazing, hunnen invloed en aantrekkingskracht gevoelen.

iemand iets onder 't oog brengen — iets onder 't oog van iemand brengen.

In den eersten opslag, schijnt wel nergens meer, dan in deze twee uitdrukkingen, alle verschil van beteekenis eene

denkbeeldige vondst: en des niet te min, 't gebruik heeft ze scherp onderscheiden. B. v. «breng uwen vriend onder 't oog, dat hij 't zeil zoo hoog niet in top moet halen;» minderen staat voeren; rondheid past onder vrienden. Integendeel: «hij bragt zijnen vader zijne regten onder't oog»— «d'afgevaardigden bragten der regering onder 't oog, dat dit en dat moest verbeterd worden,» enz. zijn ongepaste en stootende vormen. Waarom? Zedelijke of maatschappelijke meerderheid heeft, naar de wet van't gebruik, alleen 't regt, *iemand iets onder 't oog* te brengen; 't is eene vermaning. Omgekeerd: de mindere brengt iets *onder 't oog van zijn' meerderen;* dit is een welvoegelijk pogen, om eigene of anderer belangen te bevorderen. «Met verschuldigden eerbied, *brengen wij onze belangen onder 't oog van Uwe Majesteit.*» Maar: «*De vader brengt zijnen zoon zijnen pligt onder 't oog.*»

In: «iemand iets voor de voeten werpen,» en «zich voor de voeten van iemand werpen,» schijnt dezelfde onderscheiding zich te vertoonen.

Spraakkunst of spraakleer.

't Eerste heeft d'oudste brieven; 't andere is, nog niet lang geleden, zoo voor de hand weg, uit het *Hoogduitsch* overgenomen.

Hiertoe gaf een man ons 't voorbeeld, die, hoewel ingenomen tegen bijna al wat *Hoogduitsch* is, ons menig woord, dat heden alleen in die taal gangbaar is, voor goed *Nederlandsch* heeft opgedrongen, in spijt der levende taal, of zelfs om haar te tarten. Verzachtend kan men dit d'afdwaling noemen van een groot vernuft: maar, voor onbevooroordeelde beschouwing, is in zoo iets geen rigtsnoer te vinden. Ongelukkig 't volk, waar spijt en wrevel, of een mislukt levensdoel, waar eerzuchtige plannen zich verschuilen onder't kleed van wetenschappelijke uitkom-

sten! De taal zelve en de gang der beschaving moeten ons op't standpunt brengen, van waar zich 't geschil laat beoordeelen.

De taal worde geraadpleegd over de beteekenis van *kunst*. «Teekenkunst,» «schilderkunst,» «beeldhouwkunst,» «schrijfkunst,» «toonkunst,» «dichtkunst,» zelfs «tooverkunst» en «gochelkunst,» ook «kunstenaar.» Ze leeren ons, die alle, dat de tegenwoordige taal, met het woord kunst, het denkbeeld verbindt van een *voortbrengend*, een *scheppend vermogen.* Uit lijnen en kleuren, uit marmer en metaal, roepen schilder en beeldhouwer eene nieuwe schepping in't licht, en doen leven, die gestorven waren. Muziek en poësie ontsluiten voor d'ingewijden eene onbekende wereld.

Analogicé, overeenstemmend, schijnt alzoo «spraak*kunst*» af te keuren; van dat scheppende vermogen heeft de grammatica niets. Dan, er is geene taal, die geheel door d'*analogie*, overeenstemming, wordt geregeerd: alle, zonder uitzondering, zijn tevens onderworpen aan heur eigen verleden, en blijven d'indruksels bewaren van den vroegeren stand der begrippen en den gang der beschaving. Zoo kan 't ook hier wezen. 't Woord, *grammatica*, te gelijk men de herleving der letteren door geheel de beschaafde wereld verspreid, is eigenlijk: «*ars* grammatica,» *ἡ γραμματικὴ τέχνη*, de letterkunst of kennis. Om ons tot het *Latijn* te bepalen, *ars* is, in die taal, niet eenig ons «kunst,» boven omschreven, maar ook, zelfs bij CICERO, zoo iemand, den man van't fijnste taalgevoel: «wetenschap,» «letteren,» «bespiegelende kennis,» theorie. Zoo is: *grammatica est* ARS recte loquendi. — *La grammaire est* l'ART *de bien parler et d'écrire correctement:* de spraakkunst is de kunst van wel te spreken en te schrijven, enz. enz., d'algemeen aangenomene bepaling geworden; en «spraak*kunst*,» denkelijk, uit het *Latijnsche ars* geboren, met diezelfde ruime beteekenis, als't moederwoord.

Gelijk de taal, in weêrwil van de toegenomene verheldering der begrippen, *wereld*deelen zegt, maar «aarddeelen» bedoelt, en in duizend andere gevallen bij't oude blijft; en gelijk heeft: zoo is er ook in't behoud van «spraak*kunst* geen gevaar. Intusschen, men is begonnen te veranderen: is «spraak*leer*» beter? Ik geloof neen. Buiten eenig gebruik in't dagelijksch leven, «in de leer zijn,» op een handwerk, enz. enz., is «leer» bij ons bepaald: kerk- of godsdienstleer: «regtzinnig in de leer» — «onberispelijk in leer en wandel» — «van eene andere leer» — zelfs «kinderleer» is geen burgerlijk, maar godsdienstonderwijs aan de jeugd. *Neêrlands* volk is over't geheel godsdienstig, wil men, *Protestantsch*-Kerksch. In dat bepaalde gebruik van «leer,» vertoont zich in de taal een afdruksel van dien trek van 't volkskarakter. «Hij is *aangenomen*,» — «hij is nog geen *lidmaat*» enz. enz. doen dit eveneens zien. «*Ouder*ling,» naar zijn' vorm, is het tegengestelde van «*jonge*ling,» in 't algemeen een «oudman,» zoo als't dan ook in't *Vlaamsch* gebruikt wordt: bij ons is't, volkstrekt genomen, eene betrekking in de kerk, en komt nooit in een anderen zin voor. Zeldzaam is't, dat men heeft willen verbeteren, zonder den geest der taal in aanmerking te nemen. Niet, die nieuwigheden voorstelt, maar die nieuwigheden invoert, diende ten minste vooraf, 'tgeen hij u schenkt, van alle zijde bezien te hebben, en voor zich d'innige overtuiging te hebben, dat zijne gifte iets wezenlijk is, en geen blooto gril.

In zoo verre *spraak* meer 't beoefenende deel is, de werkdadige taal; *taal*, in de tegenstelling, 't middel en de stof, waarvan de spraak zich bedient, is spraakkunst niet alleen als navolging van «ars grammatica» te eerbiedigen, maar verdient, om zich zelve, boven dat andere woord gesteld te worden. Drukt nu, naar onze tegenwoordige denkbeelden, spraakkunst 't begrip niet helder en zuiver af: 't het bovenlandsche uitvindsel «spraakleer»

doet dit evenmin. Millioenen van millioenen hebben *leeren* spreken, spraken en spreken nog, die nooit eene «spraakleer» hebben gezien: wederom, alle spraakkunsten of spraakleeren der wereld zijn, zonder meer, hoe lang beoefend, niet instaat iemand eene *spraak te leeren;* de kennis, of de verzameling van de «*taal*regels,» gelijk de grammatica wezenlijk is, vermag dit niet.

Eene andere vraag is't, altijd men het oog op den tegenwoordigen stand der taal, of «taal*kunde*» niet de voorkeur verdiende boven «spraakkunst;» aangenomen voor een oogenblik, niet toegegeven, dat er behoefte aan verandering bestond.

Alle kennis, die niet voortbrengend, niet scheppend is, gelijk de kunsten dit zijn, maar òf grootendeels bespiegelend, òf wel werkdadig, helpend, reddend, aanwijzend, verdeelend, beschrijvend, maar niet zelf-scheppend, is de taal thans gewoon «kunde» te noemen: genees- en heelkunde, aardrijks-, natuur-, schei- en sterrekunde. Onder die zelfde afdeeling schijnt de grammatica te behooren, genomen als eene verzameling van regels, die tot de kennis der taal leidt.

Neusdoek, of zakdoek.

> From the most minute and mean,
> a virtuous mind can science glean.
>
> ('t Kleinste en geringste is niet zonder
> leering voor't nadenkende verstand).

Men kan zich vrolijk maken over deze vraag. Voor onze taalkennis kan men ze rangschikken onder dezelfde klasse van vraagstukken, waarin men, voor de godgeleerdheid d'onderzoekingen plaatst, met welke in't midden der achttiende eeuw, hier te lande, de werkelooze werkzaamheid

van beuzelvrome gezelschappen zich zoetelijk vermaakten: «welk soort van spijkers NOACH aan d'Arke gebruikte»; «of ADAM, als van geene vrouwe geboren, al of niet voorzien was, van't geen d'overige menschen hebben, en dat de kunsttaal den *umbilicus* noemt.» Maar, boven dat schijnbaar kleingeestige en kinderachtige der vraag, kan men zich ook verheffen. Men kan tot de kern der zake doordringen, en, met en in de keus tusschen deze twee nietige zamenstellingen, de belangrijke vraag beantwoorden, die —'t regte ben ik vergeten — door eene geleerde maatschappij gedaan is, zal, of zou gedaan worden: «wat «kan uit de volkstaal in de beschaafde schrijftaal over-«genomen worden?»

'tGereedste antwoord is; al wat edel is en waar, en 't meest strookend met de nationaliteit. Eene tweede vraag wordt hieruit geboren: wat is edel, waar, wat is't nationale in eene taal? Op zich zelve zijn woorden niets meer dan klanken. 't Eene is wat zachter, wat welluidender dan 't andere: maar over edelheid, waarheid en nationaliteit kan tusschen de woorden der zelfde taal, als klanken genomen, geen wedstrijd ontstaan. De voorstellingen, die ze voor den geest roepen, bepalen dit. Zijn die voorstellingen edel, kiesch, dan zijn de woorden 't ook. Verzinnelijken die voorstellingen 't denkbeeld, even als zoovele schetsen, naar de natuur geteekend, dan zijn die woorden waar. Ontleent de taal hare beelden aan eigen land en volksleven, dan is ze nationaal. Bv. «*Ik ben bek af*», vermoeid — «*Hij praat door linnen en wollen heen*», zegt, wat hem voor den geest komt — «*Hij vreef hem dat onder den neus*, verweet het hem. — «*Hij neemt te veel op zijn horens*», belast zich met te veel zaken. — «*Ik wil de staf niet over hem breken*», hem veroordeelen. Geen van deze kan den toets doorstaan. «Ik ben bek af» verlaagt den mensch tot een' hond of paard, dien van vermoedheid de tong uit den bek hangt. «Door linnen en wollen heen» schijnt een beeld, ontleend aan een jong kind. De zuige-

ling is gebakerd, in linnen en wollen doeken gewonden: in weêrwil van die voorzorg, wordt het uitwerksel van den drang der natuur, door dat alles heen, naar buiten merkbaar. «Onder den neus vrijven» verplaatst u midden in't volksleven, maar op zijn allerlaagsten trap, in eene achterbuurt. Worstelend en vechtend, heeft d'eene den anderen op den grond geworpen: en d'overwinnaar bemorst het gelaat van zijn slagtoffer met drek en vuil. «Op de horens nemen» is van een woedenden stier of koe ontleend. D'overeenkomst is niet waar: de werkzame man, die zich met veel belast, woedt niet; en, vooral, hij veroorzaakt geen ongeluk en dood, maar zoekt nut te doen. «De staf breken», eindelijk dit moge tot d'*Oudnederduitsche* regtsvormen behooren, voor 't *Nederlandsch* is 't vreemd en oneigen. Om dit hier met een woord bij te voegen: van daar, uit het *Oudnederduitsch*, *Nedersaksisch*, kan onze nationaliteit, kan de nationaliteit der taal, geen grein aanwinst doen; dat is de VOORwereld onzer nationaliteit. Uit eigene geschiedenis, volksleven en bedrijf, moet ze zich voeden. De zeevaart vooral levert rijken voorraad van eigene beelden en uitdrukkingen. 't Rijmptje van den ouden WIGARDUS à WINSCHOOTEN is niet geheel te verwerpen:

Hij, die op't Neêrlandsch vlamt, neem zeemanstaal te baat,
Hij kan goed Nederlandsch, die goe zeemanstaal verstaat.

Met hetgeen nationaal is en waar, hebben «neus- en zakdoek» niets te maken: 't edele, of kiesche, moet de keus alleen doen. En deze keus, dit is boven twijfel, vestigt zich op «zakdoek».

Een doek, dien men in den zak draagt, dit wekt volstrekt geen onkiesch of afzigtelijk denkbeeld. Neusdoek, hiertegen voert, door d'aaneenschakeling der voorstellin-

gen, tot de hersenen en minder of meerder belette uitwaseming, en zoo tot een min aangenamen indruk.

Die hier aan eene overdrevene kieschheid denkt, vergeet, wat reeds, voor zooveel eeuwen, een ruw *Aziatisch* volk, de *Persen*, onder d'onwelvoeglijkheden telde (Xenoph. Cyr. 1, 2; Herod. 1, 133); hoe d'Afgestorvene, Pückler Muskau, aan een jong reiziger door *Europa* den raad wilde gegeven hebben *in Oestreich politisire nicht ... und in England spucke niemals aus.* En wij? Hoe zelden «zweeten we meer?» we *transpireren* en *evaporeren.*

Aan den anderen kant, even als dit laatste; «transpireren en evaporeren,» overdrijving is, was't overdrijving «neusdoek» af te keuren, als we geen *twee* woorden hadden. Over de *voor*keur is alleen de vraag; wil de taal kieschheid, zoo mogelijk in de hoogste mate, ze kan dit niet willen ten prijs van hare verarming. Dan maakt ze liever van de nood eene deugd. Bij herhaling voer Voltaire uit tegen 't woord *cul de lampe*, voor een soort van drukversiersel; maar daarom maakt hij geene zwarigheid zich van «re*cul*er» te bedienen, evenmin als wij't doen met «aarselen.» Er was geen ander. — Daarenboven in dit geval, in den vorm van een werkwoord, was d'oorspronkelijke raauwheid van't woord min of meer gesluijerd, ingewikkeld, «*geinvolveerd.*»

Voor 't overige, de volkstaal is niet geheel zuiver, maar onze schrijftaal, ook die der *Duitschers*, heeft niet minder veel verwerpelijks, waarvan ze moet gereinigd worden, om naar waarheid eene beschaafde taal te wezen. 't Hoofdgebrek in beide schrijftalen is eene monsterachtige beeldspraak. Er worden beelden genomen, uit deelen zamengesteld, die zich te zamen in geene voorstelling laten verzinnelijken; of wel, die een onnatuurlijk, onaangenaam beeld voor't zielsoog brengen. Bv. «Hij heeft zijne *fakkel* aan d'eeuwige *bron* der waarheid *ontstoken.*» Maar wie kan de natuur omkeeren, en eene fakkel zich voorstellen, die men aan eene waterwel, of rivierbron, vlam doet vat-

ten? «Harde waarheden in eenen *fluwelen* vorm.» Wat is toch een *vorm* van *fluweel?* Eene *stof*, fluweel, is nooit of nimmer een *vorm*. Een vorm kan zacht, schoon, edel, afgerond, enz. enz. wezen: een fluwelen vorm blijft eeuwig wansmaak, geweld tegen de verbeelding.

«'t *Oor*,» zegt JEAN PAUL ergens, «wil gaarne als in «eene *haven* aankomen.» 't Geeft eene voorstelling, maar eene ontzettend onnatuurlijke. Verbeeld u een verfoeijelijk groot reuzenoor, dat in eene boot ligt, of staande wordt gedacht, en zoo in eene haven binnen loopt.

De Rijn zag op zijn baren,
Een vloot, *met Duitschlands Prins* bevragt.

Eene *vloot* BEVRAGT met één *mensch?* Wien is't gegeven eene andere voorstelling van de zaak te maken dan deze. Die prins was een ontzettend dik man, dik boven alle beschrijving, een walvisch onder de menschen. Men heeft hem geslagt, in vaten gekuipt, en zoo eene geheele vloot bevragt!

. . . . . *Bedenk dat eens! Hoe staat mij 't schouwspel voor!*

LII.

Nederlandsche woordschikking.

Een paar opmerkingen.

«Wenige haben so wie LESSING die Ton-«fälle der Periodenschlüsse berechnet und «gesucht. *So will das Ohr gern auf einer «langen Endsylbe ruhen, und wie in «einem Hafen ankommen.*» JEAN PAUL.

In een onzer beoordeelende tijdschriften werd voor eenigen tijd verslag gegeven van't werk eener beroemde schrijfter,

en daar in eene bijzonderheid afgekeurd in hare woordschikking. Namelijk deze: de gewoonte, «om eenen volzin niet met het werkwoord te sluiten, maar daar achter nog iets te laten volgen.»

Als voorbeelden werden aangehaald: «zonder dieper te willen indringen in de oorzaken van die geestdrift» — «dat hij had aangehouden bij wijze van wijkplaats» — «behendig wisten uit te spinnen met de teêre vingeren enz.»

't Verdient allen dank, dat de beoordeelaar hier eene snaar heeft geroerd, die bij onze taalstudie zelden wordt aangeslagen. D'aanmerking wekke d'aandacht op eigenschappen onzer taal, die eene nadere beschouwing overwaardig zijn. Dit stukje moge er ook toe medewerken.

Indien we de taal beluisteren, vinden we, zoo ik meen, *drie* grondregels voor hare woordschikking, waaromtrent zij geene keus overlaat, maar die verpligtend zijn.

1°. In geheel onafhankelijke en niet vragende zinnen, die met den eersten naamval aanvangen, staat de vierde naamval der bedrijvende werkwoorden en de nadere bepaling der onzijdige *achter* 't werkwoord: «de vader bemint den zoon» — 't kind speelt in't gras.

2°. In een omgezetten (die niet met den eersten naamval begint), in een omgezetten, onafhankelijken zin, staat d'eerste naamval *achter* 't werkwoord: «hartelijk bemint de vader den zoon» — «in't gras speelt het kind. 't Zelfde heeft plaats bij omzettingen in eenen volzin: «de vader bemint den zoon, omdat hij oppassend is;» maar met vóórzetting van den bijzin: «omdat hij oppassend is, bemint de vader zijnen zoon.»

Worden deze beide regels niet gevolgd, dan wordt der tale geweld aangedaan.»

3°. Minder volstrekt, maar toch algemeen gevolgd, is de derde regel: in afhankelijke, geregeerde, zinnen staat de vierde naamval der bedrijvende en de nadere bepaling der onzijdige werkwoorden *vóór* 't werkwoord. «We weten, dat de vader den zoon bemint» — «dewijl de vader den

zoon bemint» — «de vader, die den zoon bemint» enz. «We zien, dat het kind in't gras speelt» — «dewijl 't kind, enz. — 't kind, dat enz.

Andere volstrekte wetten van woordschikking kent de taal niet. Zij *moet* zeggen: «de vader bemint den zoon;» «dewijl de vader den zoon bemint» enz. Of ze zeggen *wil:* de vader bemint met hartelijke liefde den zoon, of» .... den zoon met hartelijke liefde; of ze zeggen *wil:* «dewijl de vader *den zoon zijns broeders* bemint, of dewijl de vader *den zoon* bemint *zijns vriends*, dit staat aan haar.

In deze vrijheid, bezit de taal dan ook eenen schat van nadruk en welluidenheid. In: «toen hij den zoon zijns vriends zag» heeft «zijns vriends» geenen nadruk. Dien heeft het wel in de schikking: «toen hij *den zoon* zag *zijns vriends.*» «De geschiedenis in't algemeen, dat groot wereld drama «der menschheid, is geene stof voor luim en boert: maar, «indien men zoo de *historie* behandelt *van eigen land en* «*volk*, dan moet men *den vloek* vreezen *van tijdgenoot* «*en nageslacht.*» Deze woordschikking, die toelaat, door scheiding, een woord met nadruk den zin te laten sluiten, is geene nieuwe vinding: 't is oud *Nederduisch*, oud *Nedersaksisch.* Zoo't schijnt, zonder bedoeling van nadruk: «in dem selben jare, achte Daghe na Paschen, do was «er hochlik *Samelingh* to Luneborch der *Koplude ute* «*der Hense.*» Bij dit ééne voorbeeld kunnen vele andere «gevoegd worden [1]).

In de tweede plaats, is deze vrijheid in de woordschikking een krachtig hulpmiddel tegen de valsche rijmen, die, in ons beste prosa, zich meermalen onaangenaam laten hooren. Zeg niet: «wij zouden ons in ons eigen oog

---

1) Meer, in: «*Bemerkungen über die Niederdeutschen Sprache*» — dat is 't *Platduitsch*, 't geen nu veelal zoo in 't Bovenland wordt genoemd; niet bepaald ons *Nederlandsch*, of *Hollandsch* — van J. G. L. Kosegarten, in't: *Zeitschrift für die Wissenschaft der Sprache von* Dr. v. A. Hoefer 1846, 1ster B. 2e Heft.

verlagen, zoo wij aan 's mans roem wilden *knagen.*»

Verschik: «Wij zouden ons in ons eigen oog verlagen, zoo wij wilden *knagen aan 'smans roem.*» Dan is niet alleen *lagen*, *klagen* weggenomen, maar, zooals JEAN PAUL in de regels hierboven, 't uitdrukt, bij 't einde van den zin, rust 't gehoor op eene lange lettergreep, en is als in eene haven aangekomen. Nog meer: door deze verschikking wint de zin, niet alleen in deze twee punten, aan welluidendheid: aan nadruk wint hij evenzeer, dewijl 't laatste woord van eenen zin, even als 't eerste, meer klem heeft dan die er tusschen zijn geschoven.

Om deze opmerkingen toe te passen op d'eerste der gewraakte uitdrukkingen, die was: «zonder dieper te willen indringen in de oorzaken van die geestdrift.» Buiten verband, zonder 't slot en den eindklank van den vorigen zin te weten, is't volstrekt niet mogelijk, over den bouw van dezen eene gegronde uitspraak te doen, wat de welluidendheid betreft. Maar, moest «geestdrift» den nadruk hebben, dan verdiende de voorkeur: «zonder dieper *in de oorzaken* te willen indringen *van die geestdrift.*» Wat de welluidendheid aangaat, *gesteld* de voorgaande zin was: «maar ons bestek gebiedt dat wij ons *bedwingen*, zonder dieper in de oorzaken van die geestdrift te willen *indringen*» was dan onaangenaam. Doch op 't punt der heele en halve rijmen aan 't einde van op elkander volgende zinnen, is't nationaal gehoor niet verfijnd, of liever, 't is verwaarloosd, ongeoefend. En toch, bij de grootste meesters onder de nieuweren in 't prosa, met wier taal en schrijvers hier te lande zooveel gedweept, getobd en gesold wordt, maar wier keurigheid wij op den schat onzer taal niet overbrengen; bij de *Franschen*, is't een algemeen bekend voorschrift: *dans la prose, il ne suffit pas d'éviter les rimes à la fin des membres des périodes; il faut éviter aussi les assonnances*: in prosa is't niet genoeg, op 't einde der onderdeelen van eenen volzin, 't rijm te ontwijken: men moet zich ook voor halfrijmen hoeden.

GEMENGDE OPMERKINGEN,

ONZE TAAL BETREFFENDE.

Elke zaak kan uit verschillende oogpunten beschouwd worden. LULOFS.

Onder de gallicismen, die nu en dan onze aandacht trekken, behoort voorzeker de spreekwijze *terug keeren op zijn schreden.* Als eene letterlijke vertaling van de uitdrukking naar het Fransche eigen: *retourner sur ses pas*, verraadt zij voor den Nederlander, met die taal bekend, terstond hare herkomst. Niet alleen, dat ze slag over slag wordt aangetroffen in dagbladen, in romans uit het Fransch vertaald door vertolkers, die het eigenaardige der eene in de andere taal overbrengen, ze vloeit zelfs uit de pen van ware Dichters, die, wat keurigheid en kennis betreft, ten opzichte van onze taal, te recht hoog staan aangeschreven. Zoo — om slechts een staaltje te toonen — bracht de rijk begaafde dichterlijke vertolker van TASSOOS goddelijk *Jeruzalem Verlost*, de versregels van BYRON uit *the Giaour*: (editie J. MURRAY, 1850, 8°. blz. 65).

He raised his arm, and fiercely raised,
And sternly shook his hand on high,
As doubting to return *or fly;*

aldus over: (*de Gjouwer*, blz. 20.)

Onstuimig hief hy d'arm omhoog,
Als twijflend, of hy verder treên,
Of weêr zoû keeren op zijn schreên.

De Hollander zegt slechtweg even als de Brit *terug keeren*,

to return en laat de schreden aan den Franschman over [1]).

Verwerpen we deze en dergelijke onhollandsche spreekwijze (althands in proza — in poëzie kan ze er misschien als eene *licentia poëtica* door), waardoor, zoo als met de hier behandelde het geval is, de denkbeelden onnoodig in een vloed van woorden worden verdronken.

Nevens het reeds dikwerf afgekeurde *daarstellen* [2]) is onze taal, helaas op het punt met een hiermede gelijkvormig woord verrijkt te worden; in enkele gerechtelijke akten vindt men n. l. de sierlijke uitdrukking *daargedaan* voor *bewezen*, *gebleken*, als: «Overwegende dat het onvermogen des requestrants door het overgelegde certificaat voldoende is *daargedaan.*» Wat taal ter wereld dit wel mag wezen, vraagt men misschien, want hollandsch is 't zeker niet: 't is het Hoogduitsche *dargethan*, verleden deelwoord van *darthun bewijzen.*

Afwezend is meermalen als een ergerlijk germanismus afgekeurd, zie o. a. Mr. J. VAN LENNEP, *Proeve eener*

---

1) De dichter BEETS (Gedichten, 1848, naar BYRON, blz. 20) heeft *in* voor *op*, als:

> *'k Had nu de vrijheid dat 'k mijn krocht*,
> *Van hoek tot hoek*, *doorwandlen mocht*,
>
> . . . .
>
> *En dan om elken pijler heen*,
> *En dan weêr* keerende IN mijn schreên.

2) Wijlen VAN DEN HOVE (*V. H. J. H. Delecourt*) gebruikte *daarstellen* in zijne echte beteekenis, d. i. ten toon of voor oogen stellen, uitleggen, in 't Fransch *exposer*; vele schrijvers — zegt deze Belgische taalkundige — gebruiken het nochtans voor *inrichten*, hetgeen met de afleiding niet overeenkomt.» *Taelverbond*, 1853, *Mengel.* blz. 22 en 's mans doorwrocht geschrift *de verbuigingen der Oud-*, *Middel- en Nieuw-Nederd. Sprake*, 1850, blz. 5 (noot).

verduitsching der Grondwet, 1844, blz, 11. Als tegenwoordig deelwoord van het in de beteekenis van *afwezig zijn*, verouderd werkwoord *afwezen* (*afzijn*) van *wezen* afgeleid, — welks onbepaalde wijze ons zelfstandig naamwoord *afwezen* is, b. v. *hij kwam na een afwezen van eenige dagen terug*, is het met de regelmaat van het Neêrlandsch evenwel niet strijdig. Nogtans zou het, zonder den rijkdom onzer taal te schaden, best gemist kunnen worden, wijl onze taal toch het meer gebruikelijk en algemeen aangenomen *afwezig* heeft, dat we liefst niet door *afwezend* zagen verdrongen.

Waar wij thands het tegenwoordig deelwoord adjective gebruiken, bezigden de Ouden veeltijds bijvoegelijke naamwoorden op *ig* uitgaande. Zoo lezen we in onze welluidende bijbelvertaling, wier anapaestische kadans het hart aandoet, als BILDERDIJK te recht zei', (Aant. op HUYGENS, VI, 224.) voor *vlammend: vlammigh lemmer*, Gen. 3:24, en *vlammigh vyer*, Hand. 7: 30, voor *reizend: reysigh geselschap*, Gen. 37: 25 en *reysige geselschappen*, Jes. 21:13, — voor *laatdunkent* : *laetdunckig*, 2 Tim. 3: 2, enz. [1]) Sporen van dit gebruik treffen we nog bij onze Dichters aan, als:

BILDERDIJK, in de schoone romance *Ahacha* (*Mengelingen*, editie in 8°. d. 2: blz. 157).

Ik roostte zelv' de spieren
En 't smeulig *ingewand*
Van de omgebrachte dieren,
Met Maagdelijke hand.

BEETS Gedichten (naar BYRON, editie 1848, blz. 32).

En in het diepst van 't donker woud,
Dat afsteekt tegen 't vlammig *goud*
Van wacht- — bij wachtvuur

1) Verder, substantivé, voor *vluchtenden*: *vluchtigen*, Jes. 21: 14; zie ook Richt. 12: 4 en 5, enz.

id. id. ADA, blz. 271.

. . . .
Waar alle vroegre gloed bij flaauwt,
Als vlammig *koper bij rein goud;*

id. id. (naar BYRON). blz. 18.

't Was wel de vloer, en de scheemrige *gloor*
Die door de tralies en spleten kwam dringen . . .

de Bruidsdans (van HOFDIJK?) blz. 61.

— 't Was dat uur van d'avondstond,
Waarop het Westen staat te blozen
Van scheemrig *goud en roode rozen,*
Vereenigd tot een prachtig bont.

en blz. 73.

Aan 't Westen hield de horizont
Het duin gehuld in scheemrig *graauw;*

doch bij TEN KATE, *de Gjouwer*, blz. 8.

Dat kwijnend maar toch levend bleek
Der rustige, onbewogen wangen,
Waarop de scheemrende *avondglans*
Van 't wijkend blosjen nog blijft hangen,
Als 't rozenwolkjen aan den trans.

Daargelaten hetgeen wij hier met bewijzen aanvoerden, bestaat er niet te min een wezenlijk onderscheid tusschen het tegenwoordig deelwoord als epithethon voor een zelfstandig naamwoord en de bijvoegelijke naamwoorden met den uitgang *ig:* het grondt zich daarop dat gene eene werking of toestand, de bijvoegelijke naamwoorden op *ig* daarentegen bloot eene eigenschap van den persoon of zaak door het zelfstandig naamwoord aangeduid, uitdrukken, b. v. *een brandend huis*, — *een slapend kind*, — *een slaperig kind;* dus kan men, om iets te noemen, eigenlijk niet zeggen *een bloedende degen*, want een degen

als onbezield voorwerp kan niet bloeden, — *bloedige degen* is in allen deele goed; en toch kan men *bloedende degen* metaphorisch gebruiken. Wij zien alzoo dat zich het onderscheid, hoe wezendlijk het is, echter niet overal en altijd kan laten gelden; de reden daarvan bestaat hierin, dat de bezielde, beeldrijke taal van den Dichter, niet die is van het koud redeneerende proza. De Dichter spreekt tot het gevoel en beweegt zich op de vleugelen der verbeelding, de prozaïst spreekt meer tot het verstand.

Ook maakten de ouden veel bijvoegelijke naamwoorden met den uitgang *ig;* hooren we Bilderijk hieromtrent: (*Aant. op* Huygens, V, 286 en vergelijk Dr. Brill, *Spraakleer*, 1846, blz. 155, 391 enz.) «*Lesigh*, Adjectivum voor *leeszuchtig*, geschikt of lustig tot lezen. Het woord is even zoo goed als *woelig*, *lustig*, *begeerig*, enz. en in mijn tijd maakte men er daaglijks zulke in 't algemeen gesprek zoo van werkwoorden als van naamwoorden. Zoo zei men b. v. ik ben niet *gastereerig;* ik ben niet *Catsig*, voor: ik hou niet van *gastereeren*, ik hou niet van Cats. Doch zulke woorden worden daaglijks gemaakt en sterven ook dadelijk. Niettemin toonen zy een levende taal, gelijk ik haar gekend heb. Sedert» enz.

De wenk van den grooten Dichter en Taalkenner in deze regelen vervat, bleef voor de latere Dichters niet onopgemerkt. Zoo lezen we in het schoone *Lied der koninginne* van Leo Safir: (*Taelverbond*, 1853, *Mengel*: blz. 43).

Ik dacht: hoe dwaes de vorst die, wen hij stijgt ten troone,
In ijdel zelfsbehagen, trotschig nederziet
Op 't volks gewoel;

(vergelijk Ypey, *Taalk. Aanm.* 1807, blz. 121.)

en

Hij weet niet dat die zang, zoo vreugdig [1]) *aangeheven*,

1) Weiland, beknopt Taalk. Woordenboek, zegt op *vreugd:* «Van «hier *vreugdig*, bij Kil., waarvoor thans *vrolijk* gebruikt wordt.» *Vreug-*

En hoe licht zouden sommigen dit *trotschig* en *vreugdig* voor germanismen (*trotzig* en *freudig*) aanzien.

Om nu tot *afwezend* en zijne *familie* terug te keeren: wie gevoel voor euphonie heeft, zal ook *afwezig* en *afwezigen* 1) zachter keuren dan *afwezend* en *afwezENdEN* met die twee slepende *en*.

De tegenwoordige deelwoorden, substantivé gebruikt, veroorzaken veelal stijfheid en veelvuldig aangewend, verbannen ze alle levendigheid en losheid uit den stijl, en ofschoon men er niet altijd om heen kan, zoo als hier met *afwezenden* het geval is, vinden we toch dat hoe min ze in den gewonen stijl gebruikt worden, hoe beter zich de taal er bij zal bevinden. Zijn ze ergens op hunne plaats, het is hier en daar in redevoeringen en dergelijke stukken van min of meer deftigen en hoog ernstigen áárd, maar wie onze taal in losse plooien wil wikkelen, vermijde, zoo veel mooglijk, stijve taalvormen als deze. De spreektaal, zoo als deze in 't daaglijksch leven los aan onze lippen ontvloeit en waarin zich de geschrevene taal als ware 't zuiver moet afspiegelen, heeft ze ook nimmer gekeund, of zij moesten uit den mond van een pedant gegehoord worden van wien de zanger van 't *Buitenleven* (blz. 33) zong:

---

dig was vroeger in bloeiend gebruik; slechts een voorbeeld: I. VAN HEEMSKERK, *Bat. Arcadia*, 4de druk, 1663, bl. 129. Soo *vreughdígh* dus verre gebracht. »

Vrengdiger in den aangehaalden *Bruidsdans*, blz. 6.

Kom, naar beneên uw blik gericht,
Daar toeft u *vreugdiger* gezicht:

1) Uitgesproken niet *afwezi-gen*, maar *afwezegen*; zie o. a. Prof. SIEGENBEEK, *Waarschuwing tegen eenige in zwang gebragte verbasteringen van de uitspraak onzer moedertaal*, Leyden, D. DU MORTIER EN ZOON, 1836 [prijs *f* 0.10] blz. 9 en WISELIUS aldaar aangehaald. De prijs van dit boeksken behoeft niemand af te schrikken, het zich aan te schaffen.

Let op, wanneer hy spreekt, op wat geleerden trant
Hij elke sylbe rekt, en ieder muskel spant!
Wat moeite hij zich geeft, om met het naauwst geweten
Ons elke letter juist in de uitspraak toe te meten!

Wie echter aan *afwezend* eene doorgaande voorkeur blijft geven boven *afwezig*, schrijve ook:

afwezendheid	in plaats van			*afwezigheid*,
afwezenden	»	»	»	*afwezigen*,
en verder				
aanwezend	»	»	»	*aanwezig*,
aanwezendheid	»	»	»	*aanwezigheid*, en
aanwezenden	»	»	»	*aanwezigen*.

Dan blijft hij zich zelven gelijk, hoewel zijn stijl er niet natuurlijker, frisscher, duidelijker, bevalliger of wil hij nadrukkelijker door zal worden.

Dr. H. J. Nassau, die zoo aardig over de taal weet te keuvelen, zei' in den jaargang 1853 van dit Magazijn, blz. 102. Menschen van een poëtisch godsdienstig gevoel hebben den *Duitschers* hun «*Gottesacker*» en «*Friedenshain*» beneden (sic?) als liefelijke uitdrukkingen; uitdrukkingen, die verdienden overgenomen te worden. Er zijn omstandigheden in 't leven, waarin dit gevoel is te eerbiedigen: maar is 't gezond? Mij dunkt neen: ziekelijk, onverstandig dweepend.» In 't midden latende of de uitdrukking *Gods akker* voor *kerkhof* al of niet juist zij, willen we alleen opmerken dat wij haar vonden bij een Dichter, niet uit het sentimenteele tijdperk van onze letterkunde in 't laatst der voorgaande eeuw, maar door onzen grooten Vondel, van wiens gevoel, zoo als hij dat in krachtige toonen lucht gaf, men waarlijk niet zeggen kan, dat het zieklijk en onverstandig dweepend was. Zij komt voor in 's mans schoon gedicht op 't overlijden van C. Huygens gade: (*Poëzy*, 4°. Franeker, 1682, 2:55,

ook bij LULOFS, *over Nederl. Spraakk. Stijl*, enz., 2e druk, 1831, blz. 209).

Is Zuilichem een sterke zuil,
Hy wankle niet, noch wroet' den kuil
Van 't graf, waer in zijn Ega leit
En slaept, en wacht op d'eeuwigheit,
Niet open, noch versteur Godts akker,
En roep' zijn lijkrouw 1) *t'elkens wakker.*

't Is hier waarlijk niet:

» *Style Hollandais, cent paroles pour une.*» 1)

Het oordeel van BILDERDIJK over *Gods akker* is alles behalven zacht; zie zijne *T. en D. Verscheidenheden*, d. 1. blz. 48.

Het werkwoord *voornemen* wordt door vele buralisten in hun «gruwelijk Neêrduitsch,» 2) in eene beteekenis gebruikt, strijdig met ons taaleigen.

Men treft n. l. in enkele gouvernementsstukken de uitdrukking aan: *voorgenomen hebbende de missive van...*; 't is eene platte vertaling van het Hoogduitsche *vorgenommen* verleden deelwoord van *vornehmen*, welk werkwoord in die taal ook de beteekenis heeft van *onderzoeken, ter hand nemen.* Ons werkwoord *voornemen* beteekent *van plan zijn, zich voorstellen, besluiten, voorhebben*:

---

(1) LULOFS heeft *lijkvrouw*, dat glad mis is; zie over deze editie van VONDEL'S *Poëzy*, Dr. DE JAGER, *Archief*, 2: 332.

(2) *Nieuw Nederl. Taal-Magazijn*, 1853, blz. 172.

(3) Zie VAN LENNEP, in zijn *Holland* voor 1852, blz. 12 en vergelijk BILDERDIJK op HUYGENS, VI. 179.

Ik neem mij voor
ik ben van plan
ik stel mij voor — b. v. dit of dat te doen.
ik heb besloten,
ik heb voor

De onbepaalde wijze is ons zelfstandig naamwoord *voornemen: plan*, *ontwerp*, *besluit*. Nader betoog zal wel niet noodig zijn, dat dus de uitdrukking, hiervoren aangehaald af te keuren is. Wij wenschen in alle eenvoudigheid des harten, dat ze dan ook maar geen verdere navolging, zeker niet *ad maiorem gloriam* onzer taal, moge vinden.

Sedert het ongelukkige *dezelve* geen genade meer kan vinden bij taalkundige schrijveren en ter tale uit verbannen is met al zijne aanverwanten, tracht men 't gemis van dit woordje te vergoeden door 't gebruik van *ze*, *hen*, *hun*, *haar* enz.; maar hoe onhandig dit soms geschiedt moge blijken uit hetgeen wij hier overschrijven uit de brochure *Rusland heeft gelijk*, Amst. W. H. Kirberger, 1854, blz. 36: «Het zijn dingen, die allen in de verbeelding bestaan. Daar *ze* geheel redeloos zijn, heeft de rede geen vat op *ze*. Grijp naar geesten of hersenschimmen, en uw greep gaat door *ze* heen; gij wilt *ze* neervellen en zonder dat *ze*» enz. Wat dunkt u lezer van al die *ze's*? Is dit eene poging om, als het heet, de taal heur zondagspakje uit te trekken, dan vinden we 't al heel ongelukkig uitgevallen; zij moet, dunkt ons, er eerder toe leiden, om de taal een werkpak aan te doen. — Vergelijk over *ze* den Heer H. A. Hamelberg, *Magazijn van Nederl. Taalk.* 1847, N°. 1, blz. 39 en 40 en zoo men wil ten Kate, *Aenleiding*, 1 : 473.

Zwolle, T. H. Buser.
Junij 1854.

ANTWOORD OP VRAAG XV.

«XV. Hoe moet men schrijven: *tweeërlei*, *drieërlei* of *tweederlei*, *driederlei*?»

De woorden, welke op *lei* uitgaan, worden als onverbuigbare bijvoegelijke naamwoorden aangemerkt en als zoodanig gebezigd. Wel beschouwd zijn zij dit echter niet, maar oneigentlijke zamenstellingen van een zelfstandig naamwoord *lei* en een telwoord, die beide in den tweeden naamval staan, en wel doorgaans in het meervoud, behalve natuurlijk in *eenerlei* en *menigerlei*. Zoo is b. v. *velerlei beslommeringen* zooveel als: *beslommeringen veler soorten*, *van vele soorten*. Vandaar het verschijnsel, dat de woorden op *lei* onverbuigbaar zijn. Dit zelfstandige naamwoord *lei* is hoogst waarschijnlijk van romanischen oorsprong en hetzelfde woord als *loi*, dat oudtijds onder den vorm *lei*, *leye* voorkwam en niet alleen *loi*, *ordonnance* (wet, bevel), maar ook *coutume*, *manière* (gewoonte, manier, wijze) beteekende. Dat de woorden op *lei* genitieven zijn, blijkt zoo wel uit hunne beteekenis als ook uit de vormen *eenerlei*, *beiderlei*, *menigerlèi*, *velerlei*, *allerlei*, *geenerlei*. Is dit werkelijk zoo, dan zijn ook de overige telwoorden, met welke *lei* zamengesteld wordt, genitieven, en wel van *hoofdgetallen*, niet van *rangschikkende* telwoorden; *vierderlei stalen pennen* toch zijn niet *pennen van de vierde soort*, maar *pennen van vier soorten*, *uit vier soorten genomen*. Ook uit *eenerlei* (niet *eersterlei*), *achterlei* (niet *achtsterlei*), *honderderlei*, *duizenderlei* blijkt, dat zij niet als ordinalia moeten beschouwd worden. Daar nu de meeste telwoorden doorgaans onverbogen gebruikt worden, en inzonderheid hunne genitieven ongewone vormen zijn, zoo kan het niet verwonderen, dat men bij

het meer en meer vergeten van de eigentlijke beteekenis van *lei* in de zamenstellingen met dit woord voor de telwoorden eenen vorm gekozen heeft, waaraan het gehoor reeds gewoon was, ofschoon hij iets geheel anders uitdrukte, dan hij in dit geval uitdrukken moest. Deze vorm is die der rangschikkende telwoorden, behalve wanneer deze door achtervoeging van *-ste* gevormd worden. De soortgetallen op *lei* zijn diensvolgens, even als die op *hande*, anomaliën, onorganische vormen geworden, bij welker spelling niet het begrip, maar eeniglijk het gehoor en de analogie moeten geraadpleegd worden. Wij zullen te dien einde de grondtallen, de rangschikkende getallen en de woorden op *-lei* naast elkander plaatsen:

een,	»	-ste	(eerste),	eenerlei,
twee,	-de	»	tweede,	tweeɴerlei,
drie,	-de	»	derde,	drieɴerlei,
vier,	-de	»	vierde,	vierɴerlei,
vijf,	-de	»	vijf,	vijfɴerlei,
zes,	-de	»	zesde,	zesɴerlei,
zeven,	-de	»	zevende,	zevenɴerlei,
acht,	»	-ste	achtste,	achterlei,
negen,	-de	»	negende,	negenderlei,
tien,	-de	»	tiende,	tienderlei,
elf,	-de	»	elfde,	elfderlei,
twaalf,	-de	»	twaalfde,	twaalfderlei,
dertien,	-de	»	derttiende,	dertienderlei,
enz.			enz.	enz.
twintig,	»	-ste	twintigste,	twintigerlei,
enz.			enz.	enz.
honderd,	»	-ste	honderdste,	honderderlei,
duizend,	»	-ste	duizendste,	duizenderlei.

Men ziet, de grondtallen, die hun rangschikkend getal door achtervoeging van *ste* vormen, namelijk: *acht*, *twintig*, *honderd* en *duizend* 1), nemen in de zamenstelling met-*lei*

1) *Eerste* is niet gevormd van het telwoord *een*, maar van het bijwoord *eer* (vroeg).

alleen-*er* aan; die daarentegen den uitgang *de* achtervoegen, hebben in de zamenstelling met-*lei* bovendien eene *d*. Alleen bij *twee* en *drie* schijnt men dit in twijfel te trekken, en men begint tegenwoordig *tweeërlei* en *drieërlei* te schrijven, waarschijnlijk omdat men in deze woorden, die zeker het meest voorkomen, de anomalie van *tweederlei* en *driederlei* gevoelt. Wilde men echter den regelmatigen vorm herstellen dan moest men om consequent te blijven ook *vijverlei*, *zesserlei* enz. gaan spellen.

ANTWOORD OP VRAAG XVI.

XVI. Hoe is de tweede naamval van de persoonlijke voornaamwoorden; *mijns*, *uws*, *zijns?* of *mijner*, *uwer*, *zijner* enz.

De geëerde inzender dezer vraag schijnt uitgegaan te zijn van de onderstelling, dat de persoonlijke voornaamwoorden in den genitivus slechts éénen vorm hebben of kunnen hebben, wanneer wij echter de algemeen gangbare uitdrukkingen *mijns*, *uws*, *zijns*, *ons gelijke* enz. niet verloochenen en niet eene menigte welluidende plaatsen in onze keurige bijbelvertaling doorstrijken willen, dan moeten wij wel eenen dubbelen genitiefsvorm *mijns* en *mijner* aannemen. Beide zijn echter niet even oud. Bij onze middelnederlandsche schrijvers komen — zoo ik mij niet bedrieg — alleen de vormen op S voor. Wij zullen hier eenige voorbeelden van zoodanige vormen aanhalen. In het gedicht *Vanden Levene ons Heren*, vers 3237, spreekt de boetvaardige moordenaar aan het kruis aldus tot den Heiland:

« *Dies biddic di*, *geweldich Kerst*,
Gedincke mijns, *al daer du best.* »

« daarom bid ik U, magtige Christus, gedenk aan mij, waar « gij zijn moogt. »

In het *Leven van Jezus* in proza, door Prof. MEIJER uitgegeven, vindt men deze woorden opgegeven als volgt: «Doe sprac deghene tot Jhm., ende seide aldus: Here ghedinc *mijns* alse du coms in dinen rike». De genitivus *dijns* komt in ditzelfde werk voor in het 67ste hoofdstuk, alwaar Jezus tot eenen bezetene, dien Hij verlost had, zegt: «telle dinen vrinden dat goet, dat di Got heft gedaen; «want hem *dijns* heft outfarmt». In het 76ste cap. komt, de vorm *onss* (voor *onzes*) voor in het verhaal van twee blinden, die aan den weg zaten en door Christus genezen werden: «dese ripen op hem, en de seiden ontfarm *onss* «Jhu, Dauids sone». Cap. 83 levert een voorbeeld van *hars* (*haars*). De reden, waarom Jezus met zijne discipelen naar eene eenzame plaats trok, wordt daar aldus opgegeven: «want des volks, dat quam endo ghinc, was «so vele, dat si spacie nin (nit en) hadden te etene noch «*hars* selves te plegene».

De vormen *mijner*, *dijner*, *zijner*, *onzer*, *uwer*, *hunner* en *harer* zijn eerst later in gebruik gekomen, en hebben die op S bijna verdrongen. In de staten-vertaling des bijbels hebben zij reeds geheel de overhand, ofschoon de andere vorm nog enkele malen voorkomt, inzonderheid in verbinding met *zelfs* en *gelijk*, zie hier eenige voorbeelden. Luc. 23, 42: «Heere gedenkt *mijner*, als ghy in uw Coninckrijcke zult gekomen zijn.» Phil. 2, 27: «maer Godt «heeft hem *sijner* ontfermt; ende niet alleen *sijner* maer «ook *mijner*». Hebr. 2, 6: Wat is de mensche dat ghy «*sijner* ghedenckt». Matth. 9,27: «Ghy sone Davids ont«fermt u *onser*». Philem. 20: «Ja, broeder, laet my «*uwer* hierin genieten in den Heere». 2 Kon. 13, 23: «Doch de Heere was haer genadich, ende *ontfermde sich* «*harer*», Deut. 13, 7: «opdat de Heere zich *uwer* er«barme», Ps. 44, 18: «nogthans en hebben wij uwer niet «vergeten.» Cor. 11, 2. «Ende ick prijse u broeders, dat «ghy in alles *mijner* gedachtig zijt». — Matth. 10, 37: «Die vader ofte moeder lief heeft boven my, is *mijns* niet

« weerdich, ende die sone ofte dochter lief heeft boven my, « is *mijns* niet weerdich». 1 Cor. 10 24:» niemant en « soeke dat *sijns selfs* is». 1 Cor. 6, 19: «Of en weet ghy « niet, dat ghy *uwes zelfs* niet en zijt?» Spreuk. 16, 4: « De Heere heeft alles gewrocht om *sijns selfs* wille». « 1 Kon. 3, 12: dat *uwes gelijck* voor u niet geweest en « is, ende *uwes gelijck* na u niet opstaen en sal». 1 Cor. 6: « Of en weet ghy niet, dat ghy *uwes selfs* niet zijt? »

Uit de aangehaalde voorbeelden, die zonder groote moeite nog aanmerkelijk konden vermeerderd worden, blijkt, dat de bijbelvertalers de vormen op *er* steeds bij werkwoorden, als *gedenken*, *vergeten*. *zich erbarmen*, *zich ontfermen*, *genieten*, *willen* bezigden [1]; die op S bij *zelfs* en *gelijk*. Bij het adjectief *weerdich* vindt men ook *mijns*, daarentegen *mijner* bij *gedachtig*; de eene plaats weegt dus tegen de andere op, het gebruik was derhalve toen nog niet geheel gevestigd. Thans kunnen wij ons gerust verlaten op den regel door Dr. Brill opgegeven, Spraakl. blz. 201: *mijns*, *ons*, *uws*, *zijns*, *huns*, *haars* worden alleen gebruikt in verbinding met *gelijke* en *om zelfs wille*; in alle andere gevallen moeten *mijner*, *onzer* enz. dienen. Dus: *mijns*, *ons*, *uws*, *zijns*, *huns*, *haars gelijke*; *om mijns*, *uws*, *zijns*, *ons*, *huns*, *haars zelfs wille*; daarentegen: *ontferm u onzer*;

«*Dan zullen we* Uwer *ons nooit schamen*,
Wien hart en ziel alleen behoort»

en in dergelijke gevallen meer.

Red.

---

1) Slechts éene plaats maakt hierop, — waarschijnlijk welluidendheidshalve — eene uitzondering, namelijk Matth. 8, 38: «so wie hem *mijns* ende *mijner* woorden sal geschaemt hebben enz.»

VERBETERINGEN

DER

VOORBEELDEN VAN GEBREKKIGE TAAL,

UIT GEDRUKTE STUKKEN ONTLEEND,

DEN LIEFHEBBERS VAN TAALOEFENING TER VERBETERING AANGEBODEN.

(Jaarg. II, bladz. 75 en v.)

---

55. Deze schilderstukjes op paneel zijn door een 81jarigen behoeftigen grijsaard vervaardigd, wiens regterhand door een beroerte verlamd, met de linkerhand het penseel bestuurde, dat hij in de regterhand vasthield, en zullen ter gemoetkoming in zijne behoeften verkocht worden.

55. Deze schilderstukjens op paneel zijn vervaardigd door een 81jarigen behoeftigen grijzaart, die, zijn regterhand door eene beroerte verlamd ziende, gedwongen was met de linker het penseel te besturen, dat hij in de rechter vasthield; zij zullen ter gemoetkoming in zijne behoeften verkocht worden.

Deze zinsnede is een toonbeeld der verbijsterde taal, waarin wij maar al te dikwijls de aankondigingen in onze Nieuwsbladen en Catalogussen vervat zien. Zij is zoo koddig verward, dat de hand zelve, welker verlamming en onbruikbaarheid vermeld wordt, er als werkzaam in wordt voorgesteld, om de andere, die gezond en bruikbaar is, te besturen; ware 't er om gedaan, de verwarring had niet grooter noch vermakelijker kunnen zijn. Met een *en* wordt er daarenboven, geheel in den trant dier aankondigingen, nog een toevoegsel op het sleeptouw aan meê gegeven, dat de verrassendste werking op den lezer uitoefent, daar hij zich vragen moet, welke van beide handen wel, zoo niet alle twee misschien met het penceel van den armen schilder er bij, verkocht zal worden. V.

57. Ook reeds gebrek aan plaats en ruimte zou mij hiervan moeten terughouden, daar zulk een arbeid, zal zij grondig en naauwkeurig ondernomen worden, van grooteren omvang is, dan de verhandelingen in dit Archief ons toestaan.

57. Ook zou reeds (1) gebrek aan ruimte (2) mij hiervan moeten terughouden, daar zulk een arbeid (onderzoek). zal hij (het) (3) grondig en naauwkeurig worden (4) van grooteren omvang is dan aan de Verhandelingen in dit Archief wordt toegestaan.

1) De bijwoordelijke voegwoorden *ook*, *toch*, *daarentegen* enz. vereischen, wanneer zij aan het hoofd van eenen zin geplaatst zijn, de omgezette woordschikking, waarbij het werkwoord (koppelwoord of hulpwoord) vóór het onderwerp te staan komt: *ook heeft hij nu reeds berouw over dien stap; daarentegen hopen zij wat langer te mogen uitblijven; intusschen moet gij uw uiterste best doen.* Om deze reden moet in onzen volzin het onderwerp *gebrek aan ruimte* met het bijwoord *reeds*, dat er onmiddellijk bij behoort, achter het hulpwoord *zou* treden. — Het gebruik van *ook* als bijwoordelijk voegwoord moet niet verward worden met een ander geval, waarin *ook* niet op den geheelen volzin, maar alleen op een enkel zinslid betrekking heeft, b. v. *ook uw broeder zal komen*; alsdan heeft *ook* geenen invloed op de woordschikking.

(2) Ofschoon *plaats* en *ruimte* niet volkomen synoniem zijn, niet altijd juist dezelfde beteekenis hebben, zoo worden beide in dit geval toch gebruikt om eene zelfde gedachte uit te drukken; men treft hier derhalve eene tautologie aan, welke altijd verwerpelijk is, dewijl zij tegen die eigenschap van eenen goeden stijl zondigt, welke men beknoptheid (praecisio) noemt.

(3) *Arbeid* is mannelijk, en terecht, vermits het de stam eens werkwoords is, en eene abstracte beteekenis heeft.

(4) *Eenen arbeid ondernemen* is een werk beginnen, op zich nemen, het voornemen opvatten om het te verrichten; het drukt dus eene handeling uit, die in één punt des tijds voorvalt, en waarvan *grondig* en *naauwkeurig* onmogelijk de wijze bepalen kunnen. De genoemde bijwoorden en de gansche zin toonen duidelijk genoeg aan, dat hier iets meer dan het *ondernemen*, het aanvangen, van den arbeid, dat hier wel degelijk de gansche uitvoering bedoeld wordt. Maar ook het woord *arbeid* is niet gelukkig gekozen. Het is afgeleid van *erf*, *erve*, bebouwd stuk gronds, en beteekent dus in de eerste plaats *akkerwerk*. Van daar dat wij er nog steeds het begrip van een zwaar en moeijelijk werk aan verbinden, en *arbeiden* oudtijds, even als

laborare, voor pijn lijden en moeijelijkheden ondervinden gebezigd werd; men denke slechts aan de uitdrukking *in arbeid zijn voor in barensnood verkeeren*. Een arbeid kan dus *zwaar*, *vermoeijend*, *langdurig*, *vervelend*, *pijnlijk*, *nuttig*, *prijselijk* en wat al niet meer wezen, doch *grondig* en *naauwkeurig* passen er minder goed bij. Het is dus beter voor *arbeiden* een ander, minder onbepaald, woord te kiezen, waarbij de genoemde adjectiva beter voegen. Bedrieg ik mij niet, dan is hier sprake van een geschiedkundig *onderzoek*, waarvan natuurlijk *grondigheid* en *naauwkeurigheid* noodzakelijke vereischten zijn.

(5) Het is duidelijk, dat niet de verhandelingen, die in eenig tijdschrift opgenomen worden, den omvang van eens anders werk bepalen, maar dat de inrichting van het tijdschrift de uitgebreidheid voorschrijft van de stukken, die er in opgenomen worden.

58. Weinig daarentegen is ons bekend omtrent de invoering en vestiging der hervorming ten platten lande van Utrecht.

58. Weinig daarentegen is ons bekend omtrent de invoering en vestiging der hervorming op het platte land (1) van Utrecht.

(1) De bepalingen met *te*, *ten*, *ter* beginnende, als *te huis*, *ten huize*, *te land*, *ter zee*, *ten jare*, *ten dienste van*, bezitten iets van de natuur van bijwoorden, en hebben eene min of meer ouderwetsche tint aangenomen; vooral die, bij welke het volgende substantief van een adjectief verzeld gaat, dat ook doorgaans nog den ouden, sterken verbuigingsvorm heeft, *ten eeuwigen dage*, *ter eeuwiger gedachtenis*, *ter goeder faam*, *ter goeder uur*, *ten platten lande*. De meeste dezer uitdrukkingen hebben iets formulierachtigs en onveranderlijks, dat ze voor wijziging en verdere uitbreiding ongeschikt maakt. Verkeert men dus in de noodzakelijkheid van er nadere bepalingen aan toe te voegen, dan geeft men liever den ouderwetschen vorm op, en geeft er eene moderne gedaante aan. Immers men zegt: *te land en ter zee reizen; er werd in dien oorlog ook ter zee gevochten; dit kind gaat ter schole bij Meester N.; de vergadering zal plaats hebben ten huize van N.; dit viel voor ten jare* 1854; — doch men zegt: *op het vaste land reizen; er werd in de Middellandsche Zee slag geleverd; hij zal zijn kind naar de school van het Nut zenden; de vergadering zal in het nieuwe huis van N. gehouden worden; dit gebeurde in hetzelfde jaar, dat zijn zoon overleed*. Zoo zegt men ook: *deze gewoonte heerscht ten platten lande*, maar wordt *het platte land* bepaald, dan zal men aan de uitdrukking *op het platte land van* de voorkeur geven.

59. Ook dit onderwerp is allerbelangrijkst, doch het ligt buiten mijn tegenwoordig bestek, en eischt uitvoeriger behandeling, dan hier ter plaatse mag worden ingenomen.

59. Ook dit onderwerp is zeer belangrijk (1), doch het ligt buiten mijn tegenwoordig bestek, en eischt uitvoeriger behandeling, dan de mij toegestane ruimte toelaat (2).

(1) *Allerbelangrijkst* is hier gebruikt in de beteekenis van *zeer belangrijk;* de vraag is dus, of dit gebruik is goed te keuren. Ik geloof, dat men hierop met neen moet antwoorden. Onze superlatieven toch zijn ware overtreffende trappen, en worden steeds relatief gebruikt; *het dikste boek* beteekent altijd het boek, dat de overige in dikte overtreft, in geen geval *het zeer dikke boek;* ook hoort men nooit zeggen: *een dikst boek. Best* alleen maakt in het dagelijksche leven eene uitzondering: *beste thee, best laken.* Het is dus zeer te betwijfelen, of de voorvoeging van *aller* voor zulk eenen superlativus, hetwelk eigentlijk het overtreffen nog sterker moet doen uitkomen, de kracht heeft om den relatieven superlativus in een absoluten te veranderen.

(2) Deze verandering zal wel geene regtvaardiging behoeven; iedereen ziet de ongepastheid in van de uitdrukking *eene behandeling wordt ingenomen.*

60. De eerste stappen waren krachtig, veel beteekenend, eervol, schoon ook sommmigen hunner door den indruk van het oogenblik of minder reine beginselen mogten zijn medegesleept. Het geweld paarde zich daaraan eerst later, toen zachte middelen mislukten.

60. De eerste stappen getuigden van kracht (1), waren veel beteekenend, eervol, schoon ook sommigen der edelen (2) door den indruk van het oogenblik of minder reine beginselen mogten zijn medegesleept. Het geweld paarde zich eerst later aan hunne pogingen (3), toen zachte middelen mislukten.

(1) Het is niet genoeg, dat het bijvoegelijke naamwoord grammaticaal, d. i. in geslacht, getal en naamval met het zelfstandige naamwoord overeenkomt, ook zijne beteekenis moet in overeenstemming zijn met die van het substantief. Zoo lang de woorden in hunne eigentlijke beteekenis gebruikt worden, loopt men weinig gevaar in dit opzicht mis te tasten; doch zoodra zij in overdrachtigen zin worden gebezigd, is grootere omzichtigheid noodig. Af te keuren zijn b. v. de uitdrukkingen: *een grootere graad, eene hooge mate,* voor: *een hoogere graad, eene groote mate.* Een *stap* nu kan, in den eigentlijken zin genomen, *groot, onverwacht, beslissend* enz. maar niet *krachtig* zijn, d. i. *kracht hebbende.* Hij kan een blijk van *kracht* wezen, maar bezit die zelf niet.

(2) *Sommigen hunner* zou op de *eerste stappen* slaan, terwijl uit alles blijkt, dat hier gedoeld wordt op de te voren genoemde edelen, die het bekende compromis teekenden; ook kunnen wel personen, doch geene *stappen* medegesleept worden.

(3) *Daaraan* is hier te onbepaald, en laat den lezer eenigen tijd in onzekerheid, zoodat hij eerst door zich te bezinnen weet, waaraan hij te denken heeft.

61. ..... geschikt om met geweld door te drijven, wat de edelen ootmoedig, maar krachtig aan de landvoogdes gevraagd hadden.

61. ..... geschikt om met geweld door te drijven, wat de edelen ootmoedig, maar nadrukkelijk (1) aan de landvoogdes gevraagd hadden.

(1) Wat boven aangaande de overeenstemming van substantief en adjectief gezegd is, geldt ook van het werkwoord en zijn bijwoord: men *vraagt* niet met *kracht*, maar met klem of *nadruk*.

62. De heer RAOUSSET BOULBON is ongeveer 35 à 36 jaar oud.

62. De heer RAOUSSET BOULBON is ongeveer 35 jaar *of* jaren oud; *of* is tusschen de vijf en zes en dertig; *of* is vijf of zes en dertig jaar oud.

Ongeveer geeft te kennen, dat het woord, waarbij het geplaatst is, de maat, den ouderdom of het gewicht, waarvan gesproken wordt, niet geheel juist, maar met een gering verschil te kennen geeft, hetzij dan, dat men de ware maat niet kent, hetzij men niet noodig oordeelt zich naauwkeuriger uit te drukken. Dezelfde onbepaaldheid ligt in de uitdrukking 35 à 36. Men heeft dus wederom twee uitdrukkingen en slechts één begrip; één van beide is derhalve overtollig. Bovendien is *à* een gallicismus, dat zeer gemakkelijk vermeden kan worden.

63. Maar bij den grijsaard, die verkindst, zouden toch vroegere herinneringen en hoogere bewustheid kunnen zijn dan hij als grijsaard heeft.

63. Maar bij den grijsaard, die verkindscht (1), zouden toch herinneringen uit vroegeren leeftijd (2) .... kunnen aanwezig zijn. (3)

(1) Het verminderen der geestvermogens bij oude lieden, het zoogenoemde *kindschworden*, niet *kindworden*, heet natuurlijk *verkindschen*, en is, even als *verminderen*, *veranderen*, *verbleeken* enz. afgeleid van het

adjectief *kindsch*, niet van den genitivus van het substantivum *kind*. Was de stam een substantivum, het werkwoord zou *verkinden* luiden; vergelijk *versteenen*, *versuikeren*, *verdampen* enz.

(2) *Vroegere herinneringen* zouden *herinneringen* wezen, die de oude man had gehad, toen hij nog geen grijsaard was, en welke nù op nieuw verlevendigd werden, dus herhaalde herinneringen; blijkbaar worden hier bedoeld voorstellingen van voorvallen uit een vroeger tijdperk.

(3) Het laatste gedeelte van dezen volzin is op zijn best genomen onverstaanbaar; eigentlijk bevat het onzin. Wat kan toch het bewustzijn van den grijsaard wezen, dat hooger is dan de bewustheid, die hij als grijsaard heeft? Zelfs laat zich de bedoeling van den schrijver moeijelijk gissen; het beste is dus, aan dit misschien onverbeterlijk gedeelte van den volzin niet te tornen.

64. Het dagblad volgt de Resurgimenta op, en onder de bestuurders bemerkt men den naam van den heer DE CAVOUR, broeder des raadspresidents.

64. Het dagblad volgt de Resurgimenta op, en onder de namen der bestuurders bemerkt men dien (1) van den heer DE CAVOUR, broeder des raadspresidents.

(1) Het is duidelijk, dat iemands *naam* wel tusschen de namen van andere personen, maar niet onder deze personen zelve kan opgemerkt worden.

Red.

VOORBEELDEN

VAN GEBREKKIGE TAAL,

UIT GEDRUKTE STUKKEN ONTLEEND,

DEN LIEFHEBBERS VAN TAALOEFENING TER VERBETERING AANGEBODEN.

---

65. De vrijen waren, behoudens dienstvaardigheid in den krijg, zelf meester over hun persoon en goed.

66. De brave, belasterde Vorst, de edelmoedige weldoener van het Volk, werd verrast, overrompeld, door VELZEN met ontbloote kling gedreigd hem het hoofd tot de tanden te zullen kloven, ontwapend, geboeid; bij het toeschieten van het dankbare landvolk, van zijn kerker in het slot van Muiden, ter overscheping naar Engeland, gevoerd; met opgespleten vingers gekneveld op het paard, en door VELZEN en anderen, toen zij, bijna achterhaald, zich hun prooi ontwrongen zouden hebben gezien, met een aantal steken doorboord.

67. Zijne kortstondige regering, wier aanvang door overdreven gunstbetoon en wreede wraakoefening is gekenmerkt, werd later opgeluisterd door de dapperheid waarmede onder een drietal helden de aanval der Vlamingen roemrijk afgeslagen werd.

68. Henegouwen (de streek der Haine) was een aanzienlijk landschap; vruchtbaar, en hetgeen 24 steden en, naar men wil, 950 dorpen bevatte.

69. In 1300 sloot de Graaf met den Keizer een verdrag; en deed, aldus in het gebied gevestigd; den wederstand, vooral der Zeeuwen, waaronder vele Edelen zich in ballingschap begaven, door zijn zoon, JAN zonder genade

genoemd, met talrijke krijgsmagt en schrikbarende strafoefening bedwingen.

70. Op een ridderfeest te Haarlem, hetgeen een volle week duurde, waren 1000 Ridders tegenwoordig.

71. Het betwistte regt der vrouwelijke opvolging was oorzaak van het begin, de zucht om elkander te verdelgen oorzaak der voortzetting van het geschil.

72. Beijeren een magtig Vorsten-geslacht; sedert eeuwen met roem in Duitschland bekend, en hetgeen met het Huis der Hohenstauffen en met dat van Oostenrijk naar de Keizerskroon dong.

73. De kabeljaauwschen verlangden dat vrouw Machteld van Lancaster, gemalin van Willem V, zou worden gehandhaafd in het gezag, hetgeen door de echtgenoot eens afwezigen Vorsten altijd uitgeoefend werd.

74. Voordeelen der Hoekschen in Noord-Holland; te Enkhuizen 100 burgers door hen opgeligt en baldadig onthoofd.

75. Het Zeewezen neemt toe; reeds ten gevolge der regering van Floris V, door het bedwingen der West-Friezen, moedige zeelieden, en door de begunstiging der steden, wier talrijke schepen, in tijd van nood, ten dienste der Graven werden gebruikt.

76. Haarlem trok een niet gering voordeel uit het dikwijls herhaald verblijf zijner Vorsten in haar liefelijke omtrek.

77. Hij werd 1419, in eene bijeenkomst met den Dolfijn, om het leven gebragt, ter weêrwraak van den moord dien hij, eenige jaren te voren, aan den Hertog van Orleans had begaan. Hertogen van Bourgondië, opgevoed in al den luister, in al de weelde en ongebondenheid, die toen reeds aan het Parijsche hof heerschende was, hadden eene hofhouding, wier pracht en ridderlijke glans door bijna geene andere Vorsten werd geëvenaard.

78. Ondanks het schitterende zijner hofhouding, liet Filips vele schatten achter; en de liefde der landzaten was het bewijs dat hij ze hun niet afgeperst had.

79. De Bourgondiërs, meenende dat zij genade smeekten, barstten uit in hoonend gelach.

80. Keizer MAXIMILIAAN wordt tot de voogdijschap van zijn kleinzoon KAREL II geroepen, en zendt in de Nederlanden zijne dochter MARGARETHA, Hertogin van Savoije, als Landvoogdes.

81. Naauwelijks was de jeugdige KAREL meerderjarig geworden, of de eene kroon na de andere viel hem te beurt; als of, bij het aanbreken der Hervorming, in den gevreesden monarch, die het eerst den strijd tegen haar aanbinden zou, door een treffend voorbeeld moest worden getoond dat elke aardsche magt, waar zij Gods wenk niet eerbiedigt, nietsvermogend wordt.

82. Aldus waren de Nederlanden gedurende eene reeks van eeuwen, door Gods milde zegeningen, in menig opzigt, bevoorregt geworden.

83. Ook hier was overvloed de oorzaak van overdaad en weelde, van trots en overmoed, van verbastering en hemeltergend zedebederf geweest.

84. 1795—1813 kan als de ten onderhouding worden beschouwd van het daarna, in gewijzigden vorm, herrezen Gemeenebest.

85. De Nederlandsche Hervormde Belijdenis op wier zamenstelling de Geneefsche Reformatie onder Calvijn den meesten invloed gehad heeft, bepaalt zich bij de volgende hoofdpunten.

86. Dit rusten op Gods woord werd treffend afgebeeld op de munt van den Staat, door de Nederlandsche Maagd, die met de eene hand leunt op de H. Schrift, in de andere den speer met de vrijheids-hoed houdt: « dewijl wij op de eene steunen, wordt de andere door ons beschermd».

87. De overheid is Gods dienares ten goede, tot straf der boozen en bescherming der vroomen.

88. Zij (de republiek) bestond reeds, zonder nog zelfbewustheid, of althans zonder nog zelfvertrouwen op de wezenlijkheid haar aanzijn te hebben.

89. Van daar dat men met ernst naar een vorst gezocht, en liever, dan er geen te hebben, getracht heeft het Stadhouderschap tot Grafelijk aanzien te heffen; doch ook toen de benaming van Landsheer nog op de voorgrond gesteld werd, had zij geene andere beteekenis dan die van Opperhoofd meer.

90. De Steden, die reeds vroeger gedreigd hadden het overwigt te hebben, verkregen weldra eene bijna volkomene heerschappij.

91. Immers was er geene andere Grondwet der vereeniging dan eene overeenkomst (de Unie van Utrecht) ontworpen met eene bepaalde en tijdelijke bedoeling, waarin meer ondersteld dan uitgedrukt werd, en die even hierdoor aan leiding tot velerlei opvatting en uitlegging gaf.

92. Daarentegen, bij elke nederlaag dien zij (der Staten partij) onderging, werd de magt der Stadhouders niet enkel hersteld, maar ook door nieuwe Staatswetten vermeerderd en versterkt.

93. Daarbij heeft de Staat in lateren tijd, vooreerst, eenige aangrenzende steden en strooken lands aan zich onderworpen, die met de algemeenen naam van generaliteitslanden aangeduid werden: ten anderen in Azie, Afrika en Amerika bezittingen verworven, wier uitgebreidheid, veel malen, die van het gemeenebest overtrof.

94. Ook deze heeft, buiten haar deel aan de burgt Nassau bij het riviertje de Lahn (gemeenschappelijk erfgoed van het gansche geslacht) aanzienlijke bezittingen in Duitschland gehad; deels bergachtig land, deels vruchtbare en boschrijke streeken, met de steden Dillenburg, Hadamar, Herborn, Siegen, Dietz, en andere vlekken en dorpen.

95. Aanmerkelijk nam hierdoor de magt en luister toe van een Geslacht in hetwelk de naam en het erfgoed van twee vermaarde stamhuizen aldus te zamen gebragt werd.

96. Het huis van Oranje-Nassau is van God tot eene taak geroepen, waarmeê de roeping van geen ander stamhuis in vergelijking kan worden gebragt.

97. Het heeft, na hiertoe in de Nederlanden voorbereid te zijn geworden, in eene reeks van schrandere en godvruchtige Staatslieden en helden, deze grootsche bestemming luisterrijk vervuld.

98. Het is geen hoogmoed dit te beweeren; maar grove ondankbaarheid dit te miskennen.

99. Thomas à Kempis, Augustijner-Kanunnik te Zwol; wien het werk over de Navolging van Christus, waarvan over de 2000 uitgaven bestaan, toegeschreven word.

100. Door de ijverzucht en verraderlijke trekken van Frans I, Koning van Frankrijk, werd Karel vijfmaal in bloedige oorlogen tegen hem gewikkeld.

101. Een voordeelige vrede was het loon op den hagchelijken strijd; doch werd met eene zamenspanning der Vorsten tegen hunne Protestantsche onderdanen gepaard.

102. Tot de hoofden van den Adel behoorde Filips van Croy, Hertog van Aerschot, aanzienlijk door geboorte en gegoedheid.

103. Doch hoe zou, bij de uitblussching van het martelvuur, de Roomsche Kerk een genoegzamen waarborg tegen de volkomen triumf van het Evangelie hebben gehad?

104. Ook wist hij dat, bij de talrijkheid der bondgenooten, weinig op de duurzaamheid van het bondgenootschap te rekenen valt.

VRAGEN.

XX. Onlangs werd op een vergelijkend examen een versje ter taalverbetering opgegeven, welks eerste regel dus luidde:

«Hun swaard deed *hun* dezen lande niet erve.»

Een der sollicitanten liet het hier onderstreepte *hun* onveranderd staan; de examinator echter beweerde, dat *hun* in *hen* te veranderen zij; het waarom werd niet medegedeeld. Wie van beiden had gelijk, en waarom?

R.

XXI. Op vergelijkende examens wordt niet zelden over den aard der naamvallen getwist: Sommigen zeggen met Weiland, dat «de naamvallen de verbuigingen zijn, welke de naam- en lidwoorden in hunne onderscheidene betrekkingen ondergaan»; anderen verstaan er de betrekkingen zelve door, en beweren, dat b. v. het woord *leerling* in de uitdrukking: *het boek van den leerling* even zoo goed in den tweeden naamval staat, als in: *het boek des leerlings*. Met wie het te houden?

—L—.

XXII. Moet men schrijven *mijns gelijke*, of *mijnsgelijke*?

X.

TAALMIJMERINGEN,

DOOR

Dr. H. J. NASSAU.

Studie der *levende* taal.

LIII.

Kerkhof — Gottesacker.

Tweede druk,

verrijkt met de «gemengde opmerkingen» van den Heere T. H. 'BUSER, en vermeerderd met d'ontleding van dat mengsel door den schrijver.

> «*Scribendi rectè sapere est et principium et fons.*
> «Wel denken is de bron en oorsprong van wel schrij-
> «ven; dat is van wel te gevoelen, en zijn gevoel
> «wèl uit te drukken. Een heldere en verlichte
> «geest is beter dan of men (tweede NEBUKADNEZAR)
> «'t lange gras van tien kerkhoven (*al praalden zij*
> «*ook met den belachlijken en lasterlijken* HOOG-
> «DUITSCHEN *naam van* GODS-AKKER) weg-
> «knaauwde. 1)
>
> BILDERDIJK, *taal- en dichtkundige verscheidenheden*, I deel, bl. 48, 1820.

(*d'Eerste druk.*)

Menschen van een poëtisch godsdienstig gevoel hebben den *Duitschers* hun «Gottesacker» en «Friedenshain»

1) Voor 't verband: er waren dichters geweest «die... zich op 't graf van eene moeder of zuster stomp en week maakten.» om een aandoenlijk vers te kunnen dichten.

beneden als liefelijke uitdrukkingen; uitdrukkingen, die verdienden overgenomen te worden. Er zijn omstandigheden in 't leven, waarin dit gevoel is te eerbiedigen: maar is 't gezond? Mij dunkt neen: ziekelijk, onverstandig dweepend. Waarom zou de begraafplaats van ziellooze ligchamen, bij uitnemendheid, een akker van *God* genoemd worden? Een gezond vroom gevoel zegt: «'t zij we leven, 't zij we sterven, we zijn des Heeren;» 't beschouwt dit leven en't volgende, 't eene niet minder dan 't andere, als een Gods geschenk. En dat volgende leven, d'onsterfelijkheid, is op 't kerkhof niet. Op't kerkhof is de heerlijkheid van 's menschen wezen te niet gedaan; en wat geen oor gehoord, geen oog gezien heeft, is daar geen aanschouwen geworden.

De maker der «gemengde opmerkingen» neemt [1]) hiervan de *zes* eerste regels in zijn mengsel over, en verzwijgt, òf onoordeelkundig, òf opzettelijk, de *negen* volgende. Hij vervolgt dan: «In 't midden latende, of de uitdrukking «*Gods akker* voor *kerkhof* al of niet juist zij, willen we «alleen opmerken, dat wij haar vonden bij een Dichter, «niet uit het sentimenteele tijdperk onzer letterkunde in «'t laatst der voorgaande eeuw, maar *door* [?] onzen «grooten Vondel, van wiens gevoel, zooals hij dat in «krachtige toonen lucht gaf, men waarlijk niet zeggen kan, dat het ziekelijk en onverstandig dweepend was.»

Wat men hier aanvatte, 't is altijd eene verkeerdheid. Dat is zoo aardig.

1°. d'Opmerker laat in 't midden, of d'uitdrukking *godsakker* — niet «Gods akker,» dat anders is gewijzigd — al of niet *juist* zij. Maar daarover, over 't al of niet juiste, loopt alléén mijne geheele redenering. Wil hij zich op dàt punt niet uitlaten, dan moet hij, redelijkerwijze,

---

1) *Taalmagazijn*, 1854, n°. 2, 133.

zich er in't geheel niet mede bemoeijen. *Spreken* over iets, waarover men niet *oordeelen* wil, is bare onzin.

2°. Hij vond «Gods akker» (niet godsakker) bij eenen dichter.

't Doet mij wezenlijk genoegen. Als men sprokkelt op 't veld van wetenschap, dan is zoo'n vondst, even als 't aantreffen van een dikken, afgewaaiden, hoewel dooden tak voor eene arme ziel, die een winterbrandje gaart; 't is een buitenkansje.

Maar, in 'shemelsnaam, wat doet het hier af? Is d'uitdrukking onjuist, dan wordt ze niet juist, al stond ze op tien, op honderd plaatsen. Voor «daarstellen», b. v., kunnen wel duizend voorbeelden worden aangevoerd, en toch is 't onjuist, en zal 't eeuwig blijven, ingevolge de beteekenis van «daar» en van «stellen,» in spijt van alle gezag.

3°. . . . een Dichter, niet uit het sentimenteele tijdperk van onze letterkunde in 't laatst der voorgaande eeuw, maar «door onzen grooten VONDEL».

Eigenlijk *vervalsching* van den tekst, maar, zoo ik hoop, zonder erg, uit misverstand. In plaats van «menschen van een poëtisch godsdienstig gevoel», zoo als ik schreef, mag men niet schuiven: «uit het sentimenteele tijdperk onzer» [der *Hoogduitsche*] «letterkunde». In dat sentimentele tijdperk las men bij ons *Hoogduitsche* schrijvers; men volgde ze na. Op RHIJNVIS FEITH vooral en op zijne werken had de bedoelde rigting veel invloed: maar zijne taal is, over 't geheel, zuiver. De *germanismen*-vloed, met hem de *germanomanie*, begint lang na 1815. Hoe kan men genen bepaalden tijd verwarren met een poëtisch-vroom gevoel, in't algemeen? De dagen van WERTHER en CHARLOTTE; de dagen van «ach! ! . . . . ; en» o! — — — — — — — — — — — — — — — — !! — — — — — — — — — — — — — — — — — —, waren voorbijgaande: een poëtisch godsdienstig gevoel is blijvend; 't is van alle tijden en plaatsen. Alleen bij sommige menschen heeft het voortdurend den boventoon, doch

in 't leven der meeste komen oogenblikken voor, waarin 't is opgewekt, niet zelden overdreven. Gelijk ik heb gezeid: «er zijn omstandigheden in 't leven, waarin dit gevoel is te eerbiedigen». Dit belet niet, dat het in 't oog van 't kalme verstand, in 't oog der rede, in 't oog van 't Christendom, ziekelijk is en blijft; bekrompen zelfs, om de redenen, hierboven in de negen laatste regels opgegeven. 't Gezag van VONDELS naam en «zijne krachtige toonen» doen hier niets ter wereld af. Tegen redenering, waar of valsch, geldt eenig redenering; geen namen, geen bloemtjes, en geen magtspreuken.

4°. . . . . «VONDEL, van wiens *gevoel*, zoo als hij dat in krachtige toonen lucht gaf, men waarlijk niet zeggen kan, dat het ziekelijk en onverstandig dweepend was. Zij [d'uitdrukking Gods akker] komt voor in 's mans schoon gedicht op't overlijden van C. HUYGENS gade.»

Voor zoo ver dit onder 3°. niet reeds is teregt gewezen: over het *gevoel* van VONDEL in't algemeen, nagespoord in *al* zijne gedichten, loopt ons onderzoek niet. 't Stukje, met «Gods akker» er in, en nog maar alleen, *omdat* het door den opmerker er bij is gesleept, moet de zaak afdoen.

Dit stukje, overgenomen uit «de gemengde opmerkingen», is't volgende:

Is Zuilichem een sterke zuil,
Hij wankle niet, noch wroet den kuil
Van't graf, waer in zijn Ega leit
En slaept, en wacht op d'eeuwigheit,
Niet open, noch versteur Godts akker
En roep' zijn lijkrouw telkens wakker.

Hierbij moet van den opmerker nog overgenomen worden, 't geen hij er op laat volgen:

«'t Is hier waarlijk niet:»

«*Style Hollandais, cent paroles pour une* 1)».

Over de hoofdzaak, onder 4°., aanstonds: dit bijvoegsel vooraf. Eerst zijn we noodeloos naar VONDEL, met wien en met wiens gezag de zaak niets te doen had, heên gebragt: nu tot VONDEL's krachtigen stijl. Waarom dit, waarom hier deze *Fransche* regel, ik weet het niet. Hij, de regel, zweeft als in de lucht, en drijft er voor eigene rekening.

In een geheel ander betoog, op d'aangehaalde plaats van't Magazijn, heb ik er mij van bediend: wilde de schrijver — ik mogt zoo gaarne eenig verband, eenigen zin, voor zijn opstelletje vinden — wilde de schrijver nu, door zijdelings terug te wijzen, op dàt door mij gemaakte gebruik, een dubbelen slag slaan, in en door't zelfde stukje, èn «godsakker» de *Nederlandsche* burgerschapsregten schenken, èn mijne *Nederlandsche* gezindheid in verdenking brengen? Die lieve kindsche onnoozelheid! Intusschen, de *Fransche* regel staat er: om de volledigheid, moet ik mij dus, in plaats van bij't stuk te blijven, ook over VONDEL's vers uitlaten.

VONDEL was een groot dichter: maar niet altijd en in alle stukken. Ongelukkiger keus om zijn dichtgenie te verheerlijken, en te toonen, dat het bij hem niet was «honderd woorden voor één», is er wel nooit gedaan.

Is Zuilichem een sterke zuil,
Hij wankle niet, noch wroet den kuil
Van't graf,

is een woordenspel, en nog wel met de vier eerste *letters* van den naam van HUYGENS heerlijkheid en eene zuil of kolom. Wat de goede smaak voor zulke woordenspelingen oordeelt, is niemand onbekend. Al was dit het geval niet, nog is

1) *Nieuw Nederl. Taalmagazijn*, 1835, bl. 172.

deze, als valsch zelfs in dat deel, waarop de speling overgaat, verwerpelijk. Eene zuil moet iets *anders*, niet *zich zelve*, schragen; zich zelve voor wankelen hoeden, is hare eigenaardige kracht niet. Dit is niet genoeg: 't beeld wordt verwrongen en mismaakt. De *zuil*, wier wezen *onbewegelijkheid* is, moet den kuil van't graf (korter grafkuil; korter, kuil of graf) niet open *wroeten*. Eene zuil, die bezig is met graven of wroeten!

En slaept, en wacht op d'eeuwigheit.

Die *slaapt*, *wacht* niet; en die *wacht*, *slaapt* niet: beide handelingen laten zich niet gelijktijdig verbinden. In 't graf *wacht* de ziel d'*eeuwigheid niet*; deze, d'eeuwigheid, *begint* met den dood. Eene andere voorstelling is in strijd met den Bijbel niet alleen, maar met eene redelijke voorstelling.

Noch versteur Godts akker

is eene herhaling van den zin «open wroeten», en vormt met dien een ἓν δια δυοῖν, die niets verwerpelijks heeft, maar toch medehelpt, om d'ongepastheid te doen zien, die er in ligt, om door *deze* regels van VONDEL noodeloos te willen aantoonen, dat van hem niet geldt «Hollandsche stijl, honderd woorden voor één.» Noodeloos: want geen sterveling beschuldigde hem.

De laatste regel:

«*En roept zijn* lijkrouw *t'elkens wakker*»: òf hij vat, *nog eens herhalend*, al 't voorgaande te zamen; òf de hier verworpene lezing lijk*v*rouw zòu moeten aangenomen worden.

Ik ben aan 't einde van't stukje, en heb gezien, dat bij VONDEL 't woord *Gods akker* voorkomt. 't Is mij nooit in den zin gekomen, dit te ontkennen: waarom word ik er dan bijgehaald? Ik *vermoede*, dat de schrijver heeft *willen* zeggen: «*godsakker*, voor *kerkhof*, is geen germanismus: 't hoeft niet overgenomen te worden, 't is *Hollandsch*: WANT er staat al bij VONDEL *Gods akker*.»

Is dit zijne stelling, dan getuigt ze niet voor zijne taalkennis:

1°. *Wat is een germanismus?*

Deze vraag heb ik reeds in 't *Magazijn*, 1849, gepoogd te beantwoorden. Om geen *germanismus* te wezen, is 't niet voldoende, dat een woord hier of daar voorkomt, bij een oud of nieuw schrijver; er is een andere maatstaf, aangewezen op d'aangehaalde plaats. Hier alleen eenige voorbeelden: *born*, voor bron; *gantsch en gaer*, voor geheel en al; *laster*, voor ondeugd, misdaad; *oogbrauw*, voor wenkbraauw; *vernuft*, voor rede, verstand enz. enz. houdt ieder, met volle regt, voor *germanismen*: en toch, ze komen alle voor in onzen Statenbijbel.

2°. d'Opmerker verwart de *dichtertaal*, de beelden en uitdrukkingen der poësie, met de gewone taal van't leven. Omdat de dichter eene begraafplaats vergelijkt bij eenen akker, op, of in welke de dooden, gelijk 't zaad van den landman voor den oogst, rijpen voor d'eeuwigheid, dáárom is't woord godsakker nog geen algemeen gangbaar woord. De gewijde poësië noemt d'aarde een *tranendal*, vroegere dichters de zee meermalen't *pekelveld*, zonder dat het aan de dagelijksche taal ooit inviel, om te zeggen, in plaats van d'aarde: «het tranendal verjongt zich in de lente»; of: «de vloot zal morgen in't pekelveld loopen», voor in zee.

3°. Vondel *kan* met zijn Gods akker geen kerk*hof* bedoeld hebben: Mevrouw *van Zuilichem* is, stellig zeker, in de *kerk* begraven. Vondel heeft bij «Gods akker» even zoo min aan een eigenlijk kerk*hof* gedacht, als de *Hoogduitschers* zich bij «Gottesacker» eene *kerk* voor den geest brengen.

Of't volgende aan slordigheid of kwade trouw te wijten is, wil ik niet bepalen. Namelijk, 'tgeen hier voor, met cursieve letters in't *motto*, of de zinspreuk is gedrukt, wordt door den schrijver van de «gemengde opmerkingen» opgehaald. Hij zegt: «Het oordeel van Bilderdijk over *Gods akker*

«is alles behalven zacht». — 't Is zelfs plat, maar dat is minder. — Waar't op aan komt, is dit: *drie en dertig* jaar vóór mij, noemde BILDERDIJK «Gods akker» een belagchelijken, lasterlijken *Hoogduitschen* naam. Wilde nu de schrijver zijnen sprokkel, Gods akker, aan den man brengen, gesteld 't beteekende iets, zoo als't nu niets beteekent, waarom dan niet tegen BILDERDIJK te velde getrokken, in plaats van tegen mij? — Foei, Heer BUSER!

— Wat «benijden», «nijden» en zijne ongelijkvloeijendheid betreft: «beneden», *Sic?* Ja wel zoo, maar ook «benijd».

Nu nog 't gehalte van mijn geschrijf. De beoordeelaar van een boek, door mij ook in 1853 uitgegeven, zegt: «'t is opgesteld in den bekenden kernachtigen, *hier en dáar misschien wel wat gedrongen* stijl des schrijvers». In't kerkhofstukje ben ik de man, «die zoo aardig over de taal weet te keuvelen.» «Keuvelen»: met veel *woorden*, weinig *zeggen?* Dat staat lijnregt tegen elkander over. Ik ken nu den laatsten keurmeester uit zijn werk, de «gemengde opmerkingen», en zou't bekrompen oordeelen, om met zijn' lof of blaam geene volle, diepe vrede te hebben. Maar de regtvaardigheid is tot alle dingen nut: *genomen van het standpunt* der «gemengde opmerkingen» behoort men te lezen in plaats van: «die zoo aardig over de taal weet te keuvelen»: «die zoo grondig en wijsgeerig over de taal spreekt».

«In allerhande kunsten en wetenschappen aapt men, «meer en meer, na, dan men zijn eigen oordeel gebruikt. «Wenschelijk ware 't, dat die geletterde bijgeloovigheid», [dat armzalige middel, om zich ook voor iets te laten gelden] «eens en vooral, uit de hersenen wierd verban«nen; en dat menschelijk gezag, *zonder volkomene ken«nisse en overtuiginge*, binnen de kleuterschooltjes voor «eeuwig wierd opgesloten.» JOSUA VAN IJPEREN, *aangehaald bij* Mr. WILLEM BILDERDIJK.

OVER DE TOEGEVENDE OF CONCESSIEVE VOLZINNEN.

Een concessieve of toegevende volzin bestaat uit eenen hoofdzin, vereenigd met eenen bijzin, die eene gedachte bevat, waaruit eene gevolgtrekking kan opgemaakt worden, schijnbaar strijdig met hetgeen de hoofdzin vermeldt; b. v.: *ofschoon de aangeklaagde blijft ontkennen, zoo is zijne schuld toch niet meer twijfelachtig.* De hoofdzin, die natuurlijk de eigentlijke gedachte des sprekers uitdrukt, bevat dus òf eene rechtstreeksche ontkenning dezer gevolgtrekking, òf zij verzekert juist het tegendeel. In de volzinnen: *ofschoon die man groote rijkdommen bezit, is hij toch niet milddadig*, en *ofschoon die man zeer rijk is, is hij echter brandgierig*, is de gevolgtrekking, die uit den bijzin: *die man bezit groote rijkdommen*, kan afgeleid worden, natuurlijk deze: *hij is naar alle waarschijnlijkheid zeer milddadig*; zij wordt echter door den hoofdzin: *hij is niet milddadig* of *hij is zeer gierig*, regtstreeks of zijdelings ontkend. De bijzin in deze soort van volzinnen heet concessieve of toegevende bijzin, de hoofdzin wordt adversatieve of tegenstellende hoofdzin genoemd.

Dezelfde verhouding van gedachten, die er tusschen de twee leden van de concessieve volzinnen bestaat, heeft ook plaats tusschen de twee leden van de adversatieve of tegenstellende volzinnen, met dit groote onderscheid echter, dat deze laatste uit twee hoofdzinnen bestaan, b. v. *die man bezit groote rijkdommen*, *hij is echter brandgierig*; terwijl in de concessieve volzinnen, zoo als wij gezien hebben, een der voorstellen — *ofschoon die*

man enz. — een b ij z i n is. Deze opmerking stelt ons in staat om den aard der toegevende volzinnen en het doel, waarmede zij gebezigd worden, beter te leeren kennen. De adversatieve volzin schrijft aan hetzelfde onderwerp, *die man*, twee verschillende hoedanigheden toe, *het bezit van groote rijkdommen* en *gierigheid*, welke tegenstrijdig zijn, en waarvan de eene derhalve de andere niet doet verwachten; in den concessieven is het eene voorstel slechts een bijzin, dat is, de eene gedachte staat niet op zich zelve, maar is alleen om den wille der andere daar, wordt als het ware niet aan den hoorder medegedeeld, maar als bekend ondersteld en hem slechts herinnerd. In den toegevenden volzin schrijft men derhalve maar ééne eigenschap aan het subject toe, en de hoedanigheid, in den bijzin vermeld, dient eeniglijk om de waarde van den hoofdzin te verhoogen, om de gedachte, daarin uitgedrukt, als iets onverwachts en buitengewoons te doen voorkomen. Eene beschouwing van de concessieve voegwoorden zal de juistheid dezer zienswijze bevestigen.

De concessieve volzinnen kunnen naar gelang van den aard des bijzins gevoegelijk in vier soorten onderscheiden worden. De bijzin kan ten eerste het voorzindeel, de protasis, van eenen voorwaardelijken volzin zijn; b. v.: *ofschoon hij veel snoeft, is hij toch een bloodaard;* — ten tweede kan hij den vorm eener vraag hebben, b. v.: *heeft hij er reeds op gerekend, het zal toch niet gebeuren;* ten derde, de bijzin kan een meer in den eigenlijken zin genomen concessief voorstel wezen, waarin werkelijk iets toegegeven of aangenomen wordt, b. v.: *hoe magtig hij zij, ik vrees hem niet;* eindelijk ten vierde, de bijzin kan met *niettegenstaande* beginnen: *niettegenstaande zijne onschuld ten duidelijkste bleek, werd hij veroordeeld.* — De wijze, waarop de concessieve bijzin met den hoofdzin verbonden wordt, hangt insgelijks van zijne natuur af; bij die der eerste soort geschiedt zulks door middel van de voegwoorden: *of — ook*, *ofschoon* (*schoon*),

indien — ook; in den bijzin der tweede soort treft men meestal het bijwoordelijk voegwoord *al* aan, ofschoon het niet noodzakelijk is, en dus niet als een eigentlijk verbindingsmiddel kan beschouwd worden; de bijzinnen der derde soort beginnen met onbepaalde voornaamwoorden of bijwoorden, als: *wie*, *welke*, *hoe*, *waar*, *wanneer* enz., welke men echter gewoonlijk, hoewel in dit geval ten onregte, als vraagwoorden beschouwd. Die der vierde beginnen steeds met *niettegenstaande.* Wij zullen achtereenvolgens de vier soorten van concessieve volzinnen en de daarbij behoorende voegwoorden in oogenschouw nemen.

In de eerste plaats noemden wij de zoodanige volzinnen, wier bijzin de protasis van eenen voorwaardelijken volzin is. De voorwaardelijke of hypothetische volzinnen namelijk dienen zeer dikwijls om uit eene erkende waarheid eene gevolgtrekking af te leiden; b. v.: *indien God overaltegenwoordig is* (protasis), *dan is Hij ook alwetend* (apodosis), en vele concessieve volzinnen bestaan uit de protasis van zulk eenen hypothetischen zin, terwijl de apodosis verzwegen, doch in den hoofdzin tegengesproken wordt; zeg ik b. v.: *ofschoon die dame reeds hoog bejaard is, kan zij echter nog schoon genoemd worden*, dan is de voorwaardelijke zin, die er in ligt opgesloten: *indien deze dame hoog bejaard is, dan zal zij wel leelijk zijn.* Men ziet de apodosis, de gevolgtrekking: *zij zal wel leelijk zijn*, is achterwege gelaten, en zulks kan gevoegelijk zonder eenige vrees voor onduidelijkheid geschieden, vermits de adversatieve hoofdzin — in dit geval: *zij kan nog echoon genoemd worden* — altijd juist het tegengestelde van de verzwegene apodosis uitdrukt.

Uit het aangevoerde volgt, dat de apodosis van eenen voorwaardelijken volzin, welke in eenen toegevenden volzin ligt opgesloten, altijd slechts een m o g e l ij k gevolg van de protasis kan zijn: *indien de dame reeds bejaard is, dan zal zij waarschijnlijk wel leelijk zijn.* Nooit kan

de apodosis een noodzakelijk gevolg wezen, daar dit immers niet ontkend kan worden; de concessieve hoofdzin zou dan eene ongerijmdheid bevatten. Zoo kan b. v. de hypothetische zin: *indien de drie zijden van eenen driehoek gelijk zijn, dan zijn ook de hoeken gelijk*, waarin het eene een noodwendig gevolg van het andere is, nooit in eenen concessieven volzin opgenomen worden; het zou immers absurd zijn te zeggen: *ofschoon de drie zijden van dezen driehoek gelijk zijn, zoo is de tophoek toch grooter dan de hoeken aan de basis.*

Indien de bijzinnen van deze soort van concessieve volzinnen protases van voorwaardelijke zinnen zijn, dan mag men verwachten, dat de voegwoorden, waardoor zij met den hoofdzin verbonden worden, wel bezien, voorwaardelijke of conditioneele voegwoorden zullen wezen. Bij eene beschouwing dezer voegwoorden bevinden wij, dat dit inderdaad het geval is. Men denke slechts aan de latijnsche conjunctiones concessivae *etsi* en *etiamsi*, aan de grieksche *εἰ καί* en *καὶ ἐάν*, aan de hoogduitsche *wenn auch* en *und wenn*, die uit de voorwaardelijke voegwoorden *si*, *εἰ*, *ἐάν* en *wenn* en de versterkende bijwoorden, of, wil men, voegwoorden, *et*, *etiam*, *καί*, *und* en *auch* gevormd zijn. Niet anders is het gelegen met ons *ofschoon*, hetwelk uit het voorwaardelijke voegwoord *of* (indien) en het bijwoord *schoon* bestaat. Dat *of* oudtijds de beteekenis van *indien* had, is reeds meermalen aangemerkt, en zal dus aan vele lezers van het *Magazijn* bekend wezen; voor diegenen echter, welke er niet van overtuigd mogten wezen, zullen wij een paar voorbeelden aanhalen, waarin die beteekenis duidelijk op te merken is. In het eerste Boek, *van der Leken Spieghel*, Hoofdstuk XXV, waarin van *maghedome ende van huwelijc* gehandeld wordt, ijvert de schrijver Jan Boendale tegen den ongehuwden staat, en toont er de nadeelige gevolgen van aan. «Wie zou het land *aren* (ploegen), koren en «andere vruchten winnen», zegt hij, «*ofte* (indien) al

«het volk Jacobijnen, Minderboeders, Augustijnen, Kar-«thuizers of Kluizenaars werd?»

«*Ende* of (*indien*) *die coopman niet en vercochte*
Alrehande goed dat men vint,
Ende voerent daer ment niet en wint,
Wat souden desen eten dan,
Ofte wat zouden si draghen an?»

«en indien de koopman niet allerhande goederen ver-«kocht, en ze bracht, waar ze niet geteeld of vervaardigd «worden, wat zouden dezen (de monniken namelijk) dan «eten, of wat zouden zij dan dragen?»

Zelfs in de statenoverzetting des Bijbels vindt men *of* nog enkele malen in deze beteekenis gebezigd, b. v., Job 21:4, «*doch of 't so ware*, *waerom en soude mijn* «*geest niet verdrietich zijn!*» en Rom. 9:22, «*ende of* «*Godt met vele lanckmoedichkeyt verdraghen heeft de* «*vaten des toorns*». — *Of*, engelsch *if*, is dus inderdaad een voorwaardelijk voegwoord met de beteekenis van indien, si, *εἰ*, *wenn*, en moet als het hoofdbestanddeel van *ofschoon* beschouwd worden. Het laatste blijkt daaruit, dat men *of* oudtijds op zich zelf staande, zonder van *schoon* verzeld te zijn, of met *ook*, als toegevend voegwoord bezigde, b. v., in der Minnen Loep, II, 1772, waarvan ongeoorloofde liefde gesproken wordt:

«*En* off *syt also heymelic zacken*,
Dattet nyemant en gaet van monde.
So isset doch een dootlike sonde.»

«en *ofschoon* zij het zoo goed verbergen, dat er niemand «van spreekt, zoo is het toch eene doodzonde»; en Marc. 14:29. «*Ende* Petrus *seyde*: of *sy* ook *alle ge-ergert* «*wierden*, *so en sal ick doch niet ge-ergert worden*». De zin van het laatste is dus: indien al de overigen geërgerd worden, is het waarschijnlijk, dat ik ook geërgerd worde; doch ik zal niet geërgerd worden. Nog duidelij-

ker blijkt dit uit 2 Cor. 5 : 16, waar *εἰ καί* (ofschoon) door *indien ook* vertaald is; «*ende indien wij oock Christum* «*na den vleesche gekent hebben, nogtans kennen wy hem* «*nu niet meer na den vleesche*». De fransche vertaling heeft: «*quoique nous ayons connu Christ selon la chair*, «*toutefois nous etc*», en LUTHER: «*ob wir auch* «*Christum gekant haben nach dem fleische, so kennen* «*wir ihn doch jetzt nicht mehr*». In plaats van de concessieve voegwoorden *εἰ καί*, *quoique*, *und ob auch* hebben wij dus in onze vertaling het voorwaardelijke *indien*, door *ook* versterkt. Dezelfde contructie treft men aan 2 Cor. 11, 6: «*indien ik ook slecht ben in woorden*, «*nochtans ben ick het niet in wetenschap*», «*und* «*ob ich auch alber bin mit reden, so bin ich doch nicht* «*alber in dem erkentniss*». Even als *indien ook* als toegevend voegwoord gebruikt is, vindt men Jez. 31, 4, het voorwaardelijk voegwoord, *wanneer schoon* concessief gebezigd: «*gelijck een leevw ende een jongh leeuw over* «*synen roof brult, wanneer schoon een volle me-* «*nichte der herderen t'samen geroepen wort, tegen hem*, «*en verschrikt hy voor hare stemme niet*». De voegwoorden *indien ook*, *wanneer schoon*, *ofschoon* bevestigen dus hetgeen wij gezegd hebben, dat namelijk de concessieve bijzin als de protasis van eenen voorwaardelijken volzin te beschouwen is, en dat *of*, *indien*, *wanneer*, als het voornaamste bestanddeel der toegevende voegwoorden te beschouwen is. Maar wij vinden deze woorden steeds verzeld van *schoon*, *ook* of *al*, b. v. *of ik hem al waarschuw, hij hoort niet*, wat mag de kracht en bedoeling dezer woorden zijn? Om dit duidelijk in te zien wordt een uitstapje noodzakelijk.

De concessieve bijzin kan soms worden vervangen door een substantief, van eene praepositie verzeld; zoo kan ik b. v. in de plaats van: *ofschoon die man groote rijkdommen bezit, is hij nogtans gierig*, ook zeggen: *bij zijne rijkdommen, in weerwil van zijne rijkdom-*

men, is die man gierig. Het is duidelijk, dat men hier te verstaan geeft, *dat de man gierig* is, en dat de bijvoeging van *bij zijne rijkdommen* en *in weerwil van zijne rijkdommen* eeniglijk dient om de gierigheid voor te stellen als iets, dat men in dien man niet verwachten zou, of hetwelk in hem hoogst berispelijk is. Om de werking van zoodanige adjecten, als *bij zijnen rijkdom* enz. te verhoogen, worden de substantieven veelal door eenig epitheton versterkt; *bij zijne* d i e p e *armoede is hij stipt eerlijk; in weerwil van zijnen* h o o g e n *ouderdom bezit hij nog al zijne vermogens; in zijnen* k o m m e r v o l l e n *toestand schijnt hij nog altijd opgeruimd.* Daar nu de concessieve volzinnen niets anders dan zoodanige eenvoudige zinnen zijn, waarin adjecten tot bijzinnen zijn uitgebreid, zoo is het niet te verwonderen, dat men om er de uitwerking van te verhoogen in den concessieven bijzin eenig bevestigend of versterkend bijwoord, als *al*, *ook*, *schoon*, invoegt. Trachten wij op te sporen, wat ieder dezer woorden beteekenen moet.

Al heeft naar mijn inzien in de onderhavige gevallen eene bevestigende kracht, even als *wel*, en staat tegenover *niet*, gelijk in de uitdrukkingen: *ik weet niet, of hij het al* (*wel*) *of niet doen zal; — gij twijfelt, of ik van die zaak wel werk gemaakt heb; ik ben al* (*wel*) *aan zijn huis geweest, doch heb hem niet te huis gevonden.* *Al* dringt dus aan om zich hetgeen in den concessieven zin is uitgedrukt, als iets werkelijks voor te stellen: *of hij al zijn best doet, het baat hem niet; of ik mij* a l *beklaag, ik krijg geen gehoor.;* Jerem. 5, 2: «*Ende* o f *sy* a l *seggen: soo waerachtig als de Heere leeft so sweeren sy doch valschelijk*».

Dit wordt bevestigd, doordien men enkele malen *of wel* in de plaats van *of al* gebezigd vindt, b. v. Jesaia 10, 22: «*Want* o f *we l u volck, o Israël, is gelijck het zant der zee, soo en sal doch maer het overblijfsel daervan wederkeeren.*»

De oorspronkelijke beteekenis van *ook* schijnt vermeerdering, bijvoeging te zijn: *hij en ook zijn broeder hebben aan de zamenzwering deelgenomen.* Laat men *ook* weg, *hij en zijn broeder*, dan worden die twee personen in éénu beschouwing zamengevat; schuift men *ook* in, dan rust de aandacht in de eerste plaats op *hij*, en *zijn broeder* is dan een afzonderlijk niet te vergeten bijvoegsel. Soms laat men de eerste der beide zaken, wanneer zij uit het volgende licht is op te maken, geheel weg, waardoor *ook* schijnbaar overtollig staat, maar inderdaad altijd verwijst op iets, dat men verzwegen heeft: *men moet geene dieren martelen, dieren hebben ook gevoel; hoe kunt gij dit van hem eischen, hij heeft ook vrouw en kinderen; ook de wijste kan dwalen*: blijkbaar is dan verzwegen: *menschen hebben gevoel; gij hebt vrouw en kinderen en zoudt dus zwarigheid maken iets zoo gevaarlijks te ondernemen; gewone menschen kunnen dwalen. Ook* schijnt derhalve de concessieve bijzinnen voorgesteld te hebben als iets bijkomends, dat wel degelijk in rekening moet gebracht worden: *of zijn vader hem ook bidt en vermaant, hij verbetert zich niet;* VAN DER PALM, Gedenkschrift, blz. 78: «*Maar indien ook persoonlijke* «*hoedanigheden tot bereiking van het groote doel te* «*kort schoten, de last aan de beide afgevaardigden was* «*zoo stellig en onbepaald enz.*» Intusschen schijnt de ware beteekenis van dit *ook* thans vergeten te zijn.

Schoon is blijkbaar een adverbium van wijze, dat bij het predicaatsverbum behoort, en voorheen, gelijk in het hoogduitsch nog, werkelijk bij dit woord geplaatst werd, b. v. Hosea 9: 16: «*Ja of zij schoon genereerden, so sal ick doch de gewenschte vruchten hares buycks dooden*». De zinnen, met *ofschoon* beginnende, hebben dus eenige overeenkomst met de bekende fransche spreekwijzen: *il a beau parler, je n'en ferai pourtant rien; il a beau se se fâcher, il n'obtiendra rien de cette manière*, en met ons: *hij heeft mooi praten, ik zal het toch niet doen.*

Thans wordt *schoon* onmiddellijk achter *of* geplaatst, en er zelfs mede verbonden, alsof beide slechts een woord uitmaakten, hoewel het eene wel beschouwd niets met het andere te maken heeft. Niet zelden zelfs wordt het eigentlijke voegwoord *of* weggelaten, zoodat *schoon* alleen overblijft, b. v. bij VAN DER PALM, *Gedenkschrift*, bl. 53: «*En schoon het aan geene verwensching der Franschen* «*ontbrak, schoon wel haast hunne adelaars en wapen*«*schilden ook hier niet langer geduld wierden; nergens* «*echter werd geweld gepleegd*».

De tweede soort van toegevende volzinnen is die, waarin de bijzin den vorm eener vraag heeft. De protasis van eenen voorwaardelijken volzin namelijk kan in de vragende woordschikking, geplaatst worden, zoodat hij het voorkomen eener vraag verkrijgt, b. v.: HEEFT HIJ HET BELOOFD, *dan zal hij het ook wel doen*, voor: INDIEN HIJ HET BELOOFD HEEFT, *zal hij het wel doen.* Hetzelfde nu kan bij de toegevende volzinnen plaats hebben; b. v. VAN DER PALM, *Gedenkschrift van Nederl. Herstelling*, blz. 61: «*Mogt* «*al hun moed het gebrek aan kennis en tucht des oor*«*logs vergoeden, het ontbrak aan allerlei krijgsvoor*«*raad*». In dit geval echter staat aan het hoofd van den bijzin doorgaans het bevestigende bijwoord *al*, hetwelk langs dien weg de waarde van een voegwoord verkregen heeft b. v. bij VAN DER PALM, *Gedenkschrift*, blz. 24: «*al ware ook Nederland aan zijne eigene zwakke* «*verdedigingsmiddelen overgelaten, het was daarom* «*voor den geweldenaar nog niet verloren*;» Jerem. 4, 30: «*al kleeddet ghy u met scharlaken, al vercietdet* «*ghy u met gouden cieraet, al schuerdet ghy uwe* «*oogen met blanketsel, soo soudet ghy u doch te ver*«*geefs oppronken*». Niet zelden wordt bovendien *ook*, en werd voorheen insgelijks *schoon*, in den zin ingelascht; b. v.: *al is hij ook nog zoo sterk, zulke zware vermoeijenissen kan hij onmogelijk op den duur uitstaan;* Joh. 11, 25: «*die in mij gelooft sal leven, al waer*

«*hy oock gestorven*»; Pred. 6, 6: «*Ja, al leefde* «*hy schoon tweemael duysent jaren, ende het goede* «*niet en sage, en gaen sy niet alle na eene plaetse?*»

Als derde soort van concessieve volzinnen hebben wij boven opgenoemd de zoodanige, waarin de bijzin meer in den strikten zin des woords toegevend is, vermits er iets in toegegeven of als waar ondersteld wordt, b. v.: *iemand zij nog zoo rijk, hij kan lichtelijk arm worden.* Wij hebben namelijk gezien, dat de concessieve zinnen gebezigd worden met het oogmerk om hetgeen in den hoofdzin vermeld wordt als iets groots, buitengewoons, onverwachts voor te stellen. Dit doel wordt insgelijks bereikt, wanneer in den concessieven bijzin eene tegenstrevende oorzaak niet als werkelijk bestaande ondersteld wordt, zoo als in de twee voorgaande soorten, maar ook door aan te nemen en toe te geven, dat zij bestaat, b. v.: *hij zij eens rijk geweest, zeker is het, dat hij nu arm is;* J. J. VAN OOSTERZEE, Leerredenen, I, blz. 138: «*Weenen ook de* «*starbewoners geene tranen van droefheid en angst,* «*wij kennen van die tolken onzer menschelijkheid de* «*droefheid en de pijn. — Hebbe er eenmaal een Eden* «*op aarde gebloeid, sinds lang is het spoorloos ver-* «*dwenen*». In zoodanige zinnen wordt niet beslist, of de zaak werkelijk bestaat of niet. Dikwijls toch worden twee tegenovergestelde zaken toegegeven, waarvan natuurlijk slechts ééne waar kan zijn, b. v.: *hij zij rijk of arm, hij zal voor zijne misdaad boeten;* der Leken Spieghel, II, 38, 87:

«*Wedert loghene si ofte waer,*
Si settent in schrift daer».

De krachtigste uitwerking doen dergelijke volzinnen, wanneer het tegenstrevende begrip in den superlativus geplaatst wordt: *hij zij de* GROOTSTE LEUGENAAR, *dit maal heeft hij de waarheid gesproken*, of wanneer het geheel onbepaald gelaten wordt, zoodat men het zich zoo groot

en sterk kan denken, als men zelf verkiest. Dit begrip is nu eens een persoon of eene zaak: *niemand, wie het ook zij, kan dit beletten; wat hij ook zeide, het baatte hem niet; geen van al die boeken, welk het ook zij, is de moeite van het lezen waard;* dan is het een individu van onbepaalde hoedanigheid: *geene lectuur, hoedanig zij ook zijn mag, verschaft hem genoegen.* In sommige gevallen zijn individu en hoedanigheid bepaald, maar niet de graad, de intensiteit der hoedanigheid: *ieder mensch, hoe deugdzaam hij ook zij, begaat misstappen;* of de intensiteit der werking is onbepaald: *wat ik ook doe, gij zijt nooit tevreden; hoe ik ook schrijf, hij kan het niet lezen; hoe luide hij ook sprak, hij werd niet door allen verstaan;* eindelijk kunnen ook tijd en plaats onbepaald gelaten worden: *wanneer hij ook komt, hij komt altijd te laat; waar hij zich ook moge verschuilen, ik zal hem weten te vinden.*

De concessieve zinnen hebben in dit geval het voorkomen van indirecte vragen, daar zij met de woorden: *wie, wat, welk, hoedanig, hoe, wanneer, waar,* beginnen, die gewoonlijk als vragende voornaamwoorden en bijwoorden gebezigd worden De zin echter leert duidelijk genoeg, dat zij geene echte vragen zijn. Immers wanneer men de bijzinnen in hoofdzinnen verandert, bekomt men geene vragen; zoo kan men b. v.: *ik vrees niemand, wie hij ook zij; iedereen, hoe rijk hij ook zij, kan arm worden,* veranderen in het niet gebruikelijke maar toch verstaanbare: *ik vrees niemand, hij zij wie ook; iedereen kan arm worden, hij zij hoe rijk ook.* Het valt in het oog, dat *wie* hier eenen onbepaalden persoon, *hoe* eenen onbepaalden graad van *rijkdom*, door den aangesproken persoon naar willekeur te denken en te bepalen, aanduiden. *Wie, welke, hoedanig. hoe,* enz. zijn dus in al deze gevallen geene vragende voornaamwoorden of bijwoorden, maar onbepaalde pronomina en adverbia. Het fransch bevestigt dit. Wanneer men zegt: *quelques grandes richesses qu'il*

possède, dan bedient men zich niet van het vragende voornaamwoord *quel*, maar van het pronom indéfini *quelque*.

Reeds bij eene vroegere gelegenheid is door steller dezes aangemerkt, dat *wat* in de uitdrukkingen: *ik zal u wat verhalen*, *hebt gij mij wat te zeggen*, een pronomen indefinitum is; het hier bijgebrachte bewijst, dat ook *wie*, *welke* en *hoedanig* tot die soort van woorden behooren, en dat in onze grammatica aan de genoemde woorden naast *men*, *iemand*, *iets*, *niemand*, *niets* en *een* eene plaats in de rubriek der pronomina indefinita moet ingeruimd worden.

Aan deze soort van concessieve zinnen, hebben wij het ontstaan van drie voegwoorden: *hoezeer*, *hoewel* en *alhoewel*, te danken. De zinnen, welke met deze woorden beginnen, worden thans gelijk geacht met die, welke *ofschoon* en *al* aan het hoofd hebben (zie Weiland en Landré, *Woordenboek der Nederduitsche Synonimen*, D. III, blz. 3) ofschoon uit het behandelde duidelijk genoeg blijkt, dat *hoewel*, *hoezeer* en *alhoewel* geen voorwaardelijk voegwoord in zich bevatten, en dus streng genomen geene protasis van eenen voorwaardelijken volzin met den adversatieven hoofdzin zouden kunnen verbinden. De vorm dezer woorden toont ten klaarste, dat de bijzinnen, welke met deze woorden aanvangen eigentlijk tot de derde soort moesten gebracht worden. Daar *zeer* op den graad, op de intensiteit eener werking, hoedanigheid of wijze ziet: *deze tijding verheugde hem zeer*, *hij schrijft zeer fraai*, *het weder was zeer schoon*, zoo zou volgen dat *hoezeer* eigentlijk de intensiteit van het predicaat des concessieven bijzins onbepaald stelt. Wil men dit echter werkelijk uitdrukken, dan zal men wel doen *hoe zeer* in twee woorden te schrijven: *hoe zeer hij ook zijn best moge doen, hij zal niet vooruit komen; hoe zeer deze gebeurtenis hem ook verheuge*, *zij zal hem zijn smartelijk verlies niet doen vergeten.* Men verwarre het dus niet met het voegw. *hoezeer*, dat thans volkomen gelijk

schijnt te staan met *ofschoon: hoezeer* of *ofschoon hij zijn best doet, hij komt niet vooruit.* — *Hoewel*, dat door *al* versterkt *alhoewel* oplevert, ziet op de realiteit van den bijzin, vermits *wel* waarschijnlijkheid en werkelijkheid uitdrukt: *hij zal wel komen, indien hij het beloofd heeft; hij heeft het wel gedaan.* De bijzinnen, met *hoewel* en *alhoewel* beginnende, scheiden zich dus reeds door deze voegwoorden eenigermate van de volzinnen der derde soort; zij geven eigenlijk niet toe, maar onderstellen als werkelijk bestaande: *hoewel hij arm is, is hij eerlijk*,

De vierde soort van concessieve volzinnen eindelijk maken de zoodanige uit, wier bijzin door het voegwoord *niettegenstaande dat*, of eenvoudig door *niettegenstaande* ingeleid wordt. Deze volzinnen maken, wel beschouwd, met het tegenwoordige deelwoord *tegenstaande* eene soort van *casus absolutus* of onafhankelijken naamval uit. In den zin: *niettegenstaande zijne verregaande onwetendheid verkreeg hij dien gewigtigen post*, is de bepaling *niettegenstaande zijne verregaande onwetendheid* blijkbaar niets anders dan eene omzetting van den casus absolutus: *zijne verregaande onwetendheid niet tegenstaande*, hetwelk hetzelfde beteekent, als: *daar* of *dewijl zijne onwetendheid niet tegenstond, niet in den weg stond.* De zin wordt dan: *dewijl zijne onwetendheid hem niet in den weg stond, verkreeg hij dien post.* Nu kan men het substantief *zijne onwetendheid* tot eenen bijzin uitbreiden: *dat hij zeer onwetend was*, en zoo ontstaat de concessieve volzin: *niettegenstaande dat hij zeer onwetend was, verkreeg hij dien post.* De concessieve volzinnen, met *niettegenstaande* beginnende, moeten dus als casus absoluti, als onafhankelijke naamvallen beschouwd worden, waarin de bijzin: *dat hij enz.* het subject uitmaakt. Meestal echter wordt *dat* achter *niettegenstaande* weggelaten, evenals na *dewijl*, *indien*, *eer*, *voor*: *niettegenstaande hij zwak is, werkt hij een groot*

gedeelte van den dag. Moeijelijk, of liever ondoenlijk, is het althans voor als nog te bepalen, in welken naamval het subject geacht moet worden te staan; met andere woorden, het is nog niet uitgemaakt of men hier aan eenen *nominativus*, *genitivus*, *dativus* of *accusativus absolutus* te denken heeft. Van al deze casus toch komen voorbeelden in de oude germaansche talen voor; doch zekerlijk is het geen ablativus, dien het germaansch niet kent, en welke doorgaans door den genitivus of door eene praepositie met eenen dativus of accusativus vervangen wordt.

Red.

MIJMERING van Doctor H. A. Callenfels, *over den voorslag om in de schrijftaal ook: U WAS en JE WAS, voor GIJ WAART in te voeren; ook over het verwaarloozen der juiste uitspraak van de scherplange E en O.*

In het *Nieuw Nederlandsch Taalmagazijn*, 1e Jaargang, no. 3, bladz. 180, wordt door Doctor H. J. Nassau, bijval geschonken aan de stelling, die in zeker werkje van Changion, aan de Kaap de Goede Hoop uitgegeven, gevonden wordt, dat men *u was*, voor *gij waart*, enz. zelfs in het schrijven zoude mogen gebruiken. Ik weet wel, dat zulk eene verminking van taal en stijl nog bij velen voor fatsoenelijk gehouden wordt, en in den briefstijl is overgenomen.

Misschien kwam het in een boekje aan de Kaap te pas, dit aan te merken, tot inlichting der bewoners dier streek, die niet van Nederlanders afstammen. Maar het is toch eene verkeerdheid.

De voorslag, om in den briefstijl de titelatuur, en de

daaruit voortvloeijende lamme taal te verbannen, vond alom goedkeuring. Het ware te wenschen, dat wij, die zulks doen, dit toonden, door den ouden slenter te laten varen, en ook in gesprekken de Vlamingen en Brabanders na te volgen door *gij* of *ge* te gebruiken.

Eigenlijk is het toch, ook in *ons* Nederland, nog algemeen bij het volk in zwang, om goed te spreken. De Hollandsche boer en burgerman zegt: *je hebt* — hier schijnt mij de *j* eene verzagte *g* te wezen — en in Gelderland, Vriesland en andere gewesten, hoort men nog meer *gij* en *ge*. Lang schreef men *UE*, en in gesprekken liet men de *e* in *uwe* meer of min hooren; dit kon nog beter door den beugel, het was onze oude zucht naar titels, misschien was het nog eene nalatenschap der Spanjaards, want VOLTAIRE, in zijne *Mélanges de Littérature et de Philosophie*, Chap· I, sur les Titres, naslaande, vind ik «en Espagne un mendiant rencontre un autre gueux, il «lui dit, *Seigneur*, *votre Courtoisie a-t' elle pris son «chocolat?»UE.* beteekende *Uw Wel Edele* of *Uwe Edelheid.* Doch nu wij de *Hoog* en *Edel Mogenden* afgeschaft hebben; nu de *Exellentien* verminderen; nu onze Bestuurders niet meer *Achtbaar*, mogen heeten, zullen wij nu nog er op staan, dat men ons *Uwe Edelheid* noemt, of met de verkorting of verbastering daarvan ons aanspreke? Dat *u is*, *u heeft*, hoort men wel het meest in Holland. Mij — wien deze manier van spreken nooit wilde bevallen — kwam het, toen ik in Holland verkeerde voor, dat het zij wel meest uitgehaald wierd, door kameniers en linnenmeiden, die daardoor haar fatsoen wilden toonen. «Fran«zowasje moet zeggen: *waar heeft u mijn boekje gelegen?*»

Men moet de levende talen nemen zoo als ze zijn; schrijven zoo als ze gesproken worden. Goed; maar wij Brabanders, Gelderschen, Vriezen en Zeeuwen zullen ons door de Hollanders die wet niet laten stellen; in het Gemeenebest der letteren dulden wij geene overheersching. Ik voor mij voeg mij dan liever bij de Vlamingen. De

Hollanders mogen sterk zijn; maar als ze het ons te bang maken dan roepen wij deze te hulp: in het gebied der tale gelden de lijnen der staatkunde niet. Het zal geen landverraad zijn. Wij moeten reeds *kippen*, *kippensoep* en *kippeneijers* slikken; waar men ons in de vorige eeuw op *gebradene haantjes*, op een *hoendersoep* en een *hoenderei* vergastte. Op het laatst zullen wij nog wel moeten zeggen en schrijven, *dat wij van Utrecht naar Leiden zijn gerezen, om te zien, hoe mooi alles aangelegen is.*

Zoo wil men ons reeds ook opdringen, dat het onfatsoenlijk is de zachtlange en scherplange *E* en *O* te onderscheiden 1). Maar ik laat mij door geene magtspreuken overbluffen, en hoop, dat de Zeeuwsche onderwijzers zullen voortgaan, even als tot nu toe, aan de kinderen dit onderscheid te leeren. Onnadenkend neemt men wel eens gebreken van anderen over en pronkt daarmede als waren zij teekens van beschaafdheid. Iemand van mijne bekenden had eenigen tijd in den Haag doorgebragt en daar vele predikanten van verschillende gezindten gehoord; maar verwonderde zich, dat zoo weinige van hen de *r* goed konden uitspreken; dat de meeste hunner brouwen moesten.

In het beredeneerd Nederl. Woordenboek, uitgegeven te Amsterdam, bij Molenijzer 1832, wordt dit *brouwen* verklaard door *met eene vette tong gebrekkelijk spreken;* en toch schijnt het thans eene beschaafde uitspraak te moeten worden. Gelukkig dat Prov. Heringa ons op het reciteercollegie waarschuwde, zijne verkeerde uitspraak der *V* toch niet te volgen: anders hadden wij reeds van overlang *Friesland* voor *Vriesland* gezegd.

Wij verzetten ons er tegen dat in het beoordeelen en in het regelen der taal alleen Holland in aanmerking zoude komen. De openlijke meening zoude zich in de andere provincien er tegen verklaren. De tractaatjes voor de min-

---

1) *Nieuw Nederl. Taalmagaz.* 2e jaarg. N°. 2, blz. 84.

dere klasse in plat hollandsch geschreven, hoe ook in dat gewest toegejuigd maken bij ons geen opgang [1]).

Maar is alles Hollandsch wat zo voor Hollandsch willen doen doorgaan? Is het niet eene gemaakte (geaffecteerde) taal, van welke de kindermeiden de eerste kiem leggen; die naderhand op de koffijhuizen wordt ontwikkeld en aangevuld? Wordt het onderscheid tusschen de scherplange en zachtlange *E* en *O* niet in vele steden van Holland gehoord? Is dit ook op het platteland het geval niet? Of mogen de landlieden niet medestemmen. Moeten dan koffijhuizen en Societeiten alleen den toon geven?

«*Neem zeemanstaal te baat hij die op 't Neerlandsch vlamt!* Wel nu! hoort dan de Hollandsche schippers en visschers, en gij zult voorzeker wel onderscheid bemerken tusschen scherplange en zachtlange *E* en *O*. Bij hen zal zelfs de *ie* nog wel tweeklank zijn, even als bij ons Zeeuwen, hetgeen men na ook al door magtspreuken als onfatsoenlijk wil doen gelden [2]).

Er is eene beschaafde uitspraak, die door geheel ons Koningrijk in zwang is: maar bij deze is het onderscheid tusschen de zachtlange en scherplange *E* en *O* nog niet verdwenen. Er zijn goede redenaars, die schoon in Holland geboren en opgevoed, dat onderscheid in de uitspraak zeer goed laten hooren: maar in de beschaafde kringen is de verschillende wijziging dezer klanken, die in afzonderlijke streken des Vaderlands heerscht, weggevallen en er is eene algemeene aangenomen, die zachter klinkt, dan meestal in de verschillende streken ten plattenlande.

---

1) Soms verstaan wij het niet. Dat *reis*, hetgeen zoo onophoudelijk in dat plat hollandsch gehoord, en in de volkschriften gevonden wordt, meende ik, dat eene te zamentrekking was van *er eens*; naderhand leerde ik, dat het de verkorte uitdrukking is van *eene reis*, gelijkstaande met het vlaamsche *een keer*: de zeeuwen zeggen *eens*.

2) Bij ons is een groot onderscheid tusschen *lief* en *lijf*; en wij vinden het onfatsoenlijk dat de Hollanders *schieten* uitspreken even als wij zouden doen, indien er in Plaats der *ie* eene *ij* gevonden wierd.

Men wordt geen zanger of toonkunstenaar; ten zij men van kindbeen af muzijk gehoord hebbe; zoo zijn er ook Hollanders, wier gehoor- en spraakwerktuigen niet van der jeugd af aan geoefend zijn, om de juiste zachtlange en scherplange klanken der *E* en *O* te onderscheiden of voort te brengen. Maar mag nu zoo iemand, hen, die beter geoefend zijn, voor onfatsoenlijken en onbeschaafden uitmaken?

Het zoude hier gaan als in fabel van Gellert: *het land der hinkenden*, die riepen ook: «hij stamelt niet! O, «Schande! O, welk een mislijk spreken.!»

Het onderscheid tusschen de zachtlange en scherplange *E* en *O* is eene eigenschap onzer taal, die nog bij het grootste gedeelte der bevolking in zwang is gebleven en die soms de duidelijkheid zeer bevordert. Begint nu dit onderscheid in de beschaafde uitspraak te verdwijnen, dan is de beschaving op eenen verkeerden weg, en dan wordt het tijd, dat zij terugkeere en ter schole ga bij hen, die het beter kennen.

Maar waar heen voert mij de XLV Mijmering van Dr. Nassau! Ik zelf ben aan het mijmeren geraakt. Ik zal dit opstel dan ook maar met den titel van *Mijmering* aanduiden.

Dr. NASSAU'S *MIJMERING*

OVER DE SPELLING.

De 47e der *Taalmijmeringen*, door den Hr. Nassau in dit *Tijdschrift* (1854, bl. 13) 1) geplaatst, heet aan

1) Waarom de Heer Nassau dat ongelukkige *het* uit onze schrijftaal verbannen wil, vat ik niet; de vervanging door *'t* is in ieder geval onjuist,

eenige regels over *'t belang van ééne algemeen gevolgde spelling* enz. gewijd; daar mij echter de daarin voorkomende redeneering niet in allen deele juist noch afdoende toeschijnt, veroorloof ik mij er hier met een paar woorden op terug te komen en eenige bedenkingen in 't midden te brengen. De heer NASSAU vangt aan met te zeggen: «onze spelling toont d'uitspraak meermalen dan met het *Engelsch*, *Fransch*, enz. 't geval is, *des niet te min* zijn wij 't, die 't meest in spelverschillen verward blijven; enz.» Dat *des niet te min* moet daar voor den eenigzins nadenkenden lezer van een meer verrassende en vreemde, dan overtuigende werking zijn; juist toch, omdat onze spelling uit haren aard de uitspraak meer nabij komt dan die der andere genoemde volkeren, bestaat er te meer aanleiding, haar zoo nabij mogelijk aan die uitspraak te brengen; terwijl het voor ieder, of althans de meesten der genoemden een hopeloos beginnen zijn zou. De Heer NASSAU zegt vervolgens: «kennis der spelling is (geen) taalkennis; taalkennis in hare ware, veelmin in hare hooge beteekenis.» Wij laten die vreemde tegenstelling en onderscheiding van *ware* en *hooge* taalkennis daar, maar merken tegen de eerste van bovenstaande zinsneden al aanstonds aan, dat er tot eene kennis der juiste spelling *zeer veel* taalkennis, in hare ware beteekenis vereischt wordt, veel vertrouwdheid, zoo met de wording en ontwikkeling der taal, welker gang te bespieden alleen tot de kennis der ware spellingswetten leiden kan, als met haar innerlijken aard en wezen zelf; wanneer de Heer NASSAU, om van geen andere bewijzen te spreken, zich slechts de nasporingen herinneren wil door den verzamelaar zelf van dit Tijdschrift in het werk en zijnen lezers voor oogen gesteld,

---

daar niemand, dan misschien deze of gene bitsche persoon, zoo afgebeten spreekt; slechts voor den knorrigen stijl (zie het welbekende stukjen in *Onderzoek en Fantasie*), voegt zulk eene blijvende verwerping; volgens het stelsel van den Heer NASSAU zou men altijd nog *'et* moeten schrijven, gelijk men gewoon is te spreken.

om tot eene juiste spelling op vele onzekere en twijfelachtige punten te komen, dan zal hij moeilijk ontkennen kunnen, dat eene dergelijke spellingskennis wel degelijk hooge taalkennis heeten mag. En wanneer hij zelf zich aan dergelijke nasporingen overgeven wilde, dan gelooven wij dat er veel onjuists in zijne *mijneringen* ongeschreven blijven zou, 't geen hij thans uit zijne eenzijdige en op geene taal-geschiedenis gegronde bewijzen enz. der dusgenoemde «levende» taal, ter neêr stelt. Door zulk een bezef te krijgen, van hetgeen er tot eene goede spellingswetgeving vereischt wordt, zal hij tevens minder bezwaard zijn over zijn antwoord aan dezen of genen eigenwijzen knaap te geven, door wien hij zich (bladz. 15) vragen laat: «spelt die en die zoo, waarom mag ik ook mijn zin niet volgen?» Hij behoeft daartoe noch wijdloopig met hem «'t voor en tegen (te) beredeneren, (noch) zijn gevoel van recht geweld aan te doen.» Daargelaten toch, dat hij eensdeels met de algemeene terechtwijzing zou volstaan kunnen, dat knapen nog geen «zin» mogen hebben, daar die zin op geen behoorlijke ontwikkeling van hun verstandsvermogen gegrond is, zou hij hem buitendien kunnen zeggen, dat hij het zeer verkeerdelijk voor den «zin» van iemand houdt, om deze of gene spelling te volgen, dat die spelling namelijk niet willekeurig is, maar op goede — althans rijpelijk overwogen — gronden door «die of die» wordt gevolgd; gronden, die de gemelde knaap thans nog niet beoordeelen kan, maar die hij naderhand, bij genoegzaam verkregen kennis en oordeel, wel mag nagaan en onderzoeken. Is er daarentegen deze of gene dwaas; die uit louter willekeur of om een eigen spelling te hebben, van de gewone zonder genoegzamen grond afwijkt, welnu dien kan hij gerustelijk uitlachen en den knaap tegen soortgelijke dwaasheid waarschuwen, een dwaasheid, waaraan deze zich zelf zou blootstellen, wilde hij zoo goed als «die of die» zijn eigen «zin» volgen. Wij gelooven niet, dat die knaap daardoor aanleiding zal krijgen, om, door het

vergelijken van die velerlei wijze van spelling «laag (te gaan) nederzien op zijne verwarde moedertaal»; deed hij dit, dan zou het weder aan den Heer NASSAU zijn hem in te lichten, daar die moedertaal in het geheel niet verward is, al spelt deze of gene anders dan een ander; hij zal dat te beter kunnen doen, om dat hij meer dan iemand overtuigd is, hoe weinig er de spelling toe doet en hij zal hem, ter betere waardeering dier moedertaal, juist op al die andere talen kunnen wijzen, tusschen welker spelling en uitspraak hij zelf terecht zulk een grooten afstand heeft opgemerkt; hij zal hem op de veroordeeling van den grooten taalkenner JACOB GRIMM en diens beklach over de ellende der Duitsche spelling — die toch tot de uitspraak nog zooveel nader komt dan de zooveel afwijkende Fransche of Engelsche — kunnen wijzen. De heer NASSAU komt ons echter voor niet een zeer juist bezef te hebben van 't geen tot kennis der juiste spelling van een of ander woord vereischt wordt; hij zou anders gewis op andere wijs de vraag hebben opgelost, met welker beantwoording hij zijn betoog besluit: hoe men den bastert-uitgang *eeren* spellen moet; zeer zeker met eene dubbele *ee* namelijk, en niet met ééne — omdat men (schoone *reden!*) *zegen* en *regen* met ééne *e* schrijft — en dat wel omdat die *ee* scherp-lang is. Hoe hij tot de kennis van den scherplangen aard dier *ee* komt, zal hem het onderzoek van den Heer TE WINKEL bijv. daaromtrent, in dit Magazijn (1853, bl. 283) medegedeeld, leeren kennen. Op welke wijze de Heer NASSAU echter zijne fraaye stelling zou willen verdedigen dat «de moeijelijkheid der uitspraak in 't Engelsch — dier tale tot eene kroone geworden is, tot een nationalen roem», is ons niet zeer duidelijk, en veronderstelt al eenen vreemden grond van bewondering; en wanneer de Deen «hooghartig tot den vreemdeling zegt, dat hij nimmer de ware uitspraak (van 't Deensch) zal leeren», dan zien wij den grond dier meening niet in de spelling, maar in den aard van die als van iedere taal zelf, daar allen altijd voor den vreemdeling

bijna onoverkomelijke zwarigheden van uitspraak hebben zullen. Een taal gebrekkig te gaan spellen, alleen om haar den vreemdeling nog wat moeyelijker te maken, zou al een zeer verwonderlijke onderneming zijn. — Wij zijn het daarentegen met den Heer Te Winkel eens, die meent, dat bijv. eene zuivere spelling en onderscheiding onzer zachte en scherpe *e*'s en *o*'s «een sieraad onzer taal» zou zijn, en wij juichen daarom zijne werkzame pogingen toe, om die spelling en onderscheiding langs den geschiedweg der taalvorsching op te sporen, haar «op den oorsprong der lange of opene vocalen, waarin juist de oorzaak van het verschil gelegen is» te gronden. Langs dien weg rekenen wij met hem dat er — op dit als op andere punten — een «wenschelijke uitkomst te verkrijgen (is) en veel — misschien eenmaal alles — wat nu nog onzeker of met willekeur bepaald is, tot zekerheid gebracht en op eenen vasten grondslag gevestigd kan worden.» (*Taalmag.* 1853, bl. 277). Daartoe kan men alleen door grondige taalstudy komen.

V.

WIJL, BIJWIJLEN, MIDDELERWIJL, WIJLEN, WELEER, SOMWIJLEN, TERWIJL EN DEWIJL,

NAAR AANLEIDING VAN VRAAG XIX.

XIX. «Wat beteekent *wijlen* in de uitdrukking: *wijlen* « *uw vader?*»

Het substantivum *wijl*, *wijle*, beteekent oorspronkelijk r u s t, zoo als blijkt uit het goth. adjectief *unhweils* (rusteloos, onophoudelijk) en werkwoord *hweilan* (rusten), uit het oudn. *hwila* (rust) en *hwila* (slapen, rusten); van hier dat *verwijlen* de beteekenis heeft van v e r t o e v e n, z i c h o p h o u d e n, r u s t e n. Langs denzelfden weg nu als

stond van *staan* (eene bijzondere wijs van rusten) en *poos* het fransche *pause*, lat. *pausa*, gr. *παῦσις* (rust), de beteekenis van tijd, tijdsverloop hebben gekregen [1]), zoo ook *wijle*, hetwelk tijd, tijdstip of eene bepaalde tijdruimte beduidt, en dikwijls pleonastisch met *tijd* verbonden wordt: *bij tijd en wijle*. *Bijwijlen* is dus zoo veel als *bij tijden*, *van tijd tot tijd*; en *middelerwijl*, (waarin *wijl* in den tweeden naamval staat, even als de woorden *'s morgens*, *'s nachts* enz.) beteekent derhalve *in den middelsten tijd*, in den tijd tusschen twee gebeurtenissen in.

Ofschoon de beteekenis van *wijl* als bekend en volkomen zeker mag beschouwd worden, zullen wij hier echter een paar voorbeelden van het gebruik dezes woords bij middelnederlandsche schrijvers aanhalen, waaruit tevens deszelfs geslacht en verbuiging in vroegeren tijd blijken zal. In den Reinaert wordt, vers 970 en eenige volgende, verhaald, op welke wijze Bruin de beer, nadat hij de huid van zijnen kop en voorpooten in den eikeboom op het erf van den timmerman *Lamfroid* had moeten achterlaten, onder het uitstaan van veel pijn naar het hof terugkeerde:

«*Hi sat over sine hamen*,
Ende began, *met groter schamen*,
Rutsen over sinen staert;
Ende als hi dus moede waert,
So wentelde hi dan ene wile.»

«hij ging op zijne hammen zitten, en begon, zich zeer «schamende, op zijnen staart te rijden; en als hij dus-

---

1) Zoo kent het oudh. nog een substantivum *stulla*, dat uur, oogenblik, beteekent, en verwant is met *stil*, *stal*, *stoel*, *stellen*, welke woorden immers ook rust, rust- of verblijfplaats en doen rusten beteekenen.

«doende moede werd, dan rolde hij zich *eene wijl* (eene «poos)». In St. Franciscus' Leven, vers 4625, wordt verhaald, dat deze heilige man den lieden uit den omtrek, die zeer door wolven en hagel gekweld werden, beloofde deze plagen te zullen laten ophouden, indien zij met een boetvaardig hart hunne zonden belijden en boete doen wilden. Daarop gaat het verhaal, vers 4648, dus voort:

«Van der wile, na dat beheten,
Bede plagen ende onweder
Vellen altemale neder.»

«van dien tijd af, na deze belofte, hielden plagen en «onweder te zamen op».

Uit deze voorbeelden ziet men dus, dat *wile*, *wijl*, oudtijds, zoo wel als thans, vrouwelijk was, tot de sterke declinatie behoorde, en dus overeenstemde met het goth. *hweila* en het oudhd. *hwila*, *huuila*. In het Leven van Jezus echter, Cap. 74, leest men: «In dire *wilen*, dat «Ihs aldus sprac den volke toe, so standen sijn moeder ende «sine bruedere buten», hier vindt men den dat. sing. *wilen*, en *wile* dus zwak verbogen; zoo ook in het gedicht van den Lev. ons Heren, vers 3695, en op verschillende plaatsen in der Leken Spieghel, b. v. I, XLI, 92; I, XLIII, 21 alhoewel meestal op *milen* rijmende. De verbuiging van dit woord was dus bij ons weifelend, even als in het angels., waarin het meestal als sterk, *hwil*, plur. *hwile*, doch ook enkele malen als zwak verbogen, *hwile*, *hwilan*, voorkomt.

Wijlen, middelnederl. *wilen*, is een bijwoord van tijd, dat tegenwoordig alleen bij de namen van personen gebezigd wordt, om te kennen te geven, dat zij reeds overleden zijn: *wijlen uw oom placht te zeggen* enz. Voorheen werd het in het algemeen in den zin van voorheen, te voren, in der tijd gebruikt. Zoo leest men in het Lev.

VAN JEZ., cap. 33 : «*ende* [*Jhs*] *makde sine woninghe in ene* «*stat die heet Capharnaum*, *ende lit die stat van Naza-* «*reth*, *daer hi* wilen *plach te woenne*» « en Jezus vestigde «zijne woning in eene stad, die Capernaum heet, en verliet de «stad Nazareth, waar hij *te voren*, in vroegeren tijd «placht te wonen;» cap. 105: «*onze vordren aten hemelsch* «*broet wilen in der wustine*» «onze voorvaderen heb- «ben in der tijd in de woestijn hemelsch brood gegeten»; cap. 192: «*dar omme sprac de wijsheit Gods wilen* «*aldus: ic sal tu senden mine profeten*» «daarom sprak de «wijsheid Gods voormaals aldus: ik zal mijne profeten tot «u zenden»; en in DER LEKEN SPIEGHEL, I, XXX, 21, zegt BOENDALE, nadat hij van den zondvloed sprekende, aangemerkt had, dat deze eeniglijk om der menschen zonden gekomen was:

«*Nu verstaet dan ende meet*,
Hoe coomt dan dat God niet en wrect
Die sonde nu also grammelike,
Alse hi wilen *dede op aertrike.*»

«verstaat en merkt het wel op, hoe het komt, dat God «de zonde nu niet meer zoo strengelijk straft, als Hij in «vroegeren tijd op aerde deed».

Wat de vorm van *wijlen* betreft, deze laat zich, bij het dobberen van *wile* tusschen de sterke en de zwakke declinatie, uit het nederlandsch alleen niet meer bepalen; *wilen* kan zoo wel de genitiv. en dativ. singul. als de dativus pluralis wezen. Wanneer wij echter in het oudhd. *huuilum* of *huuilon*, in het angels. *hwilum* of *hwilon* en in het oudsaks. *huilon* bestendig in den dativus pluralis aantreffen, dan waagt men niet veel, indien men ons *wijlen* insgelijks als een derden naamval van het meervoud beschouwt, in welken dikwijls tijdsbepalingen en andere bijwoorden voorkomen. *Wijlen* beteekende dus bepaaldelijk: *in de tijden.*

Met dezelfde beteekenis als het eenvoudige *wilen* treft

men dikwijls *wilen eer* aan, hetwelk door de bijvoeging van *eer* (vroeger) het begrip van het verledene nog bepaalder uitdrukt, b. v. in DER LEKEN SPIEGHEL I, X, 11, zegt BOENDALE, nadat hij de planeten opgenoemd heeft:

« *Die heydine liede plaghen*
Wilen eer, in ouden daghen,
Haer ghelove te ghevene
Aen deze planeten zevene. »

« de heidenen plachten *weleer*, in den ouden tijd, ge-
« loof te schenken aan deze zeven planeten ». Het behoeft naauwelijks aangemerkt, dat dit *wilen eer* door verbastering ons hedendaagsche *weleer* geworden is.

Som had oudtijds dezelfde beteekenis als *sommige*; zoo zegt de schrijver VAN DER LEKEN SPIEGH., XII, 41, van de hitte des vagevuurs gesproken hebbende:

« *Tormenten, die de zielen doghen,*
Eer si ter glorien comen moghen,
En sijn al niet met brande,
Maar si sijn menigherhande:
Som ghesoden, som ghebraden,
Som gesmouten alse caden,
Ende te hant sijn si daer naren,
Also groot als si te voren waren».

« de pijnigingen, die de zielen daar lijden, eer zij in
« de hemelsche glorie mogen komen bestaan niet geheel in
« branden, maar zijn velerlei van aard: *sommige* worden
« gezoden (gekookt), *sommige* gesmolten als kaden (kaaijen),
« en terstond daarop zijn zij wederom zoo groot, als zij te
« voren waren». Ook in den roman van HEINRIC EN MARGRIETE VAN LIMBORCH treft men *som* voor *sommigen* aan, XII, 871, «*som van den andren jonfrouwen*». *Somwijlen* is

dus zooveel als : *op sommige wijlen*, *op sommige tijden.*

Terwijl werd oudtijds onder den vorm *tiere wijlen*, *te diere wilen*, (dativus singularis van de zwakke verbuiging), niet als voegwoord maar als bijwoord in de beteekenis van *te dien tijde* gebezigd. Een voorbeeld van dit gebruik vindt men in DER LEK. SPIEGH., I, XLI, 91:

« *Ende die stat hadde tiere wilen*
Ommegaande tweeëndeveertig milen »

« en de stad [Rome] had *te dien tijde* twee en veertig « mijlen in den omtrek », alsmede in het gedicht VAN DEN LEVENE ONS HEREN, vers 3695, alwaar van de wonderen gesproken wordt, die bij Jezus' dood voorvielen:

« *Die gordine*, *die in den temgel hinc*
Scorde stappans, *ende elc dinc*
Wisselden te diere wilen haer natuere ».

« de gordijn, die in den tempel hing, scheurde terstond, « en alle dingen veranderden *op dien stond* hunne natuur ».

Als voegwoord van tijd, voor *terwijl*, gebruikte men toen *die wile*, *dat*, ons tegenwoordig redegevend voegwoord *dewijl*; b. v. LEV. VAN JEZ., Cap. 85, : « *ende en can hi* « *dis nit gedaen ti sinen wille*, *so sendt hi boden te sinen* « *adversarijs die wile*, *dat hi nog verre is* » « en kan « hij dit niet naar zijnen zin doen, zoo zendt hij boden « tot zijnen tegenstander; *terwijl* hij nog ver af is ». Zoo ook in het LEVEN VAN SINTE FRANCISCUS, vers 1605:

« *Die wile*, *dat die broeders lagen*
Ter stede, *des wi gewagen*,
Die heilege man van daer hi lach
Ghinc up enen Zaterdach
Tote Assisen »

«*terwijl* de broeders zich ophielden in de stad, waarvan «wij spreken, ging de heilige man op eenen Zaturdag «naar Assisi». Ons redengevend *dewijl* is derhalve in den grond een voegwoord van tijd, hetwelk eerst later begonnen is als conjunctio causalis gebruikt te worden; en de oorsprong van het woord zou medebrengen, dat het alleen gebezigd werd om eene oorzaak aan te duiden, die gelijktijdig met de werking bestaat: *ik doe het* (praesens), *dewijl gij het verlangt* (praes.), *dewijl het u aangenaam is*, *dewijl mijn pligt het vordert.* — *Naardemaal*, beter *nademaal* d. i. *na den tijd*, daarentegen zou hier ongepast zijn; het onderstelt, dat de oorzaak gewerkt heeft vóór het gevolg begonnen is: *ik doe het* (praes), *nademaal hij het mij verzocht heeft* (praeteritum), of *omdat hij het mij verzocht heeft; dewijl* zou hier ongepast wezen.

Red.

ANTWOORD OP VRAAG XVII.

«XVII. Wat is het onderscheid tusschen *welk vader? welke vader?* en *welk een vader?*»

Het vragende voornaamwoord *welk* heeft eene onregelmatige verbuiging, daar het in den nominativus van het mannelijke geslacht een dubbelen vorm heeft, en de dativus in het vrouwelijke ontbreekt. Wij zullen zijne verbuiging daarom eerst opgeven:

Mannelijk	Vrouwelijk	Onzijdig
welk, welke	welke	welk
welks	welker	welks
welken		welken
welken	welke	welk
welke	welke	welke
welker	welker	welker
welken		welken
welke	welke	welke

Uit dit schema blijkt, dat *welk* sterk verbogen wordt, doch dat in het mannelijke naast den sterken nominativus *welk* ook nog de zwakke *welke* voorkomt. Of zulks in het vrouwelijke ook plaats heeft, laat zich niet bepalen, vermits beide vormen, de sterke zoowel als de zwakke, in dit geslacht op E eindigen; zeker is het, dat de zwakke vormen in de drie overige naamvallen van het mannelijke en vrouwelijke en in het geheele onzijdige geslacht ontbreken. Wij hebben dus bij de eerste helft der vraag alleen met het mannelijke te doen. Eer wij haar kunnen beantwoorden, moeten wij echter over drie verschillende soorten van vragen eerst iets in het midden brengen.

Eene eigentlijke vraag is een onvolkomen oordeel, waarin het onderwerp of de eene of andere bepaling onbekend is, terwijl de vrager van den aangesprokene den naam van het onbekende verlangt te vernemen: *Wie komen daar aan? Met wien spreekt hij daar?* In dit geval bekleedt het vragende voornaamwoord de plaats van het onbekende woord. Is dit bekend geworden en in de plaats van vragende voornaamwoord gesteld, dan verandert de *vraag* na omkeering van de woordschikking in een oordeel. *Wien zoekt hij? Hij zoekt zijnen vriend.*

Soms echter bezigt de spreker eene vraag met een geheel ander doel; dikwijls wil hij zelf daardoor van den aangesprokene niets vernemen, maar dezen van zekere waarheid overtuigen, en hem de opentlijke of heimelijke erkentenis daarvan als het ware afpersen. In dit geval stelt hij het omgekeerde van zijn beweren onder den vorm van eene vraag voor: *heb ik dit gedaan? — ik heb dit niet gedaan*, *gij weet dit zelf wel; = heeft hij u niet gewaarschuwd? = hij heeft u wel gewaarschuwd*, — of bij eene ontkenning vervangt hij het woord, waarmede hij ontkennen wil, door een vraagwoord: *Wie kon dit voorzien? = niemand kon dit voorzien; over wien hebt gij u te beklagen? = gij hebt u over niemand te beklagen; wanneer heb ik dit*

gezegd? = *ik heb dit nooit gezegd.* Eene vraag met dit doel gedaan, mist het wezentlijke eener vraag, het verlangen namelijk om iets te weten; het is dus eene oneigentlijke vraag. Zoodanige uitdrukkingen behooren tot de oratorische figuren, en worden in de redekunst *interrogationes* genoemd.

De redekunst kent nog eene soort van oneigentlijke vragen, die wederom met een geheel ander doel gedaan worden. Wanneer de spreker, door het waarnemen van iets, dat zijn gevoel hevig aandoet, — hem verbaast, ontroert, verblijdt of verschrikt, — en gedrongen om zijn gevoel lucht te geven, de juiste benaming van hetgeen hij verneemt of gevoelt, niet kan vinden, dan doet hij eenen uitroep in den vorm van eene, meestal afgekorte, vraag: *Ach welk eene pijn! wat een ramp! wat moet ik ondervinden!* Deze figuur noemt men exclamatio.

In de *eigentlijke* vragen bezigt men in den nominativus den zwakken vorm *welke*, wanneer men de soort weet waartoe het onbekende voorwerp behoort; «*Wie heeft daar gescheld? Een bedelaar. Welke bedelaar? De oude, blinde man, die wekelijks komt. Welke boom belemmert het uitzigt? Welke wijn bevalt u het meest, de roode of de rinsche? Welke* in den zwakken vorm vraagt derhalve naar individuen en soorten uit eene bekende soort van wezens, en zoowel naar personen als naar dingen.

In eene oratorische vraag kunnen beide vormen *welke* en *welk* gebruikt worden, doch met onderscheid. Spreekt men van zaken, dan moet men zich wederom van *welke* bedienen. *Gij vreesdet, dat deze boomen het uitzicht uit uw huis belemmeren zouden; zie nu zelf, welke kan u hinderen? Gij houdt volstrekt staande, dat een mijner zonen u deze pots gespeeld heeft; zij zijn beiden sedert acht dagen op reis, welke kan het dan geweest zijn.*

In de bijgebragte voorbeelden ontkende men iets ten opzichte van bepaalde personen en zaken, heeft men echter het oog op eene geheele soort van personen of

dingen; dan bezigt men den sterken vorm *welk*; *welk vader zal zoo iets in zijne kinderen goedkeuren!* = *geen vader zal ooit iets goedkeuren.*

Bij uitroepingen van blijdschap of droefheid, van genoegen of smart, van verbazing of van ontsteltenis, kan men òf de benaming voor hetgeen men ondervindt, òf de uitdrukking voor de hoedanigheid daarvan niet spoedig genoeg vinden. In het laatste geval bezigt men *welk een*; waarbij *welk*, even als alle adjectieven vóór het niet bepalende lidwoord staande, onverbogen blijft: terwijl het lidwoord zich naar het geslacht van het substantivum regelt: *Welk een ramp! welk eene vreugde! welk een geluk!*

Red.

EEN ANTWOORD OP VRAAG X.

(1853, blz. 252.)

X. «Hoe moet schriftelijk uitgedrukt worden de in (de) spreektaal gebruikelijke benaming van *Kötter*, waardoor bedoeld wordt een bewoner en gebruiker van eene katerstede; erve — waarop maar één paard noodig is en onderhouden kan worden — in tegenstellling van het woord *boer*, iemand die op zijn erve het minst twee paarden behoeft en voederen kan? 1)»

Wanneer er verschil bestaat over de spelling van het een of ander woord raadpleegt men bij voorkeur het beschaafd spraakgebruik — schrijft zoo als gij spreekt,

---

1) Onder *Keuter* verstaat men in Overijsel een boertje die eene *katerstede* (*kotterstede*) — *kotterplaats*, *keuterij*, kleine boerenplaats — in pacht heeft, een paar koetjes heeft en geen of wel één paard houdt.

luidt nog altijd de regel — of wel men regelt zich naar den voorgang van schrijvers, die, zoo als het heet, gezach hebben — of, eindelijk, men gaat met de etymologie te rade.

In onzen algemeenen taalschat is het woord, hierboven omschreven, tot dus verre nog niet opgenomen, waaruit volgt dat men zich in dezen op het beschaafd spraakgebruik noch op den voorgang van Hollandsche schrijvers kan beroepen.

De eenige maar zekere weg die er dus overschiet om tot de juiste spelling van het woord in geschil te geraken is, zich te houden aan de afleiding, en deze ligt voor de hand.

Bij KILIAAN is *kot*, *casa*, *tugurium*, *gurgustium*, *ligellum*, en nog hier en daar in Overijsel beteekent *kot* een *hut*. *Kot* 1) is dus het primitivum 't welk het afgeleide *kotter* oplevert. *Kotter*, oorspronkelijk derhalve zoo veel beteekenende als *hutbewoner*, is alzoo de schrijfwijze waar men zich in de eerste plaats aan dient te houden. Ik zèg, in de eerste plaats, want de spelling van *keuter*, zooals 't woord met den *eu*-klank in onze gewestelijke spraak, in Overijsel en Drenthe, wordt uitgesproken, is daarom niet te verwerpen. Gelijker wijze wij toch *vogel* en [illegible], [illegible], en [illegible], *vlogel* en *vleugel* [illegible] schrijven, [illegible] onverschillig zijn of men [illegible] of [illegible]. De bekende verwisseling van [illegible] aantreffen, zien we ook [illegible] wij [illegible] in 't volgende versje [illegible] Mr. J. P[illegible] in zijn uitmuntend [illegible] Archief van Dr. DE JAGER ([illegible] 338) zegt, zoo naïf de minderheid des keuters tegen over den boer uitdrukt:

1) [illegible] *Aenleiding* enz., D. I, blz. 287 op *kote*, [illegible] J. H. HOEUFFT, *Proeve van Bredaasch taal-eigen*, op [illegible].

Van en keuter opp'n boer,
 Dat valt wat soer;
Van en boer opp'n keuter, (*kotter*)
 Dat valt vleuter. (*vlotter*)

Men gebruike dus *kotter* of *keuter* naar gelang de stijl het vordert. Wie gevoel voor de taal heeft zal licht inzien waar hij het eene en waar het andere moet gebruiken, even als hij zal moeten bekennen dat *kotter* voor *keuter* in het aangehaalde rijmpje geen val zou hebben.

Wil men nu met dit provincialismus onze algemeene taal verrijken, waarin het wel verdient opgenomen, wijl onze taal voor het begrip 't welk dit woord uitdrukt, geen ander heeft, [voor *boer* hebben we nog *huisman*] dan zullen zij die nog het oude stelsel van eenparigheid [1]) aankleven en het op dit woord willen toepassen, tusschen *kotter* en *keuter* dienen te kiezen, met andere woorden, het eene moeten aannemen en het andere verwerpen. Maar wij hebben reden te veronderstellen dat dit stelsel zijn tijd heeft gehad, en dat de taal niet langer in banden zal gekneld worden die haar vreemd en voor haren bloei niet anders dan verderflijk zijn.

Zwolle.
July 1854.

T. H. Buser.

---

1) Een ander stelsel van eenparigheid, wâar een Bilderdijk zelfs vrede meê zou gehad hebben (vergelijk 's mans *Verh. over de Gesl.* der *Naamw.*: 2e druk, blz. 366,) is dat van de Commissie voor het Nederl. Woordenboek; zie het verslag voorgedragen door Prof. de Vries, verschenen te Groningen. onder den titel van *Ontwerp van een Nederl. Woordenboek*, 1852, blz. 60—62.

VERBETERINGEN

VAN EENIGE

VOORBEELDEN VAN GEBREKKIGE TAAL,

UIT GEDRUKTE STUKKEN ONTLEEND,

DEN LIEFHEBBERS VAN TAALOEFENING TER VERBETERING AANGEBODEN.

(Jaarg. II, bladz. 147 en v.)

---

65. De vrijen waren, behoudens dienstvaardigheid in den krijg, zelf meester over hun persoon en goed.

65. De vrijen waren, behoudens dienstvaardigheid in den krijg, zelven (1) meester(s) over hun(ne) persoon(en) en goed(eren).

(1) *Zelf*, even als het hoogduitsch *selbst* en *selber*, onverbogen te laten, druischt al te zeer tegen het gebruik. De verbuiging van dit woord moge in het enkelvoud nog dobberen tusschen den sterken vorm, *zelf*, *zelve*, *zelf* en den zwakken *zelve*, *zelve*, *zelve*, in het meervond moet teh zonder twijfel naar analogie van *zij allen*, *wij beiden* enz. op *en* uitgaan. Wat den meervoudigen vorm der volgende woorden betreft, zonder de uitdrukking *meester over huu persoon en goed* geheel te willen afkeuren, gelooven wij dat het enkelvoudige min of meer aanstootelijk is na het onvermijdelijke meervoudige *zelven*, weshalve wij meenen, dat men bij eenig nadenken aan *meesters over hunne personen en goederen* de voorkeur zal geven.

Ook het woord *dienstvaardigheid* geeft bedenking; zeker is het hier in eene ongewone beteekenis gebezigd. Het onderstelt doorgaans eene v o o r k o m e n d e bereidwilligheid tot dienstbetoon, terwijl de vrije alleen na opontbod verplicht was zijnen landsheer in den krijg, zoo als het genoemd werd, t e v o l g e n.

66. De brave belasterde Vorst, de edelmoedige weldoener van het volk, werd verrast, overrompeld, door Velzen met ontblootte kling gedreigd hem het hoofd tot de tanden te zullen kloven, ontwapend,

geboeid; bij het toeschieten van het dankbare landvolk, van zijn kerker in het slot te Muiden, ter overscheping naar Engeland, gevoerd; met opgespleten vingers gekneveld op het paard, en, door Velzen en anderen, toen zij, bijna achterhaald, zich hun prooi ontwrongen zouden hebben gezien, met een aantal steken doorboord.

Eenheid is een hoofdvereischte in een goeden volzin. Deze eenheid nu wordt verbroken, wanneer men, zoo als de Edenburgsche hoogleeraar Hugo Blair zich in zijne Lessen over de Redekunst in Fraaije Letteren, D. I, blz. 243, uitdrukt, «het tooneel» zonder noodzaak «verandert». «De lezer moet niet door plotselijke overgangen van persoon tot persoon, «of van onderwerp tot onderwerp worden geslingerd. In elken zin is «gemeenlijk zekere persoon of zaak het heerschende woord; en dit moet «zoo, indien dit mogelijk is, van het begin tot het einde toe blijven». Door het al te stipt opvolgen van dit voorschrift en het voorbijzien van de voorwaarde: «indien dit mogelijk is,» is in bovenstaanden zin eene fout geslopen, die niet wel weggenomen kan worden, zonder dat men den volzin in twee of drie kortere verdeelt. Er heerscht wel is waar volkomene eenheid van gedachte in : *de brave Vorst*, te weten Floris V, blijft door de geheele periode het onderwerp; *hij alleen is het*, *die verrast*, *overrompeld*, *gedreigd*, *ontwapend*, *geboeid*, *vervoerd*, *gekneveld* en *doorstoken wordt;* maar deze onverbrokene eenheid is verkregen, door de overtreding van den taalregel, dat een dativus bij omzetting in het passivum nimmer het onderwerp kan worden. Het werkwoord *dreigen* kan nooit twee accusatieven beheerschen, en dus, lijdend gebruikt, niet nog een voorwerp bij zich hebben, zoo als hier plaats heeft. *Men dreigt iemand met slagen*, dus kan men zeggen: *hij werd met slagen gedreigd.* Zegt men echter: *Hij dreigde hem zijn huis in brand te zullen steken*, dan is *zijn huis in brand te zullen steken* het voorwerp van *dreigen*, en *hem* moet een dativus wezen, die natuurlijk niet het onderwerp worden kan. De bovenstaande zin, actief gesield, zal wezen: *Velzen dreigde den braven vorst hem het hoofd tot de tanden te zullen kloven*, waarin de infinitivus *te zullen kloven* voorwerp en *den braven Vorst* dativus is; eene omzetting in het passivum zal geven: *door Velzen werd den* (of *aan den*) *braven vorst gedreigd hem het hoofd te zullen kloven*, niet *de Vorst werd gedreigd* enz.

De uitdrukking: *toen zij — zich hun(ne) prooi ontwrongen zouden hebben gezien*, is door de opeenhooping van vier werkwoorden niet zeer welluidend; *toen zij — zich hunne prooi zouden zien ontwringen*, heeft één werkwoord minder, maar beduidt niet hetzelfde. Het laatste ziet op de daad, het ontwringen, die zeker voor de zaamgezworenen niet zoo smartelijk zou zijn geweest als het uitwerksel der handeling, het ontwrongen zien.

68. Henegouwen (de streek der Haine) was een aanzienlijk landschap; vruchtbaar en hetgeen 24 steden en, naar men wil, 950 dorpen bevatte.

68. Henegouwen (de streek der Haine) was een aanzienlijk landschap; vruchtbaar, en hetwelk (¹) 24 steden en, naar men wil, 950 dorpen bevatte.

(1) Hoewel men *hetgeen* zelfs bij de beste schrijvers als betrekkelijk voornaamwoord gebezigd ziet, is zulks toch als een misbruik aan te merken. *Hetgeen* is het onzijdige van *degeen* of *degene* dat bij ons niet anders dan als demonstrativum voorkomt. Nooit zal men zeggen: *de man, dengenen gij ziet, is mijn vriend*, voor *dien* of *welken gij ziet;* dus is ook *het landschap, hetgeen bevatte* af te keuren.

Nog valt er op dezen zin iets aan te merken. De verbindende en uitsluitende voegwoorden, *en*, *ook*, *of* enz. vereenigen of twee zinnen, òf twee of meer gelijknamige deelen van zinnen, d. i. twee onderwerpen, twee gezegden, twee voorwerpen, twee datieven, twee bepalingen, die ook wederom van denzelfden aard moeten zijn, namelijk beide van plaats, van tijd, van wijze enz.: *Jan en Piet schrijven; Jan leest en schrijft voortreffelijk; Jan leest geschiedenissen en reisverhalen; Jan geeft den blinde en zijn hondje te eten; Jan is te huis en in de school even vlijtig; Jan is gisteren en eergisteren ziek geweest; Jan schrijft vlug en fraai.* Nu zijn het bijvoegelijke naamwoord *vruchtbaar* en de bijvoegelijke bijzin, *hetwelk 24 steden* enz. zekerlijk wel bepalingen van dezelfde soort, doch tevens zoo verschillend van vorm, dat het met regt betwijfeld mag worden, of zij wel voor eene vereeniging, als boven plaats heeft, vatbaar zijn, en wij er onze lezers voor alsnog tegen moeten waarschuwen.

69. In 1300 sloot de Graaf met den Keizer een verdrag; en deed, aldus in het gebied gevestigd, den wederstand, vooral der Zeeuwen, waaronder vele Edelen zich in ballingschap begaven, door zijn zoon *Jan zonder genade* genoemd, met talrijke krijgsmagt en schrikbarende strafoefening bedwingen.

69. In 1300 sloot de Graaf met den Keizer een verdrag; en deed, aldus in het gebied gevestigd, den wederstand, vooral der Zeeuwen, onder welke (¹) vele edelen (²) zich in ballingschap begaven, door zijn zoon, *Jan zonder genade*. genoemd, met talrijke krijgsmagt en schrikbarende strafoefening bedwingen.

(1) Nog steeds geldig is WEILANDS regel: *Spraakk.* blz. 246; « in de « verbogene naamvallen wordt voor *welke* ook dikwerf *waar* gebezigd, doch « alleenlijk, wanneer men van zaken, en niet van personen spreekt. Men « zegt, of schrijft, derhalve kwalijk: *de bode, waardoor ik tijding ont-* « *ving* enz. Den dichteren echter wordt hier eenige vrijheid verleend ».

(2) *Edelen* is hier buiten twijfel een gemeen zelfstandig naamwoord,

en er laat zich geene gegronde reden aanwijzen, waarom het met eene hoofdletter zou geschreven worden, beteekende het de gansche ridderschap, het geheele ligchaam der edelen, dan kon men er vrede mede hebben: *vele edelen* maken slechts een deel *der Edelen* uit.

70. Op een ridderfeest te Haarlem, hetgeen een volle week duurde, waren 1000 ridders tegenwoordig.

70. Op een ridderfeest te Haarlem, hetwelk *of* dat ([1]) een volle week duurde, waren 1000 ridders tegenwoordig.

(1) Vergelijk het aangemerkte op n°. 68.

71. Het betwistte regt der vrouwelijke opvolging was het begin, de zucht om elkander te verdelgen oorzaak der voortzetting van het geschil.

71. Het betwiste ([1]) regt der vrouwelijke opvolging was het begin, de zucht om elkander te verdelgen oorzaak der voortzetting van het geschil.

(1) De stam van het werkwoord *betwisten* is wel is waar *betwist*, waarachter men ter vorming van het verleden deelwoord nog eene *t* zou moeten voegen: deze *t* blijft echter weg achter alle stammen op *t* uitgaande; men schrijft immers *getwist*, *verkwist*, *beslist*, *gelast*, *gevast* enz., niet *getwistt*, *verkwitstt*, *beslistt*, *gelastt* enz.

72. Beijeren, een magtig Vorsten-geslacht; sedert eeuwen met roem in Duitschland bekend, en hetgeen met het huis der Hohenstauffen en met dat van Oostenrijk naar de Keizerskroon dong.

72. De hertogen ([1]) van Beijeren, een magtig vorstengeslacht ([2]); sedert eeuwen met roem in Duitschland bekend, hetwelk ([3]) met het huis der Hohenstauffen en met dat van Oostenrijk naar de keizerskroon dong.

(1) Het is duidelijk, dat hier niet het land van Beijeren, zoo min als de inwoners, de Beijeren, maar de vorsten bedoeld worden.

(2) Het gebruik wil, dat een gemeen zelfstandig naamwoord alleen dan met eene hoofdletter geschreven worde, wanneer het eene door het gebruik bepaalde beteekenis heeft, die niet uit den grammaticalen zin kan worden opgemaakt, b. v. *de Koning is thans op het Loo; gij zijt ongesteld, gij moet den Dokter laten halen; hebt gij den Kapitein reeds gesproken?* enz. In zulke gevallen verkrijgen zij min of meer de waarde van eigennamen, en zijn de hoofdletters aan de duidelijkheid bevorderlijk; doch de woorden *vorstengeslacht*, *huis* en *keizerskroon* hebben deze onderscheiding hier volstrekt niet noodig.

(3) Vergelijk wederom het aangemerkte op n°. 68.

73. De Kabeljaauwschen verlangden dat vrouw Machteld van Lancaster, gemalin van Willem V, zou worden gehandhaafd in het gezag hetgeen door de echtgenoot eens afwezigen Vorsten altijd uitgeoefend werd.

73. De Kabeljaauwschen verlangden ([1]) dat vrouw Machteld van Lancaster, gemalin van Willem V, zou worden gehandhaafd in het gezag; ([1]) hetwelk ([2]) door de echtgenoot eens afwezigen vorsten ([3]) altijd uitgeoefend werd.

(1) Er bestaan hoofdzakelijk twee stelsels van interpunctie of zinscheiding, die men met de benamingen van het germaansche en het romaansche stelsel zou kunnen onderscheiden. Het verschil bestaat voornamelijk hierin, dat het germaansche stelsel geheel op de logische verdeeling van den volzin gegrond is, terwijl het romaansche meer op de pauzen of rusten let. Het germaansch systeem zondert zorgvuldig alle bijzinnen, ook de verkorte, van den hoofdzin, maar laat de deelen van hetzelfde voorstel ongescheiden; het romaansche daarentegen plaatst dikwijls scheiteekens vóór en achter adverbiale bepalingen, en laat ze integendeel weg voor bijzinnen, die door eene slechts korte rust van den hoofdzin gescheiden zijn. Zoo zal b. v. de volgende fransche volzin: « La révolution, « avec les causes qui l'ont amenée et les passions qu'elle a employées ou « soulevées, devait avoir cette marche et cette issue » naar het germaansche systeem op de volgende wijze geïnterpungeerd worden: « de omwenteling (.) « met de oorzaken (,) die haar hebben te weeg gebragt (,) en de harts- « tochten (,) die zij gebezigd of opgewekt heeft, moest dezen loop nemen « en deze uitkomsten opleveren ». De laatste wijze van interpungeren is de bij ons meest gebruikelijke, en volgens haar, die wij echter niemand willen opdringen, hebben wij de comma's in den verbeterden volzin geplaatst.

(2) Vergelijk n°. 68, Aanmerk. 1.

(3) Vergelijk n°. 72, Aanmerk. 2.

74. Voordeelen der Hoekschen in Noord-Holland; te Enkhuizen 100 burgers door hen opgeligt en baldadig onthoofd.

74. Voordeelen der Hoekschen in Noord-Holland; te Enkhuizen 100 burgers door hen opgeligt en baldadig ([1]) onthoofd.

(1) Het onderscheid tusschen *baldadig*, boosaardig, moedwillig, en *balddadig*, vermetel, is overbekend. KILIAAN had het reeds opgemerkt, HUYDECOPER wijdde er in zijne proeve D. I, blz. 56 een afzonderlijk artikel aan, en de heeren WEILAND en SIEGENBEEK hebben het aangenomen. *Baldadig* bestaat uit *bal*, ook in *ballast* (en *baloorig*?) voorkomende, hetwelk slecht, kwaad, boos beteekent, en reeds in

het goth. en oudhd. onder de vormen *balws*, en *balo*, *palo*, gen. *balowes*, *palowes*, voorkomende; *bald* in *balddadig* zou *stout*, *vermetel* beteekenen en hetzelfde zijn als het meer gebruikelijke *boud*. Zeker verdient de moord, aan 100 burgers te Enkhuizen gepleegd, meer met de benaming van *boosaardig* gebrandmerkt dan met die van *balddadig* half geprezen te worden.

76. Haarlem trok een niet gering voordeel uit het dikwijls herhaald verblijf zijner Vorsten in haar liefelijken omtrek.

76. Haarlem trok een niet gering voordeel uit het dikwijls herhaald verblijf zijner vorsten (1) in zijnen (2) liefelijken omtrek.

(1) Vergelijk n°. 72, Aanmerk. 2.

(2) De namen van steden zijn onzijdig, dus *in zijn liefelijken omtrek*, zoo wel als *zijner vorsten*.

VOORBEELDEN

VAN GEBREKKIGE TAAL,

UIT GEDRUKTE STUKKEN ONTLEEND,

DEN LIEFHEBBERS VAN TAALOEFENING TER VERBETERING AANGEBODEN.

---

105. Schennis der privilegiën is dikwerf op den voorgrond gesteld door vele stedelijke Regenten die, aan de godsdienst onverschillig, zich de vrijheid, te weten, der Stedelijke Overheden, ten hoofddoel hadden gesteld.

106. Heilzame invloed van Evangelischen zin tegenover gevoelens wier strekking het was den Staat, door vernedering en beperking van het Vorstelijk gezag, van lieverlede te herscheppen in een Republiek.

107. De onafhankelijkheid der Staten en het aanwezen der Evangelische kerk, door de overmagt der Habsburgische Dynastie alom in Europa bedreigd, is door den voorspoedigen strijd van Nederland met nadruk beschermd.

108. WILLEM I was het, door wiens moed, beleid en volharding, de Staat het aanwezen verkreeg.

109. De schroomelijkste verwarring moest telkens het gevolg van dit streven naar onafhankelijkheid zijn.

110. Hij gaf uit pligtgevoel goederen en waardigheden, zonder uitzigt op schadeloosstelling, prijs: hij versmaadde elke aanbieding, hoe voordeelig ook, die met trouw aan de zaak wier verdediging hij op zich genomen had, niet vereenigbaar was; hij streefde naar geen gezag dan hetgeen tot klem in het bestuur werd vereischt.

111. Hun krijgvoeren werd spoedig zeeroverij.

112. DON JUAN, in al de kracht en fierheid der jeugd, door schitterende krijgsbedrijven vermaard, Nederlander en uit keizerlijk bloed, komt, als Landvoogd, gelast en gezind om toegeeflijk te zijn.

113. Er was bovendien voor Holland en Zeeland eene uitzondering bedongen, ten gevolge waarvan de Souvereine opperhoofdigheid des Prinsen, met goedvinden, althans met toestemming van Anjou, werd vernieuwd.

114. Dit laatste zoo voortreffelijk gestelde verslag hebben wij doorgaans gevolgd; hetzelve zoude door den beroemden generaal graaf VON GNEISENAU gesteld zijn; zoo ja, dan wordt hier op nieuw bewezen, dat iemand als nog, gelijk onze DOUZA weleer, den degen en de pen met gelijken lof kan voeren.

115. Hij liet de troepen meer tot den straatweg naderen, en lag veel voetvolk in het bosch.

116. Het grootste jammer zag men aan hun, die nog

niet uit het leven scheiden konden, en met jammeren en steenen hunne kameraden den boezem kliefden.

117. Het lijk (van den Hertog van Brunswijk) werd nog dien zelfden avond naar Genappe gevoerd, en, na de overwinning, aldaar in het hoofdkwartier, bij een sterk kaarslicht, ten toon gelegd.

118. De Franschen lieten eenen onbeschrijfelijken geestdrift blijken.

119. Lodewijk XIV zelfs aan het bewind gekomen, wilde hij de grenzen zijner staten uitzetten, om aan gansch Europa de wet te kunnen stellen. Dit ontwerp scheen, in de toenmalige omstandigheden, geen herssenschim.

120. Geen wreedheid ontzag hij (Lodewijk XIV) om schrik te verspreiden; geen schatten om aanhangers te winnen, en de heiligste eeden waren hem dierbaar, als de tegenpartij er bedriegelijk door in slaap kon worden gewiegd.

121. Aanmerkelijk was, bij vrijen handel, het toenemen van de bloei en magt van Amsterdam.

122. Door de Staten der vereenigde gewesten werd de overheersching van Holland, met weêrzin voorzeker, maar zij werd toch, uit noodzaak en deels ook om eigen voordeel, geduld.

123. Aldus bestond er in de meeste oranje-gezinde Gewesten eene tegenovergestelde partij, en er kon, dien ten gevolge, zeer ligt verdeeldheid door Holland opgewekt, gestookt, en, bij middel eener krachtdadige tusschenkomst, ter versterking van het aristocratisch beginsel worden gebruikt.

124. Een hoogstgewigtige last aan de Ruijter wist hij door een kunstgreep, bij de Algemeene Staten, buiten medeweten der meeste leden, geteekend te krijgen.

125. Smaad, beleediging en onregt noodzaakten haar (de Republiek) tot een strijd, waarbij de vijand blijkbaar de overmagt had en die 's Lands welvaart door stilstand van den handel, onmiddelijk in den hartader aangetast heeft.

126. De geschillen der stad Munster met den twistzieken Bisschop hadden, door tijdige hulp, in haar belang en even daardoor in het belang der Republiek, kunnen worden beslist.

127. Nu beweerde hij, gemakshalve, die belofte nietig te zijn.

128. De schitterende onderneming op Chattam belette niet het sluiten van den vrede van Breda op voorwaarden, wier min gunstige inhoud van bezorgdheid, èn voor de aangroeijende magt der Oranje-gezinden, èn voor de dreigende houding van Lodewijk XIV getuigenis droeg.

129. Het Rijk en ook de Keizer scheen aan de klagt van Spanje bijkans onverschillig te zijn; maar in de Republiek zoowel als in Engeland werd door dit voorbeeldeloos onregt schrik en verontwaardiging gaande gemaakt.

130. Alles was aan de zijde des vijands ten aanval bereid, terwijl dezerzijds ter afweering alles onvoorbereid was.

131. Afkeerig was hij van al wat naar kwelling om der godsdienst wille geleek; even daarom wilde hij waarborgen tegen eene Kerk tot wier stelregels het vervolgen der ketters behoort.

132. De meeste tegenwerking ondervond de Prins in de Republiek.

133. Hij (Lodewijk XIV) rigtte geregtshoven op, door wier uitspraak hij zich, naar goedvinden, steden en landen, bij vereeniging en als aanhoorigheden van het bij den vrede aan Frankrijk afgestane, toewijzen liet; voorts deed

hij het vonnis door zijne troepen, bij overrompeling, voltrekken. Aldus verrastte hij Straatsburg, en liet, tot staving zijner eischen in België, het beleg voor Luxemburg slaan.

134. Niet dan met moeite en na lang dralen werden de kosten vergoed die Nederland ten behoeve der overtogt in 1688 had gemaakt.

135. De Engelsch-Nederlandsche zeemagt, hoewel te Lagos door een zwaren ramp overvallen, bewees weldra, door schrik en dood langs de Fransche kust te verspreiden, dat het vijandelijke zeewezen, ofschoon door de stoutmoedigheid der Duinkerksche kapers geholpen, niet langer tegen haar bestand was.

136. Onzekere en voor de regelmatige aanmarsch der Duitsche troepen zeer nadeelige houding van den zegevierenden Karel XII.

137. Eene valsche wijsbegeerte begon reeds tot een onderzoek te brengen, hetgeen niet meer aan de geloovige aanneming der Bijbelwaarheid ondergeschikt was.

138. Men wil, dat Verdugo, de Spaansche aanvoerder in het Groningsche, die waadbare plaats had leeren kennen door de list van een jong meisje, dat, schijnbaar toevallig, zijne strooijen hoed in de gracht liet vallen en daardoor, bij het uit het water halen, de geringe diepte van die gracht had ontwaard.

VRAGEN.

XXIII. Is het werkwoord *houden*, *hield*, *gehouden*, regelmatig of onregelmatig?

XXIV. Zijn de uitdrukkingen *regtlijnige driehoeksmeting*, *aardrijkskundig woordenboek* en dergelijke goed te keuren?

N.

XXV. Er bestaat verschil in de uitspraak van het woord *vooroordeel*; in den dagelijkschen omgang spreekt men van *menschen met vooróórdeelen behebd*, redenaars waarschuwen niet zelden tegen *vóóroordeelen*. Welke uitspraak is de ware?

— L. —

NALEZING VAN MIJN STUK,

geplaatst in het Magazijn van Nederlandsche Taalkunde, 5°. *Jaargang*, *N°*. 1, *bladz*. 21 *en verv.*;

DOOR

Dr. H. A. CALLENFELS.

Het bedoelde stuk, getijteld: *Eenige Bijzonderheden van het Zeeuwsche Taaleigen*, *voornamelijk in het District Sluis*, heeft meer aandacht getrokken, dan ik mij voorstelde, het geval te zullen zijn. Vele brieven, en gesprekken overtuigden mij hiervan. Zij verstrekken mij tot bewijs, dat ik, in de meeste punten, de zaak goed en naar waarheid had voorgesteld; maar, in sommige opzigten, werd ik overtuigd, gedwaald te hebben: voorts werd ik herinnerd aan eenige woorden en uitdrukkingen, hier in zwang, die ik vergeten had, in de woorden lijst op te nemen. Ik achtte het dus voegzaam, eene nalezing, of een bijvoegsel op mijn bovengemeld geschrijf in te zenden. Verschillende redenen deden mij de zaak zoo lang verschuiven.

Behalve gemelde brieven, ontving ik van mijnen broeder, te Goes eene bijdrage over het Zeeuwsche Taaleigen in Zuidbeveland en de opgave van vele woorden of spreekwijzen, ook in dat eiland in gebruik en nog eene van zulke, welke meer bijzonder aan die streek eigen zijn. Het is met verlof van Zijn Ed., dat ik deze stukken hierachter voeg.

Zoowel in deze mijne Nalezing, als in de Bijdragen mijns broeders, wordt verondersteld, dat de lezer mijn vorig stuk bezit en voor zich heeft: hierdoor zijn niet alleen vele wijdloopige herhalingen vermeden; maar, daar in

ditzelve het Kadzandsche taaleigen in verband beschouwd wordt met dat van Schouwen, Goedereede, Overflakkee, en ook eenigermate met dat van Axel, zoo geeft de aanvoeging van het Zuidbevelandsch eene nieuwe bijdrage, om het Zeeuwsche taaleigen volledig in het licht gebragt te zien. Die dit te eeniger tijd ter hand mogte nemen, wordt ook herinnerd aan het belangrijk stuk van H. Q. JANSSEN getijteld «*Verschil in taaleigen tusschen Zeeuwsch-Vlaanderen (4e Distr.) en West-Vlaanderen, nevens Overeenkomst van het Zuid-Bevelandsche met het West-Vlaamsche*», voorkomende in «*Zeeland, Jaarboekje voor* 1852, bladz. 115 enz.» 1). Dan ter zake.

Bladz. 26. Gaf ik op, dat men in Kadzand — even als in Goedereede — niet zelden zegt: *neve.* Men heeft mij opgemerkt, en ik heb het bewaarheid gevonden, dat zulks alleen in gebruik is, bij het aanspreken van eenen neef; niet als men van hem spreekt, het is dus een, zeldzaam in onze taal voorkomend, geval van uitgedrukten vocativus. Ik geloof ook, dat de aanmerking juist is, dat de verlenging met *e* anders nooit bij woorden van het mannelijk geslacht plaats heeft; dat zulks alleen in de onzijdige woorden: *hemde*, *bedde* en ook in *ooge* en *oore* plaats heeft; het laatstgenoemde evenwel slechts, als een bezittelijk voornaamwoord voorafgaat 2). Dat dus de verlenging met *e* bijna alleen bij woorden van het vrouwelijk geslacht — doch daarom niet bij al deze — wordt waargenomen.

Bladz. 27. Men heeft mij doen opmerken, dat men in Kadzand ook nog al dikwijls *twufelen* voor *twijfelen* zegt.

Bladz. 29. Een zeer bevoegd beoordeelaar schrijft mij; «Het is, zoo als Gij aanmerkt, moeijelijk, omtrent het «hard- of zachtlange der *e* en *o* in de volksuitspraak te «beslissen, wanneer het woorden geldt, die wij zelden

---

1) Mogt ook het taaleigen van Walcheren, van Noordbeveland en Tholen eens in verband met deze opstellen behandeld worden.

2) Juist woorden, die in het hoogduitsch het meervoud met *en* maken.

« gebruiken en meest uit boeken aanleeren; maar ik durf « u wel verzekeren dat *loochenen*, ook bij de Kadzantenaars, « scherplang luidt. Maar *genooten* is ongetwijfeld zachtlang « bij ons. Nog eenige woorden verschillen in de hier heer- « schende volksuitspraak van de regels door Prof. SIEGEN- « BEEK vastgesteld, het zij dan te regt of te onregt: bij « *beeren* (mannetjes zwijn) en *genooten*, kan men voegen » *matrozen*, en *Rome*, zijnde deze beide laatste woorden « bij ons, hardlang; voorts *beleedigen* en *smeeken* [1]) zijnde « daarentegen zachtlang. »

Bladz. 30—31, § 7. Dezelfde vriendelijke hand merkte hierop te regt het volgende aan: « Het was hier de plaats « op te geven dat de onvolmaakt verleden tijd van *mogen* « en *moeten* door de Kadzantenaars met elkander verward « worden. Men zegt voor beide bijna altijd: *ik mogt* enz. « Ook is vergeten aan te merken, dat vele in plaats van « *ik maakte*, den onvolm. verleden tijd van *maken*, zeg- « gen: *ik miek* enz.

Bladz. 32. Ik heb mij vergist, als ik scheen toe te geven, dat men in Kadzand *mosch* voor *musch* zegt: dit is wel in Sluis het geval, maar niet ten platten lande van het district: daar zegt men: *een musse*.

Op bladz. 37 staat: « *slob* heeft hier eene andere beteekenis dan *slab* »: Ik hadde er kunnen bijvoegen, dat *slop* gebruikt wordt voor een kleedingstuk, dat te ruim is; voor een touw dat niet genoeg gespannen staat, enz. Ook ware het de plaats geweest; om aan te merken, dat men hier ook *snavens* zegt, voor 's avonds.

Men heeft mij ook opgemerkt, dat ik in de lijst van eigenaardige woorden, de volgende, aan Kadzand eigen, hadde dienen te vermelden.

Aamschin . . . Trekknuppel, waaraan men een paard spant.

---

1) De inwoners van Walcheren gebruiken *smeeken* scherplang.

Beelen.[1] . . .	Wordt hier gebruikt in den zin van *zijn woord terug trekken* b. v.: « *toen ik hem dat zei, begon hij te* « *beelen.* » (1)
Beh! 'k en doen .	Wel neen ik.
Bekaaid; Glad bekaaid	Verkeerd; geheel verkeerd.
Daerlik	Bleek, ziekelijk, vervallen.
Dwark	Dwarsdrijver.
Dwarken . . .	Dwarsdrijven.
En	Wordt in Kadzand nog veel gebruikt als bijkomend kenmerk van ontkenning, b. v.: *'k en weet het niet.*
Gornaat. . . .	Garnalen. Het door mij opgegeven woord *Gerrenaat* is meer in de stad Sluis, dan op het land in gebruik.
Harnas	Trekhout, waaraan de trekknuppels (aamschins) voor 1 of 2 twee paarden. In het land van Goes beteekent *harnas* paardentuig.
Labeuren . .	Het land bebouwen, het bedrijf van landman uitoefenen.
Lantierboom . .	Boom of paal, die in de stallen de paarden van elkander scheidt. Bij onze ruiterij zegt men ook *lantierpaal;* maar ik vind het woord niet bij SIEGENBEEK.
Linket (ik heb gezet *klinket*). .	Kleine deur in eene schuurdeur.
Luker, soms zegt men *Waleluker*	Knipmes: omdat zij in Luik bij de Walen vervaardigd worden.
Niet	Niets. b. v. *daar was niet in.*

1) Ik heb dus bladz. 56 te onregt gezegd, dat dit woord hier in het geheel niet in gebruik is. In een oud woordenboek, waaruit de titel gescheurd is, staat: *beel zijn. Poenitere, tui; Retractare conventa.*

Pourtant of Portan	Echter, evenwel. Een woord van de refugés afkomstig, dat echter van lieverlede minder gebruikt wordt.
Pri-je	Een ondeugend paard.
Sliet	Plaats in de stal voor een of twee paarden.
Strate	Een hoofdweg, al is hij niet bestraat.
Travalje. . . .	Toestel bij de hoefsmeden, waarin men de paarden beslaat.
Vies (een viesman)	Lastig (een lastige sinjeur).
Weeg (door mij was het als zachtlang *wege* geschreven)	Houten want, van hier *weegluis*.
Wis voor beurte .	Beurtelings.
Zwalem	Zwaluw.

Op het woord *zuren* merkt mijn vriend aan: «Het is «mij voorgekomen, dat dit woord het juiste equivalent is «van het fransche woord *tricher*. Dit woord heeft het «ongeluk, van niet in Holland geboren te zijn, anders «ware het lang in gebruik. Veel minder noodzakelijke «idiotismen hebben wel burgerregt verkregen.»

OPMERKINGEN *nopens het Taaleigen in Zuidbeveland, voornamelijk ten platte lande: in verband van hetgeen nopens het taaleigen in andere streken van Zeeland geplaatst is in het Magazijn van Nederlandsche Taalkunde. 4e jaarg., no. 1, bladz.* 21 *enz.;* door Dr. G. T. CALLENFELS, te Goes.

(§ 4. bladz. 24.) Het geen daarin (pag. 24) vermeld wordt, ten opzigte van de verlenging der woorden met *e*, is ook van toepassing op het Goessche taaleigen; alleenlijk zegt men hier niet *kunste*, voor *kunst;* wel *erte*, voor *hart; beeste* voor *beest;* ook wel *ekken* en *ekkens*. Nimmer hoort men hier *in de krame*. *Neve* en *nichte* is in gebruik; maar niet *etene* en *drinkene*.

(§ 2, bladz. 26.) De *ij* wordt in Zuidbeveland ook als *i* uitgesproken. Men bemerkt hier ook het onderscheid tusschen *kieken* (jong hoentje) en *kiken* (zien). Wij rekken de *ie* bij dezelfde woorden als in Kadzand. De vervanging der *ij* met *u* is hier ook bij dezelfde woorden in zwang. Evenwel zegt men niet *krut* voor *krijt*.

(§ 3, bladz. 27.) De scherplange *e* en *o* hoort men in dit land mede, b. v. in: *beenen*, *geeren*, *gelooven*, *hooren* enz. Intusschen ook niet in *beeren* (wouddier), maar wel in *beeren* (mannetjes varken.) Niet in *begeeren* en *genooten*, maar wel in *rooven*. Men bemerkt in dit land geen verschil van klank in de woorden: *koopen* en *koolen* (beide scherplang). *Stroop* en *oortje* (geldswaarde) hebben hier ook den klank, als zachtlang. Het aangevoerde nopens de uitspraak van *kaarsen* en *kersen* wordt hier ook waargenomen. *Telen* (voortbrengen) is in dit eiland zachtlang, *teelen* (aarden kommen) scherplang. Men maakt in dit eiland ook onderscheid in de uitspraak van *weêr* (als bijwoord, scherplang) en *weêr* (als luchtsgesteldheid, zachtlang.) *Loockenen* en *gedoogen* spreekt men hier als scherplang uit.

(§ 4, bladz. 29.) De blatende klank wordt in dit land in dezelfde woorden, als in Kadzand en elders, gehoord.

(§ 5, bladz. 30.) Men zegt hier ook *erbeid*, *erm* enz.

(§ 6, bladz. 30.) De *i* behoudt, in *drinken* en dergelijke woorden, ook hier, haren vollen klank. De *o* wordt *oe* in *schonk* en verdere woorden, waar zij voor *nk* of *ng* staat.

(§ 7, bladz. 30.) *Gejogen*, *gevrogen*, *gebrogt*, wordt ook hier gehoord. Maar men gebruikt altijd *leggen*, zonder onderscheid te maken, of het bedrijvend of onzijdig is. Hierin is dus verschil van het Kadzandsch.

(§ 8, bladz. 31.) *Speulen* hoort men niet, maar wel *zeulen*, *deur*, voor *zolen*, *door*.

(§ 9, bladz. 31.) Men zegt hier ook, even als in Kadzand, *stieren* voor *sturen*, *dier* voor *duur* en vervolgens; maar ook, als in Schouwen, *pit* en *kos*, voor *put* en *kus*.

(§ 10, bladz. 32.) Ook hier zegt men *buje*, *duve* enz. *Buze* is een *koker*, *buis* een kleedingstuk. *Duik* en meer andere houden den gewonen klank. *Stits* en *kiten* zijn hier mede in gebruik.

(§ 11, bladz. 32.) Men hoort hier ook *laeze* en *keze* en meer dergelijken.

(§ 13, bladz. 33.) De *h* verwart men hier ook dikwijls met de *a*. Zoo zag ik onlangs voor eenen winkel staan: «Scaoensmeer te koop.»

(§ 14, bladz. 34.) *Wilder*, *julder*, *ulder*, worden ook hier gebezigd, maar niet *ge*, *k' benne kik*, enz.

(§ 15, bladz. 35.) *Hakken*, *hark*, *kies*, *knol*, *leer*, *schel*, zijn in dit land niet in zwang, maar wel hier en daar *kikvorsch*, en overal *kruuk* (*kruik*) en *wikken*.

Veeltijds spreken de boeren hier de *a* uit als de fransche *ai*, dat ook wel door de stedelingen nagevolgd wordt. In stede van *ja* hoort men *jai*; *gain*, voor *gaan*; *kaiken*, *kaken*; *braiken*, voor *braken*. Men hoort zulks echter niet in *padde*, *ladder*, *matte* enz. De *a* klinkt soms zelfs meer als eene *o*, zoo zegt men b. v. *is 't aol edaen?* voor *is het al gedaan?*

Dikwijls laat men in land van Goes de letter *g* in het verledene deelwoord der werkwoorden, en soms ook in andere gevallen, weg; b. v.: *etrohken* voor *getrokken*, *edaen* voor *gedaan*.

Nog valt op te merken, dat men in Zuidbeveland bij de verkleinwoorden dikwijls bij de eerste sylabe eene *s* voegt, zoo zegt men boeksje, jongsje, hangsje, buksje, tongsje, dranksje, enz.

Over het algemeen heeft men in Goes de uitspraak der inwoners van de overige steden in Zeeland. Sommige der aangeduide eigenaardige woorden zijn bij den Zuidbevelandschen stedeling in gebruik. Terwijl men ook dikwerf bij den minderen stand, uit hoofde van den omgang met de landlieden, het boerendialect hoort.

LIJST *van* WOORDEN, *in Zuid-Beveland in zwang, welke tevens in gebruik zijn in Goedereede, Overflakkee, Schouwen en Kadzand. aangeduid door de letters* G. O. S. en K.

Ap-rel of Ap-ril. K.	Oprid aan een' dijk.
Bagge. G. O. K.	Sluitmand. In Kadzand eene mand, die de rondventers en leurders op den rug hebben.
Bakje. K.	Theekopje.
Balje. K.	Hek aan eene weide of boerenhof, mits het slechts eene soort van slagboom is.
Een beetje of bitje. K.	Een weinig.
Bekaaid. G. O. K.	Verkeerd.
Belle. K.	Schel.
Berri. K.	Draagbaar, lijkbaar.
Bitter. K.	Schoorsteenroet.
Bittere pejen. K.	Cichoreiwortel.
Bille. G. O. K.	Dij.
Blokkeel, Blokkeelhout. G. S.	Gezaaid en gekloofd brandhout.
Boffen. K.	Pogchen.
Bogt. G. O. K.	Gesloten bank in de Kerk. In Kadzand wordt het ook gebruikt voor eene omheinde plaats tot berging van 't vee: van hier ook mestput.
Boord. S. K.	Plank in eene kas.
Dicht. S. K.	Schrijfvoorbeeld.
Dizig. K.	Betrokken. (Van weder gesproken).
Dreve. S. K.	Laan.
Drieling. S.	Al wat klein in zijne soort is.
Dulve. G. O. S. K.	Sloot.

Eegde. K.	Egge. Zacht lange *e*.
Enklaauw of Enklouw. O. K.	Enkel aan het voetgewricht.
Elder. G. O. S. K.	Uijer.
Fooijen. G. O. S. K.	Pot verteren, Tracteren.
Garr. K.	Reet.
Gemet. S. K.	Land, omtrent $^{3}/_{7}$ van een bunder. In geheel Zeeland.
Genan.	Naamgenoot.
Gos. K.	Gras.
Grippe. G. O. K.	Grep. Greppel.
Grus'. O. K.	Zemelen.
Handpaard. 1) K.	Het bijdehandsche paard. Het linksche van een span, omdat het bij het gebruik der boerenlijn het eenige, is dat door de hand bestuurd wordt.
Heelegans.	Geheel.
Heerd.	Woonkamer.
Helder. G. O.	Halster. In Kadzand Halter.
Hinkelen. K.	Springen op één been.
Hof (het). K.	Werf. Als het tuin beteekent is het mannelijk.
Ievers. K.	Ergens.
Is'bak. K.	IJsslede.
Ivallig. K.	Koudelijk, Ongezond.
Iwers. G. O.	Ergens.
Janken. O. K.	Schreijen.
Ji. K.	Gij.
Joe. K.	U.
Joe. G. O.	Gij.
Jong zijn ergens.	Ergens geboren worden.
Julen. K.	Huilen.

---

1) In geen dezer woorden de *h* uit te spreken.

Jun'. G. O. S. K.	Ajuin.
Kalken. G. O.	Witten.
Kallesiën. K.	Keisteenen, Kassijsteenen.
Kagchel. G. O. S	Veulen.
Kativig. K.	Koudelijk, Ziekachtig.
Keete. G. O. K.	Afzonderlijk, klein kookhuis op een boerenwerf.
Kelf. G. O.	Net, ordelijk.
Kernoffels. K.	Anjelieren.
Keu. S. K.	Varken.
Kezen.	Kersen.
Kite. K.	Kuit.
Kittig. G. O. K.	Knap, aardig, vlug.
Klinket. K.	Kleine deur in de schuurdeur.
Klusse. G. O. K.	Klein drafje; ook eene kleine vracht.
Koopdag. G. O. K.	Verkooping.
Koppespin. G. O. I. K.	Spin.
Kortemaand. S. K.	Februarij.
Kreukel. S. K.	Alikruiken.
Krouwte. K.	Schurft.
Kruneut. K.	Notemuskaat.
Kuijeren. K.	Wandelen. Wandelen is in Kadzand ergens gaan logeren.
Kusen. K.	Schoonmaken (van kuisschen).
Kwalijk. K.	Misselijk.
Langen. G. O. K.	Aangeven, halen. In Kadzand slechts in de laatste beteekenis.
Lange luiten. K.	Kalbaspeer.
Leijen.	Vloertegels.
Lemoen. S.	Armen eener chais.
Leute.	Vermaak.
Ligte (de). S. K.	De long van het slachtvee. Soms zegt men ook de ligte lever.
Line. K.	Leist om paarden te mennen.
Loenje. K.	Teugel van een paard. Misschien van het fransche *allonge*.

Mam. S.	Vrouweborst.
Mangelen. G. O. K.	Ruilen.
Mantel. S. K.	Vrouwenjak.
Mart. G. O.	Kermis.
Mee. S. K.	Meekrap. Men kent echter een drank van gegesten honig onder den naam van *Mee*.
Mennen. S. K.	De voortbrengselen van het land halen.
Meulenaar.	Meikever.
Minne. G. O. S. K.	Baker.
Moerbezems. G. O.	Moerbeziën. In Kadzand spreekt men het meestal ook zoo uit.
Muten. S. K.	Ruijen der vogels.
Musterd. O. K.	Takkebos.
Neusdoek. G. O. K.	Zakdoek.
Nikstaart. S.	Hoos.
Nievers. K.	Nergens.
Noom.	Oom.
Ongans. K.	Ziekelijk, aangestoken. Wordt alleen van dieren gebruikt, die bij de keuring in den slagtwinkel ongeschikt tot voedsel bevonden worden.
Oole. S.	Nageboorte der dieren.
Opgaeren. G.	Oprapen. In Kadzand is opgaeren verzamelen van verspreide en als verloren zaken.
Pejen. K.	Wortelen.
Pissebed. K.	Paardebloem.
Pizel. K.	Graanzolder.
Platen. K.	Schol. Van hier plaatsous voor zure eijersous.
Ploeggank. G. O. K.	Grootte van 't land dat bebouwd wordt.
Plumen. G. O. K.	Veêren van vogels.

Pongelboom. G. O.	Boom waarmede een voer graan of hooi vastgesjord wordt.
Priem. G. O. K.	Breinaald.
Pud'. G. S. K.	Kikvorsch.
Rapen. K.	Knollen.
Reke. G. O. S. K.	Rij, Reeks.
Rik. G. O. K.	Rug.
Risteel. K.	Ruif.
Rive. G. O. K.	Hark.
Roepaard. G. O. K.	Het vandehandsche of regtsche paard. Omdat het door de boerenleist niet door de hand maar door roepen bestuurd wordt.
Roojonk. K.	Roodvonk.
Scheel. O. S. K.	Deksel van een ketel.
Schouwe. G. O. K.	Schoorsteen.
Schuren. G. O. K.	Schrobben.
Schutteldoek. G. O.	Vaatdoek! In Kadzand « scheuteldoek. »
Schuve. G. O. S. K.	Lade van een tafel, enz.
Slechten. K.	Met de egge het land bewerken.
Slieren.	Glijden.
Slop. S. K.	Steeg, kleine straat.
Sop. K.	Uitgeperst nat.
Snikkeren.	In kleine stukjes snijden.
Spinde. K.	Etenskast.
Stiven. K.	Stollen.
Stremin'. S. K.	Vergiettest.
Stuken. K.	Met kracht of plotseling vallen of ook gegooid worden.
Stuk.	Tien à elf bij elkander staande bossen graan.
Tingel. K.	Brandnetel. Van hier tingelen (zich met een netel branden). De *i* houdt haren vollen klank.
Top. G. O. S. K.	Tol. De Heer BOERS schrijft *toppe*.

	Dit is in Kadzand niet in zwang.
Toppen. K.	Met den tol spelen.
Touwter. G. O. K.	Schommel. Van touw.
Tote. G. O.	Mond. In Kadzand wordt het wel eens ironisch gebruikt.
Tun'.	Omtuinde plaats in het Doophek in de Kerk.
Utdoenders.	Doperwten.
Vare. O.	Veraf.
Vate.	Drinkput voor het Vee,
Vit.	Vijt. (Ziekte der vingeren).
Voezelen.	Met de voeten tegen elkaar springen.
Volk hebben.	Bezoek hebben.
Wateren. G. O. K.	Het vee aan de wed of den drinkbak drenken.
Wege. S. K.	Houten wand eener schuur. (In Kadzand scherplang dus weege.)
Weele.	Waterkom, Meirtje. Elders zegt men *wiel.* In Overmaas *waal.* In Kadzand *kreek.*
Win'steker. G. O. K.	Wijnkooper.
Zaaijensveld. G. O. K.	Grootte van een land voor zooveel het bezaaid wordt, na aftrek der slooten, greppen en graskanten.
Zeuge.	Krob. Een Insect.

WOORDEN, *die in de vorige lijst niet voorkomen, en welke in Zuidbeveland gebruikt worden.*

A.

Aas van 't been.	Knieholte.
Aan de leuter houden.	Iets niet afdoen.
Achtergat.	Als iemand achter een ander gezet wordt in het genieten van iets, noemt men het in het achtergat liggen.
Afjasser.	Zoo men weinig met iemand opheeft en hem kortweg te kennen geeft, dat hij maar moet opstappen, zegt men een afjasser geven.
Afkelven.	Schoonmaken.
Afketsen.	Zich ergens van af maken.
Ak.	Als ik.
Al te buten (niet).	Er is wel wat van aan.
Altemet.	Soms.
Are.	Ander.
Arrewarren.	Het oneens met elkander zijn.
Asem.	Adem.
Assie.	Asch.
Assobis.	Ansjovis.
Avel.	Evenwel.
Averekse.	Hoen met omgekeerde veren.
Awair.	Daar hebt j' et.

B.

Balleket.	Stuiter.
Bedienen.	Beregten.
Bedurven.	Een meisje bevruchten.
Beestachtig.	Iemand die veel van beesten houdt.
Begarrelen.	Schikken.
Bekans.	Bijkans.

Bemes.	Besem.
Betten.	Nat maken (b. v. een uitslag of gezwel).
Betrokt.	Betrekt.
Beu zijn.	Iets moei zijn.
Beuk.	Borstlap der boerinnen.
Beuken.	Slaan.
Beunaaijen.	Ergens over tot verveling toe praten.
Beuzelen.	Jokken.
Beijers.	Aalbessen.
Bibotten.	Bijplanten in een bosch.
Bibrokken.	Bijleggen.
Bikkelbal.	Stuiter.
Billen.	Molensteenen scherpen.
Binden.	Bossen.
Blaauwerwtenpap.	Erwtensoep.
Blak.	Een weinig beplante plaats met boomen.
Bleeuw.	Blaauw.
Bleik.	Bleek.
Bles.	Blis.
Bolgat.	Hoen zonder staart.
Boogert.	Boomgaard.
Boom.	Disselboom.
Bosse.	Beurs.
Bots.	Dadelijk.
Bungshunt.	Bunsing.
Brambosen.	Frambosen.
Bratte.	Fijne saaijet.
Bremse.	Paardenvlieg.
Broekarig.	Broeiziek.
Broek-ekster.	Vlaamsche gaai.
Broekstikken.	Zilveren knoopen welke de boeren aan de broeken dragen.
Broenekels.	Brandnetels.
Brokke.	Hoen met kuikens.
Bullen (ook wel oude.)	Oud goed.

Bu'lsel [1].	Draf.
Bund.	Bos, van hooi of stroo sprekende.
Bunsig.	Afkeerig ergens van wezen.
Burte.	Beurt.
Bus.	Bosch.
Busse.	Beurs.
Bussetje.	Beursje.
Butterhoot.	Zeer hoofd.
Butteren.	Te regt komen.
Bij de pink.	Slim.
C.	
Campanjewijn.	Champanje wijn.
Carrongne.	Eene moeijelijke, wrevelige vrouw (ook wel een moeijelijk paard.)
Casakke.	Zak welken men aan heeft bij het pluk- van appelen en peren.
Clamaat.	Humeur, gemoedsgesteldheid.
Compasselijk.	Ongesteld.
Contrij.	Omstreek.
Correct.	Eender (men zegt correct eender, juist eender).
Couvreren.	Beteren zoo in gezondheid, als verbeteren in kleeren en stand.
Crematiek.	Rheumatiek.
D.	
Daken.	Aanstonds.
Dek.	Dak.
Deurgang.	Afgang.
Deurscherpen.	Ophelderen (weder- luchtgesteldheid.)
Diesig.	Nevelachtig.
Dik' [2]).	Wal.
Din.	Dun.
Disendag.	Dingsdag.

1) De uitspraak van dit woord is als bulesel, dat ik hier met een ,, en ook bij volgende woorden die dergelijken klank hebben, aanduid.

2) De uitspraak van dit woord is als of er eene stomme e achterstond, dat ik als boven zal aanduiden.

Disolaat uitzien.	Slecht uitzien.
Disselboom.	Dissel.
Docteren.	Medicineren.
Doende zijn.	Bezig zijn.
Doffig.	Vochtig, b. v. graan.
Door den band.	Gewoonlijk.
Doppen.	Graan schoonmaken.
Doppen.	Pellen van de gaarst.
Dretsen.	Ergens zonder doel veel loopen.
Drom.	Uitgewisselde stoffaadje.
Doren.	Dooijer.
Droogen harinck.	Bokking.
Drussen.	Dikwijls heen en weer loopen.
Dukers.	Geducht.
Du'st.	Zeker fijn gras.
Dusten.	Durven.
Dwee.	Teer in den bek, bij paarden.
E.	
Eemer.	Emmer.
Effen af.	Regtstreeks.
Effenfels.	Zoo in eens.
Eigen vallen (van zijn).	Van zijn zelven vallen.
Ekel.	Molenroede.
Elder.	Halster.
Element.	Humeur, gemoedsgesteldheid.
Elt.	Helft.
Ent(meerv.)Enden.	Eendvogels.
Errebesems.	Aardbeijen.
Ert.	Hart.
Erte.	Lief.
Er sluit geen geld.	Er is geen geld of iets anders aan te halen.
Eten.	Vrijer of vrijster.
Eutebeuten.	Iemand zijn gang te laten gaan.
Extrementen.	Instrumenten.
F.	
Feeks.	Lastige vrouw.

Filicisteren.	Geluk wenschen.
Finten.	Malligheden.
Fituten.	Gemaal.
Flater.	Eene omstandigheid die veel spraak verwekt.
Flittertje van eene boterham.	Eene dunne boterham.
Fluit.	Stek, welke men steekt om te groeijen.
Fouteren.	Opspelen.
Freimelig.	Fijn, nietig.
Frommelen (in elkander).	Iets dat netjes, b. v. opgevouwen is, ongelijk maken.
Fut.	Mis.
G.	
Gaar.	Bij de hand.
Gaauwgroot.	Canadapopulier.
Galen.	Strepen in stoffaadje.
Gangsje.	Dit zegt men bij het vragen: hoe gaat het.
Gebikt.	Gebit, tandkas.
Gedoen.	Geraas.
Geest.	Vuur, van paarden sprekende.
Gekibbel.	Twist.
Gemeen.	Vriendelijk, een man die dusdanig is, noemt men een gemeen man.
Geniep (in 't).	In 't geheim.
Gents.	Mannetjes Gans.
Geroesemoes.	Allerhande soort.
Gerokt.	Boos.
Gerridon.	Theestoof.
Gestabileerd.	Stil, fatsoenlijk.
Gewikts.	Slim.
Gezelschap.	Echtgenoot.
Ginds ende weer.	Heen ende weer.
Gispen.	Gespen.
Glad.	Vlug (b. v. een paard, bij de hand.)
Gorrenait.	Garnaal.
Gospeën.	Graswortel.

Gracelik,	Schikkelijk.
Griele.	Moeijelijke, eigenzinnige vrouw.
Groeninkel.	Vlasvink, domme vent.
Grotte.	Groote.
Grutte.	Het kleine of minne gedeelte ergens van.
Gu's.	Kinderen.

H.

Haar en Huthou.	Links en regts (bij het gebruik der paarden.
Hansje.	Groote vlieg die op het vleesch komt.
Heeste.	Aangezigt.
Hikje en Gitje.	Zeker steek in het naaijen. In Kadzand Rozemarijnsteek.
Hinkelkeperk.	Perk waar men hinkelt.
Hinkelsteentjes.	Keitjes in het zand.
Hoek.	De boer zegt indien hij een gedeelte van zijn land wil bezoeken, den hoek ingaan.
Hoeve.	Hofstede.
Hoot.	Hoofd.
Hoveniering.	Moestuin.

I.

Impli-jeren.	Gebruiken.
In de gaten habben.	Iets bemerken.
Indé.	Idée.
Inleggen.	In de kraam moeten of liggen.
Inschikken.	Gebruiken.
Installig.	Een koopdag bederven, door een kwaad bod te doen (dit noemt men een koopdag installig maken.)
Instellig.	Ziek.
Insteken.	Door verdriet ziekelijk worden.
Intervallen.	Niet gunstige voorvallen.
Inzitten.	In de kraam moeten of liggen.
't Is er niet buteu.	't kan wel zoo zijn.
't Is krul.	Met iemand ingenomen zijn.
't Is t' enden ut'.	't Is verschrikkelijk.

Itevat.	Iets.
Iverans.	Ergens.
Ivers.	Ergens.
Izebiter.	Netig mensch.
Izegrim.	id.

J.

Jacht.	Haast.
Jachtig.	Haastig.
Jait.	Ja (met nadruk gezegd).
Jakkeren.	Iemand dringend aanzetten om spoedig iets te doen.
Jakominen	Eene soort van gebak (in Sluis smousse koekjes.)
Janever.	Jenever.
Jaques houden.	Zich onzijdig houden.
Jingelen.	Ergens om dwingen
Jolig.	Vrolijk.
Jufvre.	Jufvrouw.
Just (niet).	Niet wel zijn.

K.

Kaespopulier.	Populier, dien men in Kadzand Italiaansche noemt.
Kakbedril.	Die om nietigheden telkens heen en weer loopt.
Kampen.	Overspelen.
Kant.	Schoon.
Kappetorie.	Omslag van een hoek.
Kappe.	Een soort van jas der boeren.
Kapperkool.	Witte Savoye kool.
Kappot.	Ongesteld.
Karbikse.	Lastige vrouw.
Karpraal.	Korporaal.
Katten.	Afkeuren (graan zoo dit de maat niet heeft.
Keesjes over de Zee.	Kamperfoelie.
Keffen.	Kijven, ook bassen van een hondje.
Keffer.	Hondje.

Kolf.	Geheel.
Kelven.	Schoonmaken.
Kenin.	Konijn.
Kerkboek.	Bijbel.
Kerkenduen.	Courpendu.
Kerremelk.	Karnemelk.
Keus.	Vrouwenrok.
Kezen.	Kerssen.
Kezin.	Kozijn.
Kibbelen.	Oneens zijn.
Kieken.	Malle vrouw.
Kiene.	Lastige grillige vrouw.
Kienig.	Lastig, grillig.
Kinderachtig.	Vriend van Kinderen.
Kittig.	Vinnig.
Klabouse.	Bonte slaapmuts der boerinnen.
Klad.	Eene kleine hoeveelheid ergens van b. v. hooi.
Klakkerdoese.	Klakspuit.
Klep.	Pet.
Klepper.	Rijpaard.
Kletsen.	Zonder veel voordeel lang over iets spreken.
Klietig.	Tetsig.
Klievierig.	Vrolijk.
Klimboon.	Snijboon.
Klinker.	Gebakken steen.
Klis.	Drop.
Klitsen.	Handen.
Kloen.	Bol, b. v. katoen.
Kloesteren.	Zacht, beleefdelijk en warm behandelen der kinderen.
Klussen.	Zacht draven.
Knien.	Korte tronkboonen aan de slooten in de bosschen.
Knippel.	Knuppel.

Koddig (uitzien).	Aardig uitzien.
Koening	Koning.
Koesin.	Neef.
Koeweibloemetjes.	Madeliefjes.
Kokken.	Koken
Kokmeeuw.	Zeemeeuw.
Komfoort.	Komfoor.
Koppespinnoot.	Raagbol.
Korbrak.	Broos vooral van gebak sprekende.
Korrewaige.	Kruiwagen.
Kosmis.	Kersmis.
Kosse.	Koorts.
Kossewaige.	Kersdagkoekje.
Kossen.	Kussen, liefkozen; ook een kussen waarop men ligt.
Koste.	Korst.
Kreng.	Moeijelijk paard.
Krassen.	Carambouleren.
Kreun.	Kruin van 't hoofd.
Kreukels.	Alikruiken.
Krevelgaer van u't.	Geduld gaat er van uit.
Krewei.	Karrewei.
Kriebelen.	Ligt jeuken.
Kriel.	Kleine aardappelen.
Krikke.	Kruk.
Krimitelig.	Lastig.
Krinelen.	Veel af willen dingen.
Krinelig.	Die veel afdingt.
Krunoot.	Notenmuskaat.
Krutvet.	Varkensvet met stroop.
Kumen.	Veel ergens over malen.
Kust.	Kon.
Kuus.	Schoon.
Kwa.	Komaan.
Kwakkelen.	Zacht vriezen.

L.

Labisje.	Tafeltje op hetwelk men uitstalt.
Lamoen.	Armen van eene chais of anderen wagen die met één paard rijdt.
Lange luite.	Lange vrouw.
Lebreken.	Niets doen, en zich vervelen.
Ledde.	Engelsche pleister.
Leddie.	Smerig wijf.
Leeën.	Leiden.
Leeren.	Prediken.
Lest.	Laats.
Leijen dekje gaan (van een).	Gemakkelijk gaan.
Letteren.	Teekenen, zoo als de vrouwen het linnen doen, enz.
Leiding.	Watergang.
Leuteren.	Zonder veel oordeel ergens over redeneren.
Leuter houden (aan de).	Ophouden.
Liep.	Ongelijke kant aan stoffaadje.
Liere.	Schimmel (paard).
Lid.	Soort van vingerhoed of iets dergelijks dat men aan den pink doet.
Lidje.	Tegeltje aan den muur.
Lik.	Gelijk als.
Like (gaan te).	Te begraven gaan.
Like (te).	Te begraven.
Likmael.	Begrafenismaal.
Linken.	Strepen in stoffaadje.
Liwaad.	Lijnwaad.
Locht.	Lucht.
Lomme.	Hom.
Lommer.	Lombaard.
Loopwerk.	Eene vrouw in arbeid.
Loppen.	Loopen.

Lote.	Flokker.
Luip.	Leer aan de pet van voren.
Lurp.	Lurf (Kadzand buikziek).
Luzeknipperswinkel.	Uitdragerswinkel.

M.

Maderia.	Madera.
Maklei.	Maakzel.
Mainteneren.	Onderhouden.
Mammezuger.	Kind dat de borst gebruikt.
Mankel.	Jak.
Mankolik.	Melankolijk.
Marteko.	Meerkoot.
Maxime.	Machine.
Meerelair.	Meerel.
Meesteren.	Medecineren.
Meestergoed.	Medicijnen.
Mekker.	Goede maat.
Melken.	Ergens over malen.
Mest.	Drek (ook der menschen).
Misje.	Meisje.
Moe.	Moei.
Moeilast.	Overlast.
Moeijen (niet).	Niet kwaad doen.
Moelijk.	Moeijelijk.
Mulder.	Molenaar.
Mullig.	Los (van aarde sprekende).
Murpels.	Knikkers.
Musterd.	Mustaard.
Mutzen (niet).	Niet in den zin hebben.

N.

Naaimugge.	Naaimeisje.
Nacht en ontijd (bij).	Steeds in de weer moeten wezen (dag en nacht.
Naimaai..	Het gras na het maaijen.
Naiwinning.	Tweede tarwe in een braaksel.

Naturel.	Natuur.
Nik.	Nek.
Niks.	Niets.
Nimendalle.	id.
Nist.	Moeijelijk en wrevelig meisje.
Nistig.	Moeijelijk, wrevelig.
Niverans.	Nergens.
Nukken.	Urken.
Nukken.	Grillen.

O.

Ogge.	Niet waar?
Okke.	id.
Okken.	Urken.
Ommezin.	Oogenblik.
Omkappen.	Met rijdtuig of ander voertuig omvallen.
Omschodden.	Omschudden.
Ongevoelig.	Gevoelig.
Onverschillig.	Kwaad.
Opdirken.	Opschikken.
Opdokken.	Verpligt worden iets te betalen of te geven.
Opdokker.	Slag,
Opgeven.	Schokken.
Opscherpen.	Ophelderen (lucht).
Opstops.	Zoo in eens.
Op de vlugt.	Op den Galop.
Opwisselen	Opknappen.
Orre.	Versta je.
Otepatoter.	Geheel Baas.
Ouwe.	Houweel.
Ouwe.	Beminde.
Ouwetje.	id.
Ouwe moeijen.	Krop salade welke men voor den winter plant.
Overband.	Beurtelings den eenen tijd het eene en den anderen tijd het andere nemen.

Over den balk goeijen.	Zijn boel opmaken.
Overleven.	Sterven.
Overslags.	Onverwachts.
P.	
Pad korten.	Wat spoediger gaan.
Pad weten.	Weg weten.
Papkoker.	Vrouw die met een man buiten huwelijk huis houdt.
Patersjes meel.	Boekweitmeel.
Permentelijk.	Juist.
Peo.	Paauw.
Perebi.	Wesp.
Peremuts.	Mans slaapmuts.
Petaten.	Aardappelen.
Peuke.	Iets dat weinig beteekent.
Peuke.	Noch ziek noch gezond.
Peut.	Oorsmeer.
Peule.	Peluw.
Pieriwal.	Kouwelijk mensch, ook mensch met weinig zelfstandigheid.
Pillik.	Palinck.
Pinhaar.	Regtstandig haar.
Pit.	Put.
Pitketel.	Aker.
Pitter.	Distelvink (Puttertje).
Plavijen.	Lage plaatsen op weiden waar somtijds water in staat.
Plantijd.	Openbaar.
Pleester.	Pleister.
Poep.	Belg.
Pojoenen.	Luizen.
Poke.	Balg.
Pollepel.	Potlepel.
Pomporanje.	Pomme d'orange.
Pompe.	Pompoen.

Poozen.	Stuipen.
Porrig.	Ongelijk, kluitig, hard, van een weg sprekende.
Portuur.	Fatsoen.
Potje.	Pootje.
Pottan spelen.	Zich haasten.
Poumerboom.	Boom om hooi of graan mede vast te sjorren.
Potwuite.	Jong van een dier, dat men met de theepot opkweekt.
Prikje.	Kleinigheid, b. v. op een prikje klaar hebben.
Prikken.	Preken.
Profekster.	Professer.
Profiter.	Luchter.
Prollen.	Klissen.
Promberen.	Proberen.
Prut.	Rijst met krenten.
Puchlemijen.	Allerhande soort van uitwendige zweren.
Pudjes.	Handjes van de kinderen.
Puit.	Machine bij het spinnen om garen op te winden.
Puit.	Zaagstoel.
Puittokken.	Zokken welke men in de klompen draagt.
Puken.	Graan met de zeeft schoonmaken.
Pulle.	Pil.
Pu'phu's.	Houten vorm, daar men de pijp in draagt.

R.

Raal.	Rank, ook zuiver op de borst.
Rarig.	Zonderling.
Ramandels.	Amandels voor de dusgenaamde klieren.
Raggen en vliegen.	Ginds en derwaarts loopen.
Rantanten.	Iemand er doorhalen.
Raauw.	Ruw, onhandelbaar.
Raauwig.	Spijtig.
Redinen.	Gordijnen.

Reeën.	Kammen.
Reezen.	Koralen aanrijgen.
Reuzelbollen.	Reuzelkoeken.
Rink.	Ring.
Rippen (zich).	Zich haasten.
Risdailder.	Rijksdaalder.
Ritsig.	Vurig, van een paard sprekende.
Rok uitschieten.	Rok uitdoen.
Rommel.	Allerhande nietigheden.
Ronken.	Geluid van slapenden en tollen.
Rooijen.	Klaar krijgen.
Rouskater.	Iemand die er maar ongegeneerd door heen loopt.
Ruggestoot.	Zaagbol.
Ruimen.	Nachtwerk doen.

S.

Schabouwelijk.	Zoo het een of ander digt bij den kant, b. v. eener tafel staat.
Scharre.	Ploegschaar.
Scherp.	Gebit.
Schetsens	Schaatsens.
Scheutig (niet).	Die niet mild is.
Schielik.	Schielijk zijn, het ergens benaauwd van hebben.
Schilderen.	Verwen.
Schipperen (het zal wel).	Het zal wel schikken.
Schi'thiel.	Open hiel.
Schoef.	Bang.
Schoelje.	Iemand die niet veel beteekent.
Schoenlapper.	Zwarte aalbeziën-jenever.
Schordijn.	Sardijn.
Schour.	Schouder.
Schouwkleed.	Schoorsteenkleed.
Schrabollen.	Eene soort van groote krentekoeken.
Schramp.	Eene langwerpige oppervlakkige wond.

Schrok.	Honger.
Schrollen.	Op iemand kijven.
Schrijnen.	Open gaan der huid door een band enz.
Schuinselen.	Slibberen langs een gladde baan.
Schukken.	Schokken.
Schummel.	Schimmel.
Sekel.	Sikkel.
Seu.	Sukkelaar.
Seutje.	Sukkelaarster.
Sikaneurig.	Die op alle nietigheden aanmerkingen maakt.
Sinnelier.	Singelier.
Slabakken.	Verminderen b. van medecijnen.
Slaghut.	Klepkooi.
Slecht slagend.	Ongesteld.
Slek.	Slak.
Slempemper.	Sukkelaar.
Slob.	Week, zacht b. v. van den buik.
Slokje.	Borrel.
Slub.	Los, b. v. kleeren die men aanheeft.
Sluurwerk.	Langzaam, kraamarbeid.
Smakken.	Met teerlingen ergens om opgooijen, b. v. wie de visch wint en dien gelijk munt.
Smeeren.	Smeren.
Smieëg.	Week, zacht, van eten sprekende.
Smokkelen.	Motregenen.
Smosje.	Kinderschortje met armgaten.
Smossen.	Morssen.
Smou.	Zacht, week.
Smout.	Vet.
Smouten.	Iets met vet besmeren, b. v. den as van eenen wagen.
Smullig.	Dat naar eene oude pan smaakt.
Snee.	Sneeuw.
Sneeg.	Knap.

Snoek.	Lief, snoek uitzien, lief uitzien.
Snoesig.	Lief.
Snoet.	Mond.
Snoetje.	Liefje (van een kind sprekende).
Somwile.	Somtijds.
Spaai.	Spade.
Spaakloopen.	Mis loopen.
Spaansche Naaijer.	Groote groene springhaan (in Kadzand glazemaker.
Spanderen.	Opofferen.
Spatteren.	Spetteren.
Speelkind.	Onecht kind.
Speen.	Aambeijen.
Spenoud.	Dier dat gespend kan worden.
Spiën.	Overgeven.
Spigt.	Lastig meisje.
Spil.	Spel.
Spleeten.	Splijten.
't Spreekt van eigens.	't Spreekt van zelf.
Sprikken.	Spreken.
Sprong.	Galop.
Spugsel.	Speeksel.
Stadskind.	Bankroetier.
Staisen.	Slobkousen.
Stakker.	Sukkelaar.
Stalband.	Halsband voor koeijen.
Stande.	Kuip waar men boter in legt.
Stavast.	Gedurig, altijd.
Steeg.	Niet makkelijk slierende (weg).
Steenegoed.	Vruchtboomen met pitten.
Stegels.	Stijgbeugels.
Stekelbeijers.	Kruisbessen.
Stikker.	Prikslede.
Stinkert.	Een lastig, valsch mensch.
Stiven.	Stijselen.
Stoeijen.	Stapelen.

Stollisteren.	Solliciteren.
Stop.	Kurk.
Straalbijen.	Wespen.
Stuit.	Oogenblik.
Stük.	Traag, dom.
Stuken (omver).	Omver vallen.
Sturven.	Sterven.
Stute.	Boterham.
Stute maile.	Zakje waarin de boereschoolkinderen hunne boterhammen dragen.
Stuur.	Hard in den bek.
Sulphur.	Zwavelstok.

T.

't Elt hebben.	Als men een stuk land heeft en men gaat dit voor de helft der opbrengst bewerken
Temes.	Zift.
't En doet.	't Is zoo niet.
Teut.	Die lang ergens werk mede heeft.
Tie hebben.	Ergens veel mede op hebben.
'T jockjes.	Kiekens.
Totelokken.	Eigenaardig kussen der landlieden.
Tra.	Spoor.
Traboom.	Dissel.
Trasbak.	Regenbak.
Trekpot.	Theepot.
Treuselaar.	Die zich met nietigheden bezig houdt.
Treusneus.	Kleinigheid.
Treuselen.	Zich met nietigheden bezighouden.
Trifelen.	Zich nu met het eene dan weder met het andere bezighouden.
Triepe.	Grillige vrouw.
Trok.	Trek.
Trokken.	Trekken.
Trous.	Trouwens.
Tu'n.	Schutting.

Tumelaar.	Gebit.
Tu'ltje.	Ruiker.
Tunhoed.	Burgerhoed.
Twin.	Garen.
U.	
U's.	Ons.
Ut'scheeën.	Uitscheiden.
U't spelen gaan.	Uit logeren gaan.
U't wei-ig.	Beest dat niet in de weide blijft.
V.	
Vare koe.	Koe die geen melk meer geeft.
Varre.	Ver.
Veelpraat.	Die veel te zeggen heeft.
Veelsnaps.	id.
Veezen.	Tegenvallen.
Vek.	Vak.
Vele.	Viool.
Verabbezakken.	Versukkelen.
Verbauwereerd zijn.	Verslagen zijn.
Verdistelueren.	Aan stuk maken.
Vergaauwloozen.	Bederven, niet ontzien.
Verhaal (op zijn komen.)	Bekomen.
Verguttelen.	Niet goed oppassen.
Verkeeren.	Vreijen.
Vermisel.	Klein gerimpeld.
Vermikkeld.	Ergens sterk op gezet zijn.
Verpeuteren.	Niet best oppassen.
Versteven.	Geholpen.
Vertrek.	Kamer.
Verval.	Drinkgeld.
Verzij (van zijn).	Van zich zelven zijn of vallen.
Vetbollen.	Koeken in vet gebakken.
Vieren.	Bot geven.
Vieren.	Kinderen met een zacht doekje voor de vuurmand wrijven.

Vinster.	Venster.
Vint.	Vent.
Visselen.	In de ooren fluisteren.
Vleke.	Vlerk.
Vleke.	Eene vrouw die lastig is.
Vlot.	Gemakkelijk.
Vlugt.	Galop.
Voor laten zitten.	Sterven.
Volken.	Dikwijls.
Vossie.	Sproe.
Vuroot.	Eind van een stuk lands.

W.

Wak (weder).	Regenachtig weder.
Waps hebben.	Praats hebben.
Waspijpjes.	Pijpenstelen.
Weeg.	Houten wand eener schuur.
Weeskindertjes.	Penseës.
Weewen.	Wenken.
Wel.	Drinkensput.
Welwater.	Putwater.
Weren (zich).	Haasten (zich).
Werte.	Wrat.
Wet.	Regering.
Wezen.	Gezigt.
Wiewouw.	Goudmierel.
Wigert.	Druiven.
Wimme.	Willen we.
Winbeijers.	Aalbessen.
Wipstaartje.	Kwikstaartje.
Wintereu.	Vriezen.
Wumpels.	Wimpels.
Wurvel.	Wervel.
Worste.	Opvulsel bij de boerinnen van achter aan de rokken.

Z.

Zand schieten.	Zand uit de zandputten steken.

Zaneken.	Malen.
Zanelig.	Moeijelijk, netig paard.
Zat.	Genoeg.
Zekeren.	Ondertrouw doen.
Zieren.	Kleine puisjes.
Zinnig.	Grillig.
Zingen.	Steken welke men in een gezwel voelt.
Zoo.	b. v. Een zoo visch, een hoop visch.
Zulver.	Zilver.
Zunkelachtig.	Draaiachtig.
Zunkelen.	Door draaijigheid omvervallen.
Zunne.	Zon.
Zupei.	Zacht ei.
Zuur weer.	Koud weder.
Zwelm.	Zwaluw.
Zwurte.	Zwoord.
Zoute visch.	Aberdaan.

Aan de Redactie van het Nieuw Nederlandsch Taalmagazijn.

De aankondiging mijner « Beschouwing van het wezen en den aard der tien Rededeelen onzer Moedertaal » in het voorlaatste nummer van het Taalmagazijn, blz. 109 en volg., bevat op enkele gedeelten eenige aan- en opmerkingen, waarover ik de vrijheid neem mijn gevoelen kortelijk mede te deelen.

I. De beoordeelaar, mijn definitie van het lidwoord afkeurende, zegt: «het lidwoord verklaart vooraf, hoe de beteekenis van het volgende substantief moet opgevat worden.» Te regt merkt Dr. BRILL, Mag. van Ned. Taalk., d. III, blz. 51, aan, dat het geen gemakkelijke zaak is een juiste definitie van een rededeel te geven. Of die van den beoordeelaar juist is, wil ik niet beslissen; doch vermeen te mogen aanmerken, dat ook BOMHOFF, Nieuw Groot Woordenb. der Nederl. Taal., blz. 118, 193 en 244, het gevoelen van Dr. BRILL, Holl. Spraakl., blz 243, schijnt goed te keuren, en dat ik *aanduiden* op nagenoeg dezelfde wijze door de Redactie, d. I, blz. 30, gebruikt vind.

De aanmerkingen van den beoordeelaar op de zinsnede: het woord 1) *een* is eigentlijk geen lid- of geslachtswoord, daar het nimmer een bijzin onderstelt, het meervoud mist en in 't grieksch, volgens deskundigen, niet uitgedrukt wordt, doen mij onderstellen, dat hij niet van meening is, dat het lidwoord *een* aan het telwoord *een* ontleend is Bedenk ik, dat, volgens TEN KATE, Aenl., d. I, blz. 355, het lidwoordelijk gebruik van *een* in 't meso-goth. en frankd. nooit en in 't angels. schier nooit gevonden wordt; dat, volgens denzelfden Taalonderzoeker, Willerami Paraphrasis en het Symbolum veteris Ecclesiae, uit de Xde

---

1) *Tel-* is hier niet *al te* naauwkeurig. Den beoordeelaar schijnt deze aanmerking ontglipt.

reeuw, de oudste geschriften zijn, waarin *een* als tel- en lidwoord voorkomt, zoo schijnt het mij niet twijfelachtig toe, dat, in het nietonderstellen van een bijzin en het missen van het meervoud, het lidwoord *een* zijn oorsprong aan het telwoord *een*, waarin dit verklaring vindt, doet blijken. Houd ik in 't oog, dat, schoon het oudste grieksch, even als nog het latijn en de slawische talen, het russisch, poolsch, boheemsch, enz. [1]), geen lidwoord kende, het gebruik van het bepalend lidwoord; hetwelk ook in het angels. en frankd. aan het aanwijzend voornaamwoord vermaagschapt is; ná het homerische [2]) tijdperk ontstond en het lidwoordelijk gebruik van het telwoord *een* in die taal onbekend bléef; zoo is het dunkt mij, niet zoo onbegrijpelijk, waarom ik mij mede op 't grieksch beriep.

II. Indien ik geschreven had: «het vrouwelijk geslacht mist de *s*", zou, vermoedelijk, de zegswijze niet afgekeurd zijn; ofschoon ik mij onnaauwkeurig uitgedrukt had; want bewoordingen als: *'s moeders zorg*, *'s werelds vreugd*, enz., — men houde, en te regt, de *s* van dergelijke genitivi voor een buiging aan alle geslachten gemeen — hebben toch — wie zal het ontkennen? — *s* in genitivo. Maar worden dergelijke «konstelijke stellingen» (als TEN KATE ze noemt) ontbonden, dan *mist* het vrouwelijk geslacht die *s*, welke BILDERDIJK voor den *exponent* van «zijnen» genitief hield. Ziedaar mijne bedoeling! Druischt deze tegen de definitie van den genitief, blz. 51, aan?

III. Toegegeven dat er geen verwantschap tusschen *gene* en *gomo* mogelijk is: — hoe ontstond de G in *gene*, indien «dit woord gevormd is van het oudhoogd. pronomen *ener*, *ene*, *enaz*»? .... En welke gronden pleiten voor de «waarschijnlijkheid der verwantschap tusschen *homo* en *humus*»? *Homines*», zegt Prof. M. DE VRIES, Aant. op

---

1) Prof. LULOFS, *Overzigt der duitsche Taalk.*, blz. 216.

2) Dr. BRILL, *Holl. Spraakl.*

blz. 498 van Dr. BRILL's Holl. Spraakl., » luidde in het oud-latijn *hemones*. Ook is *hemo* (*homo*), voor *hemon*, een' sanskr. adjectiefvorm, als het ware *hêmân* (*corpus habens*), van *hêma*, corpus. »

IV. Ik ben niet ongenegen den uitgang der stoffelijke adjectieven: *en*, als een verzachting van *ijn*, *ine* (hoedanig de doorgaande spelling der ouden is,) en dezen uitgang *ijn* aan de gothische terminatie *eins* ontleend te beschouwen, doch kan het niet ontveinzen, dat, zoo iets, ook dit opmerking gevonden heeft, dat de Ouden, die de stoffelijke adjectieven zoowel praedicatief als attributief bezigden, het praedicatief gebruik dier hoedanigheidswoorden somwijlen door *van*, gevolgd van het substantief, dat als de stam van het stoffelijke adjectief kan beschouwd worden, vervingen; b. v. VAN MAERLANT, Spieg. Hist., d. I, blz. 133 (uitgave van CLIGNETT en STEENWINKEL):

«Der Coninginnen maecti [Salomoen] mede
Een huus aldaer ter seluer stede
Maerber*ijn*, cedr*ijn* en *van* goude,
En som seluer*ijn*, als hi woude,
Al die vaete, daermen wt at,
Waren goud*ijn*, vor waer hout dat.»

Wie toch herinnert zich niet, dat TEN KATE, HUYDECOPER en KLUIT — en die hun voetspoor hier drukten, — ten gevolge dezer bijzonderheid der stoffelijke adjectieven *en* — schoon, naar 't mij thans voorkomt, ten onregt — als een genitiefvorm beschouwden? B. v. KLUIT, Nieuwe Bydragen tot opbouw der Vaderl. Letterk., d. I, blz. 343: «linum, dat in 't Nederduitsch klinkt en zich eigenaardig schrijft, *line*, of, als de E verloren gaat, *lijn* (waarvan *lijnwaat*, en ook 't *linen*, *linnen*, zoo veel als het *het lijnene*, gelijk *gouden*, *zilveren*, *koperen*, dat is *van gout*, *van zilver*, *van koper*, *van lijn gemaakt*).»

V. Ik weet dat Dr. BRILL, ten aanzien van den infini-

tief, het gevoelen van Dr. HEYSE toegedaan is. Beide hoogst verdienstelijke taalkundigen noemen *krank*, b. v. *ik zag hem krank*, — en derhalve (? — de constructie van den zin blijft dezelfde;) ook *sterven*, b. v. *ik zag hem sterven*; waar — volgens hetgene Dr. HEYSE bij *fallen*, *ich sah ihn fallen*» opmerkt — de infinitief de beteekenis van het tegenwoordig deelwoord: (*stervend*) heeft; een tweeden accusatief: doch — bestaat hetzelfde onderscheid, dat deze geleerden tusschen *hij sterft* en *hij is stervende* maken, ook niet tusschen *ik zag hem sterven* en *ik zag hem stervende*, *ik heb hem zien sterven* en *ik heb hem stervende gezien*? — De bedenking: waarom, zoo «der Infinitiv die Bedeutung eins Substantivs hat», — *eins muss ich dich noch fragen* slechts «einen doppelten Accusativ» heeft, vind ik misschien daarom niet opgelost, wijl men te regt beseft, dat er kein dreifältiger Accusativ denkbaar is. — Doch indien *schreiben* en *schlafen : ich lehre dich schreiben*, *das nenne ich schlafen!*» ophouden *werkwoorden* te zijn, vervalt ook het onderscheid, dat (gelijk door Prof. DE GREUVE, *Beschouwing van* Prf. ROORDAAS Deelen der Rede, Arch. voor Nederl. Taalk., d. IV, st. 4, opgemerkt is) «de algemeene menschelijke rede» tusschen *ik wil ontbijt* en *ik wil ontbijten* maakt.

Veroorloof mij, dat ik de woorden van den Taal- en Dichtkundige J. MACQUET (*Verhandeling over de voortreffelijkheid der Oude en Hedendaagsche Poëten*, in de boven genoemde *Nieuwe Bijdragen*, d. II, blz. 150) tot de mijne maak: «Indien men myne feilen gunstig ver«schoont, en my, wanneer ik dwale, vriendelijk onder«richt, zal ik over myn' arbeid my niet beklagen.»

H. M. LABBERTÉ.

NOG EEN WOORDJE OVER *MIDDERNACHT*.

DOOR

J H. VAN DALE.

Met genoegen las ik, wat met betrekking tot het woord ***middernacht*** op blz. 90 tot 92 dezes jaargangs gevonden wordt. Komt aldaar menige opmerking voor, welke mijne gansche instemming wegdraagt, in andere punten meen ik van den geachten steller te moeten verschillen. 't Zij mij vergund mijne bescheidene bedenkingen in het midden te brengen.

Wanneer we letten op de beteekenis van de met het woord *mid*, *middel* of *midden* gevormde zamenstellingen, dan gelooven we deze tot drie soorten te kunnen brengen. Ze zijn deze:

1°. Zamenstellingen met het oude *mid*, als, *middag*, *midzomer*, *midwinter*, *midoogst*, *midnacht* (Eng. midnight) thans *middernacht*.

2°. Zamenstellingen met *middel* of *midden*, als: *middelmuur* = *middenmuur*, *middeldeur* = *middendeur*, *middelkamer* = *middenkamer*, enz., *middelpunt*, *middellijf*, enz.

3°. Zamenstellingen met *middeler*, welker, zooveel we weten, slechts twee zijn: *middelertijd* en *middelerwijl*.

Gaan we nu de beteekenis na der onder 1°. opgegevene woorden, welke, zonder uitzondering, alle tijdsbepalingen zijn, dan blijkt ons dat *mid* daarin de kracht heeft van *het midden van*. De zamenstellingen beteekenen dus: het juiste midden van den dag, van den zomer, van den winter, van den oogst, van den nacht. *Middag*, enz.

drukt dus, dit houde men vooral in het oog, geene *tijd*RUIMTE, maar alleen een *tijd*PUNT uit, een' enkele stip des tijds. Ze beteekenen de grens waar d'eene helft van den dag, enz. eindigt, maar ook reeds in denzelfden oogenblik, d'andere helft aanvangt. Laat de tijd geen oogenblik van rust, geen stilstand toe, dan is *middag*, *midnacht*, enz., met betrekking tot den dag en den nacht, wat een punt is in de ruimte, eene zaak alleen in de verbeelding bestaande. Het ligt in den aard der zaak, in de beteekenis der woorden zelve, dat ze geen meervoud hebben kunnen, en we weigeren dit getal dus evenzeer aan *midzomer*, *midwinter*, *midoogst*, als we 't weigeren aan *middag* en *midnacht* (middernacht). We gevoelen dat de aandachtige lezer aanstonds gereed zal zijn met de vraag, waarom, zoo *middag* geen meervoud toelaat, nogtans de meervoudsterm algemeen in gebruik is. Het antwoord op deze vraag kan niet moeijelijk zijn. Hadde *middag* zijne oorspronkelijke beteekenis, *midden des dags* behouden, er zou evenmin van dit woord, als van de overige zamenstellingen met *mid*, een meervoudsterm in gebruik zijn; maar *middag* heeft zijne eerste beteekenis verlaten, of liever heeft bij zijne eerste beteekenis van *tijd*PUNT eene tweede, die van *tijd*RUIMTE aangenomen. Sprak men vroeger zeer juist van den vóórmiddag en den namiddag, d. i. de tijd vóór en nà 12 ure, en wordt dit gebruik in sommige oorden van ons vaderland nog in acht genomen, de spreektaal heeft het woord vóórmiddag grootendeels uitgeworpen en plaats doen maken voor *morgen*. Hierdoor verviel *namiddag* als tegenoverstelling van *voormiddag*, en werd tot een bloot *middag* afgeknot. Er bestaan derhalve, we gelooven dit veilig te mogen aannemen, twee verschillende beteekenissen voor dit laatste woord. De eerste is die, welke overeenstemt met die van *midzomer*, *midnacht* en geen meervoud toelaat, de andere die van *namiddag*, waarmede het gelijkbeteekenend is, en in welk geval het een meervoudsterm toestaat.

Wanneer we op de zamenstellingen met *mid* letten, dan zien we dat ze alle, we merkten het boven reeds aan, als bepalingen van tijdpunten, adverbialiter, met *te* of *om*, *omstreeks* of een dergelijk woord gebezigd worden, en *nimmer* als zelfstandig naamwoord met het lidwoord. Het zoude ongerijmd zijn van den *midzomer*, den *midwinter* enz. te spreken als van een middenzomer, middenwinter, daar ze nóch bestaan, nóch bestaan kunnen. 's Volks taalgevoel heeft zich ook hier niet verloochend. Het heeft het adverbiale *mid* wel degelijk van *midden* onderscheiden, en geen zelfstandig naamwoord gevormd voor een tijdruimte, die niet bestaat, maar alleen een tijdpunt aangewezen, dat de scheiding eens dags, eens nachts, enz. in twee gelijke deelen, aanwijst. Dat al de opgenoemde zamenstellingen voor geen meervoud vatbaar zijn, blijkt duidelijker, wanneer men let op het ongewone der zamenstelling. In andere zamenstellingen is het eerste lid dier zamenstellingen eene bepaling of omschrijving van het tweede, met dit als tot één geheel zamensmeltend, b. v. wanoogst, feestdag, nazomer, enz. In deze neemt natuurlijk alleen het laatste lid der zamenstelling het meervoudsteeken aan; doch in *midoogst*, *midzomer*, enz., zoude, zoo de meervoudsvorm bestaanbaar ware, niet alleen het laatste, maar ook het eerste lid het teeken des meervouds moeten ontvangen, 't geen in eene zamenstelling onmogelijk is. En beteekenis, èn zamenstelling, èn duidelijkheid laten in de besprokene zamenstelling geen meervoud toe.

Vergelijken wij thans als ter loops ons *middag* en *middernacht* met der Franschen *midi*, dan zien we, dat ook de Franschen beide woorden gebruiken als aanwijzende de twaalfde ure, zoowel des nachts als des daags; dat ook zij beide woorden nimmer substantive, onmiddellijk alleen door het lidwoord voorafgegaan gebruiken [1]), maar

1) Zonder lidwoord is: *midi est sonné*, *minuit est sonné*: met een voorz. en lidw. is: *sur le midi*, *vers le minuit*, etc.

even als wij, met *à* of een dergelijk woord; dat ook zij van beide woorden ***geen meervoud*** aannemen, terwijl integendeel van ***après-midi***, ons ***namiddag***, het meervoud algemeen toegelaten en gebruikt wordt. (Cette of cet après-midi, ces après-midi.) De Fransche taal bevestigt dus ook ten sterkste, wat we hierboven over middag (12 ure), middag (*namiddag*) en middernacht enz. ter neder stelden.

Gaan we nu de zamenstellingen na met ***midden*** of ***middel***, dan blijkt dat *midden* daarin de beteekenis heeft van *in het midden*, *te midden*, en terwijl *mid* op het zamenstellende deel wijst, zoo wijst *midden* op voorwerpen buiten de zamenstelling gelegen, het tweede lid der zamenstelling in betrekking tot die voorwerpen bepalende, zonder eenige betrekking op den tijd, maar alleen op de ruimte. Zoo is eene middel- of middendeur eene deur *midden* of tusschen twee andere deuren of vertrekken *in*; eene middelkamer, eene kamer tusschen twee andere kamers, eene voor- en achterkamer in, enz. *Middel* of *midden* vormt thans geene zamenstellingen meer, welke tijdsbepalingen zijn; de zamenstellingen zijn zuivere zamengestelde zelfst. naamw. Wat zou *middelnacht* dan, zoo 't nog gangbaar ware, moeten of kunnen beteekenen? Niets anders, o. i., dan een nacht, tusschen twee andere nachten invallende, of een nacht, die twee dagen van elkander scheidt. In dit laatste geval zou dus elke nacht dien naam kunnen dragen.

Beschouwen we nu de laatste zamenstellingen: ***middelerwijl***, ***middelertijd***, dan blijkt dat *middeler* de bet. heeft van *gedurende*, en zij dus zooveel zeggen als gedurende dien tijd, gedurende die wijle of midden in dien tijd, midden in die wijle, of bloot in dien tijd, in die wijle. Beide kunnen dus o. i. zeer gepast vervangen worden ofte wel verklaard door *inmiddels*. Beide wijzen dus eene *tijd*RUIMTE, en niet een *tijd*STIP aan. Ware *middernacht* uit *middelernacht* ontstaan, dan toch zou het zoo-

veel moeten beteekenen als *gedurende* of *in den nacht*, ja, dan hadde *middernacht* (middelerennacht) even als de andere zamenstellingen met *middeler* alle gebruik van een voorzetsel verworpen, en ware geheel van zijne oorspronkelijke bet. het *midden der nacht* afgeweken. Hierbij bedenke men dat *wijle* en *tijd* eene onbepaalde, *nacht* eene bepaalde ruimte van tijd aanwijzen.

Bij eenig nadenken ziet men hoe onwaarschijnlijk het een en ander wordt, welke onwaarschijnlijkheid niet vermindert, wanneer men bedenkt dat de Hoogduitschers even als wij, dan ook van *mittlernacht* hun *Mitternacht* moeten hebben gevormd, daar ook zij hun *mittlerweile* en *Mittag* hebben.

Tuinman zegt in zijn *Fakkel der Nederduitsche Tale*, dat de alouden in plaats van *middag*, *midDENdag* zeiden, 'tgeen hij door een voorbeeld bewijst. Dat men *middendag* zeide voor het *midden van den dag* (m.) heeft niets stootends, doch hoe zal of liever hoe zoude men het maken met *nacht*, dat veeltijds vrouwelijk werd gebezigd? Neemt men aan dat *midder* uit *middeler*, den verbogen vorm van *middel* is zamengetrokken, en levert het aldus gevormde woord eene bet. op, welke niet het minst overeenstemt met die van middernacht, dan komt het ons waarschijnlijker voor *midder* te beschouwen als eene zamentrekking van *middernacht*, in analogie met *middendag* gevormd, mits men alle gedachte aan vormingsovereenstemming met *middelerwijl* enz. verbanne.

Wanneer we bij de ouden lezen *in der middernacht*, *na der middernacht*, dan wordt men als onwillekeurig genoopt de R van *midder* als een natuurlijk gevolg van het verbogen *der* te beschouwen.

Ons komt het dus voor dat *midden*, de mann. vorm, tot het vrouwel. *midder* is overgegaan, als een uitvloeisel van het taalgevoel des volks. Welligt verdienen hier de vormen *bachten* en *achter*, *buiten* en *uiter*, *binnen* en *inner*, welke nevens elkander bestaan, niet geheel onopgemerkt

te worden voorbijgegaan. Hoe 'tzij, zoo lang men uit de ouden geen voorbeeld van de schrijfwijze *middenernacht* zal kunnen bijbrengen, zal het moeijelijk zijn het betwiste punt regtstreeks te beslissen. Dat het bovenstaande tot nadere overweging strekken moge, is mijn eenige wensch.

BRIEF AAN DEN HEER Dr. H. A. CALLENFELS.

Wel Edele, Zeer Geleerde Heer!

In Uw vertoog, voorkomende in n°. 3 van dezen Jaargang van het Taalmagazijn, vind ik op blz. 176 eene aanmerking, die mij als steller van het stukje «Over de letters en haar aantal» meer in het bijzonder betreft. Uit hetgeen ik op blz, 84 van dezen Jaargang gezegd heb, meent Gc te moeten opmaken, dat ik den Zeeuwen en anderen landgenooten heb «willen opdringen, dat het onfatsoenlijk is de zachtlange en scherplange E en O [in de uitspraak] te onderscheiden. Daar ik geloof, dat deze gevolgtrekking uit mijne woorden, wanneer men ze op de keper beschouwt, niet te maken is, en ik er althans dezen zin niet aan heb willen geven, zoo reken ik aan U en de overige lezers lezers van dit Magazijn, als ook aan mij zelven, eene nadere opheldering van mijne woorden en bedoeling verschuldigd te zijn. Toen ik in gemeld stukje de zuivere klinkers geteld en hun aantal veertien bevonden had, vermeende ik den lezer indachtig te moeten maken, dat ik «uitsluitend van de hollandsche klanken in de z o o g e n o e m d e b e s c h a a f d e u i t s p r a a k had gehandeld». Bedrieg ik mij niet, dan zijn het deze woorden, die U aanstoot hebben gegeven. Is dit zoo, dan komt alles aan op de beteekenis, die ik aan de uitdrukking «beschaafde uitspraak» gehecht heb. Ik zal dan rekenschap moeten afleggen,

of ik er een subjectieven of een objectieven zin aan heb gegeven; of ik het epitheton *beschaafd* zelf oordeelende bij *uitspraak* heb gevoegd, dan wel of ik «*beschaafde uitspraak*» als eenen sedert lang in gebruik zijnde, bekenden grammaticalen term heb gebezigd. In het eerste geval zou ik mij zeker aan de bewuste onbeleefdheid hebben schuldig gemaakt; — dat ik de uitdrukking echter in den laatsten zin heb genomen, blijkt uit het bijgevoegde «*zoogenaamde*». De vraag is dus, wat verstaat men in de taal der grammatica door de *beschaafde uitspraak*, en het antwoord zal gezocht moeten worden bij dengenen, die zich het eerst van dezen term bediend, of haar geformuleerd heeft. Dit is volgens mijn beste weten prof. SIEGENBEEK geweest in zijne Verhandeling over de Spelling der Nederduitsche Taal. In de beschouwing der algemeene spelregels wordt daar op blz. 19 gezegd, «dat de zuiverste en meest beschaafde uitspraak niets anders kan beteekenen, dan de algemeene uitspraak van het beschaafdste gedeelte des geheelen volks». Zal de bepaling *des geheelen volks* hier iets beteekenen, dan volgt, dat de *beschaafde uitspraak* eigentlijk een ideaal is, te verkrijgen door uit de uitspraak der beschaafde klasse in alle oorden des lands al datgene weg te denken, wat de respectieve bewoners van iedere plaats kenmerkt. Tot de beschaafde uitspraak, in dezen zin genomen, behoort dus evenmin het overhellen der A naar E en het inslikken der sluitende N van de Hollanders, als het trekken der A naar de zijde der O van de Groningers, Overijselaars en Gelderschen; even min het tweeklankachtige der scherpe E en O van Zeeuwen en Zuid-Hollanders, als de scherpe uitspraak van de V en Z der Friezen. Deze theorie aan te kleven is in mijn oog nog iets anders dan iemand voor onfatsoenlijk te houden, omdat hij zijne uitspraak niet van het plaatselijke heeft kunnen of willen zuiveren.

Wat den voorrang van Holland ten opzichte van de uitspraak betreft, ik geloof inderdaad, dat het voor den bloei eener taal

bevorderlijk is in sommige gevallen eene norma aan te nemen, zoo als de Franschen en Engelschen hebben gedaan, en dat de Hollanders de meeste aanspraak hebben om gekozen te worden. Ik durf met te meer gerustheid voor dit gevoelen uitkomen, omdat ik als Gelderschman, als Arnhemmer, in dezen niet licht van partijdigheid kan verdacht worden. Dat ik anders zulk een gezag, zulk eene hegemonie. niet noodeloos wensch uitgebreid te zien, waar andere redenen een pleit kunnen beslissen, blijkt genoeg uit mijn zoeken naar den oorsprong onzer E's en O's, teneinde daarop de vokaalspelling te kunnen grondvesten. Daar deze oorsprong natuurlijk onveranderlijk is, en allen Nederlanders even na bestaat, levert hij, eens gevonden, eenen onwrikbaren grondslag op, die buiten den invloed der steeds wisselbare uitspraak blijft, en tevens niemand eenigen voorrang toekent, en dus ook niemands rechten verkort.

Vervolgens acht ik rekenschap schuldig te zijn, waarom ik de door Mr. J. van Lennep in de jongste grondwet ingevoerde spelling van *Friesland* met F vermeend heb te moeten volgen. Ik zie hierin niets anders dan eene consequente toepassing van Prof. Siegenbeeks regel voor het schrijven der eigennamen, te vinden op blz. 265 der meergemelde verhandeling. Deze luidt aldus: «In het algemeen geldt ten aanzien dezer woorden [der vreemde eigennamen] de regel, dat men derzelver oorspronkelijke spelling, zoo veel mogelijk onveranderd moet laten». De *oorspronkelijke spelling* kan wel niets anders beteekenen, dan de wijze, waarop eenig uit eene vreemde taal ontleend woord in die taal [uitgesproken en] geschreven wordt. Nu behoeft het wel geen betoog, dat het Friesch geen tongval of dialect van het algemeen Nederlandsch, maar eene eigene, zelfstandige taal is, en dus wel degelijk ten opzichte van het algemeene nederlandsch, als eene vreemde taal moet beschouwd worden. Friesche namen vallen dus onder den hier door Siegenbeek gestelden regel. Nu noemen onze noordelijkste landgenooten zich zelven *Friezen*

of *Fryzen*, en hun land *Frieslân* of *Fryslân*; indien wij derhalve *Friezen en Friesland* schrijven, doen wij niets meer dan hun hetzelfde recht toestaan, dat wij aan de Franschen toegekend hebben, toen wij ophielden *Vranschen* en *Vrankrijk* te schrijven, niettegenstaande wij nog voortgaan *vrij en vrank* te zeggen.

Eer ik dezen brief eindig, Wel Edele, Zeer Geleerde Heer, zij het mij vergund twee wenschen te uiten, met welke Gij zeker gaarne zult instemmen. Dit Tijdschrift is gewijd aan den opbouw en de veredeling onzer gemeenschappelijke moedertaal. Allen, die het begunstigen, en het hunne welwillend bijdragen, moeten geacht worden ditzelfde wit te beoogen; en deze eenheid van bedoeling is een band, sterk genoeg om hen onderling te verbinden. Volkomene overeenstemming in gevoelen en inzichten is niet bestaanbaar, maar ook niet noodzakelijk; verschil van meening kan zelfs zeer nuttig zijn, daar het tot naauwkeuriger onderzoek en het opsporen van nieuwe, onopgemerkte bewijsgronden aanleiding geeft, en zoodoende de waarheid dikwijls in een helderder licht plaatst. Slechts ééne voorwaarde is daarbij noodzakelijk, haar betreft mijn eerste wensch, en ik neem deze gelegenheid te baat om dien te uiten: verschil van inzichten zij geene oorzaak tot minachting en bespotting van andersdenkenden. Mochten er misschien in vroegere nummers van dit Tijdschrift uitingen van gekrenkt gevoel van eigenwaarde aangetroffen worden, zij zijn er buiten mijn toedoen, en tegen mijnen wensch ingeslopen.

Mijn tweede verlangen is van eenen anderen aard. De dialecten leveren hoogst belangrijke bijdragen tot de kennis eener taal, en hare beoefening is volstrekt noodzakelijk om vele verschijnselen op haar gebied te verklaren; de door U en Uwen geachten broeder in dit stukje geleverde bijdragen bewijzen, dat Gij beiden van deze waarheid overtuigd zijt; mocht Uw' lieder voorbeeld kundige bewoners van andere gewesten onzes vaderlands opwekken, om ook aan de in hunne woonplaats gesprokene taal hunne aan-

dacht te wijden, het eigenaardige daarvan op te teekenen en door middel van dit of van een ander Tijdschrift bekend te maken. Ongetwijfeld zou dan veel belangrijks aan het licht komen.

Sta mij toe, W. E. Z. G. Heer, het Taalmagazijn bij voortduring aan Uwe belangstelling en medewerking aan te bevelen en U de verzekering aan te bieden van de hoogachting, met welke ik de eer heb te zijn

LEIDEN, UWEZG. dv. dienaar,
December 1854. *De Redacteur.*

VERGELIJKING VAN EENIGE WOORDEN MET DE UITGANGEN -**lijk** EN -**baar**, NAAR AANLEIDING VAN VRAAG XVIII.

«XVIII. Welk onderscheid is er tusschen *ondragelijk* «en *ondraagbaar*, *onbewegelijk* en *onbeweegbaar*, *on*«*zienlijk* en *onzichtbaar?*»

Onze taal bezit twee achtervoegsels *-lijk* en *-baar*, welke achter den stam van een bedrijvend werkwoord gevoegd, adjectieven opleveren, die, zoo zij bevestigend zijn, de mogelijkheid, of, wanneer zij ontkennend zijn, de onmogelijkheid van het ondergaan eener werking uitdrukken; b. v. *dragelijk* en *draagbaar*, *ondragelijk* en *ondraagbaar*. Over den oorsprong en de beteekenis van het suffix *-baar*, is door steller dezes in het derde deel van Dr. DE JAGERS *Archief*, blz. 135 en vv. gehandeld; eene alles omvattende verklaring van *-lijk* schijnt echter nog altijd aan zwarigheden onderhevig te wezen, is althans nog niet door den druk algemeen gemaakt. Wij zullen ze ook hier niet beproeven, maar naar aanleiding van de bovenstaande vraag ons vergenoegen met, zoo wij hopen,

eene bijdrage daartoe te leveren, door eenige losse opmerkingen mede te deelen aangaande het verschil in de beteekenis van sommige woorden op *-lijk* en *-baar.*

Ofschoon de oorspronkelijke beteekenis van het achtervoegsel *-lijk* voor steller dezes nog niet volkomen duidelijk is, zoo is het toch zeker, dat geene woorden op *-lijk* en *-baar*, hoe dicht zij bij elkander mogen komen, ooit volmaakt dezelfde beteekenis kunnen hebben. Mochten er ook twee worden gevonden, die onverschillig door elkander gebruikt worden, dan is dit gebruik ongetwijfeld als een misbruik aan te zien. De volgende opmerkingen zullen dit ten minste hoogst waarschijnlijk maken.

In de eerste plaats blijkt het, dat *-baar* bij voorkeur gevoegd wordt achter stammen van werkwoorden, die eene ligchamelijke handeling uitdrukken; *-lijk* achter de zoodanige, die eene werking van geest en gemoed te kennen geven. Zoo zegt men *eetbaar*, *drinkbaar*, *onverteerbaar*, *hoorbaar*, *verstaanbaar*, *voelbaar*, *tastbaar*, *bevaarbaar*, *doorwaadbaar*, *breekbaar*, *rekbaar*, *smeedbaar*, *kwetsbaar*, *betaalbaar*, *smeedbaar*, *smeltbaar*, *brandbaar*, *rekbaar*, *vervoerbaar*, *draagbaar*, *genaakbaar*, *tilbaar*, *verkrijgbaar*; niet *etelijk*, *drinkelijk* enz. Daarentegen hebben *begrijpelijk*, *ongelooflijk*, *ondoorgrondelijk*, *aanbiddelijk*, *aannemelijk*, *prijselijk*, *berispelijk*, *onverantwoordelijk*, *verschoonlijk*, *onverbiddelijk*, *beminnelijk*, *liefelijk*, *hatelijk*, *onverzoenlijk*, *onverzettelijk*, eene intellectueele of moreele beteekenis.

Daar de meeste uitdrukkingen voor de werkzaamheden der ziel oorspronkelijk benamingen zijn van physische werkingen, overdrachtelijk gebezigd, zoo is er een tweede onderscheid op te merken, dat misschien niets anders is dan een gevolg van het eerste, hier in bestaande, dat de meeste woorden op *-lijk* eene figuurlijke beteekenis hebben, terwijl die op *-baar* doorgaans letterlijk moeten opgevat worden. Eene vergelijking van de meeste der boven bijgebrachte voorbeelden toont dit reeds; doch het

loopt sterker in het oog, wanneer van hetzelfde werkwoord twee adjectieven, een op *-baar* en een ander op *-lijk* bestaan. Een paar voorbeelden zullen dit in een helder licht stellen: *het goud is zeer rekbaar*, laat zich letterlijk op eene verbazende wijze uitrekken, *een mensch* daarentegen heet *rekkelijk*, wanneer hij zich ten opzichte van zekere zaak toegeeflijk betoont; — wat los op den grond staat en niet te zwaar is, wat dus in den eigentlijken zin *gedragen*, verplaatst kan worden, is *draagbaar*, het tegengestelde daarvan *ondraagbaar*; wat niet al te slecht is, noemt men overdrachtig *dragelijk*, zoo spreekt men van *een dragelijken stijl;* hetgeen men niet kan uitstaan, heet *ondragelijk* en *onverdragelijk: ondragelijke pijn, een onverdragelijk mensch;* — *stijfhoofdige menschen blijven dikwijls onverzettelijk bij hun voornemen;* alleen hetgeen physiek niet verplaatst kan worden, een berg b. v., is letterlijk *onverzetbaar;* — laken, linnen of eenige andere stof, die sterk is, wordt door winkeliers dikwijls als *onverslijtelijk* aanbevolen, desniettegenstaande leert de ondervinding, dat zij niet *onverslijtbaar* is; — een treffend voorval, dat men niet licht zal vergeten, wordt *onvergetelijk* genoemd, *onvergeetbaar* is wel niets; ongetwijfeld zijn vele gebeurtenissen, die men onvergetelijk achtte, niet tot onze kennis gekomen en vergeten; — van een geestig mensch zegt men, dat hij *onuitputtelijk* is in aardigheden, zelfs spreekt men van *onuitputtelijke bronnen van vreugde, droefheid, genot enz.*, maar altijd in overdrachtigen zin; een *onuitputbare bron* zou niets anders kunnen wezen, dan eene wezentlijke bron, die zoo veel water opleverde, dat zij nimmer geheel geledigd kon worden.

Een derde opmerkelijk onderscheid, misschien met het vorige zamenhangende, bestaat hierin, dat de woorden op *-lijk* de mogelijkheid of onmogelijkheid als een noodzakelijk gevolg van het wezen der zaak, en zeer als in het oog loopend voorstellen, zoodat de bevestigende als het ware

tot het verrichten der werking uitnoodigen, en de ontkennende de onmogelijkheid veelal zoo sterk uitdrukken, dat men aan beproeven der werking niet eens denkt. Het werkelijk ondergaan der werking treedt bij die op *-lijk* geheel in de schaduw, maar zij stellen het wezen der zaak meer in het licht; die op *-baar* daarentegen schijnen steeds te onderstellen, dat de werking inderdaad verricht, of ten minste beproefd wordt. Men vergelijke b. v. *aanbiddelijk*, *aannemelijk*, *verwerpelijk*, *prijselijk*, *berispelijk*, *beminnelijk*, *liefelijk*, *hatelijk*, *verfoeijelijk*, *aanzienlijk*, *gebruikelijk* met *eetbaar*, *hoorbaar*, *smeedbaar*, *rekbaar*, *brandbaar*, *verkrijgbaar*, *bruikbaar* enz. Deze opmerking verklaart het onderscheid tusschen *onmetelijk* en *onmeetbaar*, *onuitblusschelijk* en *onuitbluschbaar*, *onuitsprekelijk* en *onuitspreekbaar* enz.; *de onmetelijke oceaan*, *de onmetelijke afstanden der vaste sterren; men weet thans dat de omtrek eens cirkels ten opzichte van zijne middellijn* *o n m e e t b a a r* *is;* *o n u i t s p r e k e l i j k e* *blijdschap;* maar *sommige talen bezitten woorden, die, geschreven zijnde, voor den vreemdeling* *o n u i t s p r e e k b a a r* *schijnen;* *o n u i t b l u s c h b a a r* *v u u r* zou vuur zijn, dat door geene middelen te blusschen is; aan het blusschen van het *o n u i t b l u s s c h e l i j k e* *vuur* (der hel) denkt niemand; *o n z i e n l i j k* wordt gebezigd van wezens, die uit hunne natuur niet gezien kunnen worden; *o n z i c h t b a a r* is alles, wat buiten het bereik van iemands gezicht valt, ofschoon het wel degelijk *zienlijk* is: *de onzienlijke God; ongetwijfeld bestaan er vele hemelbollen, die voor ons oog* *o n z i c h t b a a r* *zijn; hij is heden* *o n z i c h t b a a r*, d. i. hij wil heden niemand spreken. Het laatste woord, *onzichtbaar*, behoort eigenlijk niet tot de klasse der hier behandelde woorden op *-baar*, daar het niet van den stam eens werkwoords, maar van een substantief *z i c h t* gevormd is. Zoo komt het mij ook voor, dat het onderscheid tusschen *onbewegelijk* en *onbeweegbaar* van eenen eenigzins anderen aard is; bedrieg ik mij

niet, dan behoort *onbewegelijk* alleen gebezigd te worden van wezens, die zich zelven niet bewegen; *onbeweegbaar* van hetgeen door geene uiterlijke oorzaak bewogen wordt: *een standbeeld* b. v. is uit zijnen aard *onbewegelijk*, het kan zich zelf niet bewegen, doch het is niet *onbeweegbaar*, het plaatsen en oprigten van het beeld heeft het tegendeel bewezen. *Onbewegelijk* zou in dit geval niet gevormd zijn van het bedrijvende werkwoord *bewegen* (movere) maar van het wederkeerige zich *bewegen* (moveri), hetwelk de zaak eenigzins verandert. *Onverbeterlijk* is zoo wel hetgeen zoo voortreffelijk en geheel zonder gebreken is, dat er geen verbeteren te pas komt, als hetgeen zoo slecht is, dat men aan geen verbeteren denkt, fransch *excellent* en *incorrigible*; *onverbeterbaar*, wat na mislukte pogingen bevonden wordt niet verbeterd te kunnen worden, alleen *incorrigible*; *kennelijk* wordt van in het oog loopende kenmerken gebezigd, het is het fransche *manifeste*, *notoir*; *kenbaar* zegt men ook van hetgeen meer oplettendheid vereischt, in het fransch *connaissable*: *het gansche verhaal is kennelijk verdicht; er is een witte poedel weggeloopen, kenbaar aan een vlekje boven zijn linker oog enz; de onoverwinnelijke vloot werd bij de uitkomst bevonden wel degelijk overwinbaar te zijn.*

Ongetwijfeld laten zich met weinig moeite meer dergelijke woorden opnoemen, waarin het verschil tusschen *-lijk* en *-baar* zich duidelijk vertoont; mogen de bijgebrachte genoegzaam zijn, totdat een onzer taalkundigen zich den zeker niet geringen arbeid getrooste van de woorden op *-lijk* in hunnen geheelen omvang te behandelen.

Red.

OVER DE BETEEKENIS VAN HET WOORD **naamval.**

Antwoord op vraag XXI.

«XXI. Op vergelijkende examens wordt niet zelden «over den aard der naamvallen getwist. Sommigen «zeggen met WEILAND, dat «de naamvallen de verbui-«gingen zijn, welke de naam- en lidwoorden in hunne «onderscheidene betrekkingen ondergaan»; anderen ver-«staan er de betrekkingen zelve door, en beweren, «dat b. v. het woord *leerling* in de uitdrukking: *het «boek van den leerling* even zoo goed in den tweeden «naamval staat, als in: *het boek des leerlings*. Met wie «het te houden?»

Steller dezes is in vroeger tijd zelf meermalen getuige geweest van het geschil, waarvan hier melding gemaakt wordt; en daar uit het opgeven dezer vraag schijnt te blijken, dat het nog wel eens wordt gevoerd, zoo verheugt hij zich eene aanleiding te hebben gevonden om het een en ander aangaande de beteekenis van het woord *naamval* in het midden te brengen.

Wanneer een geschil, als het vermelde, plaats heeft, zijn het doorgaans de onderwijzers, die, vasthoudende aan hetgeen WEILAND zegt, of liever heeft willen zeggen in §144 van het eerste deel zijner *Spraakkunst*, de naamvallen aanmerken als de veranderingen, waarvoor de naamwoorden in hunne onderscheidene betrekkingen vatbaar zijn. Dezen, ziende, dat *van een leerling* een andere vorm is dan *des leerlings*, oordeelen met recht, dat hier twee verschillende naamvallen zijn, niettegenstaande de beteekenis der beide uitdrukkingen dezelfde kan wezen.

De andere partij, in den regel gestudeerde lieden, wien de grammatica van VOSSIUS in hunne jeugd ingestampt is, brengen beide uitdrukkingen in het latijn over, zij bevinden dan, dat *van den leerling* zoo wel als *des leerlings* in die taal *discipuli* luidt, en houden hiermede voor bewezen, dat beide vormen genitieven zijn. Uit hun standpunt al weder met recht, want blijkbaar houden zij de betrekkingen, in welke de woorden in den zin voorkomen, niet de vormen, waaronder zij zich vertoonen, voor de naamvallen. Het is dus duidelijk, dat het op de beantwoording der volgende vraag aankomt: wat verstaat het spraakgebruik door het woord *naamval*, eenen vorm of eene betrekking? Bij een weinig nadenken is het niet zoo moeijelijk een beslissend en overtuigend antwoord te geven, als men, het telkens weder vernieuwen van het geschil in aanmerking nemende, wel verwachten zou. Wanneer men den kenners der klassieke talen vraagt, of alle talen even veel naamvallen hebben, zullen zij gereedelijk ten antwoord geven: «neen, want het latijn heeft er zes en het grieksch maar vijf.» Wij willen de juistheid van dit antwoord in het midden laten, en hier niet onderzoeken, of het latijn niet nog een zevenden kan aanwijzen, den locativus, wiens kenmerk *i* en *is* of *ibus* is [1]; de erkenning, dat alle talen niet evenveel naamvallen bezitten, is voor ons oogmerk genoeg, want er ligt juist in opgesloten, dat men gewoon is onder naamvallen de vormen niet de betrekkingen te verstaan. Waaruit toch blijkt het, dat het latijn zes of zeven, en het grieksch vijf casus heeft? Immers daaruit, dat de latijnsche nomina onder zes of zeven verschillende gedaanten optreden, de grieksche onder slechts vijf. Deskundigen weten, dat de sanskrietsche naamwoorden acht verschillende vormen, en de finsche er zelfs vijftien kunnen aannemen,

1) Men denke aan *Romae* = *Romai* (te Rome), *Brundusii* (te Brundisium), *humi* (op den grond), *domi* (te huis), *Lacedaemoni* (in Lacedemon). *Sidoni*, (te Sidon), *ruri* (op het land.) enz.

dat de eerste genoemde taal dus op acht, de laatste op vijftien naamvallen roemen kan. Wie dit erkent, zal moeten toestemmen, dat hij zelf gewoon is door *casus* of *naamvallen* de vormen der woorden en niet hunne beteekenis te verstaan. Waren de betrekkingen der woorden de naamvallen, alle talen zouden dan even veel naamvallen kunnen aanwijzen, want het getal functien of betrekkingen der naamwoorden is in alle talen noodzakelijk gelijk. In welke taal of tongval men zijne gedachten ook moge nitdrukken, aan elken zin zal men wel een onderwerp moeten geven, en zoo dit een persoonsnaam is, zal hij ook wel eens gebezigd worden om iemand aan te spreken; hetzelfde woord zal ook wel eens als lijdend of als zelfwerkend voorwerp voorkomen, met andere woorden een fransch substantief zal in eene fransche propositie natuurlijk dezelfde diensten te verrichten, dezelfde functiën te vervullen hebben, die in eenen hollandschen volzin aan een hollandsch zelfstandig naamwoord opgedragen worden. Het aantal naamvallen wordt dus niet bepaald door de wetten van 's menschen denkvermogen, die voor alle natiën en tongen dezelfde zijn, maar is afhankelijk van de eigenaardigheden, van het idioom van iedere taal in het bijzonder. Dat sommige talen verschillende vormen aan de woorden geven om eenige fijne nuances van dezelfde betrekking uit te drukken, maakt het aantal naamvallen in de verschillende talen ongelijk. Zoo bezit b. v. het latijn ten minste éénen naamval meer dan het grieksch, doordien het zekere functie der naamwoorden, welke in het grieksch door den éénen vorm van den tweeden naamval uitgedrukt wordt, in tweeën splitst, en voor ieder dezer afdeelingen een afzonderlijken vorm heeft. Het Nederlandsch heeft er nog eenen minder, dewijl het in geen geval eene afzonderlijke gedaante aan een woord geeft, wanneer het dient om iemand aan te spreken, hetwelk het latijn en grieksch aan sommige woorden, wel degelijk doen. Ook houdt eene taal op naamvallen te bezitten, zoodra zij, gelijk b. v. het fransch, de woorden in hunne verschil-

lende betrekkingen niet meer van vorm laat veranderen. Reeds wijst het woord *naamval* zelf ons op den klank, op den vorm des woords, inzonderheid op den uitgang. *Naamval* is eene vertaling van het latijnsche *casus* (val), hetwelk van *cadere* gevormd is. Dit werkwoord nu beteekent in de taal der grammatica uitgaan, eindigen, luiden, klinken. Zoo zegt CICERO ergens: «verba melius in syllabas longiores cadunt» «de woorden klinken beter, wanneer zij op langere lettergrepen uitgaan», en elders: «sententia cadit numerose» «de volzin klinkt welluidend». Dit alles zal men moeten erkennen en hiermede tevens toegeven, dat het spraakgebruik, door de afleiding gerugsteund, onder de woorden *naamval* en *casus* werkelijk de vormen of uitgangen der naamwoorden verstaat. De questie zelve kan dus als uitgemaakt beschouwd worden; eer wij echter van het onderwerp afstappen, zullen wij ons een paar aanmerkingen veroorloven op de definitie van naamval, zoo als deze gegeven wordt door sommigen dergenen, die het betere begrip aankleven. Beschouwen wij in de eerste plaats de boven aangehaalde 144ste § van WEILANDS Spraakkunst. Zij luidt aldus: «Dewijl door de naamvallen (*casus*) eigenlijk de toevallige «veranderingen aangeduid worden, waarvoor de naam«woorden, in hunne bijzondere betrekkingen, vatbaar «zijn, zoo is het duidelijk, dat eene taal slechts zoo vele «naamvallen kan hebben, als derzelver naamwoorden «veranderingen ondergaan kunnen». Uit deze woorden blijkt onwedersprekelijk, dat WEILAND zich den waren aard der naamvallen bewust was, maar dat het juiste begrip hem niet duidelijk voor den geest stond. Hij geeft dan ook geene definitie, maar onderstelt ze als bekend. Intusschen laat zich uit deze § geene definitie afleiden. De naamvallen zijn er niet de veranderingen of vormen der woorden zelve, zij duiden ze slechts aan, en moeten dus nog iets anders wezen. Maar wat zijn ze dan? Bij deze vraag zou de altijd nog verdienstelijke schrijver

zeker verlegen hebben gestaan. Evenmin is het gemakkelijk in te zien, waarom de bedoelde veranderingen *toevallig* moeten heeten. In de talen is al zeer weinig toevallig; integendeel, hoe dieper men in haar zamenstel indringt, hoe meer men overtuigd wordt, dat het meerendeel der verschijnselen een noodzakelijk gevolg is van de wetten des spraak- en denkvermogens en van de omstandigheden, waarin eene natie geplaatst was. Zeker is de benaming *toevallig* ongepast voor een verschijnsel als de naamvallen, welker bestaan tot de hoogste oudheid opklimt, en die ten duidelijkste in verband staan met de wijze, waarop de geest de omringende wereld beschouwt 1). De naamvallen verminderen wel, of verdwijnen zelfs uit de nieuwere talen, maar zij worden er niet later door eenig toeval ingebracht. Zoo had het gothisch vroeger zes naamvallen: eenen nominativus, vocativus, genitivus, dativus, accusativus en instrumentalis (blijkens de pronominale vormen *the*, *hwe*, *swe*); het oudduitsch heeft er reeds eenen minder, doordien de nominativus gelijk is geworden aan den vocativus; het nieuwhoogduitsch, even als het nederlandsch, vier, daar de instrumentalis spoorloos verdwenen is; de noordsche talen drie, sedert het onderscheid tusschen dativus en accusativus daarin heeft opgehouden; het engelsch eigenlijk slechts twee: the nominative en possessive case; want de the objective bestaat alleen nog bij de voornaamwoorden; het fransch heeft maar éénen of liever geenen naamval meer, daar er alleen bij verschil van vormen sprake van naamvallen kan wezen. Verder zal *bijzondere betrekkingen* wel *onderscheidene*, *ver-*

1) Een voorbeeld tot bewijs. Waarom is in het goth., lat. en grieksch de mannelijke accusativus veelal gelijk aan den vorm van het onzijdige geslacht. Immers omdat accusativus eenen persoon voorstelt als geheel lijdelijk afhankelijk van het onderwerp, die zich door het onderwerp laat veranderen en overweldigen, terwijl ook het onzijdige geslacht de vorm is van de woorden, die onder andere begrippen ook die van de doode stof uitdrukken.

schillende betrekkingen moeten beduiden. WEILAND heeft dan ongetwijfeld willen zeggen, dat de naamvallen de veranderingen zijn, die de naamwoorden aannemen om aan te duiden, in welke betrekking zij staan. Latere spraakkundigen hebben de beteekenis van het woord *betrekkingen* nader willen bepalen door ze te noemen « verschillende betrekkingen der dingen onder elkander, en der handeling op de dingen, » of « betrekking van het begrip tot de handeling. » Door deze beperking wordt de vocativus uit het getal der naamvallen uitgesloten. Deze maakt immers geen deel van den zin uit, heeft geene de minste betrekking op de handeling, waarvan in den volzin gesproken wordt, maar staat even als een tusschenwerpsel geheel op zich zelven. Men gevoelt dit dan ook zeer goed, en tracht de fout later te herstellen door te zeggen, dat de vocativus in den striksten zin genomen geen eigentlijke casus is. Mijns inziens heeft men deze uitvlucht niet noodig, en kan de vocativus zeer goed met de overige naamvallen in ééne bepaling opgenomen worden, mits men het woord *betrekkingen* late varen en door *functie* of *dienst* vervange. De vocativus zal dan de vorm wezen, dien het woord verkrijgt, wanneer het dient om iemand aan te spreken; de nominativus de vorm, dien men aan een substantivum geeft om aan te duiden, dat men het bezigt om het onderwerp aan te wijzen; de accusativus de vorm van het substantivum, wnneer het de functie van voorwerp heeft. Het komt mij dus voor, dat de bepaling der naamvallen omtrent als volgt zal moeten luiden: de naamvallen zijn de vormen, die de spreker aan de naamwoorden geeft, om aan te duiden, welke dienst zij hem in zijne rede bewijzen, met welk oogmerk hij ze bezigt.

Red.

EPEA PTEROENTA.

I. *Lid*, *ooglid*.

Een uitstekend en bewegelijk ligchaamsdeel draagt, zoo als bekend is, den naam van *lid*, afgeleid van *lijden*, *leed*, *geleden* (goth. *leithan*, *laith*, *lithum*, *lithans*) hetwelk oudtijds gaan en bewegen in het algemeen beteekende. Een *lid* is dus eigenlijk zoo veel als iets, dat zich beweegt of bewogen kan worden. Het latijnsche *membrum* (lid) van *meare* (gaan), vergelijk POTT, Etymologische Forschungen, D. II, blz. 556, bevestigt deze afleiding. Niets zou dus natuurlijker en consequenter zijn, dan *ooglid* voor eene zamenstelling van *oog* met ditzelfde woord *lid* te houden, te meer daar het latijnsche *palpebra* (ooglid) van *palpitare* (kloppen, snel heen en weêr bewegen) gevormd is; zie POTT ter aangehaalde plaatse. Intusschen zou men zich zeer bedriegen, blijkens het oudfriesche *ag-hlid* en *ach-hlid*, hetwelk niet uit *aye* of *ach* (oog), en *lith*, *leth* (lid) maar uit *age* en een geheel ander woord *hlid* bestaat, dat deksel, bedekking beteekent. Zoo leest men in de boetebepalingen, vastgesteld voor eenige grietenijen van Westergoo, te weten voor de zoogenoemde *Vijf Deelen* benevens Wonseradeel en Wymbritseradeel, in het vijfde artikel, waarin de boeten op den *faxfangh*, d. i. op het *trekken bij de haren*, bepaald worden: «*faxfengh up da aeghhlid VI great*» «bij de haren aan het ooglid trekken zes grooten;» en in die der Hunsingooërs voor het afsnijden van de oogleden «*thet vre hlid des aga fower enza. That nithere hlid des aga fif scillingar ende fiwer penningar*» «het bovenste lid des oogs vier onsen, het benedenste lid des oogs vijf schellingen en vier penningen». Ditzelfde woord *hlid*

wordt ook gebruikt in de beteekenis van het deksel van eenen put of van eene doodkist, b. v. in de Emsiger domen van 1312, § 62: *Aller monnic thi scal sinen saeth wirtze mith eene plonkene hlide, jeftha mith eene tianspetze fial* «Alle man [die] zal zijnen put werken (maken) met een planken deksel of met een tienspakig wiel»; en in § 72 van de Hunsingooër keuren van 1252: «*Hwasa enne serk undwertzie anteth* (voor *and heth*) *hlid of nime LXXII menet punda*» «wie eene doodkist opgraaft, en er het deksel afneemt, [die verbeurt] 72 gemeenteponden. Ook het angelsaksische *hlid* of *gehlid* beteekent deksel en deur. Van dit *hlid* is afgeleid het werkwoord *hlidian* (bedekken), in het angels. *hlidan* (to cover, to close, shut). Het andere *lid* (membrum) daarentegen wordt bestendig zonder *h* geschreven; *lith*, *lid*, *led* of *leth* angels. *lidh*; b. v. in § 10: *if ta manne thet uresta lith bi tha neyle of is, soe send thet twa pund*» «indien ten manne (den man) het bovenste lid (van eenen vinger) bij den nagel af is, zoo zijn dat twee pond.» — *Ooglid* is dus zoo veel als *oogdeksel*.

Dat het *lid* eener bierkan, bekend uit het spreekwoord: «wie het onderste uit de kan wil hebben, dien valt het lid op den neus», voor hetzelfde woord als *lid* in *ooglid* moet gehouden worden, behoeft wel geen betoog.

II. *Schuren.*

In den vorigen Jaargang van dit Magazijn, blz. 267 en volg., hebben wij bij het handelen over de spelling van *keeren* of *keren* over de verwantschap der begrippen van *bewegen en reinigen* gesproken, zoo als zij zich openbaart in de woorden:

keeren (tourner)	en	*keren* (balayer),
vaghen (slingeren)	en	*vegen vagen*,
zwiepen	en	eng. *to sweep* (vegen),
zwerven	en	goth. *swairban* (wisschen),
mhd. *sweifen* (zwerven)	en	oudh. *kaswifan* (vegen),

lat. *vertere* (wenden) en lat. *verrere* (vegen),
goth *biugan* (buigen) en goth. *baugjan* (vegen).

Bij deze voorbeelden kan nog een ander gevoegd worden, dat niet minder duidelijk is, te weten *schuren*. Het *schuren* immers is insgelijks een heen en weder bewegen, en in het gothisch moet inderdaad een werkwoord *skiuran* met deze beteekenis bestaan hebben. De woorden *winthiskauro* (w a n om het koren te zuiveren) en *s ku r a windis* (windvlaag, groningsch *schoer*, slagregen, van wind verzeld) maken een werkwoord van de vijfde klasse der sterke conjugatie: *skiuran*, *skaur*, *skurum*, *skurans*, noodzakelijk, hetwelk h e v i g b e w e g e n en h e e n e n w e e r b e w e g e n moet beteekend hebben, en waarvan ons *schuren* gevormd is, door dezelfde letterwisseling als in *sturen* van goth. *stiurjan*.

III. *Sakser* of *Saks?*

Een inwoner van *Zweden*, *Pommeren*, *Polen*, *Pruissen*, *Hessen*, *Beijeren*, *Zwaben* heet *Zweed*, *Pommer*, *Pool*, *Pruis*, *Hes*, *Beijer*, *Zwaab*; zal een inwoner van *Saksen*, dan ook niet *Saks* moeten genoemd worden? Ongetwijfeld, B. Huydecoper, die onze taal wel kende, schreef in eene aanteekening op Melis Stoke's *Rijmkronijk*, I, blz. 10: « de *Saxen* kwamen stroopen en invallen», even goed als Stoke zelf *Zassen* spelde, b. v. Boek I, vrs. 63:

In sinen tiden waren si ghetoghen,
De Neder *Zassen*, ende wilden poghen
Te nederne de Roemsche ghewelt.

Maerlant schreef *Sassen*, b. v. in zijnen *Spiegh. Hist.* P. III, B. V. Cap. VIII vrs. 1:

Int jaer Gods, alsic scrive
Cccccxxx.ende viue
Quam Eugistus metten *Sassen*.

Zoo ook schrijven Mr. G. Doesy Seiffes in zijn *Handboek der Algemeene Geschiedenis*, onder andere D. III, blz. 188, en Mr. Groen van Prinsterer in zijn *Handboek voor de Geschiedenis des Vaderlands*, blz. 8: *Saxen*. En inderdaad *Zweden*, *Pommeren*, *Pruisen* enz., en dus ook *Saxen*, zijn eigenlijk niets anders dan meervouden van *Zweed*, *Pommer*, *Pruis* enz., gelijk door J. Grimm in het derde deel zijner *Deutschen Grammatik*, blz. 422, is aangetoond. Zoo werden ook *Frankrijk*, *Griekenland* en *Lombardije* bij ons oudtijds *Vranken*, *Grieken* en *Lombarden* geheeten. Niemand, voor zoo ver mij bekend is, zegt of spelt *Angelsaksers*, maar *Angelsaksen*, ofschoon bij misschien de Saksen van het vaste land *Saksers* noemt. Het is welligt nu nog tijd om den ouden regelmatigen en, zoo als blijkt, nog niet geheel vergeten vorm volkomen te herstellen, en het verder doordringen van den onorganischen: *Saksers*, te stuiten. Mocht deze opmerking hiertoe bijdragen!

Red.

VERBETERINGEN

VAN EENIGE

VOORBEELDEN VAN GEBREKKIGE TAAL,

UIT GEDRUKTE STUKKEN ONTLEEND,

DEN LIEFHEBBERS VAN TAALOEFENING TER VERBETERING AANGEBODEN.

(Jaarg. II, bladz. 148 en v.)

---

78. Ondanks het schitterende zijner hofhouding liet FILIPS vele schatten achter, en de liefde der landzaten was het bewijs, dat hij ze hun niet afgeperst had.

Ondanks het schitterende zijner hofhouding liet FILIPS vele schatten na (1): en de liefde der landzaten was het bewijs, (2) dat hij ze hun niet afgeperst had.

(1) *Achter* is een bijwoord en voorzetsel van plaats, *na* van tijd; *achterlaten* is dus achter zich, achter zijnen rug laten, bij vertrek niet medenemen, ter plaatse laten blijven; maar *nalaten* is laten bestaan, laten voortduren, nadat men zelf heeft opgehouden te bestaan. Het laatste wordt hier bedoeld. Vroeger, toen ook het onderscheid tusschen *achter* en *na* niet zoo naauw werd genomen, moge men *achter-* en *nalaten* verward en door elkander gebruikt hebben, thans staan de beteekenissen te vast dan dat men deze woorden zou mogen verwisselen.

(2) Vergel. blz. 198, no. 73, Aanm. 1.

79. De Bourgondiërs, meenende dat zij genade smeekten, barstten uit in hoonend gelach.

De Bourgondiërs, meenende, (1) dat zij om (2) genade smeekten barstten uit in hoonend (3) gelach.

(1) Vergel. blz. 198, no. 73, Aanm. 1.

(2) *Smeeken* is eigentlijk vleijen. hoogd. *schmeicheln*, hetwelk het voortdurend werkwoord (frequentativum) is van *schmeichen* (smeeken). Het heeft dus niet eene zaak tot voorwerp, maar eenen persoon,

dien men vleit of smeekt met het doel om iets van hem te verkrijgen, men smeekt dus *om* iets.

(3) Volgens SIEGENBEEK en WEILAND heeft *hoon* eene zachtlange O, waarschijnlijk, omdat men het volgens den laatstgenoemde met het fransche *honte*, ja zelfs met het latijnsche *honor*, in verband bracht en het dus waarschijnlijk voor een vreemd woord aanzag. Intusschen houden KILIAAN, TEN KATE (D. I, blz. 196) en de statenoverzetters des Bijbels (Jez. 37: 17. 23 en 24) de O voor scherp; en terecht, daar zij uit AU ontstaan is, zoo als blijkt uit het goth. *hauns* en het angels. *hean*.

(80) Keizer MAXIMILIAAN wordt tot de voogdijschap van zijn kleinzoon KAREL II geroepen, en zendt in de Nederlanden zijne dochter MARGARETHA, Hertogin van SAVOYE, als Landvoogdes.

Keizer MAXIMILIAAN wordt tot de voogdijschap (1) van zijn kleinzoon KAREL II geroepen, en zendt naar (2) de Nederlanden zijne dochter MARGARETHA, hertogin (3) van Savoye, als landvoogdes (4).

(1) *Voogdij* drukt zeker reeds hetzelfde uit als *voogdijschap*; het ware dus te wenschen, dat men trachtte dezen laatsten vorm uit de taal te verbannen.

(2) Men zegt *een kind naar huis*, *naar school zenden*, wanneer men de plaats aanwijst, waar men wil, dat het kind zich bevinden zal, en men niet opzettelijk wil te kennen geven, dat het zich *binnen 's huis* moet houden; het laatste wordt door *in huis*, *in school zenden* uitgedrukt. MAXIMILIAAN nu zal zijn dochter wel niet verboden hebben de Nederlanden voor eene poos te verlaten; *naar de Nederlanden* is dus verkieslijk.

(3) *Hertogin* en *landvoogdes* worden hier als eene soort van praedicaten gebezigd, en zijn stellig gemeene zelfstandige naamwoorden, die niet eens in eene bijzondere beteekenis gebezigd zijn; er bestaat dan geene reden hoegenaamd voor eene hoofdletter.

81. Naauwelijks was de jeugdige KAREL meerderjarig geworden, of de eene Kroon na de andere viel hem te beurt; alsof, bij het aanbreken der Hervorming, in den gevreesden Monarch, die het eerst den strijd tegen haar aanbinden zou, door een treffend voorbeeld moest worden getoond dat elke aardsche magt, waar zij Gods wenk niet eerbiedigt, nietsvermogend wordt.

Naauwelijks was de jeugdige KAREL meerderjarig geworden, of de eene kroon (1) na de andere viel hem te beurt; alsof bij het aanbreken der Hervorming, in den gevreesden monarch (1), die het eerst den strijd tegen haar aanbinden (2) zou, door een treffend voorbeeld moest worden getoond, (4) dat alle aardsche magt, waar zij Gods wenk niet eerbiedigt, nietsvermogend wordt.

(1) *Kroon* is hier, hoewel overdrachtig genomen, een gewoon appella-

